

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:24
SOCIALDEPARTEMENTET

KOMMITTÉNS FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA
BETÄNKANDE I

FÖRSLAG TILL
EFFEKTIVISERAD KURATORS- OCH
ARBETSFÖRMEDLINGSVERKSAMHET
FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA
M. M.

S T O C K H O L M

1 9 4 6

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 167 s. **K.**
2. Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetssminskningen och dess förhållande vid olika former av förlösningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman, 115 s. **S.**
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningsslågstiftningen m. m. Hæggeström. 99 s. **Jo.**
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Petterson, 59 s. **Fö.**
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Petterson. 351 s. **S.**
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman, 153 s. **S.**
7. Betänkande med förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman, 136 s. **Fö.**
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus, 146 s. **Fi.**
9. 1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Hæggeström, 62 s. **E.**
10. Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. Katalog- o. Tidsskriftstryck. 217 s. **K.**
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. Idun, 341 s. **E.**
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. Beckman, 216 s. **E.**
13. Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. Inomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. Marcus, 72 s. **Fi.**
14. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 4. Realskolan. Idun, 193 s. **E.**
15. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. B. Förslag till undervisningsplaner. Idun, 253 s. **E.**
16. Betänkande angående forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. V. Petterson, 133 s. **Jo.**
17. Den familjevårdande socialpolitiken. Beckman, 115 s. **S.**
18. PM angående utvecklingsplanering på jordbruksområdet. Marcus, 252 s. **Jo.**
19. Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsbereidskapens framtida organisation. 92 s. **Fö.**
20. Betänkande angående den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. 361 s. **S.**
21. Betänkande med utredning och förslag angående arbetstagarernas upplifningar. Norstedt, 71 s. **K.**
22. Betänkande med förslag till ordnande av kredit- och rådgivningsverksamhet för hantverks- och småindustri samt bildande av företagarnämnden. Marcus, 144 s. **H.**
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning med förslag angående moderskapsbidrag. Beckman, 115 s. **S.**
24. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. Katalog och Tidsskriftstryck, 200 s. **S.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnel- bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:24
SOCIALDEPARTEMENTET

KOMMITTÉNS FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA
BETÄNKANDE I

FÖRSLAG TILL EFFEKTIVISERAD KURA-
TORS- OCH ARBETSFÖRMEDLINGS-
VERKSAMHET FÖR PARTIELLT
ARBETSFÖRA M. M.

STOCKHOLM 1946
KATALOG OCH TIDSKRIFTSTRYCK

62119

FÄRRE ÖFVERSKRIFTER I DENNA SAM-
MÅN

KOMITEEN FÖR FÖRETAGETS ARBETSDOM-
STÄMMA

FÖRSLAG TILL FÖRETAGETS ARBETSDOM-
STÄMMA

FÖR DEN 15 DECEMBER 1914

AVSAMMNING FÖR FÖRETAGETS

ARBETSDOMSTÄMMA

STOCKHOLM 1914
FÖR FÖRETAGETS ARBETSDOMSTÄMMA

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Skrivelse till Konungen	5
KAP. I. ÖVERSIKT ÖVER PROBLEMET	9
1. Utredningsuppdraget	9
2. Begreppet partiellt arbetsför	11
3. Definition av begreppet »arbetsvård» m. m.	13
4. Gruppindelning av de partiellt arbetsföra och arten av deras arbetshinder	14
5. Antalet personer med arbetshinder	17
6. Aktualisering av frågan om särskilda åtgärder för arbetsvård åt partiellt arbetsföra	24
7. Den närmare innebörden av de partiellt arbetsföras problem ..	26
KAP. II. UTLÄNDSK LAGSTIFTNING RÖRANDE DE PARTIELLT ARBETSFÖRA	37
1. Förenta staterna	37
2. Storbritannien	39
3. Finland	42
4. Danmark	47
KAP. III. UTVECKLINGEN AV ARBETSFÖRMEDELINGS- OCH KURA- TORSVERKSAMHETEN FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA I SVERIGE	49
1. Den offentliga arbetsförmedlingen och de partiellt arbetsföra	49
2. Kuratorsverksamheten	67
KAP. IV. FÖRSLAG OCH MOTIVERING	75
A. Principiella synpunkter på arbetsvårdsorganisationen	75
1. Behovet av fastare organisation av arbetsvården	75
2. Riktlinjer för arbetsvårdens organisation	76
3. Kontakten med arbetsvårdsorganen måste ske på ett tidigt stadium	77
4. Rapporteringsplikt till arbetsvårdsorganen	78
B. Kuratorsorganisationen	82
1. Kuratorsväsendets nuvarande omfattning och planerna på dess utbyggnad	82
2. Kuratorsorganisationens närmare utformning	87
3. Kuratorernas arbetsuppgifter	90
4. Kuratorernas utbildning och löneförmåner	92

C. Dispensärkuratorsverksamhet för tuberkulösa	99
D. Arbetsvårdsorgan i länsinstansen	107
1. Arbetsförmedling	107
2. Specialavdelning för arbetsberedning vid den offentliga arbetsförmedlingen	109
3. Arbetsberedningsassistenternas arbetsuppgifter	112
4. Länsarbetsnämndens befattning med arbetsvården	115
5. Register över till länsarbetsnämnden anmälda arbetsvårds- fall	116
E. Arbetsvårdsorgan i riksinstansen	117
1. Rikskonsulenter och deras arbetsuppgifter	117
2. Den centrala arbetsvårdsmyndigheten	118
3. Samarbetet med övriga av arbetsvården berörda myndig- heter	120
KAP. V. KOSTNADSBERÄKNINGAR	122
KAP. VI. SAMMANFATTNING AV FÖRSLAG TILL EFFEKTIVISE- RAD KURATORS- OCH ARBETSFÖRMEDLINGSVERKSAM- HET FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA	125
BILAGOR	127
Bilaga nr 1. Förteckning över vårdanstalter, där behov av kurator före- ligger	127
Bilaga nr 2. Redogörelse för Arbetsberedningskontorets i Stockholm verksamhet, avseende tiden 1/3 1944—31/12 1945, av Roland Ericsson	135
Bilaga nr 3. De partiellt arbetsföra som medicinskt-sociologiskt pro- blem av Gunnar Inghe	148
Bilaga nr 4. Arbetsvården för beredskapsinvaliderna av Albert Bergh ..	184
Bilaga nr 5. Av svensk kuratorsförening anförda synpunkter på kurato- rernas utbildning	199

Till KONUNGEN.

Genom beslut den 15 oktober 1943 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att utse en kommitté, bestående av högst nio personer, med uppdrag att verkställa utredning angående den partiell

arbetsföra arbetskraften. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga landshövdingen Hilding Kjellman (ordförande), ingenjören Hjalmar Cederström, sekreteraren Charles Hedkvist, sekreteraren Knut Larsson, studierektorn fru Alva Myrdal, stadsdistriktsläkaren Allan Rülcker, numera statssekreteraren filosofie doktorn Richard Sterner, överingenjören Hans Thorelli och direktören Torsten Thornander. På därom gjord framställning har chefen för socialdepartementet den 2 respektive 9 november 1945 entledigat Sterner och Thornander och i deras ställe utsett sekreteraren Gösta Rehn och direktörsassistenten Matts Larsson. Som sekreterare åt kommittén tjänstgör från och med den 2 november 1945 revisorn Nils Ström. Kommittén har antagit benämningen kommittén för partiellt arbetsföra.

Den 7 juli 1944 förordnade Kungl. Maj:t, att en särskild utredning av frågan om anställning i civila befattningar inom krigsmakten av personer, som drabbats av olycksfall i militärtjänst, skulle verkställas samt uppdrog åt kommittén att utreda jämväl denna fråga. Till denna utredning tillkallades såsom experter översten N. A. Knutson-Hall och överingenjören R. A. Malcolm.

Såsom experter ha sedan 1945 medverkat förste inspektören Albert Bergh, förste kanslissekreterarna Folke Ericson och Erik Montell samt byrådirektören Carl Söderqvist. Som biträdande sekreterare tjänstgöra sedan oktober 1945 respektive januari 1946 förste assistenten Bertil Rehnberg och förste amanuensen Arne Johnson.

Kommittén har inom sig tillsatt sex arbetsdelegationer med följande uppgifter.

1. de partiellt arbetsföras anställning i allmän och enskild tjänst,
2. arbetsvårdens organisation,
3. yrkesutbildning och likartade åtgärder för partiellt arbetsföra,
4. arbetsterapi,
5. socialväsendets forskningsorganisation,
6. arbetsvård åt beredskapsinvalider.

Förslag har avgivits den 10 februari 1945 i frågan rörande arbetsvård åt beredskapsinvalider. Kommittén har därefter genom beslut den 25 maj 1945 befriats från det jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 7 juli 1944 kommittén åliggande uppdraget att verkställa fortsatt utredning om arbetsvården åt beredskapsinvaliderna. I bilaga nr 4 till detta betänkande lämnas en redogörelse för ärendets vidare utveckling.

Den här ovan såsom nr 5 upptagna delegationen har utgjorts av ingenjör Cederström ensam. Hans uppgift har varit att närmare utarbeta det förslag till skapandet av ett utredningsorgan i form av ett forskningsinstitut för socialväsendet, med vilket han till socialdepartemen-

tet inkommit i en framställning, benämnd »Ett produktivt socialväsen», och vilket förslag kommittén enligt sina direktiv haft att taga under övervägande. Sedan så skett, har Cederströms utredning med skrivelse den 17 februari 1945 överlämnats till chefen för socialdepartementet. På kommitténs rekommendation har densamma tryckts såsom bilaga till kommitténs betänkanden under titeln »Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation» (SOU 1945:26).

Kommittén har icke ansett det möjligt att i ett enda betänkande sammanföra de skilda utredningar, med vilka kommittén arbetar. I detta sammanhang vill kommittén med särskild betoning framhålla, att den mångfald av åtgärder, vilka äro nödvändiga för ett rätt tillvaratagande av samhällets och de partiellt arbetsföras intressen, äro utomordentligt svåra att överblicka, utforma och inbördes samordna. Även om delproblem berörande vissa grupper av partiellt arbetsföra varit föremål för tidigare överväganden och utredningar, har först nu problemet i sin helhet angripits. Det har därför visat sig ofrånkomligt icke blott att överväga redan vidtagna åtgärders lämplighet och anpassbarhet för klientelet i dess helhet utan därjämte att, så långt det varit möjligt, följa och tränga in i det rikt förgrenade kommittéutredningsarbete, som för närvarande pågår och visat sig ofta mer eller mindre beröra kommitténs utredningsuppgift. Främst är därvid att framhålla den pågående och vittomfattande omgestaltningen av samhällets stödåtgärder under sjukdom och ålderdom, vilka beröra hela vårt folk. Om också en rad för de partiellt arbetsföra speciella förebyggande, omhändertagande, stödjande och kontrollerande åtgärder äro nödvändiga, kunna de icke tillskapas helt oberoende av generellare lösningar av närliggande eller enahanda problem. Detta har haft till följd, att kommittén varit och i fortsättningen blir nödgad följa övrigt utredningsarbete och lämpa sina överväganden och förslag med hänsyn härtill, i den mån resultat av sådant utredningsarbete växa fram parallellt med kommitténs eget. Kommittén planerar sålunda en successiv publikation av utredningsresultaten och hänvisar i detta avseende till den i kap. I: 7 lämnade översikten.

Det här föreliggande betänkandet är enhälligt, men ingenjör Cederström har önskat framhålla att, då förslagen enligt hans mening endast kunna komma att tillämpas för den grupp partiellt arbetsföra, som besitter relativt hög grad av arbetsförmåga, det alltjämt kvarstår behov av specialåtgärder för det till antalet högst betydande restklientelet. Särskilt ur dettas synpunkt anser ingenjör Cederström det önskvärt, att hans förslag angående forskning och praktiska försök, vilka framföras i hans ovannämnda utredning, snarast prövas.

I detta avseende hänvisar kommittén till vad ovan anförts rörande

arbetets fortsättning, under vilken frågor berörande även personer med höggradigt nedsatt arbetsförmåga komma att behandlas.

I enlighet med det givna uppdraget, att verkställa utredning om eventuellt erforderliga anordningar för att göra arbetsförmedlingsorganen bättre rustade att tillgodose de partiellt arbetsföras intressen, har kommittén utarbetat förslag härtill, vilket framlägges i föreliggande betänkande. Kommittén har i detta sammanhang tagit upp frågan om en samordning av sjukvård och arbetsvård för de partiellt arbetsföra och behandlat kuratorsorganisationen vid sjukhus och anstalter. I ett särskilt avsnitt har kommittén framfört sina principiella synpunkter på utredningsuppdraget.

Vid betänkandet hava fogats bilagor, som belysa speciella frågor avseende de partiellt arbetsföra. Därvid hava medverkat inspektören vid arbetsnämnden i Stockholms stad Roland Ericsson, socialläkaren i Stockholm medicine licentiaten Gunnar Inghe, förste inspektören i arbetsmarknadskommissionen Albert Bergh och ordföranden i Svensk kuratorsförening Lisa Leufvén.

Stockholm den 13 mars 1946.

U n d e r d å n i g s t

HILDING KJELLMAN

HJALMAR CEDERSTRÖM CHARLES HEDKVIST KNUT LARSSON

MATTS LARSSON ALVA MYRDAL GÖSTA REHN

ALLAN RÜLCKER HANS THORELLI

Nils Ström

KAP. I. ÖVERSIKT ÖVER PROBLEMET.

1. Utredningsuppdraget.

I det yttrande till statsrådsprotokollet den 15 oktober 1943, varmed chefen för socialdepartementet hemställde om tillkallandet av en kommitté för att verkställa utredning av de partiellt arbetsföras problem, anfördes följande.

Att medborgarna, en var efter sin förmåga, skola deltaga i det produktiva arbetet och därigenom försörja sig och sina familjer är en självfallen sak. Deras arbetsförmåga är emellertid skiftande. Under ekonomiska kriser, som skapa arbetslöshet, ställas i första rummet äldre eller fysiskt eljest icke fullvärdiga personer utanför produktionen. Sedan de en gång slagits ut, ha de svårt att vinna återanställning och att överhuvud taget åter inpassas på någon plats i produktionen. Därför plägar under högkonjunkturer städse en viss restarbetslöshet kvarstå från lågkonjunkturerna. Undersökningar ha visat, att de restarbetslösa till övervägande del äro personer, som icke anses såsom fullt arbetsdugliga och därför icke kunna placeras på den öppna arbetsmarknaden. Därjämte finnes städse ett mycket stort antal medborgare, som på grund av olika slags lyten eller sjukdomar äro halvinvalida, och ett ännu störrre antal, som, ehuru de endast förlorat en del av sin arbetsförmåga, icke beredas arbete och därför äro hänvisade att huvudsakligen leva på enskilda eller statliga pensioner.

Den arbetskraft, dessa medborgare, som kunna skattas till sammanlagt åtskilliga hundratusental, representera, tillvaratages i regel icke.

De åtgärder, som samhället hittills vidtagit i syfte att förbättra läget för partiellt arbetsföra personer, äro föga omfattande. Hit höra den av pensionsstyrelsen bedrivna verksamheten till förebyggande och hävande av invaliditet, den inom vanförestalterna bedrivna verksamheten för yrkesutbildning åt invalider och den undervisning m. m., som beredes dövstumma och blinda i syfte att bereda detta klientel vissa försörjningsmöjligheter. Hit hör delvis även genom arbetsmarknadskommissionen bedrivna arkivarbeten.

Vidare ha förslag framlagts om förbättrad eftervård för tuberkulösa. Den genomgående grundprincipen i härutinnan framlagda förslag är, att de tuberkulösas arbetsförmåga bör i möjligaste mån tillvaratagas och utvecklas för att sätta dem i stånd att försörja sig själva eller i varje fall bidraga därtill i den utsträckning deras hälsotillstånd medgiver.

De partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem har beaktats av 1940 års lagtima riksdag, som i tvenne skrivelser, båda dagtecknade den 12 juni 1940, hemställt om vissa åtgärder.

I den ena av dessa skrivelser (nr 386) anhåller riksdagen, att Kungl. Maj:t ville gå i författning om vidtagande av åtgärder i syfte att underlätta för vanföra personer att vinna arbetsanställning.

Den andra skrivelsen (nr 387) utmynnar i en hemställan om en utredning rörande de praktiska åtgärder, som äro ägnade att i framtiden tillgodogöra samhället och det produktiva livet de partiellt arbetsföras arbetskraft.

I detta sammanhang torde jag vidare få anmäla en från ingenjören Hjalmar Cederström i Stockholm till socialdepartementet den 14 februari 1941 inkommen framställning, benämnd »Ett produktivt socialväsen», vari Cederström hemställer om uppdrag åt sig »att organisera av riksdagen beslutad utredning beträffande omhändertagandet och sysselsättandet av partiellt arbetsföra och vissa överåriga och att för detta ändamål skapa ett utredningsorgan i form av ett forskningsinstitut för socialväsendet». Detta institut skulle undersöka tvenne alternativ, nämligen dels »öppet förfaringssätt eller de partiellt arbetsföras placering i det ordinarie näringslivet», dels slutet förfaringssätt gående ut på »att sammanföra detta klientel i självförsörjande enheter, tills vidare såsom förberedelse för ett experiment i liten skala i en forskningsinstitutets provningsavdelning, socialstaden, vars planering och kalkylering skulle ingå i utredningsuppdraget».

Inom ett rationellt organiserat samhälle böra — såsom jag redan anfört — icke blott de fullt arbetsföra utan även de partiellt arbetsdugliga deltaga i produktionen. Uppnåendet av detta mål är givetvis förenat med svårigheter, men samhällets eget intresse härav torde i de flesta fall sammanfalla med individernas; man synes nämligen kunna utgå från att flertalet partiellt arbetsföra lida av den tvungna sysslolöshet, vari de ofta måste leva. Det torde vidare med hänsyn till den framtida befolkningsutvecklingen vara av vikt, att samhället inriktar sig på att söka skapa förutsättningar för ett bättre tillvaratagande av den tillgängliga arbetskraften. Verkställda utredningar visa sålunda, att antalet individer inom de effektivaste arbetsåldrarna kommer att avsevärt sjunka under de närmaste tjugo åren, samtidigt som en avsevärd ökning av de äldre, mindre arbetsföra eller helt arbetsoförmögna årsklasserna kan förväntas inträda.

Med hänsyn till vad sålunda anförts finner jag mig böra förorda, att en särskild utredning verkställes med syfte att skapa ökade möjligheter för tillvaratagandet av de partiellt arbetsföras produktiva förmåga. Härvid böra de hittills vidtagna åtgärderna på området göras till föremål för prövning; jämväl nu föreliggande förslag, däribland det av ingenjör Cederström framlagda projektet — till vilket jag själv icke ansett mig kunna taga ställning — böra tagas under överbäggande. Då förevarande spörsmål till stor del torde kunna betecknas såsom ett arbetsförmedlingsproblem, bör vidare utredning ske rörande eventuellt erforderliga anordningar för att göra arbetsförmedlingsorganen bättre rustade att tillgodose de partiellt arbetsföras intressen. Vidare bör undersökning företagas beträffande möjligheterna att förmå såväl enskilda som allmänna arbetsgivare att i högre grad än hittills utnyttja de partiellt arbetsföra inom områden, där detta utan nackdel kan ske.

2. Begreppet partiellt arbetsför.

Vem som skall betraktas såsom partiellt arbetsför är icke så lätt att fastställa. I konkurrensen om arbetstillfällena finnas vissa individer, som av orsaker, vilka kunna vara av mycket olika slag, ha svårare att erhålla och behålla en anställning än andra. Vid närmare undersökning finner man i allmänhet, att svårigheten härleder sig från något för dem säreget förhållande av fysisk eller psykisk natur. De kunna icke betraktas som fullarbetskraft i ordets egentliga bemärkelse. Man betecknar sådana personer såsom partiellt arbetsföra.

Gränserna mellan de fullt arbetsföra, de partiellt arbetsföra och de arbetsoföra (arbetsoförmögna) äro givetvis flytande. Själva graden av arbetsförheten är till icke oväsentlig del beroende på vilket arbete, som tages såsom utgångspunkt vid bedömandet. Såsom ofta framhållits i diskussionen äro strängt taget alla människor partiellt arbetsföra i den meningen, att de icke skulle kunna försörja sig i vilket arbete som helst utan endast i en del av de olika arbetsuppgifter, som förekomma i samhället. Det finns många som måste betraktas som partiellt arbetsföra i fråga om vissa slag av tyngre arbeten, skogsarbete, byggnadsgrovarbete o. s. v. utan att därför på minsta sätt behöva anses som mindre arbetsföra i andra sysselsättningar, där de kunna åstadkomma full prestation.

Å andra sidan finns det nästan alltid något slag av arbete, som kan utföras även av personer med mycket påfallande arbetshinder. Henry Ford har en gång med viss tillspetsning uttryckt detta så, att »det finns fler uppgifter för de partiellt arbetsföra än det finns partiellt arbetsföra i hela världen». Därest en som partiellt arbetsför klassificerad person erhåller ett för honom lämpligt arbete, kan hans allmänna arbetshinder komma att elimineras. Han behöver sedan icke bli betraktad såsom partiellt arbetsför inom sitt nya arbetsområde. Ur denna synpunkt skulle alltså icke ens höggradigt invalida personer behöva betecknas som partiellt arbetsföra, om de erhålla en arbetsuppgift av sådant slag, att deras invaliditet icke längre är till egentligt omedelbart hinder för arbetsuppgiftens fullgörande.

Den populära uppfattningen i fråga om begreppet partiellt arbetsför är, att man har att göra med en person med fysiskt lyte eller på grund av sjukdom nedsatt arbetsförmåga. Det är icke sällsynt att i litteraturen möta begreppet partiellt arbetsför med denna syftning. I vidare bemärkelse, inrymmande även andra slag av arbetshinder, såsom psykiska och sociala, möter man stundom i anglo-saxisk litteratur termen »handicapped» såsom beteckning för en partiellt arbetsför person. Ordet användes dock icke alltid konsekvent i denna sin vidaste bemär-

kelse. I en del sociallitteratur synes även »handicapped» vara begränsat till att avse personer med endast arbetshinder av fysisk natur.

Dessa inledande påpekanden belysa både den höggradiga relativiteten av begreppet partiellt arbetsför och den skiftande innebörd, man ger detta begrepp. Kommitténs första uppgift blir därför att söka närmare bestämma detsamma.

Professor Sten Wahlund lämnar i sin uppsats om de partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem i Social årsbok 1939 den definition på partiellt arbetsför, som innefattas i följande å sid. 13 i nämnda verk gjorda uttalande: »Låt oss därför som partiellt arbetsför anse den, vilken på grund av personliga arbetshinder misslyckats att erhålla arbete, men vilken, om lämplig anställning erbjudes eller lämpliga åtgärder vidtagas, skulle *åtminstone* delvis kunna bidra till sin och de sinas försörjning genom sitt arbete.» Han tillägger: »Måhända skulle man ur rent praktisk synpunkt som partiell kunna anse den arbetskraft, som vid god arbetstillgång ej anställes i öppna marknaden för den i kollektivavtal eller på annat sätt fixerade normala minimilönen.» Ledamoten av kommittén, sekreteraren Charles Hedkvist (själv blind) har i en diskussionspromemoria betecknat den såsom partiellt arbetsför, »vilken på grund av fysiskt eller psykiskt lyte eller sjukdom icke kan erhålla arbete genom den offentliga arbetsförmedlingen».

I Danmark har man använt ordet »erhvervshæmmed» såsom beteckning på personer med arbetshinder av något slag. Man avser därmed »Personer, som paa Grund af særlige individuelle Forhold har større Vanskeligheder end andre ved at opnaa Arbejde» (Socialt Tidsskrift nr 7—8 1944).

I anslutning till dessa formuleringar vill kommittén angiva, att de åtgärder, som kommittén föreslår, avse stöd och hjälp åt sådana personer (partiellt arbetsföra), *vilka på grund av fysiska eller psykiska arbetshinder eller social belastning ha eller väntas kunna få svårare än andra att erhålla och behålla ett förvärvsarbete.* Kommittén hänför således icke till detta klientel de helt arbetsoförmögna.

En stor del av de partiellt arbetsföra äro själva i stånd att på ett eller annat sätt övervinna sina arbetshinder. Många lyckas med större eller mindre ansträngning skaffa sig sådan sysselsättning, att deras handikap blir av underordnad betydelse. Andra gå kvar i samma arbete som före defektens uppkomst, ehuru med reducerad inkomst. Det är emellertid tydligt, att ett stort antal partiellt arbetsföra äro i behov av samhällets stöd för att på bästa sätt kunna utnyttja den arbetsförmåga de dock besitta eller för att överhuvud taget få möjlighet att genom arbete bidra till sin försörjning i sådana former, att deras

handikap icke ytterligare förvärras. *Kommitténs uppgift* är enligt direktiven bland annat att utarbeta förslag till sådana stödåtgärder i syfte att »skapa ökade möjligheter för tillvaratagande av de partiellt arbetsföras produktiva förmåga».

Det är tydligt, att det omedelbara behovet av sådana åtgärder är beroende av arbetsmarknadsläget. Sådana partiellt arbetsföra, som under en högkonjunktur ha god försörjning genom eget arbete och som kanske till och med betraktas som fullt arbetsföra, kunna vid sämre arbetstillgång få sina handikap aktualiserade med arbetslöshet som följd.

Under lågkonjunktur är det sålunda närmast med tanke på de enskilda partiellt arbetsföras egna intressen, som samhällets stödåtgärder behöva sättas in. Vid bättre arbetstillgång blir motiveringen i viss mån förskjuten. Då kommer behovet av arbetskraft i förgrunden, och det framstår såsom ett näringslivets speciella intresse att på bästa sätt kunna tillvarata den partiella arbetskraften. Även för detta ändamål kunna ofta särskilda åtgärder vara behövliga i form av speciellt anpassad yrkesutbildning och arbetsförmedling m. m. (arbetsvård).

3. Definition av begreppet arbetsvård m. m.

I begreppet *arbetsvård* har kommittén inrymt alla de åtgärder av förberedande och direkt natur, som kunna anses nödvändiga för att inlemma partiellt arbetsföra i produktionslivet. Arbetsvården omfattar således i huvudsak följande åtgärder, nämligen medicinsk behandling i form av sysselsättnings- och arbetsterapi såsom tillämpning av den nu gängse rörelsebehandlingen, yrkesvägledning, arbetsprövning, åtgärder för utvecklande av den partiellt arbetsföres arbetsförmåga och arbetsskicklighet (yrkesutbildning och arbetsträning) samt åtgärder till tryggnad av den partiellt arbetsföres utkomst (arbetsförmedling och lämnande av näringshjälp) och efterkontroll av vidtagna åtgärder. Som led i arbetsvården ingå dessutom ekonomiska åtgärder för tryggnad av den partiellt arbetsföres och hans familjs utkomst under tiden för arbetsvårdens åtnjutande. Kommittén föreslår i det följande särskilda organ, som skola handlägga frågorna om arbetsvården, benämnda *arbetsvårdsorgan*. Den särskilda arbetsförmedlingen för partiellt arbetsföra betecknas *arbetsberedning*.

Angående begreppens innebörd må ytterligare anföras följande.

Med *sysselsättningsterapi* förstås under läkarvård föreskriven systematisk aktiv eller passiv sysselsättning för hibringande och vidmakthållande av positiv livsinställning, allmän arbetsfostran och arbetsfärdighet.

Med *arbetsterapi* åsyftas under läkarvård föreskrivet arbete i yrkesmässig form för bibringande resp. vidmakthållande av allmän arbetsfostran och arbetsfärdighet.

Yrkesvägledningen innefattar dels *orientering* om olika yrkes- och utbildningsvägar, dels *anlagsprövning* för utrönande av en persons lämplighet för olika yrkesbanor med hänsyn till anlag och övriga förutsättningar.

Med *arbetsprövning* förstås prövning i arbete under mer yrkesmässig form för praktiskt utrönande av lämpligheten för visst yrke.

Med *yrkesutbildning* avses i första hand utbildning i skolor eller på arbetsplats i fall, då ingen yrkesutbildning tidigare erhållits, och härjämte omskolning för övergång till annat yrkesområde samt i fall av behov kompletterande utbildning för fortsatt verksamhet inom tidigare yrkesområde (fortbildning).

Med *arbetsträning* förstås uppträning av genom sjukdom eller på annat sätt förlorad arbetsskicklighet och allmän arbetsförmåga.

4. Gruppindelningen av de partiellt arbetsföra och arten av deras arbetshinder.

Kommittén har schematiskt indelat de partiellt arbetsföra i sex olika grupper eller kategorier, varvid arbetshindrets art tjänat som riktpunkt vid grupperingen.

De olika grupperna äro:

- Grupp 1. Blinda och synsvaga.
- » 2. Dövstumma och döva.
- » 3. Vanföra.
- » 4. Tuberkulösa.
- » 5. Kroniskt sjuka och åldersbelastade.
- » 6. Övriga (psykiskt sjuka, nervklena, efterblivna, abnorma, alkoholister, straffade m. fl.)

En uppdelning av de partiellt arbetsföra enligt ovan angivna schema gör icke anspråk på att vara till alla delar oantastbar. Frågan om till vilken grupp den ena eller andra typen av arbetshinder skall hänföras, har icke varit föremål för kommitténs särskilda intresse, enär enligt kommitténs mening detta haft mindre betydelse för kommitténs arbete. Frågan om gruppstillhörigheten i de fall, där en kombination av arbetshinder föreligger, får emellertid avgöras så, att den partiellt arbetsföra hänföres till den grupp, som omfattar det för arbetet väsentliga arbetshindret.

Till gruppen *blinda och synsvaga* hänföras de, som sakna synförmåga eller ha nedsatt sådan. I fråga om denna grupps försörjning genom eget arbete synas hittills icke alla möjligheter blivit prövade. Sedan gammalt har deras yrkesutbildning inriktats på ett fåtal speciella hantverksyrken (blindyrken), vilka som regel icke kunnat ge utövarn tillfredsställande bärgning. Sannolikt har detta i viss mån varit en bidragande orsak till att man försökt lösa deras försörjningsproblem genom ekonomiskt bistånd från det allmänna i stället för att vidga yrkesramen. Givetvis innebär lytet en begränsning ur yrkesplacersynpunkt, men praktiska försök visa, att betydligt flera yrken, än man hittills tänkt sig, kunna utövas av blinda och synsvaga. Mången gång fullgöra de sitt arbete med större precision och regelbundenhet än andra arbetare, då de icke i detsamma distraheras av synintryck utanför det egna arbetsfältet.

I gruppen *dövstumma och döva* inräknas de, som sakna eller ha nedsatt hörsel förmåga, alltså även lomhörda. I jämförelse med de blinda stå för de döva och dövstumma flera yrkesmöjligheter till buds. Även denna grupp har emellertid stora svårigheter att kämpa med, då den för sin utkomst är hänvisad till ett begränsat antal yrken. Gruppens handikap består främst i den försvårade kontakten med arbetsledning och arbetskamrater, och de risker de själva löpa och kunna utsätta sin omgivning för på grund av sin oförmåga att uppfatta ljudvarningar. I detta avseende äro de jämförbara med de blinda och synsvaga men hava även desammas fördelar i vissa sammanhang genom att de icke så lätt låta sig distrahera i sitt arbete.

Till *vanföra* räknas de, som på grund av medfött lyte, sjukdom eller olycksfall äro behäftade med bestående defekter, deformiteter och funktionsrubbingar i hållnings- och rörelseorganen. Denna grupp är till skillnad från de båda föregående ytterligt heterogen. Lytets varierande omfattning och lokalisation nödvändiggör ett individuellt hänsynstagande till vars och ens speciella belägenhet. Begränsningen ur arbetssynpunkt är ofta förenad med svårighet att förflytta sig till och från arbetsplatsen och inom densamma. Därtill kommer, att den vanföres funktionsduglighet är reducerad dels genom den minskade rörligheten, dels genom den nedsatta kraftutvecklingsförmågan. Deras svårigheter på arbetsmarknaden äro dock mången gång betingade av en traditionsbunden felaktig inställning. Man har ofta en benägenhet att övertaxera den för omgivningen så påtagliga defektens inverkan på arbetsförmågan. Härigenom utestängas många vanföra från yrken, där deras lyte skulle vara utan betydelse. Deras verksamhetsfält skulle ytterligare kunna vidgas genom mindre justeringar av arbetsoperationer eller genom särskilda maskinella anordningar i arbetet.

Med gruppen *tuberkulösa* avses sådana, som lida av tuberkulos i en eller annan form. Härvid är att märka, att den kirurgiska tuberkulosen ofta leder till vanförhet. Sådana fall innefattas i närmast föregående grupp. Med tuberkulösa menas i detta sammanhang i huvudsak personer med lungtuberkulos. Sjukdomens speciella natur, främst den försiktighet, som måste iakttagas för undvikande av recidiv, nödvändiggör stor omsorg vid inpassning i arbetslivet. I jämförelse med tidigare skeden kunna emellertid numera långt flera tuberkulösa med fullgod arbetsförmåga återvända i arbete. Svårigheterna vid inplaceringen i produktionen ligga ofta i det motstånd, som betingas av en många gånger felaktig uppfattning om smittorisk och därav betingad smittorädsla.

Till *kroniskt sjuka* hänföres i huvudsak reumatiker, sockersjuka, astmatiker, hjärtsjuka, magsjuka och fysiskt klena. Dit räknas i detta sammanhang jämväl åldersbelastade. Inom gruppen i dess helhet torde reumatikerna vara dominerande i antal. Dessa ha i stort sett samma svårigheter som de vanföra till följd av reducerad rörlighet, kraftutveckling och uthållighet. Därtill kommer deras speciella känslighet för klimatiska förändringar och ohygieniska arbetsförhållanden, vilket senare innebär risk för försämring i hälsotillståndet. De sockersjukas svårigheter variera med sjukdomens grad, vartill kommer dess ökade förekomst inom speciellt högre åldersgrupper. Vissa olägenheter uppstå genom periodiska försämringar samt av den bundenhet, som föranledes av kravet på diet och eventuell insulinbehandling. Astmatikernas handikap ligger i de periodiskt återkommande försämringarna, som främst betingas av speciell överkänslighet bland annat för vissa stoffer samt växlingar i klimatet. Miljöbyte och yrkesbyte med hänsyn till sistnämnda faktorer äro ägnade att förbättra deras arbetsduglighet. De hjärtsjuka kräva vid arbetsplacering främst hänsynstagande till den nedsatta hjärtkraften. Yrken, som innebära risker för momentan överanstängning eller ställa ett under längre tid även måttligare krav på hjärtats reservkraft, kunna framkalla långvarig arbetsoförmåga, varför stor försiktighet vid arbetsvalet är av nöden. Personer med sjukdom inom matsmältningsorganen äro i varierande grad beskurna i sitt yrkesval på grund av kravet på bland annat regelbundna måltider, som gör dem olämpliga för skiftestjänst, samt svårigheter att utföra arbeten i vissa kroppsställningar. Till gruppen kroniskt sjuka har i detta sammanhang hänförs jämväl de, som på grund av stigande ålder (åldersbelastade) ha svårt att vinna ny anställning vid arbetslöshet, ofta beroende på nedsatta krafter eller brist på anpassningsförmåga.

Inom gruppen *övriga* rymmas personer med mångskiftande arter av arbetshinder, vilka dock i huvudsak äro psykiskt eller socialt betingade. Gruppen omfattar vad man brukar kalla nervöst och psykiskt sjuka

samt defekta jämte socialt belastade (missanpassade). Av de psykiskt sjuka (sinnessjuka) besitter flertalet en i varierande grad begränsad arbetsförmåga, vilken dock i regel endast kan nyttiggöras inom anstalt med speciell arbetsledning, även om vissa under längre eller kortare perioder kunna utföra en fullgod arbetsuppgift vid lämplig placering i öppna marknaden. De efterblivna kunna icke sällan utföra en fullgod prestation i enklare arbeten med ej alltför skiftande arbetsmoment (grovarbeten, tempoarbeten etc.). Ett villkor är emellertid, att de övervakas i sitt arbete och få tillfälle att utföra detsamma utan irritation genom omgivningens anspelningar på deras psykiska underlägsenhet.

Under begreppet nervklena sammanfattar man en ytterligt heterogen grupp av personer med skiftande defekter inom vilje- och känsloliv, där varje fall är individuellt särpräglat. Konstitutionella faktorer och miljömoment samt personlig ödesutveckling samverka till den sjukas belägenhet. Allt efter graden av egocentricitet och martyrinställning eller mindervärdeskänsla bjuda de oftast stort motstånd vid inpassning i arbete. Genom sin miljökänslighet, sin håglöshet och uttrötbarhet samt ovillighet att anpassa sig för en levnadsstandard under den de tidigare haft föranleda de svårigheter såväl vid arbetsinplaceringen som vid fullföljandet av det en gång erhållna arbetet. Genom dessa förhållanden har denna grupp, vars sjukdomstillstånd icke sällan föränlets av arbetslöshet till följd av andra defekter, misskrediterat övriga lytesgrupper och den partiella arbetskraften överhuvud taget.

Bakom alkoholismen döljer sig ofta nog psykiska defekter. Sjukdomens benägenhet för återfall nödvändiggör samma individuella anpassningsåtgärder som för senast nämnda kategorier, med speciellt hänsynstagande till de frestelser, som en olämplig miljö innebär.

De straffade ha ofta vid frigivningen att kämpa mot samhällets traditionsbundna skeptiska inställning mot dem. Utplacering av dessa i lämplig miljö är en förutsättning för deras bestående återinlemmande i arbetslivet. Ett ombyte av miljö är ofta nog en nödvändig men effektiv åtgärd för att skydda dem för återfall. Liksom för de åldersbelastade är för dessa i huvudsak omgivningens reaktion det som konstituerar arbetshindret.

5. Antalet personer med arbetshinder.

Det möter givetvis stora svårigheter att ge en siffra på antalet partiellt arbetsföra redan med tanke på den oklara avgränsningen av denna kategori såväl gentemot de fullt arbetsföra som gentemot de helt arbetsoföra. Men även statistiken över antalet personer med diagnosticerad fysisk eller psykisk defekt eller genom samhällsingripande er-

hållen klassificering såsom socialt eller moraliskt belastade, är synnerligen bristfällig. Det må anmärkas, att Tomlinsonkommittén, vilken haft till uppgift att utreda frågan om de partiellt arbetsföra i England, stött på samma svårighet. Tomlinsonkommittén har därvid anfört.¹

Det nuvarande totala antalet partiellt arbetsföra (definitionen lämnas nu åsido) är icke känt, ej heller synes det möjligt att göra ens en ungefärlig beräkning. Sjukhusstatistiken och rapporterna om industri- och trafikolyckor visa i regel endast antalet fall och behandlingens längd och giva icke vägledning, huruvida bestående invaliditet uppstår eller icke. Det finns ungefär 400 000 invalider från förra världskriget, som ännu erhålla invaliditetspension, och ett växande antal militära och civila skador från det nuvarande kriget. Men även om man kände det nuvarande totala antalet invaliditetsfall, är det tydligen omöjligt att ens approximativt uppskatta, vad totala antalet kommer att vara vid krigets slut och vilken storlek detta får i förhållande till hela den arbetsföra befolkningen. Allt man kan säga är, att siffran troligen kommer att vara skräckinjagande hög. Man har icke heller några uppgifter om den nuvarande eller blivande totalsummans fördelning på de olika kategorierna partiellt arbetsföra, ej heller fördelning på kön, ålder, tidpunkt då invaliditeten inträdde, område, föregående yrkeskunskap och nuvarande arbetsduglighet.

Kommittén för partiellt arbetsföra har måst konstatera, att det ovan anförda i väsentliga delar äger tillämpning på svenska förhållanden, trots att landet ej deltagit i krig. Tillgänglig befolkningsstatistik ger icke tillförlitlig upplysning om vare sig antalet helt arbetsoförmögna personer eller antalet partiellt arbetsföra. Man har emellertid genom 1930 års folkräkning fått vissa uppgifter om grupper, vilka ha särskilt påtagliga lyten eller arbetshinder, såsom sinnesslöa, sinnessjuka, dövstumma, blinda, fallandesjuka och vanföra.

De definitioner, som vid nämnda folkräkning lämnades till pastors-expeditioner och kommunalombud rörande de olika lytesgrupperna, voro: »Såsom blinda räknas blott de, som sakna gångsyn, d. v. s. ej med synens hjälp kunna vägleda sig; såsom dövstumma räknas alla döva, som ej äga normal talförmåga. Såsom sinnesslö angives blott den, som från barndomen varit mindre vetande och aldrig ägt fullt förstånd; såsom sinnessjuk åter upptages den, som förut ägt sitt förstånds fulla bruk. Personer, som på grund av hög ålder gradvis bliva mer och mer själsfrånvarande, räknas ej såsom sinnessjuka eller sinnesslöa. Med vanförhet avses kroniska defekter, deformiteter och funktionsrubbingar i armar, ben eller ryggrad.»

Enligt 1930 års folkräkning fanns det 17 571 sinnesslöa, 27 841 sinnessjuka, 5 337 dövstumma, 6 014 blinda, 4 349 fallandesjuka och 67 393 vanföra.

¹ Report of Inter-Departmental Committee on the Rehabilitation and Resettlement of the Disabled Persons.

1930 års folkräkning tog även upp förekomsten av helt eller delvis arbetsoförmögna. Det erkännes emellertid, att dessa uppgifter voro osäkra, då de voro avgivna utan läkares hjälp och helt och hållet grundade sig på vederbörandes egen uppfattning om arbetsförmågan.

Uppgifterna i detta hänseende avsågo personer i åldern 15—67 år. Helt arbetsoförmögna ansågo sig 64 842 personer vara, och delvis arbetsoförmögna 39 136, alltså betydligt färre än enbart de som medtagits i de lytesgrupper, för vilka siffror ovan redovisades.

Allmänna folkräkningen 1935 och partiella folkräkningen 1936 ha i detta hänseende endast redovisat uppgifterna angående arbetsoförmåga — inhämtade vid den partiella folkräkningen. Dessa uppgifter omfatta åldersgrupperna 16—66 år. Liksom vid 1930 års folkräkning avses här hel eller delvis varaktigt arbetsoförmåga. Angående definitionen av begreppet arbetsoförmåga säges (se Särskilda folkräkningen del V, sid. 2—3): »Arbetsoförmåga är i detta sammanhang fattad i ekonomisk mening. En undersökning ur rent medicinsk synpunkt hade gjort en medverkan av landets läkarkår nödvändig och dessutom ställt sig mycket dyrbar samt erfordrat längre tid; en dylik undersökning är därför mycket svår att genomföra, och dess värde vore under alla omständigheter tämligen tvivelaktigt, då någorlunda full enhetlighet vid bedömningen icke torde kunna förväntas. Emellertid är även det här använda arbetsoförmågebegreppet synnerligen obestämt och överhuvud icke definierat vare sig på blanketter eller i anvisningar.»

Enligt uppgifterna från den partiella folkräkningen 1936 skulle antalet helt arbetsoförmögna inom den undersökta femtedelen av landets befolkning vara 20 385 och de delvis arbetsoförmögna 41 884. Detta skulle betyda för hela riket ca 102 000 resp. ca 209 000.

Som framgår av vad ovan anförts, ha de båda nämnda folkräkningarna givit olika resultat ifråga om antalet helt eller delvis arbetsoförmögna. Det vore önskvärt, att en statistisk undersökning kunde komma till stånd, upplagd så att det genom densamma skulle bliva möjligt att speciellt erhålla uppgifter om storleken av de olika grupperna av partiellt arbetsföra.

Såsom ytterligare jämförelse kan nämnas, att ur materialet från 1943 års beredskapsmönstring, omfattande ca 3 100 000 personer (ca 1 000 000 män i åldern 15—65 år och 2 100 000 kvinnor i åldern 15—60 år), vilket bearbetats av länsarbetsnämnderna, utsorterats ca 35 000 personer såsom helt arbetsoförmögna, varav 18 000 män och 17 000 kvinnor. Utsorteringen har verkställts efter mycket strama linjer, varför siffrorna få anses ligga betydligt i underkant. Materialet ger ingen hållpunkt för en uppskattning om antalet personer med arbetshinder.

För de särskilda grupperna av personer med arbetshinder finnas på andra sätt framkomna siffror, som i viss mån kunna vara vägledande.

Beträffande de tuberkulösa kan nämnas, att svenska nationalföreningen mot tuberkulos i sin kvartalsskrift häfte 2/1945 redovisar antalet tuberkulosfall, kvarstående i centraldispensärregistren den 31 december 1944, till 101 722 fall, varav 61 960 fall av lungtuberkulos och 39 762 fall av annan form av tuberkulos.

Till gruppen kroniskt sjuka räknas, som tidigare nämnts, huvudsakligen reumatiker, sockersjuka, hjärtsjuka, astmatiker och magsjuka.

Beträffande antalet reumatiker har docenten Gunnar Edström gjort en uppskattning i en bilaga till 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande del III, Utredning om reumatikervårdens utbyggande (SOU 1945: 41), betitlad »Sjukligheten i reumatisk sjukdom i Sverige enligt en under 1943—1944 utförd fältundersökning av befolkningen inom vissa distrikt av landet». Genom denna fältundersökning, som gjorts inom fyra ungefär lika stora men ur sociologisk och klimatologisk synpunkt olikartade distrikt, har ett folkmaterial på 61 150 personer undersökts. I redogörelsen för fältundersökningen har bland annat angivits:

Blott sjukdomstillstånd av betydelse för den sjukas arbetsförmåga medtagas. Bagatellartade eller tveksamma sjukdomstillstånd medräknas ej.

Av detta material (61 150 personer) hade 4 869 individer haft eller hade reumatisk sjukdom i den bemärkelse, som här inlagts i begreppet; 1 658 personer eller 27 promille hade haft eller hade reumatisk feber eller akut ledgångsreumatism (grupp I), 1 109 eller 18 promille kronisk ledgångsreumatism (grupp II), 488 eller 8 promille deformerande ledförändringar (grupp III) samt 1 614 eller 26 promille ischias (grupp IV). De vid undersöknings-tillfället pågående av dessa fall voro tillsammans 38 promille eller resp. 6, 14, 8 samt 10 promille av de fyra kategorierna.

Om denna befolknings sjuklighet vore representativ för hela Sverige, skulle detta betyda, att för närvarande ca 245 000 personer i landet lida av reumatisk sjukdom, tagen i ovannämnd bemärkelse, samt att ca 130 000 lida av ledgångsreumatism i akut eller kronisk form. Dessa siffror få dock blott betraktas som grova uppskattningssiffror, visande ungefär varest morbiditytet ligger.

En beräkning, grundad på under undersökningen erhållna värden, som då antagits vara representativa för hela Sveriges befolkning, över hur mycken arbetskraft i arbetsföra åldrar, här räknad mellan 20—65 år, som gått förlorad för de nu levande individerna på grund av genomgången eller pågående reumatisk sjukdom, kom till följande uppskattningsvärden:

på grund av akut ledgångsreumatism	approx. ca	35 000 sjukår
» » » kronisk »	» »	190 000 »
» » » deformerande ledförändringar	» »	50 000 »
» » » ischias	» »	30 000 »

eller tillsammans uppskattningsvis ca 300 000 sjukår eller ca 100 miljoner förlorade arbetsdagar.

Med samma utgångspunkt kan man grovt uppskattningsvis räkna med att för närvarande ca 70 000—80 000 personer i vårt land dagligen äro arbetsförmögna på grund av reumatisk sjukdom, här dock alla åldrar medräknade.

Antalet invalider i reumatisk sjukdom bland den undersökta befolkningen utgjorde 6,65 promille, därav 0,62 på grund av akut ledgångsreumatism, 3,78 på grund av kronisk ledgångsreumatism, 1,85 på grund av deformerande ledförändringar samt 0,40 på grund av ischias. Skulle invalidfrekvensen vara lika stor för hela Sveriges befolkning, skulle det betyda ca 42 000 reumatiska invalider i landet, alla åldrar här medtagna.

Här angivna siffror synas giva belägg för att antalet reumatiker är betydande. Att för ca 80 000 personer sjukdomen skulle utgöra ett verkligt arbetshinder torde således knappast få anses vara ett orimligt antagande. Om förekomsten av astma, olikartade hjärt- och kärlsjukdomar samt kroniska sjukdomar i matsmältningsorganen saknas exakta uppgifter. Tillsammans utgöra de en så betydande grupp sjukdomar, att jämförelse med de reumatiska sjukdomarna är berättigad. Antalet sockersjuka torde kunna uppskattas till 12 000—15 000.

De äldre personer med förhållandevis god arbetsförmåga, som visserligen ej fyllt 67 år, men där åldern utgör det väsentliga arbetshindret, torde för närvarande (1946) kunna uppskattas lågt räknat till 20 000.

Antalet i september 1945 kvarstående beredskapsskadade har uppgivits till ca 6 000. Riksförsäkringsanstalten utger livränta till ca 2 000 fall och tbc-sjukpenning till ca 2 000.

Till gruppen övriga hänföras sådana arbetshämmade som nervklena, sinnessjuka, sinnesslöa, epileptiker, alkoholister och straffade. Denna grupp är otvivelaktigt den största, i synnerhet som denna kategori delvis rekryteras från de föregående.

Beträffande de nervklenas antal saknas tillförlitliga uppgifter, men torde enligt läkares utsago mera grava neuroser uppgå till ca 50 000. Epileptikerna ha enligt 1930 års folkräkning uppgivits till 4 349 personer. Professor Gunnar Dahlberg uppskattar emellertid med ledning av värnpliktsmönstringarna antalet epileptiker till 12 000. Antalet sinnesslöa har av professor Dahlberg uppskattats till 30 000, och de sinnessjukas antal uppges enligt folkräkningen 1930 till 27 841. De gengas-skadade kunna beräknas uppgå till ett 1 000-tal fall.

Enligt uppgifter från Skyddsvärnet funnos den 10 september 1945 ca 73 800 straffade upptagna i Svenska skyddsförbundets centralregister. Då denna siffra inrymmer straffade ända från år 1910, är siffran givetvis icke tillämplig på det aktuella antalet, men detta torde väl uppgå åtminstone till 50 000.

Den officiella kriminalstatistiken (se Brottsligheten år 1940, Sveriges officiella statistik. Rättsväsen. Stockholm 1942) upplyser, att hela an-

talet dömda personer år 1940 uppgick till omkring 125 000. De flesta av dessa brottslingar hade naturligtvis inga svårare dåd på sina samveten, men 10 376 fall voro av sådan allvarlig art, att de rapporterats till det av fångvårdsstyrelsen förda straffregistret. År 1943 inrapporterades enligt Sveriges officiella statistik, Fångvården år 1943, utgiven av fångvårdsstyrelsen, 15 986 fall till straffregistret. Av dessa avsågo 7 377 uppgifter personer, vilka redan förut förekommo i registret, och 8 609 uppgifter personer, vilka icke förekommo däri. I den av Else Kleen m. fl. utgivna boken »Fången, Människan, Straffet», Stockholm 1944 (sid. 83) återfinnes en uppgift, härledande från professor Gunnar Dahlberg, vilken beräknat, »att risken för en man att bli sakfälld för brott, som föranleder frihetsförlust, beräknas till drygt 7 procent, vilket betyder, att minst var trettionde manlig medborgare i sextioårsåldern suttit inne eller dömts villkorligt till frihetsstraff».

Antalet alkoholister, som under år 1943 föranledde åtgärd från nykterhetsnämndernas sida, utgjorde ca 40 000.

Antalet debila (efterblivna) i Sverige har uppskattats till 3 procent av befolkningen, d. v. s. ca 180 000 (ca 200 000 år 1946) personer (enligt 1938 års seminariesakkunniga) i samtliga åldrar.

Såsom jämförelse med dessa uppskattningar av olika kategorier, som riskera att bli partiellt arbetsföra, kan framhållas, att förtidspension på grund av olika sjukdomar den 31 december 1944 utgick till inalles ca 143 000 personer, varav ca 132 000 uppbyro tilläggspension. Tilläggspension utgick vid samma tidpunkt till sammanlagt ca 400 000 personer i åldrarna såväl under som över 67 år. Ca 650 000 uppbyro grundpension. I det nya förslaget till lag om folkpensionering (SOU 1945: 46 sid. 206) har antalet förtidsinvalider uppskattats till ca 252 000 vid utgången av år 1947 och ca 260 000 vid utgången av år 1950.

Enligt i Finland gjorda beräkningar, redovisade i en »Preliminär promemoria angående utkastet till lag om vården av invalider avgivet till socialministeriet den 2 juli 1945», skulle antalet invalider med enbart fysiskt arbetshinder utgöra ca 200 000, varav dock 45 000 krigsinvalider. Detta motsvarar ca 6 procent av befolkningen. Frånräknas krigsinvaliderna, får man en procentsiffra på ca 4 procent. Vissa kostnadsberäkningar, som gjorts för folkpensioneringen i Finland, ha utgått från en invalidsiffra på 300 000 (enbart invalidpension), vilken motsvarar ca 9 procent av befolkningen. Frånräknas även här krigsinvaliderna, blir siffran 7 procent. De i denna siffra inräknade vore emellertid att betrakta såsom helt arbetsoförmögna. Totala antalet defekta personer skulle således vara betydligt större. Motsvarande siffror skulle, därest sistnämnda procenttal kan anses tillämpligt på svenska

förhållanden, ge till resultat ett antal på 460 000 i alla åldrar. Häri skulle dock icke vara inräknade andra än arbetsoförmögna personer med fysiska eller psykiska arbetshinder.

I en artikel, avseende amerikanska förhållanden, anföres bland annat, att åtminstone 5 procent av personer i arbetsför ålder, som söka arbete, ha tydliga tecken på fysiskt handikap. Frekvensen av psykiska defekter har icke omnämnts.

Om man söker att med ledning av här ovan anförda siffror, hämtade från olika källor, bilda sig en uppfattning om antalet personer, lidande av sådan sjukdom eller behäftade med sådan defekt, som föranleder eller kan föranleda arbetshinder, kommer man till en siffra, som snarare ligger över än under en halv miljon. Så stort är emellertid icke de partiellt arbetsföras antal. Det är för det första att märka, att de ovan anförda siffrorna icke enbart omfatta personer i arbetsför ålder och vidare att de olika grupperna sannolikt i sig innesluta ett flertal dubbelregistreringar. Det torde sålunda vara vanligt att icke blott bland de kroniskt sjuka återfinna nervklena utan även bland de straffade återfinna alkoholister, sinnesslöa, psykopater etc. För en väsentlig del av detta antal är själva arbetshindret av ringa betydelse på grund av förekomsten av andra egenskaper och färdigheter, som väl kompensera deras handikap och som göra, att de för närvarande ha arbete. En del av de här redovisade personerna kunna slutligen antagas besitta så ringa arbetsförmåga, att de närmast äro att betrakta såsom arbetsoförmögna.

Det material, som här framlagts, ger sålunda endast en mycket obestämd anvisning om antalet av sådana partiellt arbetsföra, vilka lämpligen böra göras till föremål för särskilt stöd från samhällets sida genom arbetsvård eller andra åtgärder, avseende deras inlemmande i arbetslivet. Efter ingående överväganden har kommittén avstått från att på förhand närmare precisera detta antal, vilket ansetts så mycket rimligare som detsamma ej är konstant. Antalet personer med arbetshinder av den art, att behov av arbetsvårdande åtgärder föreligger, är nämligen icke av samma storleksordning vid alla tidpunkter. Utslagsgivande för klienteletets storlek är läget på arbetsmarknaden. Är arbetstillgången god, ha personer med arbetshinder lättare att erhålla arbete; är arbetstillgången dålig inträder motsatsen, och behovet av arbetsvårdande åtgärder av olika slag stegas. Det enda, som kan sägas med någon större grad av bestämdhet, är, att antalet personer med arbetshinder av något slag är stort, sannolikt större än vad man i allmänhet föreställer sig. Även om klienteletets verkliga storlek endast kan framgå genom praxis, är dock påtagligt, att kraftåtgärder äro behövliga, vilket även bevisas av det stora antal personer, behäftade med arbetshinder, vilka belasta socialförsäkring och socialvård även i tider med god allmän arbetstill-

gång, samt det stora antal dylika personer, som anmäla sig på arbetsförmedlingen (jfr bilaga nr 2).

6. Aktualisering av frågan om särskilda åtgärder för arbetsvård åt partiellt arbetsföra.

Flera samverkande faktorer ha bidragit till aktualiseringen av kraven på effektivare åtgärder för de partiellt arbetsföras inpassande i produktionen. Här må nämnas *ändrade strukturförhållanden inom näringslivet, bristen på arbetskraft under högkonjunkturen, de stigande anspråken på socialvården, befolkningsutvecklingen, medicinska synpunkter samt krav från de partiellt arbetsföra själva.*

Vår tids rationaliseringssträvanden och den tekniska utvecklingen ha kommit vissa hantverksbetonade yrken att försvinna. Detta jämte industriens fortgående mekanisering och rationalisering, som sker med olika intensitet under olika perioder, ha tillsammans med växlande konjunkturer under 1920—30-talen periodvis skapat arbetslöshet. Vid ökad arbetskraftsefterfrågan anställdes givetvis i första hand den mest kvalificerade arbetskraften, medan den mindre begärliga, sålunda även den partiellt arbetsföra, kom att i stor utsträckning ställas utanför arbetslivet.

I den mån högkonjunkturen under slutet av 1930-talet blev mera utpräglad, minskade antalet vid arbetslöshetskommittéerna anmälda hjälp-sökande arbetslösa. När antalet arbetslösa krympte samman, utkristalliserades allt tydligare ett speciellt restklientel. Dessa kvarstående arbetslösa hade i stor utsträckning personliga hinder för återanställning i arbete. Frågan om restklienteletets omskolning och inplacering i näringslivet har med hänsyn till den mångskiftande strukturen aktualiserat en ny inriktning av arbetslöshetspolitiken hän mot en ökad differentiering av metoderna för arbetslöshetshjälpen. Denna har också under krigsåren gjorts mera elastisk och anpassningsbar. Effektivare arbetsförmedling och intensifierad omskolningsverksamhet äro ett par av de hjälpmedel, som bidragit till att avsevärt decimera det kvarstående arbetslöshetsklientelet. Erfarenheten under högkonjunkturen synes emellertid ha givit vid handen, att de arbetsberedande åtgärderna måste ytterligare specialiseras och kompletteras för att ge önskat resultat. Behovet av bland annat utvidgade arbetsvårdsåtgärder i form av arbetsterapi och arbetsträning samt kursverksamhet för omskolning och yrkesutbildning har därvid aktualiserats.

I den särskilda arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937¹, som anordnades av 1937 års arbetslöshetssakkunniga, omfattande 25 093

¹ SOU 1938:21.

män, uppgavs, att 25,7 procent av samtliga kunde betecknas såsom partiellt arbetsföra. Frekvensen för Stockholms stads vidkommande har av professor Wahlund i en tidigare i detta betänkande omnämnd artikel i Social årsbok 1939 angivits till 50,7 procent. Härefter ha inräknats personer med både fysiska och sociala arbetshinder. En motsvarande undersökning av det restklientel, som kvarstår under nuvarande högkonjunktur (1946), skulle säkert giva ännu högre frekvens.

Det är att märka, att det här som regel rör sig om grupper med relativt god arbetsförmåga, då gällande bestämmelser förutsätta, att arbetslöshetshjälp endast skall ifrågakomma för arbetsföra personer. Det torde dessutom finnas ett betydande antal personer, som döljer sig inom fattigvårdens, sjukförsäkringens och pensionsförsäkringens klientel och vilkas arbetsförmåga är av sådan omfattning, att de helt eller delvis skulle kunna vara i stånd att klara sin och de sinas försörjning, om lämpliga åtgärder vidtoges.

Av en av ledamoten i kommittén dr A. Rülcker år 1940 publicerad socialmedicinsk undersökning, avseende fattigvårdsklientelet i Stockholm, framgår, att minst en tredjedel av klientelet, under förutsättning att lämpliga arbetsvårdsåtgärder vidtoges, vore att betrakta såsom arbetsför.

En annan utredning angående folkpensionsklientelet's invaliditetsgrad, som utförts år 1941 för riksdagens besparingsberednings räkning, påvisar, att omkring en sjättedel av de klienter, som erhållit förtidspension, förvärvat denna på tvivelaktiga eller osäkra indikationer. En sanering av dessa grupper ur hälsovårds- och arbetsvårdssynpunkt komme säkert att medföra ekonomiska fördelar för det allmänna.

De partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem är utan tivel av väsentlig socialekonomisk betydelse. *Värdet rent ekonomiskt av det arbete, som de partiellt arbetsföra skulle kunna prestera, rör sig om stora belopp och representerar en ingalunda föraktlig del av nationalinkomsten.* Få former av socialvårdande verksamhet torde kunna tävla med arbetsvården i fråga om lönsamhet.

Frågan om de partiellt arbetsföras inpassning i produktionslivet kan emellertid ses från även andra synpunkter. Rent socialmoraliskt har problemet icke ringa betydelse. Det är känt, att arbetslösheten ej blott uttömmar den arbetslöses ekonomiska resurser, utan lätt även försämrar vederbörandes kvalifikationer. Den kan förstöra socialt värdefulla personliga egenskaper och leda till asocialitet, vilket i sig självt ytterligare bidrager till en permanentning av arbetslösheten. Arbete är en profylax mot asocialitet och utgör också ett viktigt led i eftervården för konvalescenten, till och med en förutsättning för tillfrisknande. Mångfaldiga exempel kunna framdragas, som utvisa, att resultaten av en högklassig och dyrbar sjukhusvård spolierats genom bristen på sysselsättning.

Befolkningsutvecklingen pekar hän mot en förskjutning av åldersfördelningen mot de högre åldrarna. Detta i förening med näringslivets expansion har lett till en markerad brist på arbetskraft, för vars fyllande de partiellt arbetsföra kunna betraktas som en ännu ej utnyttjad reserv. Därtill kommer, att åldringarnas försörjning är avhängig av de produktivas insats. Sistnämnda förhållande kräver, att så många som möjligt insätts i produktivt arbete, för att icke åldersdomsförsörjningen skall utgöra en belastning, som blir de produktiva åldrarna övermäktig. Den ändrade åldersfördelningen får emellertid även andra följder. Det har visat sig, att själva åldern i och för sig för den enskilde individen utgör ett allvarligt anställningshinder, redan långt före den tidpunkt, då fysiologisk ålderdomssvaghet inträder. Allt eftersom de högre åldersklasserna vid arbetslöshet proportionsvis ytterligare ökas, kommer själva återinpassningen i produktionslivet att fordra mycket mera omsorg och arbete än under förhållanden, då majoriteten av de arbetsökande utgöres av ett yngre, rörligare och mera efterfrågat klientel. En kraftigt stegrad produktionsavkastning kan visserligen tänkas öka samhällets bärkraft i fråga om försörjningen av de partiellt arbetsföra och åldringarna, men problemet kvarstår icke desto mindre, i det att försörjningsbördan utgör ett allvarligt hinder för höjningen av de produktiva åldrarnas levnadsstandard.

De partiellt arbetsföras egna organisationer och dessas samarbetsorgan ha även i olika sammanhang krävt en snabb och effektiv lösning av frågan.

I den mån de ekonomiska förmånerna från socialvården (socialförsäkring och socialhjälp) förbättras, kommer kravet på effektivare åtgärder för tillvaratagande av de partiellt arbetsföras arbetsförmåga att göra sig kraftigare gällande. Rent samhällsekonomiskt och statsfinansiellt kommer det att bli av mera påtagligt värde, att de själva kunna bidra till sin försörjning. Med tanke på den förutsedda framtida ökningen av antalet partiellt arbetsföra, kommer dessas inpassande i arbete i själva verket att utgöra en av förutsättningarna för genomförandet av förbättringar på det sociala området.

7. Den närmare innebörden av de partiellt arbetsföras problem.

Då problemet om de partiellt arbetsföra — deras försörjningsmöjligheter, yrkesutbildning och produktiva insatser — i vår tid upptages till behandling, är det nödvändigt ej blott att göra en översyn av vad samhället hittills uträttat på området, utan även att skärskåda hittills förekommande hjälpformer i ljuset av den nya sociala anda, som brutit igenom. Själva målsättningen för de sociala åtgärderna har nämligen förändrats. Under den förindustriella epoken och långt in i detta

sekel var avsikten med först de filantropiska och sedan de offentliga skyddsingripandena att åstadkomma en nödtorftig försörjningshjälp till de fattigaste och mest vanlottade. Då intet samhällsansvar för hela befolkningen existerade, kommo ofta högt specialiserade hjälpformer att inrättas, vilka på ett personligt — och ibland snarast patriarkaliskt — sätt tillgodosågo en viss kategori av nödlidande medborgare. Därvid kommo icke sällan såväl försörjningsbehov som utbildningsbehov, behov av medicinsk behandling och av vissa moraliska stödåtgärder att sammanflätas med varandra till ett för en viss kategori relativt slutet led. Samtidigt kommo endast de mest påtagliga hjälpfallen att omslutas av ett dylikt system; stora kategorier stodo ohulplna vid sidan därav.

En dylik utveckling var typisk för de åtgärder, som kommo till stånd för vissa partiellt arbetsföra. Sålunda upprättades för de blinda, de dövstumma, de vanföra — vilka gruppers svårigheter utan tvivel äro de socialt mest påtagliga bland de handikappade, som vi nu benämna partiellt arbetsföra — vissa offentliga institutioner eller hjälpföreningar, vilka kommo att omfatta ett rikt register av olika tjänster. Historiskt sett var utvecklingen inom varje grupp något olika. För de vanföra var sålunda behovet av viss utbildning och sysselsättning den egentliga utgångspunkten, medan medicinsk behandling, arbetsanskaffning etc. byggdes på. För de blinda och dövstumma togs däremot ansvaret i första hand för deras särskilda behov av folkundervisning, vartill lades yrkesutbildning, försäljning av tillverkade alster etc. som ytterligare stödåtgärder. Icke desto mindre kan en gemensam förklaring till de specialiserade hjälpstrukturerna ges i enlighet med vad inledningsvis framhävts. Medicinsk behandling var onekligen av nöden; eftersom den inte fanns allmänt tillgänglig, måste det bedömas som ett humanitärt framsteg, att den ordnades för en viss olyckskategori. Dessa gruppers försörjning var i hög grad oviss. Arbetsanskaffning, materialleveranser etc. togos då behjärtat upp av samma instans. Yrkesutbildning fanns ej allmänt tillgänglig; det var nödvändigt att ordna in den i vederbörande anstalts verksamhet. Ingen allmän offentlig arbetsförmedling existerade. En speciell arbetsförmedling för varje grupp var därför en utmärkt hjälpåtgärd. Och eftersom för medborgarnas bostadsförhållanden icke fanns någon samhällets regulator, var det naturligt, att man i internatets eller asylens form sörjde för sitt speciella klientel i detta hänseende.

Det måste emellertid ännu en gång understrykas, att denna mer patriarkaliska och flersidiga hjälp från vissa vanförestalter, blindinstitut etc. endast var tillgänglig för ett mindretal av de handikappade.

Själva grundförutsättningarna ha nu ändrats. Den socialstat, vi äro i färd med att bygga upp, söker för det första i lika mån trygga rimlig försörjning åt alla sina medborgare, och för det andra strävar man efter

att genom förebyggande åtgärder sätta alla i stånd till produktiva insatser snarare än att koncentrera sina ansträngningar på att bota och försörja sociala restkategorier. Därför har icke bara en folkundervisning genomförts för hela vårt folk utan även en sådan utbildning för lämpligt yrke kommit att planeras, att olika grader av kapacitet i största möjliga utsträckning på lämpligaste sätt tillvaratagas. De partiellt arbetsföra utgöra då icke längre en särkategori. På samma sätt siktar uppbyggnaden av sjuk- och hälsovård till att omsluta samtliga medborgare, liksom avsikten är, att den offentliga arbetsförmedlingen skall ägna sig åt att på såvitt möjligt rätt plats placera varje person som söker arbete, med hänsyn till arbetsgivarens speciella behov och till den arbetssökandes speciella kvalifikationer.

I full anslutning till denna målsättning för vårt sociala framstegsarbete har det synts kommittén för partiellt arbetsföra vara en given princip, *att de partiellt arbetsföra skola i görligaste mån inordnas i det ordinarie system av sociala tjänster, som är under utbyggnad i vårt land.* Därav följer såsom en arbetshypotes, att ingen speciell lösning utanför de allmänna sammanhangens ram skall förordas, innan den generella lösningens tillämplighet för även denna kategori prövats. Inga särinstitutioner för en viss kategori böra byggas upp, innan det bevisats, att de allmänt syftande institutionerna icke rimligtvis kunna anpassas för det i viss mån särpräglade klientelet.

Det behöver knappast understrykas, att detta även för de partiellt arbetsföra själva måste vara ett medborgerligt grundkrav; det är fullt i enlighet med själva vår demokratiska uppfattning, att det lika mänsklighetsvärdet och de lika rättigheterna ställas i förgrunden. Samhällsinstitutionerna måste anpassas att kunna rättvist och helst i ett sammanhang omfatta olika individer, till vilken kategori de än må finnas höra med avseende på fysisk kraft, intellektuell utrustning, ekonomiska resurser etc. Att utesluta vissa kategorier ur den allmänna planeringen och träffa speciella föranstaltningar för dem kan givetvis ibland ej undgås men måste vara undantag, ej regel. Psykologiskt betyder denna »normalisering» av de partiellt arbetsföras livsvillkor, utbildning, arbetsförmedling etc. säkert en stor vinning.

När man söker att med dessa utgångspunkter göra klart för sig de olika sidorna i de partiellt arbetsföras problem, med huvudvikten lagd på underlättandet av möjligheterna för deras inlemmande i produktionslivet, faller omedelbart i ögonen, att klientelet kan uppdelas i tre kategorier.

1) De personer med arbetshinder av olika slag, som för tillfället ha arbete och som *utan särskilda arbetsvårdsåtgärder* i ett visst arbetsmarknadsläge kunna omplaceras vid uppkommen arbetslöshet;

2) De som på grund av fysiska eller psykiska arbetshinder eller social belastning *äro svårplacerbara i arbete* och således för att kunna erhålla arbete äro beroende av särskilt stöd eller särskilda åtgärder (arbetsvård);

3) De *arbetsoförmögna*, d. v. s. de — konstant eller för tillfället — helt arbetsoföra, som på grund av sjukdom eller defekt icke kunna selsättas i sådan utsträckning, att de i någon nämnvärd grad kunna förväntas bidra till sin försörjning.

Det är närmast den andra kategorien, som göres till föremål för kommitténs intresse och som de av kommittén föreslagna åtgärderna i första hand avse. Kommitténs definition på begreppet partiellt arbetsför ger även uttryck häråt. De svårt handikappade, närmast tillhörande kategori 3), kräva dock naturligtvis beaktande, varvid emellertid de egentliga arbetsvårdsåtgärderna få mindre betydelse i jämförelse med åtgärder, avseende ett omhändertagande i allmänhet.

Att draga definitiva gränser mellan de tre ovan angivna kategorierna är givetvis icke möjligt, och kommittén ämnar heller icke göra ett försök till sådan gränsdragning. Det torde ankomma på vederbörande arbetsvårdsorgan att fall för fall avgöra, vem som skall bli föremål för arbetsvård. Det bör emellertid redan här betonas, att enbart ekonomiska skäl icke få bli avgörande härför. Storleken av påräkneligt bidrag från exempelvis pensionsförsäkringen skall icke vara utslagsgivande för huruvida arbetsvårdsåtgärder i ett visst fall skola företagas eller icke. Åtgärdernas omfattning får icke enbart avgöras genom att arbetsvårdskostnaderna ställas i relation till exempelvis den framtida pensionens storlek. Individens möjligheter till försörjning måste vara det utslagsgivande, och beräkningen av arbetsförmågan må hellre göras för hög än för låg.

Socialvårdskommittén och kommittén för partiellt arbetsföra ha tillsatt en gemensam delegation, som till behandling upptagit dessa och andra frågor rörande samordningen av olika grenar av socialvården, såsom avvägningen av bidragen från socialhjälp och socialförsäkring i förhållande till arbetsinkomsten m. m., vilka frågor äro föremål för de båda kommittéernas intresse. Ett liknande samarbete förekommer med pensionsstyrelsen, som ju redan bedriver arbetsvård för partiellt arbetsföra. Då vad som kan bli resultatet av dessa förhandlingar icke synes beröra de frågor om arbetsförmedling m. m., vilka behandlas i här förevarande betänkande, har kommittén icke ansett sig behöva avvakta avslutningen av här ovan angivna förhandlingar, innan betänkandet offentliggöres. Förhandlingarna komma att närmare redovisas i det sammanhang, dit de höra.

Då problemet om sysselsättning av de partiellt arbetsföra på det intimaste får anses förbundet med frågan om sysselsättning av arbetskraften överhuvud taget, har det syntts kommittén rationellt, att *arbetsförmedlingsverksamheten* för de partiellt arbetsföra förläggas i anslutning till den ordinarie arbetsförmedlingen, hos vilken för detta ändamål böra anställas särskilda tjänstemän med speciell skolning och lämplighet för uppgiften. Statens arbetsmarknadskommission har redan i viss utsträckning förverkligat dessa kommitténs intentioner genom knytandet av sådana tjänstemän till flera arbetsförmedlingskontor. Då arbetsanskaffningsfrågan måste anses vara ett av de viktigaste leden i arbetsvården och en förstärkning av arbetsförmedlingsorganen vore ägnad att ge snabba och även goda resultat, har kommittén redan i detta sitt första betänkande sökt komma fram till en lösning av denna fråga.

Då hela problemet i så hög grad är ett arbetsförmedlings- och arbetsanskaffningsspörsmål, har också den centrala ledningen av arbetsvården för de partiellt arbetsföra, som av kommittén föreslås, anknutits till statens arbetsmarknadskommission.

I nära samband med arbetsvården stå sjukvård och ekonomiskt stöd (bidrag från socialförsäkring och socialhjälp), vilka böra samordnas med arbetsvården. Vid sjukhus och anstalter bör det tillkomma kuratorerna att svara för denna samordning. Genom kuratorn skall kontakten med de sociala instanserna utanför anstalten knytas och upprätthållas, och kuratorn skall även vara ett stöd och en kunskapskälla för det arbetsförmedlande organet. *Kuratorsväsendet* svarar för närvarande icke mot dessa krav utan behöver kraftigt utbyggas. Även detta behov betraktas av kommittén som en åtgärd i första planet, och frågan har därför upptagits till behandling i det nu föreliggande betänkandet.

Vad beträffar *arbetsvillkoren* för de partiellt arbetsföra, är det bekant, att flertalet kollektivavtal innehålla bestämmelser om att till arbetare, som genom sjuklighet eller ålderdom eller av eventuellt annan anledning fått sin arbetsförmåga nedsatt, kan betalas lägre lön än den avtalsmässiga. I vissa avtal är en gräns satt för denna lönenedsättning. Vid sammanträde, som hållits med representanter för arbetsmarknadens parter, varvid bland annat frågan om särskild överenskommelse rörande partiellt arbetsföras anställning varit på tal, ha representanterna förklarar en dylik överenskommelse både onödig och omöjlig att genomföra och ansett, att kollektivavtal med ovan angiven klausul lämna full möjlighet till anställning av partiellt arbetsföra. De representanter för arbetsmarknadens parter, med vilka kommittén överlagt, ställa sig överhuvud taget mycket förstående för de partiellt arbetsföras inlemmande i arbetslivet, och huvudorganisationerna, Svenska ar-

betsgivareföreningen och Landsorganisationen i Sverige, torde komma att i en gemensam rekommendation anbefalla deras sak.

Det ovan anförda utgör emellertid endast en del av de partiellt arbetsföras problem. Helt allmänt kan man säga, att allt som kan göras för att förebygga sjukdom, olycksfall och fysisk, psykisk eller moralisk ohälsa överhuvud taget är ägnat att minska de partiellt arbetsföras antal. Alla åtgärder av profylaktisk och annan natur, som kunna förhindra att arbetshinder uppstår, skulle således vara att behandla i detta sammanhang. Skulle problemet angripas från dessa vidare synpunkter, bleve det nödvändigt att behandla sådana frågor som arbetarskydd, trafiksäkerhet, bostadsförhållanden, skolutbildning m. m., och man skulle säkert förlora sig i mångfalden. I sitt betänkande med förslag till »Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation» (SOU 1945: 26) har ingenjör Cederström påvisat det samband, som råder mellan samhällets olika företeelser, och särskilt de olika sidorna av sjuk- och socialvården samt föreslagit en samordning av forskningen inom dessa områden. Kommittén har understrukit och understryker alltjämt betydelsen av en sådan koordination. Innan en allmän koordination kan komma till stånd, måste redan nu försök göras att genom mindre ingripande förändringar samordna och utbygga förefintliga sociala organs verksamhet och samhällets stödmöjligheter, så att de bättre gynna de partiellt arbetsföras sak. Utöver den redan omnämnda förstärkningen av arbetsförmedlingen och vad därmed sammanhänger, anser kommittén följande frågor böra bli föremål för kommitténs utredning. Dessa frågor komma att mera ingående behandlas i följande betänkanden.

En allmän *yrkesvägledning* har säkerligen mycket att betyda för att förhindra uppkomsten av arbetshinder. Genom en rationellt ordnad, effektiviserad yrkesvägledning, som omfattar all ungdom, skulle möjligheterna ökas för att få in de unga på lämpliga banor, svarande mot deras utrustning och anlag. Därigenom skulle man effektivare förhindra, att fysiska eller psykiska defekter lägga hinder i vägen för yrkesutbildningens fullföljande och att neurotisering till följd av vantrivsel leder till partiell arbetsförhet. En effektiv yrkesvägledning vore således i första hand ägnad att avsevärt begränsa problemet. Yrkesvägledningen har vidare sin givna plats vid planeringen av de utbildningsåtgärder, som kunna vara behövliga för att den partiellt arbetsföra skall kunna inträda i arbetslivet. Av olika skäl kan det i vissa fall uppstå svårigheter vid återinpassningen i ett redan inlärt yrke. I sådana fall har en väl planlagd och genomförd yrkesvägledning en stor uppgift att fylla för att å ena sidan konstatera om en skadad eller sjuk saknar möjlighet att återgå till sitt tidigare yrke och å andra sidan finna ut

det yrke, där utbildning och omskolning kan giva för den partiellt arbetsföra bästa resultat.

Såsom ett komplement till övriga yrkesvägledande metoder och till hjälp vid arbetsinplaceringen kunna de arbetsberedande organen behöva ha tillgång till *prövnings- och arbetsträningskolor*, varför även denna fråga skall behandlas av kommittén.

Yrkesutbildning och omskolning kan komma att underlätta de partiellt arbetsföras inlemmande i arbetslivet. Kommittén har här ett stort arbetsområde. Det gäller att utreda, vilka utbildningsvägar som kunna vara mera ändamålsenliga och bättre avpassade för de olika grupperna av partiellt arbetsföra. En undersökning härav, gjord i samförstånd med arbetsmarknadens yrkesråd och vissa berörda myndigheter, torde böra ingå i det kommitténs betänkande, som skall ägnas dessa frågor. Det har synts kommittén, att den nuvarande utbildningen av vissa grupper av partiellt arbetsföra har en förhållandevis ensidig inriktning på hantverksyrken. Andra utvägar torde också vara värda att i större utsträckning än hittills prövas. En hantverksutbildning leder ofta på grund av hantverkets struktur till att de partiellt arbetsföra i stor utsträckning måste etablera sig som egna företagare. För att kunna erhålla en dräglig försörjning som egen företagare kräves förutom gedigna yrkeskunskaper bland annat även initiativförmåga, energi och goda affärskunskaper. Endast en del av de partiellt arbetsföra torde vara så utrustade i olika avseenden, att de fylla de krav, som måste ställas på en hantverkare med egen rörelse. Erfarenheten visar även, att en stor del av de hantverksutbildade, som driva egen verksamhet (exempelvis blinda och vanföra), ha svårt att uppnå en rimlig försörjning, trots att de besitta stor yrkesskicklighet. Kommittén ställes här inför problemet, huruvida utbildningen av partiellt arbetsföra skall inriktas enbart eller huvudsakligen på utbildning i yrkesarbete eller omfatta även skolning till tempoarbeten av mera lättlärt slag. Fördelen med det senare är, att anställning inom industrien i ett tempoarbete eller annan liknande syssla i regel kan påbörjas tidigare. Det blir även billigare för det allmänna och kan ge ett bättre resultat för den enskilde. Det har visserligen anförts, att hantverksutbildningen utgör ett slags »trygghetsförsäkring» i så måtto, att den utbildade har sin yrkesfärdighet att falla tillbaka på vid arbetslöshet inom industrien. En lång frånvaro från ett yrke medför dock en försvagning av yrkesskickligheten, varför den tidigare utbildningen i ett sådant läge icke kan förväntas giva de möjligheter till utkomst, som man måhända räknat med. I princip böra de partiellt arbetsföra liksom all annan arbetskraft ha möjlighet att fritt välja den utbildning, som bäst svarar mot de personliga förutsättningarna, och icke såsom hittills vara hänvisade till särskilda lytesyrken. En mång-

sidigare inriktning av utbildningen av de partiellt arbetsföra synes därför under alla förhållanden böra eftersträvas. I enlighet med den principiella inställning kommittén deklarerat i inledningen till detta avsnitt, bör yrkesutbildningen av de partiellt arbetsföra i görligaste mån samordnas med yrkesutbildningen i övrigt, d. v. s. bedrivs i våra allmänna yrkesutbildningsanstalter. För de svårast handikappade, vilka icke med utbyte kunna deltaga i den vanliga yrkesundervisningen, måste dock särskilda åtgärder förutses. Kommittén har i detta avseende att söka beräkna behovet av denna särskilda utbildning och lämna förslag till densamma ordnande.

Under utbildnings- eller omskolningstiden böra ekonomiska bidrag, *stipendier*, utgå till den utbildade själv och i förekommande fall även bidrag till försörjningsberättigade familjemedlemmar.

En av de stora bristerna i det nuvarande systemet för omhändertagande av partiellt arbetsföra är den uppenbara avsaknaden av *samordning av sjukvård och arbetsvård*. Det synes vara av största vikt att få till stånd en sådan organisation, att den medicinska vården och arbetsvården gå hand i hand. Den senare bör vara en integrerande del av den förra och bli en direkt och naturlig fortsättning på densamma. En tidig identifiering av de fall, som anses böra bli föremål för arbetsvårdande åtgärder, synes i många fall kunna förebygga invaliditet och arbetsoförmåga. Erfarenheterna från den kirurgiska sjukvården visa bland annat, att en patient med kort liggetid har lättare att återvinna sina krafter och sin rörelseförmåga än en patient med lång liggtid, även om skadan för båda är av samma karaktär. En lång period med minskade rörelsefunktioner försvagar kroppskrafterna och försvårar rekonstruktionen. Samma torde förhållandet vara i fråga om arbetsförmågan och yrkesskickligheten. En lång tids frånvaro från ett yrke medför avtagande och kanske till och med förlorad yrkesskicklighet och prestationsförmåga. Liksom man inom sjukvården allt mer eftersträvar att förkorta liggetiden för de kirurgiska fallen, bör man anse det angeläget att förkorta väntetiden för återinträdet i arbetslivet. Anordningar, som möjliggöra sysselsättning och arbetsträning, böra skapas såsom ett komplement till den medicinska vården. Arbetsvårdsorganens kontakt med de sjuka skall knytas redan hos läkaren och vid sjukhusen. Ett sådant tidigt ingripande skulle icke endast medföra en betydelsefull tidsvinst utan även i hög grad vara ägnat att förebygga moralisk förslappning och arbetsovilja samt förlust av arbetsförmåga och yrkesskicklighet. Åtgärderna för återinpassningen av de partiellt arbetsföra i produktionen måste sålunda börja vid sjukhus och anstalter. Den medicinska vården skall i första hand kompletteras med *rörelseterapi*, syftande till att förbättra och vidmakthålla organfunktionerna under sjukdom och ohälsa.

Rörelseterapin är enligt kommitténs uppfattning närmast att hänföra till den egentliga sjukvården och sålunda en medicinsk vårdform, varför densamma får anses ligga utanför kommitténs utredningsuppdrag. Kommittén har därför endast att framhålla vikten av att rörelseterapi införes på ett tidigt stadium av den sjukas konvalescens. Nästa steg är *sysselsättningsterapi*, som har till syfte att bibringa och vidmakthålla en positiv livsinställning och arbetsfärdighet. Sysselsättningsterapien är själva begynnelsen av arbetsvården, och det är enligt kommitténs mening av stor betydelse, att den blir ett ordinarie element i sjukvården. Frågan härom är föremål för utredning av »Statens sjukhusutredning av år 1943», med vilken kommittén för partiellt arbetsföra genom särskilda delegerade inlett samarbete för att göra sina synpunkter gällande på denna för de partiellt arbetsföra synnerligen betydelsefulla fråga. För de patienter, som under längre tid måste vistas på sjukhus eller vårdanstalter och vilkas krafter räcka till härför, måste *arbetsterapi* finnas anordnad. Arbetsterapien skall så långt möjligt bedrivas såsom verksamhet i yrkesmässig form parallellt med läkarbehandlingen och vara avsedd att utgöra en övning för bibehållande av yrkesfärdigheten, eller ett förberedande led i en blivande yrkesutbildning. Den bör givas sådan inriktning, att en eventuell senare yrkesutbildning kan bli en direkt fortsättning på arbetsterapien. Kommitténs delegation 4 har alla dessa frågor på sitt program. Då de såsom ovan angivits äro under utredning även i annan ordning, måste kommittén här inskränka sig till att framhålla terapiens rationella ordnande i samband med sjukvården såsom en från kommitténs synpunkt synnerligen betydelsefull sak.

Den närmare utformningen av *eftervården* och *efterkontrollen* av vidtagna åtgärder påkallar även uppmärksamhet. Det har visat sig, att de partiellt arbetsföra kunna behöva stöd, även sedan de lämnat sjukhuset eller yrkesutbildningsanstalten och erhållit arbete. Det kan bli fråga om ett ekonomiskt stöd för att klara en besvärlig situation efter en långvarig sjukhusvistelse eller fråga om hjälp till inköp av maskiner eller råmaterial, *näringshjälp*, vid startandet av en rörelse eller ett företag. Ett stöd i form av personliga råd vid starten kan därvid betyda lika mycket som ekonomiskt bidrag för det slutliga resultatet av förut vidtagna åtgärder.

För *anställning i allmän tjänst* upprätthållas för närvarande vissa hälsokrav. I många fall synas dessa krav vara strängare än vad som kan anses betingat av den ifrågavarande tjänstens natur. Det är då icke heller att förvåna sig över att understundom enskilda arbetsgivare, under åberopande av statens inställning, ådagalägga ett svagt intresse för att anställa partiellt arbetsföra. Det synes angeläget, att det all-

männa som arbetsgivare visar större förståelse för de partiellt arbetsföra. Läkarintyget borde utvecklas till ett »hälsobetyg», som i händelse av sjukdom eller viss arbetsoförhet ändock angiver, vad personen i fråga duger till. Kommittén har även diskuterat frågan om särskilda sjuk- och pensioneringsbestämmelser för partiellt arbetsföra, varigenom sådan arbetskraft skulle kunna vinna anställning i allmän tjänst under något så när betryggande former, trots att t. ex. inträde i sjuk-kassa ej kan beviljas eller pensionering ej kan ske på vanliga villkor.

I samband härmed har man att taga ställning till frågan om lagstiftning med bestämmelser om *obligatoriskt anställande* av viss kvot av partiellt arbetsföra eller om *företrädesrätt* för partiellt arbetsföra till vissa yrken eller tjänster m. m. Även i sistnämnda frågor har samråd sökts med arbetsmarknadens parter.

För de kategorier av partiellt arbetsföra, som icke utan vidare kunna utplaceras på den öppna marknaden eller arbeta full tid, blir frågan om *deltidssysselsättning* eller *hemarbete* aktuell. Samarbete har inletts med »1944 års deltidstjänstutredning» vid behandlingen av förstnämnda fråga. För dem som behöva viss tillväjningsutbildning eller arbetsträning, innan de kunna placeras i arbete och förmå arbeta full dag, böra särskilda anordningar vara tillfinnandes. I vissa fall torde det bli nödvändigt att ordna med *skyddad produktion* för dem, som icke kunna erhålla sin försörjning på annat sätt. I detta sammanhang torde jämväl böra uppmärksammas de åtgärder för sysselsättning av partiellt arbetsföra, som kunna erbjudas genom av statsmakterna anordnade *beredskapsarbeten*, *arkivarbeten* och liknande.

För de svårare defekta, som på grund av sin ringa arbetsförmåga närmast äro att betrakta såsom arbetsoförmögna och kanske äro i behov av att vistas på anstalt för vård under längre tid, torde något slag av sysselsättning böra ifrågakomma, närmast i form av sysselsättningsterapi.

En del andra problem äro även under diskussion, såsom frågan om en bättre anpassning av *pensionsåldern* i vissa yrken till den i lagen om folkpensionering stadgade pensionsåldern, 67 år. I en del fall pensioneras arbetare avsevärt tidigare, oavsett arbetsförmågan. Då den från arbetsgivaren utgående pensionen emellertid är för låg för att giva ett tillräckligt uppehälle under tiden intill dess att ålderspension kan erhållas, tvingas dessa arbetare ofta att anlita fattigvård eller arbetslöshetshjälp. I vissa fall sysselsättas de i offentliga vägarbeten, som bedrivs såsom beredskaps- eller reservarbeten. Så har i en del fall skett beträffande väg- och vattenbyggnadsarbetare, för vilka pensionsåldern fastställts till 60 år. I de fall då en 60-åring har i det närmaste full arbetsförmåga, borde han, om han så önskar, kunna få kvarstanna i arbete ytterligare någon tid.

Även *organisationen av försäljningen* av de partiellt arbetsförsäkrade produkter — d. v. s. alster som förfärdigas av partiellt arbetsföra i hemarbete eller i skyddade industrier — kommer att ägnas uppmärksamhet, då avsättningsfrågan har en icke ringa betydelse för möjligheterna att hålla de partiellt arbetsföra sysselsatta. Genom en effektiv organisation av inköpen av råvaror och andra förnödenheter är det även tänkbart att åstadkomma vissa förbättringar.

En förutsättning för att de åtgärder, som kommittén föreslår, skola kunna genomföras, är, att tillräckligt antal för uppgifterna lämpade personer finnes att tillgå. Efterfrågan på personer med social utbildning kommer med säkerhet inom den närmaste tiden på grund av socialvårdens allmänna utbyggnad att kraftigt stiga. Denna utbyggnad ställer stegrade krav på vår *socialutbildning*. Trots att en viss utbyggnad av de socialutbildande institutionernas kapacitet skett under senare tid, torde denna icke vara tillräcklig. Det synes därför böra tagas under övertvägande att tillgodose behovet av socialarbetare även på andra vägar än de hittills vanliga. I varje fall bör det övertvägas, om icke personer med viss social erfarenhet genom kortare kompletteringskurser vid socialinstitutet skulle kunna göras kompetenta för vissa sociala arbetsuppgifter. Denna tanke är icke helt ny. En utbildning efter dessa linjer prövas redan i viss utsträckning, men den torde böra ägnas ytterligare uppmärksamhet och eventuellt ytterligare utbyggas.

För att nå ett gott resultat vid lösandet av de partiellt arbetsförsäkrade problem kräves i hög grad allmänhetens medverkan. Samhällets nuvarande inställning till de partiellt arbetsföra är knappast sådan, att dessa bäst gagnas därav. Den medlidandeattityd, som hittills intagits gentemot dem, måste ge plats för en mer saklig och objektiv inställning. För att genomföra en sådan inställning kräves *propaganda*. Kommittén hoppas på medverkan av alla goda krafter för att på detta sätt åstadkomma en ny atmosfär omkring de partiellt arbetsföra. Inlemmandet av de partiellt arbetsföra i arbetslivet är en samhälls angelägenhet av första ordningen, och det bör därför vara en plikt att skapa möjligheter för dessa att utnyttja sin egen arbetskraft.

Såsom inledningsvis framhållits, ha de hittillsvarande hjälpformerna för de partiellt arbetsföra i betydande utsträckning varit beroende av enskilda initiativ. Härvid ha stora uppoffringar gjorts av föreningar och privatpersoner utan annan erkänsla än de handikappades tacksamhet. Det synes också kommittén vara på sin plats att understryka värdet av dessa mera personliga insatser, för vilka även i fortsättningen utrymme gives då en lycklig lösning av de många problem, som knyta sig till de partiellt arbetsföra, i hög grad kräver personligt intresse för dem och deras sak.

KAP. II. UTLÄNDSK LAGSTIFTNING RÖRANDE DE PARTIELLT ARBETSFÖRA.

Frågan om inplacering av de partiellt arbetsföra i produktionslivet har i andra länder liksom i vårt land mera än tidigare aktualiserats under det andra världskriget. I och med att arbetstillgången ökats och praktiskt taget alla arbetsföra deltagit i krigsansträngningarna, har man även sökt att såsom en ytterligare resurs utnyttja den partiella arbetskraften inom produktionen. Så länge som stora skaror av friska människor icke kunde erhålla arbete, var arbetsgivarnas och myndigheternas intresse för de partiellt arbetsföras problem ringa. Ett undantag härvidlag har emellertid krigsinvaliderna utgjort, vilkas återinplacering i arbetslivet redan efter första världskriget varit föremål för intresse. I ett flertal länder infördes särskilda lagar, som föreskrev förtädesrätt för krigsinvalider till arbetsanställning eller påbjödo, att arbetsstyrkan till viss del skulle rekryteras av krigsskadade. Under det andra världskriget har liknande lagstiftning kommit till stånd i flertalet av de krigförande länderna. Förmånerna ha härvid betydligt förbättrats och i vissa fall givits en allmännare karaktär än efter det första världskriget.

1. Förenta staterna.

Genom särskild lagstiftning har i Förenta staterna¹ särskilt sörjts för att krigsinvalider, som återvända från det andra världskriget, icke skola starta sitt återinträde i det civila livet under alltför ogynnsamma förutsättningar. Vittgående förmåner i form av understöd, medicinsk vård, yrkesutbildning och omskolning ha tillförsäkrats dem. Bland de särskilda lagar, som garantera veteranernas rättigheter, må nämnas.

The Selective Training and Service Act av år 1940, The Selective Service Act av år 1940 och The Servicemen's Readjustment Act av år 1944, den sistnämnda populärt kallad »G. I. Bill of Rights».

¹»When the veteran returns», A reemployment digest by The manufactures association of Connecticut.

Det organ, som i främsta rummet har till uppgift att handlägga frågor om krigsveteranernas anpassning till det civila livet, är Veterans Administration, vilken myndighet har lokalförvaltning i samtliga stater. Frågorna om yrkesutbildning för veteranerna handläggas av en särskild avdelning av Selective Service (The Personnel Division) och arbetsanskaffningen sker genom en specialförmedling (The Veterans' Employment Service) under den offentliga arbetsförmedlingen (USES). De ovannämnda lagarna tillförsäkra veteranerna en rad olika förmåner. Beträffande såväl krigsskadade som friska föreskrives bland annat förtursrätt till anställning hos den arbetsgivare, hos vilken veteranen arbetade vid tidpunkten för mobiliseringen, såvida icke arbetsanställningen var av rent tillfällig art. Förtursrätten innebär, att den som varit i krigstjänst, skall ha rätt till anställning före den, som icke deltagit i kriget. Militärtjänsten räknas därvid in i den civila anställningstiden. Rätt till ett års utbildning efter fritt val har garanterats varje återvändande veteran, varvid kurskostnaderna betalas upp till 500 dollar. Ett understöd på 50 dollar per månad utgår till ensamstående och 75 dollar till familjeförsörjare under utbildningstiden. Krigsinvalid, som för sin försörjning äro i behov av att byta yrke, äro tillförsäkrade fyra års kostnadsfri utbildning, under vilken tid de därjämte erhålla en sjukpension på 80 dollar i månaden för ensamstående och 90 dollar för familjeförsörjare. Sker omskolning hos privata arbetsgivare, får krigsinvaliden under omskolningstiden behålla sin invalidranta jämsides med en inkomst, som får uppgå till högst 23 dollar i veckan.

Beträffande övriga förmåner, som utgå lika till alla veteraner, märkes statsgaranti för lån upp till 50 procent för anskaffande eller återupprättande av hem, jordbruk eller affärsrörelse, arbetslöshetsunderstöd under ett år räknat från demobiliseringsdagen till den, som ej kan erhålla arbete, och rätt till nödvändig sjukhusvård.

I fråga om de krigsskadade förutsättes, att dessa i första hand erhålla den medicinska vården på militärsjukhusen. Vården är där lagd så, att den skadades återinpassning i det civila livet redan på sjukhuset på allt sätt förberedes. Särskilda arbetsvårdsanordningar äro vidtagna i anslutning till sjukhusen, omfattande bl. a. sysselsättningsterapi, utbildnings- och yrkesrådgivning, arbetsträning och social rådgivning. Kontakten med de civila myndigheterna knytes på sjukhusen genom särskilda organ, som inrättats härför. Rätt till återanställning hos den tidigare arbetsgivaren förefinnes. Därest en person på grund av nedsett arbetsförmåga icke kan uppnå normal inkomst inom sitt gamla yrke eller ett nytt yrke, äger han rätt till mellanskillnaden från det allmänna. Alla slag av proteser och hjälpmedel erhållas utan kostnad.

De partiellt arbetsföra, vilka icke få yrkesutbildning och omskolning

enligt de för veteraner meddelade särskilda bestämmelserna, kunna komma i åtnjutande av de förmåner, som det ordinarie yrkesskoleväsendet erbjuder. Dessa förmåner innefatta — förutom yrkesutbildning — medicinsk eller kirurgisk behandling, sysselsättnings- och arbetsterapi samt tillhandahållande av proteser. Själva programmet för omskolningen av partiellt arbetsföra är gemensamt för alla stater, och den federala regeringen står för alla administrationskostnader. Till skillnad från de krigsskadade ha övriga invalider icke rätt till bidrag under omskolningstiden, utan hjälp utgår efter *behovsprövning*. Det maximiunderstöd, som kan erhållas, varierar i de olika staterna och är helt beroende av vad staten ifråga anser skäligt att bidra med.

Omskolning av partiellt arbetsföra sker i icke ringa utsträckning jämväl hos privata företag. Mest känd är måhända den verksamhet, som bedrivits i Fords fabriker, men även en del andra företag ha på grund av arbetskraftsbristen under kriget omskolat och tränat upp ett stort antal partiellt arbetsföra för olika sysselsättningar inom krigsindustrien.

2. Storbritannien.

I och med att krigsskadorna drabbat civilbefolkningen i nära nog lika hög grad som de stridande styrkorna, har i Storbritannien problemet om särskilda åtgärder för de krigsskadade givits en mera allmän prägel än vad fallet är i t. ex. Förenta staterna.

I oktober 1941 infördes ett provisoriskt system för utbildning och återinplacering i arbete av invalider. The Interim Scheme for the Training and Resettlement of Disabled Persons¹. Även om systemet var begränsat att avse förhållandena under kriget, hade det dock så tillvida en allmän karaktär, att det omfattade varje invalidiserad person, som icke kunde återgå till sitt tidigare arbete eller icke utan svårighet kunde erhålla annan lämplig sysselsättning.

I december 1941 tillsattes, under ordförandeskap av George Tomlinson, en kommitté, kallad den engelska interdepartementaliska kommittén för omhändertagande och sysselsättning av partiellt arbetsföra. Enligt direktiven för kommittén var dennas huvuduppgift att lämna förslag »för införande, så snart som möjligt efter kriget, av ett omfattande system för arbetsvård och garanterad tillfredsställande sysselsättning åt partiellt arbetsföra av alla kategorier» (»for the introduction as soon as possible after the war of a comprehensive scheme for the rehabilitation and training of and securing satisfactory employment for, disabled

¹ Ministry of Information. Post-War Reconstruction in Britain. A Record of Progress January 1941—November 1944.

persons of all categories»). Kommitténs betänkande framlades i januari 1943.

I förslaget framhålles, att möjligheterna till arbetsvård skulle vara öppna för alla partiellt arbetsföra, oberoende av orsaken till eller arten av arbetshindret. Förslaget omfattar i stort sett alla åtgärder inom arbetsvården, såsom medicinsk behandling, eftervård, återinplacering i lämpligt arbete, sysselsättning under skyddade förhållanden för personer med svårare arbetshinder, sysselsättning av blinda och döva, åtgärder för underlättande av start av egen rörelse (näringshjälp), arbetsanskaffning och efterkontroll samt utarbetande av sysselsättningsöversikter.

Den 1 mars 1944 antogs en lag kallad »Disabled Persons (Employment) Act», som byggde på »Tomlinsonbetänkandet». Lagen skulle emellertid icke omedelbart träda i kraft.

I lagen föreskrives bland annat, att den skall äga tillämpning på alla partiellt arbetsföra, vare sig de ha varit i krigstjänst eller icke. Den innehåller vidare föreskrifter om

- 1) yrkesutbildning och arbetsträning för partiellt arbetsföra,
- 2) registrering efter ansökan av partiellt arbetsföra,
- 3) åläggande för arbetsgivare med större arbetsstyrka att sysselsätta en viss kvot av partiellt arbetsföra, varierande efter företagets eller industriens speciella förhållanden,
- 4) reserverande av vissa slag av anställningar för de registrerade invaliderna,
- 5) skyddad sysselsättning inom särskilda statsunderstödda företag eller sammanslutningar, avsedd för sådana svårt skadade, som icke kunna tänkas konkurrera med den fullgoda arbetskraften,
- 6) företrädesrätt för i krigstjänst skadade, därest de i lagen föreskrivna anordningarna för partiellt arbetsföra vid något tillfälle skulle visa sig otillräckliga,
- 7) en rådgivande central kommitté (National Advisory Council) och distriktskommittéer, som ha till uppgift att råda och hjälpa arbetsministeriet i fråga om lagens tillämpning.

Av de här ovan angivna punkterna ha genom kungörelse den 1 augusti 1944 punkterna 1, 5, 6 och 7 satts i kraft, och återstående den 1 juni 1945 resp. 1 mars 1946.

Som framgår av vad här anförts, omfattar arbetsvården i Storbritannien alla partiellt arbetsföra. Varje person, som uppnått 16 års ålder och som efter sjukdom eller olycksfall icke kan återgå till sitt tidigare arbete eller icke utan svårighet kan erhålla annan lämplig sysselsättning, skall ha möjlighet till arbetsvård. Tomlinsonkommittén har starkt betonat, att omhändertagandet av den partiellt arbetsföre måste ske

omedelbart efter sjukhusvistelsen. Under hela den tid, som åtgår från sjukhusvistelsens slut och till den tidpunkt, då patienten nått fram till duglighet för sådant arbete eller sådan sysselsättning, som invaliditeten medger, måste samhället ha möjlighet att ge honom det stöd, som erfordras, för att han så snabbt och så effektivt som möjligt skall kunna återfå sin hälsa.

Förutsättningar för ett intimt samarbete mellan arbetsmarknadsmyndigheterna och sjukhusen ha skapats. På sjukhusen finnas nämligen sociala kuratorer, som se till, att nödiga formulär i olika avseenden rörande den skadade bliva ifyllda och tillsända myndigheterna, varjämte de bistå den skadade i hans personliga angelägenheter och lämna upplysningar angående yrkesutbildning och arbetsmöjligheter. Arbetsförmedlingstjänstemän verkställa redan på sjukhusen utredning rörande den utbildning och anställning, som kan anses lämpligast med hänsyn till bland annat den skadades egna önskningsar samt arten och graden av hans invaliditet. Kan sådan utredning ej verkställas vid sjukhusen, har den partiellt arbetsföre möjlighet att för samma ändamål vända sig till arbetsministeriets lokala organ.

Administrationn av arbetsanskaffningen handhas av den lokala kommittén (arbetsnämnden), som arbetar direkt under arbetsministeriets ledning och i vilken ingå representanter för arbetsgivare och arbetare samt läkare.

För den allmänna ledningen av utvecklingen och administrationen har tillsatts en kommitté (National Advisory Council), ett slags riksarbetsvårdsnämnd, sammansatt av representanter för olika myndigheter — arbetsministeriet, hälsovårdsministeriet, skolöverstyrelsen, pensionsministeriet m. fl. — vilka myndigheter beröras av systemet och med vilka samarbete ansetts böra etableras.

Omskolningen och yrkesutbildningen sker både i särskilda offentliga utbildningscentra och vid vissa förut bestående tekniska skolor samt hos arbetsgivare. Under omskolningstiden erhålles statsstipendium.

Under kriget har yrkesutbildningen varit inriktad på arbete i krigsindustrien eller i andra företag av krigskaraktär, och placering i dylikt arbete även av svårt skadade har kunnat ske i stor utsträckning. Arbetsanskaffningen har således under kriget icke berett några egentliga svårigheter.

I betänkandet ha vissa andra åtgärder i syfte att effektivisera arbetsvården föreslagits. Nya utbildningslinjer föreslås för de läkare, sköterskor och arbetsförmedlingstjänstemän, vilka skola specialisera sig på arbetsvården. Ett effektivt samarbete mellan sjukvård och arbetsförmedling har kraftigt förordats. För svårt defekta föreslås, att särskilda institutionellt organiserade och skyddade tillverkningar skola stå till

buds, antingen i anstalter och »centra» eller i enskilda föreningars regi. Offentliga beställningar av förnödenheter, som passa för hantverksmässig framställning, skola i första hand förbehållas dessa institutioner. Genom en effektiv arbetsvård skall dock eftersträvas, att minsta möjliga antal personer bli hänvisade till dessa inrättningar.

Vissa yrken och arbeten, främst såsom hisskonduktörer, vaktmästare och expeditjonsarbetare av olika slag, skola enligt förslaget i första hand reserveras för partiellt arbetsföra.

Den tidigare berörda kvotbestämmelsen i fråga om rekryteringen av partiellt arbetsföra föreslås skola smidigt anpassas efter de olika yrkesgrenarnas karaktär. Att hålla den bestämda kvoten skall icke vara tvångsmässigt påbudet med straffansvar för arbetsgivaren. Regeln skall endast gälla vid nyanställning. Bland dem, som anvisas från arbetsförmedlingen, skall arbetsgivaren ha rätt att välja den han önskar. Skulle emellertid tvist med arbetsförmedlingen uppstå om en viss anvisning, skall det berättigade i arbetsgivarens klagomål kunna prövas av arbetsnämnden.

3. Finland.

a. *Krigsinvalidier.*

För de arbetsvårdsåtgärder, som vidtagits i avseende på krigsinvaliderna i Finland, har redogjorts i det betänkande angående arbetsvård åt krigsskadade i Sverige, som avgivits den 3 maj 1944 av särskilda, av chefen för socialdepartementet den 2 oktober 1942, tillkallade sakkunniga.

Här lämnas endast en kortfattad redogörelse för den finska arbetsvårdens former och organisation.

Genom lag om arbetsvård för krigsinvalidier och lag om arbetsvårdsverket av den 7 augusti 1942, vilka lagar trädde i kraft den 1 september samma år, har arbetsvård under vissa förutsättningar tillförsäkrats personer, som skadats under krigstjänst och icke utan särskilda åtgärder kunna återgå i arbete. Förutsättning för att invalid skall erhålla arbetsvård är dels att han åtnjuter skadestånd (livränta) enligt krigsolycksfallslagen (i vissa fall minst 30 procents invaliditet), dels att han är arbetsför i någon grad, d. v. s. att han eventuellt efter viss utbildning kan utöva sitt förra eller annat efter hans ställning, kunskaper och förmåga lämpat yrke.

Arbetsvård lämnas genom statens försorg och på dess bekostnad i form av yrkesutbildning, allmän utbildning, arbetsplacering, hjälp i form av råämnen eller arbetsredskap och studielån. Beslut om meddelande av arbetsvård och om andra angelägenheter i samband härmed ankommer på arbetsvårdsverket för krigsinvalidier.

Arbetsanskaffningen är den form av arbetsvård, som tillförsäkras samtliga invalider med minst 10 procents invaliditet. Den, som placeras i arbete, skall för detta, därest det är möjligt, erhålla lön motsvarande den, som gives åt frisk arbetare för samma arbete på samma ort, och skall även i andra avseenden jämföras med andra arbetare. Mindre arbetsgivare (med högst 9 anställda), vilka antagit invalid med minst 30 procents invaliditet till sådant arbete, som kräver yrkesskicklighet, kunna erhålla ersättning med viss del av den till invaliden utgivna lönen under viss tid. Lämnar invalid utan giltig anledning honom anvisat arbete, förlorar han sin rätt till arbetsvård för alltid eller för viss tid.

Rätt till arbetsvård i form av yrkesutbildning tillförsäkras i första hand invalider med minst 30 procents invaliditet, som icke kunna ägna sig åt sitt förra eller därmed jämförligt yrke. Även invalider med lägre invaliditetsgrad kunna, om yrkesombyte är nödvändigt, erhålla yrkesutbildning. Utbildningen meddelas dels vid specialkurser, som för ändamålet anordnats eller godkänts av arbetsvårdsverket, dels i av arbetsvårdsverket godkända skolor och dels i staten, kommun eller enskild tillhörigt lantbruk, skogsbruk, affärsrörelse eller verkstad. Utbildningen meddelas som regel under högst ett år, undantagsvis under ytterligare ett år. I yrkesutbildningen innefattas även rätt till skolutbildning i lärdoms- eller högskola, seminarium eller därmed jämförlig undervisningsanstalt. Denna utbildning får meddelas under högst två läsår. Därest den, som har påbörjat sådan undervisning, har ekonomiska svårigheter att avsluta studierna, kan han erhålla studielån av statsmedel. Under utbildningstiden erhålla invaliderna kost och logi eller motsvarande skälig ersättning ävensom ersättning för skäliga resekostnader, nödiga arbetskläder, livränta och familjebidrag.

Personer med minst 30 procents invaliditet kunna härjämte erhålla s. k. näringshjälp i form av råmaterial eller arbetsredskap.

Arbetsvårdsverket för krigsinvalider har inrättats för verkställigheten och ledningen av samt tillsynen över den i lagen om arbetsvård för krigsinvalider stadgade arbetsvården. Verket är provisoriskt och lyder under försvarsministeriet. Det består av två byråer, arbetsvårdsbyrån och arbetsvårdsrådet.

Arbetsvårdsbyrån är uppdelad på två avdelningar, nämligen en undervisningsavdelning och en arbetsplaceringsavdelning. Vid byrån finnas två avdelningschefer, av vilka den ene tillika tjänstgör som direktör för verket.

Arbetsvårdsrådet åligger

1) att avgöra de besvär, som anförts över beslut, vilka med stöd av lagen om arbetsvård för krigsinvalider fattats av arbetsvårdsbyrån;

2) att fastställa de allmänna läro- och andra planer, vilka skola följas vid meddelandet av arbetsvården;

3) att handlägga ärenden rörande framställningar eller utlåtanden, som skola ingivas till statsrådet eller till ett ministerium;

4) att avgöra sådana ärenden angående arbetsvården, vilka äro av principiell vikt och av vittbärande betydelse; samt

5) att jämväl handlägga övriga ärenden, vilka enligt lag eller förordning skola handhavas av arbetsvårdsrådet eller vilka av arbetsvårdsbyrån underställts detsamma.

Arbetsvårdsrådet består av, förutom direktören för arbetsvårdsverket, minst tio av statsrådet för en tid av tre år i sänder förordnade ledamöter, av vilka en bör vara läkare, en förfaren i domarvärv, två böra företräda socialministeriet, två krigsinvaliderna, två vården av krigsinvaliderna och två arbetsgivarna. Den lokala organisationen av arbetsvården är ordnad på följande sätt. Direkt under arbetsvårdsverket sortera 19 yrkesombudsmän, var och en med sitt distrikt. Deras uppgift är att genom förmedling av arbetsvårdsverket anskaffa nödig yrkesutbildning åt de krigsinvalider, som äro bosatta inom distriktet, ävensom att omhänderha den lokala arbetsförmedlingen. Yrkesombudsmännens verksamhet är baserad på ett intimt samarbete med de fria vårdorganisationernas lokala organ, vilka utgöras av ca 800 invalidförbindelselottor samt 260 underavdelningar till och ca 300 ombudsmän för krigsinvalidernas brödraförbund, krigsinvalidernas egen förening, som omfattar praktiskt taget samtliga krigsinvalider i landet. Yrkesombudsmännen stå även i direkt förbindelse med krigssjukhusens krigsinvalidvårdare, vilka omhänderha den sociala vården av krigsinvaliderna under sjukhusvistelsen.

Några svårigheter i fråga om arbetsanskaffningen ha hittills icke yppat sig, då bristen på arbetskraft överhuvud taget varit mycket stor.

b. Krigsvärnlösa och krigsänkor.

Arbetsvården är emellertid icke begränsad enbart till krigsinvaliderna. I lagarna den 30 april 1943 om arbetsvård för krigsvärnlösa och om arbetsvård för krigsänkor har föreskrivits, att arbetsvård jämväl må lämnas krigsvärnlösa och krigsänkor.

Kostnaderna för denna arbetsvård bestridas av staten. Socialministeriet beslutar om arbetsvården och om övriga densamma berörande ärenden. För handläggande av arbetsvårdsärenden rörande krigsvärnlösa och krigsänkor har vid socialministeriets välfärdsavdelning inrättats en interimistisk arbetsvårdsbyrå. Socialministeriet kan, för handläggning av frågor av principiell natur angående ifrågavarande arbetsvård, såsom konsultativt organ tillsätta en rådgivande kommission, bestå-

ende av högst tio personer, vars ordförande är chefen för välfärdsavdelningen samt vars ledamöter utgöras av sådana av ministeriet tillkallade representanter för myndigheter och organisationer, vilkas verksamhet har samband med arbetsvården för krigsvärnlösa och krigsänkor.

Såsom lokal arbetsvårdsmyndighet för krigsvärnlösa och krigsänkor fungerar i varje kommun barnskyddsnämnden eller vårdnämndens barnskyddsavdelning eller, där sådan icke finnes, en i samband med vårdnämnden inrättad särskild avdelning, som utövar vårdnämnden tillkommande beslutanderätt.

c. Lagförslag avseende arbetsvård till samtliga invalider.

Såsom framgått av det här ovan anförda, ha redan vissa kategorier, nämligen krigsinvaliderna, krigsvärnlösa och krigsänkorna genom särskild lagstiftning tillförsäkrats vissa förmåner i fråga om arbetsvård. Ett lagförslag, syftande till utvidgning av arbetsvården för krigsinvalider att avse samtliga invalider, har framlagts inför socialministeriet den 2 juli 1945. I den promemoria, vari lagförslaget ingår, har framhållits den brist, som råder i fråga om möjligheter till arbetsvård för civilinvalider, vilken framträtt så mycket starkare, sedan den nya lagen om arbetsvård för krigsinvalider tillkommit. Den nya lagen skulle innebära, att krigsinvalider och övriga invalider komme att jämföras i fråga om arbetsvård. Beträffande definitionen av de personer, som lagförslaget omfattar, har anförts:

Med invalid åsyftas i lagförslaget person, vars arbetsförmåga till följd av att något organ saknas eller fungerar bristfälligt, varaktigt är till den grad nedsatt, att han därav har väsentlig olägenhet i sin dagliga gärning och för sin utkomst. Han är jämväl att betrakta såsom invalid såframt det är sannolikt, att sagda olägenhet kommer att göra sig gällande, då han uppnått mogen ålder. Såsom i denna lag åsyftad invalid anses likväl icke person, åt vilken arbetsvård på grund av avsaknaden av psykiska förutsättningar icke med framgång kan givas.

Definitionens tyngdpunkt ligger således i de sociala olägenheter defekten förorsakar. Defekten såsom sådan har ännu icke medfört invaliditet men kan leda till sådan efter att ha förorsakat nedsatt arbets- och handlingsförmåga och således försvårat invalidens dagliga liv och utkomst. Fullständigt arbetsoföra och till utveckling oförmögna invalider komma att stanna utanför lagens område.

I promemorian har vidare framhållits, att sjukhusvården, eller sanitetsvården som den kallas, måste intaga en framskjuten ställning i arbetsvården. Alla de möjligheter, som stå till buds för avlägsnande och minskande av defekter, skola utnyttjas, såsom ortopedisk och an-

nan speciell sjukvård, anskaffande av erforderliga hjälpmedel, prote-ser, stödbindor och invalidcyklar. Ersättning skall utgå för resekostnader i samband med sanitetsvård.

Utbildningen skall ha formen av elementär skolutbildning eller yrkesutbildning i lämpligt yrke. Hjälp av detta slag jämte ekonomiskt stöd för allmän utbildning, skall vid behov lämnas till invalid, som fyllt sexton men icke fyrtio år. Yrkesutbildning kan i undantagsfall meddelas invalid, som fyllt fyrtio år. Under utbildningstiden skall han erhålla bostad, föda och erforderliga arbetskläder samt ersättning för erforderliga resor.

Åt synnerligen begåvad invalid, som icke uppnått trettio års ålder, kan av statsmedel givas understöd eller räntefritt lån för att sätta honom i tillfälle att erhålla allmän utbildning i läroverk och högskola eller i med dessa jämförlig undervisningsanstalt.

Invalidens utövande av näring eller yrke skall vid behov understödjas

1) genom att underlätta anskaffning av för honom erforderliga arbetsredskap och råämnena,

2) genom att av statsmedel utgiva understöd eller räntefria lån för anskaffning av redskap eller råmaterial eller grundandet av eget företag, samt

3) genom att främja försäljningen av de alster han tillverkar.

Vid leveranser till statsinrättningar skall företrädere, såvitt möjligt, givas av invaliderna tillverkade alster.

Invalidvården och övervakningen av densamma skall ankomma på socialministeriet och på detsamma underlydande inspektionsmyndigheter. För biträde vid handläggning av frågor rörande invalidvården tillsätter socialministeriet en delegation för invalidärenden. Såsom lokalt organ har samma kommunala myndighet avsetts, som för närvarande drager försorg om verkställigheten av arbetsvården för krigsänkor och krigsvärnlösa. På invalidvårdens område verksamma organisationer, inrättningar och företag kunna även godkännas såsom lokala organ.

Arbetsanskaffningen åt invaliderna föreslås ske under viss medverkan av den allmänna arbetsförmedlingen.

Kostnaderna för invalidvården skulle i allmänhet utgå av statsmedel enligt socialministeriets prövning. För kost och logi under utbildningstiden kan dock en särskild avgift bestämmas, som skall erläggas av den enskilde eller kommunen. Kostnaderna för sanitetsvården skulle bestridas efter samma principer som gälla för den allmänna sjukvården.

För att underlätta utplaceringen av invaliderna skall staten ekonomiskt understödja företagen, som använda sig av invalidarbetskraft.

Tvångsåtgärder för inplacering av invaliderna i arbete ha för närvarande icke föreslagits. Skulle det emellertid så småningom visa sig, att sådana åtgärder skulle bli nödvändiga, har man tänkt sig att tillgripa ett slags kvotssystem.

4. Danmark.

I »Loven om Folkeforsikring» av år 1933 förutsattes, att det danska centralorganet »Invaliddeforsikringsretten» skall vidtaga lämpliga åtgärder för att förebygga invaliditet. I första hand skall invaliditeten förebyggas genom läkarbehandling, men om kvarstående defekter utgöra ett hinder för återgång till det tidigare yrket eller för erhållande av lämpligt arbete, skola arbetsvårdsåtgärder i form av yrkesutbildning, arbetsanskaffning eller ekonomiska stödåtgärder vidtagas.

I fråga om uppspårande av invalidfall ha särskilda anordningar genomförts. Rapporteringsskyldighet till Invaliddeforsikringsretten om arbetsvårdsfall åligger nämligen läkarna i fråga om personer under 30 år, där invalidiserande åkommor kunna konstateras. Motsvarande rapporteringsskyldighet åvilar skolorna i fråga om elever i skolpliktig ålder, de kommunala socialkommittéerna och direktoratet för olycksfallsförsäkringen m. fl. myndigheter.

Handhavandet av arbetsvården för invaliderna åvilar Invaliddeforsikringsretten, vilken är organiserad på tre byråer (kontor) under var sin byråchef (kontorschef), en byrå för invalidränsteärenden, en för yrkesutbildningsärenden, och en för sjukvårdsärenden. Den arbetsvård, som lämnas, består av sjukhusvård, yrkesvägledning, arbetsanskaffning och s. k. näringshjälp, hjälp till arbetsmaskiner, startandet av egen verksamhet m. m. Arbetsanskaffningen ombesörjes i stor utsträckning med hjälp av olika organisationer, såsom de vanföras, blindas, dövstummas, dövas och tuberkulösas föreningar. I vissa städer har samarbete inletts med arbetsförmedlingen.

Vid arbetsförmedlingskontoren har under de senaste åren upptagits särskild arbetsanskaffningsverksamhet för partiellt arbetsföra. I anslutning till bestämmelserna i lagen den 30 juni 1941 om igångsättande av offentliga arbeten beslöt man år 1942 att reservera särskilda arbeten för partiellt arbetsföra. Arbetena bedrevs i kommunernas regi, och avsikten var närmast, att man genom dessa anordningar skulle få tillfälle att pröva de partiellt arbetsföras arbetsförmåga samt giva dem tillfälle att träna upp sig, så att de sedermera, om det visade sig möjligt, kunde utplaceras i öppna marknaden. Omfattningen av denna verksamhet har redovisats i Socialt Tidsskrift nr 7—8, 1944 »Beskæftigelse af Erhvervshæmmede». Av de 1 549 fallen, som under januari

1942—februari 1944 varit föremål för särskilda åtgärder, ha 465 hänvisats till de särskilda sysselsättningarna för partiellt arbetsföra, 319 hänvisats till kurser, och 536 voro av sådan beskaffenhet, att man ansåg, att inga åtgärder för närvarande kunde vidtagas. 229 fall voro fortfarande under utredning. Beträffande dem, som placerats i de särskilda arbetena, har det framhållits, att resultatet måste betecknas såsom gott. Där ackordsarbete tillämpats, har arbetsförtjänsten i vissa fall redan under träningstiden uppgått till 87 procent av arbetsförtjänsten för fullarbetskraften.

År 1932 upprättades på initiativ av ordföranden i Landsforeningen af Vanføre og Lemlæstede den s. k. Arbejdsskolen på Amager. Arbejdsskolen har till uppgift att undersöka och träna upp invaliderade personers arbetsförmåga för att i så stor utsträckning som möjligt göra dessa personer så arbetsdugliga, att de själva kunna helt eller delvis bidra till sin försörjning. Hänvisningen till skolan av invalider sker i allmänhet genom Invalideforsikringsretten. Skolan åtnjuter visst bidrag till sin verksamhet från Köpenhamns stad, staten och åtskilliga organisationer. En närmare redogörelse för Arbejdsskolens verksamhet kommer att lämnas av kommittén i ett senare betänkande.

KAP. III. UTVECKLINGEN AV ARBETSFÖRMEDLINGS- OCH KURATORSVERKSAMHETEN FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA I SVERIGE.

1. Den offentliga arbetsförmedlingen och de partiellt arbetsföra.

Frågan om särskild arbetsförmedling eller utnyttjande av den ordinarie arbetsförmedlingen för arbetsanskaffning åt partiellt arbetsföra är icke helt ny. Redan i debatten kring de motioner vid riksdagarna 1900 (AK nr 152) och 1901 (AK nr 1) om statligt stöd åt kommunala arbetsförmedlingskontor, vilka väckts av direktör Edward Wavrinsky, framhölls sålunda, att en av staten stödd och organiserad arbetsförmedling borde bli ett lämpligt organ också för anskaffande av tjänlig arbetsanställning åt från straffanstalterna frigivna personer, sedan de avtjänat sitt straff. Samma synpunkt möter i en utredning om inrättande av en kommunal arbetsförmedlingsanstalt i Stockholm, som år 1903 framlades av särskilda av stadsfullmäktige utsedda kommitterade¹ och som senare ledde till skapande av Stockholms stads arbetsförmedling. Det heter där bland annat.

En annan sida av anstaltens verksamhet, som kommittén hittills icke vidrört och som för det allmänna är av stor betydelse, är dess befattning med för brott straffade personer, som utstått sitt straff. I skrivelse till kommittén den 15 sistlidne april har Kungl. Fångvårdsstyrelsen framhållit vikten av att samhället omhändertager denna betydelsefulla uppgift, ävensom hemställt, att densamma måtte vid kommitténs arbete särskilt beaktas. I likhet med fångvårdsstyrelsen anse kommitterade, att denna med anstaltens verksamhet sammanhängande uppgift bör på lämpligt sätt vid densamma lösas, men vilja i avseende härå framhålla, att vidtagandet av närmare anordningar och bestämmelser i berörda syfte lämpligast torde kunna överlämnas åt anstaltens styrelse.

Också i den fortsatta diskussionen rörande arbetsförmedlingen, som fördes i början på 1900-talet, återkom denna synpunkt. År 1905 riktade representanter i andra kammaren för de fem städer, som då redan

¹ Bihang nr 100 till beredningsutskottets utlåtande och memorial för år 1903.

beslutat anordna offentlig arbetsförmedling, en skrivelse till chefen för civildepartementet, vari de anhöllo, att särskild uppmärksamhet måtte ägnas frågan om lämpliga åtgärder från statsmakternas sida för den offentliga arbetsförmedlingens i riket befrämjande och organiserande. Man hänvisade bland annat till fångvårdsstyrelsens nämnda uttalande och fann, att förmedlingen borde kunna bli ett lämpligt organ för arbetsanskaffning åt frigivna fångar. I proposition nr 116 till 1906 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att riksdagen för år 1907 måtte anvisa ett förslagsanslag av 15 000 kronor för befrämjande och organiserande av den offentliga arbetsförmedlingen i riket. Här anfördes bland annat:

Likaså bör det bliva föremål för ett omsorgsfullt överbäggande, huruvida icke — såsom fångvårdsstyrelsen redan vid stockholmsanstaltens planläggning framhållit — den offentliga arbetsförmedlingen kan tagas i anspråk för att under lämpliga former anskaffa anställning åt personer, som efter utståndet straff frigivas från straffanstalterna.

Man hade efter dessa uttalanden kunnat vänta, att arbetsförmedlingen skulle ägna frågan om arbetsanskaffning åt i varje fall den nämnda gruppen partiellt arbetsföra särskild uppmärksamhet. Så blev emellertid icke förhållandet.

Sedan 1906 års riksdag ställt statsmedel till förfogande för samordning och förenhetligande under statens ledning och kontroll av verksamheten vid de kommunala arbetsförmedlingsanstalterna, fastsälldes genom en kunglig kungörelse (SFS 97) den 20 september 1907 grunderna för verksamheten. Som ett av villkoren för statligt understöd angavs därvid, att »vid arbetsförmedlingen hänsyn i främsta rummet tagas till att arbetsgivare erhåller den bästa möjliga arbetskraft och arbetare det arbete, vartill han bäst lämpar sig». Denna arbetsprincip, vilken även återfinnes i de första kommunala anstalternas reglementen och alltjämt gäller, kan betecknas som själva grunden för all förmedlingens verksamhet. Den utgör i själva verket också en ovillkorlig förutsättning för att arbetsförmedlingen skall kunna rätt fullgöra sina uppgifter på arbetsmarknaden i förtroendefull samverkan med såväl arbetsgivare som arbetssökande.

Den offentliga arbetsförmedlingen visade sig fylla ett behov på arbetsmarknaden. I synnerhet från de arbetssökandes sida var anslutningen mycket god, och efterfrågan på arbetskraft motsvarade icke tillgången. Vid förmedlingskontoren voro i regel väl kvalificerade arbetssökande anmälda, och dessa kommo självfallet i första hand i åtanke vid anvisningarna till arbete.

Detta förhållande bidrog givetvis till att arbetsförmedlingen icke redan vid sin tillkomst vidtog särskilda åtgärder för en mera positiv

medverkan vid arbetsanskaffning åt den svårplacerade arbetskraften. En annan bidragande faktor torde ha varit, att de olika förmedlingsorganen i regel fingo arbeta med mycket små resurser i fråga om personal och lokaler. Man saknade sålunda möjligheter att differentiera verksamheten, och det grepp om platstillättningen på arbetsmarknaden, som måste anses utgöra en förutsättning för en mera aktiv insats till förmån för de partiellt arbetslösa, hade man icke skaffat sig.

Även om sålunda särskilda organisatoriska åtgärder för att lösa de partiellt arbetslösa anställningsproblem icke kommo att vidtagas inom arbetsförmedlingens ram, innebär detta icke, att man helt bortsett från dessa frågor. Redan från början ha arbetsförmedlingarna efter förmåga och resurser sökt skaffa de svårplacerade arbeten. Även om resultatet av denna verksamhet icke kan statistiskt belysas, vittna rapporter och redogörelser från de olika kontoren om att man ägnat frågan uppmärksamhet. Sålunda kan nämnas, att Kristianstads läns arbetsförmedling redan under sitt första verksamhetsår (1908) trädde i förbindelse med styrelsen för föreningen för frigivna fångars vård och utfäste sig att, då så kunde anses lämpligt, biträda med anskaffande av anställning åt frigivna fångar och att Malmö stads arbetsförmedling tidigt ägnade sig åt att förmedla arbete åt en annan grupp svårplacerade, nämligen utlandssvenskar.

Tid efter annan diskuterades de olika arbetsförmedlingsanstalternas erfarenheter på de s. k. arbetsförmedlingskonferenserna, som anordnades under ledning av tillsynsmyndigheten¹ och särskilt under första årtiondet av förmedlingens historia hade stor betydelse för verksamhetens utveckling och utformning. Vid en konferens år 1912 upptogs frågan om arbetsförmedling för frigivna fångar på dagordningen. Visserligen gjorde konferensen icke något direkt uttalande, men för att belysa med vilken försiktighet man nalkades problemet, ehuru man förvisso var väl medveten om dess betydelse, må ur konferenshandlingarna följande referat av vad som under debatten framkommit citeras.

Personer, som efter utståndet straff blivit frigivna och önska vinna anställning, ägde givetvis liksom alla andra anlita Sveriges offentliga arbetsförmedling. Vederbörande arbetsgivare borde emellertid alltid erhålla full upplysning om att fråga är om en person, som efter utståndet straff blivit frigiven. Särskilda åtgärder att skaffa dylika personer arbete borde icke av arbetsförmedlingsföreståndare vidtagas annat än privat och jämväl då med största varsamhet, så att han i regel endast vände sig till personligen bekanta arbetsgivare. Strävandena att till samhällsnyttigt arbete återbörda här ifrågakvarnande personer borde närmast tillkomma de organisationer, som

¹ 1906—1912 Kommerskollegium, 1913—1940 Socialstyrelsen.

särskilt för detta ändamål bildats, Skyddsvärnet och fångvårdsföreningarna, och som därför måste anses vara mest lämpliga härför. Ett samarbete kunde dock ifrågasättas mellan dessa organisationer och den offentliga arbetsförmedlingen. (Soc. Medd. 1913, sid. 43.)

Frågan upptogs på nytt till behandling inom socialstyrelsen, som vid årsskiftet 1912/13 efterträtt kommerskollegium som tillsynsmyndighet, och diskuterades bland annat i december 1913 vid sammanträde med sociala rådets sektion för arbetsförmedling. Diskussionsinledaren, dåvarande byråchefen, sedermera generaldirektören Gunnar Huss, anförde därvid i huvudsak följande.

Enär den offentliga arbetsförmedlingen omfattade allt slags arbete, hade den naturligtvis också att taga befattning med sådan arbetskraft, som av särskild anledning måste anses mindervärdig (exempelvis frigivna fångar, alkoholister). Den offentliga arbetsförmedlingens princip om företräde för den bästa arbetskraften medförde emellertid, att de mindervärdiga arbetarna hade jämförelsevis små utsikter att vinna anställning. Ur åtskilliga synpunkter måste det emellertid anses behjärtansvärt, att just ifrågavarande personer finner hjälp vid sitt sökande efter arbete, enär sådant vore den oundgängliga förutsättningen för deras återupprättande. Ett samarbete för vinnande av detta mål hade också på sina håll redan kommit till stånd mellan den offentliga arbetsförmedlingen å ena sidan och Skyddsvärnet och föreningarna för frigivna fångar å den andra. Arbetsförmedlingens uppgift beträffande frigivna fångar vore emellertid huvudsakligen att giva nyssnämnda organisationer anvisningar på lämpliga arbetstillfällen, varefter det ankomme på organisationerna själva att ytterligare förhandla därom. Nödvändigtvis måste dock största varsamhet iakttagas från arbetsförmedlingens sida i dylika fall. Som regel borde vederbörande föreståndare endast vända sig till personligen bekanta arbetsgivare och härvid låta angeläget vara att lämna fullständiga upplysningar om den arbetssökande.

Under diskussionen framhöll¹ en av ledamöterna av sociala rådet, kanslirådet G. H. von Koch, bland annat.

Den offentliga arbetsförmedlingens uppgift i nu föreliggande fall vore en mycket delikat sådan, icke blott därför, att den utövad på oförsiktigt sätt lätt kunde misskreditera arbetsförmedlingen, utan även på den grund, att det här även gällde att bedöma arbetsgivarens lämplighet att omhändertaga den person, han finge i sin vård.

Ehuru man sålunda såväl bland arbetsförmedlingstjänstemännen som hos tillsynsmyndigheten ställde sig tveksam inför mera positiva åtgärder, stod det dock för många klart, att det från samhällets synpunkt vore önskvärt, att förmedlingen mera direkt och positivt medverkade att inplacera partiellt arbetslösa av olika kategorier i produktivt ar-

¹ Cit. efter Betänkande med förslag till organisation av det frivilliga skydds- och hjälparbetet beträffande frigivna fångar (SOU 1933:11) sid. 86.

bete. Denna uppfattning kom bland annat till uttryck i det utlåtande angående arbetsförmedlingens fortsatta utveckling, som socialstyrelsen på Kungl. Maj:ts uppdrag avgav i april 1916¹. Där heter det, sedan man bland annat påvisat behovet av specialisering och förordat inrättandet av fackarbetsanvisningar med särskilt stöd från statens sida.

Den allt mer beaktade frågan om samhällets plikt och intresse att tillgodogöra sig den mindervärdiga arbetskraften, evad det gäller fysiskt eller moraliskt undermåliga personer, och den offentliga arbetsförmedlingens medverkan härutinnan har icke berörts i något av arbetsförmedlingsanstalternas förevarande utlåtanden. På vissa håll, särskilt i Malmö, har sådan förmedlingsverksamhet i samverkan med föreningen Skyddsvärnet bedrivits med goda resultat. Den bästa lösningen av detta spörsmål, för så vitt det är en platsanvisningsfråga, torde vara att anordna denna verksamhet som en specialgren av den offentliga arbetsförmedlingen under samarbete med de allmännyttiga organisationer, som förefinnas på detta område. Att även detta slag av fackarbetsanvisningar, ehuru avseende icke kvalificerad arbetskraft, torde böra komma i åtnjutande av särskilt statsbidrag på sätt ovan antytts beträffande specialiseringsanordningarna för de yrkesutbildade, synes vara tydligt. När i och med den nya lagens om alkoholistvård ikraftträdande, genom pensionsförsäkringens profylaktiska utbyggande och den nya olycksfallsförsäkringens antagande, problemet om den mindervärdiga arbetskraften blir än mera aktuellt och vidtagandet av särskilda arbetsförmedlingsåtgärder än mera av behovet påkallat, synes den offentliga arbetsförmedlingen böra vara beredd att taga hand om även denna specialförmedling. Beträffande den rent tekniska delen av denna förmedlingsverksamhet komma givetvis erfarenheterna från vården och utbildningen av invaliderna under nu pågående krig att lämna värdefulla rön och uppslag.

Av särskilt intresse är, att frågan om den med fysiska brister behäftade arbetskraftens placeringsproblem nu för första gången uppmärksammas. Tidigare har — som av det föregående torde ha framgått — huvudintresset kretsat kring frågan om arbetsanskaffning åt frigivna fångar.

I överensstämmelse med socialstyrelsens förslag medgav riksdagen år 1916, att statsbidrag efter prövning i varje särskilt fall finge utgivas för avlöning åt sådan personal inom arbetsförmedlingen, som särskilt anställts för förmedling av arbete inom olika yrkesspecialiteter. Ehuru s. k. fackarbetsanvisningar i viss utsträckning inrättades, kommo specialanordningar för de partiellt arbetsföra dock icke till stånd. På arbetsförmedlingarna ställde man sig alltjämt avvaktande. Vid arbetsförmedlingskonferensen 1919 var frågan åter föremål för överväganden. Liksom i socialstyrelsens utlåtande gällde det nu »den offentliga arbetsförmedlingen och den s. k. partiella (fysiskt och moraliskt de-

¹ Kungl. Socialstyrelsen. Utlåtande angående Sveriges offentliga arbetsförmedlings fortsatta utveckling sid. 54 f.

fekta) arbetskraften». I konferenshandlingarna (Soc. Medd. 1920, sid. 112) refereras diskussionen sålunda.

Under erinran att Kungl. Maj:t uppdragit åt socialstyrelsen att inkomma med yttrande beträffande frågan om vidtagande av åtgärder för den s. k. partiella arbetskraftens bättre utnyttjande, framhölls inledningsvis av herr Karlsson¹, hurusom möjligheten att förmedla arbete åt den fysiskt defekta arbetskraften väsentligt vore beroende av huruvida den arbetssökande erhållit utbildning inom ett fack, där den defekthet, varom i varje särskilt fall vore fråga, utgjorde minsta möjliga hinder för arbetets utförande.

Beträffande den moraliskt defekta arbetskraften framhölls, att arbetsförmedlingen härvidlag hade en synnerligen ömtålig och ansvarsfull uppgift. Det gällde att uppsöka sådana arbetsgivare, som kunde väntas visa förståelse för individer av hithörande slag.

Under den därpå följande diskussionen rekommenderades i sistnämnda avseende samarbete med Skyddsvärnet.

Citatet torde med all önskvärd tydlighet utvisa, att man alltjämt intog en försiktigt avvaktande hållning. Socialstyrelsens förslag om specialanordningar diskuterades ej längre. Man frågar sig, varför de möjligheter att anordna s. k. fackarbetsanvisning, som styrelsen antydde i sitt utlåtande, icke utnyttjades. Det må då först erinras om att planerna på en utbyggnad av förmedlingsorganisationen med särskilda specialförmedlingar över huvud taget icke kommo att realiseras i den utsträckning, man avsett. Bortsett från sjömansförmedlingen och vissa sporadiska försök vid Stockholms stads arbetsförmedling kommo fackarbetsanvisningar icke någonstädes till stånd. Som en av anledningarna härtill har anförts, att den offentliga arbetsförmedlingen såsom helhet under åren efter 1916 icke bringades upp till någon högre grad av effektivitet och att bland annat bristerna i det interlokala förmedlingsarbetet icke gjorde institutionen tillräckligt snabb och arbetsduglig. En bidragande faktor torde också konstruktionen av statsbidraget ha utgjort. Först vid en efterhandsprövning fastställdes bidragets storlek, och ovissheten om och med hur stort belopp bidrag kunde komma att utgå stimulerade knappast de olika kommunala huvudmännen till mera positiva åtgärder.

Den utredning, som omnämndes i referatet från konferensen 1919, kom icke att fullföljas. Socialstyrelsen infordrade yttrande från olika ämbetsverk, institutioner och organisationer, och därjämte höllos vissa överläggningar i ärendet. Hos vissa arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer mötte man emellertid ringa förståelse. Arbetsgivarna framhöllou yrkesriskerna i samband med den fysiskt och psykiskt mindervärdiga arbetskraftens placering, arbetstagarorganisationerna faran för

¹ Dåvarande assistenten i socialstyrelsen, numera borgarrådet i Stockholm Viktor Karlsson.

att kollektivavtalen skulle rubbas, därigenom att arbetsgivarna med skäl kunde fordra att få den sämre arbetskraften billigare. Vidare fann styrelsen svårigheter möta att skapa en enhetlig organisation av arbetsförmedlingen för såväl den fullgoda som den sämre arbetskraften. Av dessa olika anledningar avbröts undersökningen.

Först genom tillkomsten av lagen den 15 juni 1934 (nr 267) om offentlig arbetsförmedling skapades förutsättningar för arbetsförmedlingen att få ett grepp om platstillsättningen på arbetsmarknaden. Lagen gjorde arbetsförmedlingen till ett obligatoriskt organ, och statsbidraget höjdes avsevärt. Sålunda ersattes hälften av huvudmännens kostnader för verksamheten av staten, och härjämte kunde förhöjt bidrag utgå för bland annat förmedling av arbete inom visst yrkesområde eller åt visst slag av arbetskraft. Härigenom skapades möjligheter för en effektivisering av förmedlingsarbetet inom alla verksamhetsgrenar.

En utbyggnad av förmedlingsapparaten kom också till stånd åren närmast efter 1934. Nya avdelningskontor öppnades, ombud tillsattes ute i de olika orterna, specialförmedlingar av olika slag, för ungdom, studenter, lärare, inrättades, verksamheten vid de större kontoren differentierades genom en uppdelning på yrkesexpeditioner. Kontakten med arbetsmarknaden förbättrades. Genom att arbetsförmedlingen gjordes till kontroll- och arbetsanvisningsorgan för medlemmarna i de erkända arbetslöshetskassorna tillfördes förmedlingen kvalificerade sökande, och därmed skapades möjligheter också till en bättre kontakt med arbetsgivarna. Fortfarande vidtogos emellertid inga särskilda åtgärder för att effektivisera förmedlingsarbetet för de partiellt arbetsföra. Detta får dock icke så förstås, att de partiellt arbetsföra helt saknade stöd från den offentliga arbetsförmedlingen vid sina försök att erhålla lämpligt arbete, ty klart är, att i samma takt som arbetsförmedlingens allmänna effektivisering ägde rum, kommo alla arbetssökande, således även de partiellt arbetsföra, i åtnjutande av fördelarna av förmedlingens vidgade kontakt med arbetsmarknadens arbetstillfällen. Flertalet arbetsförmedlingsanstalter torde sålunda i större eller mindre utsträckning ha medverkat vid utplacering av partiellt arbetsföra i arbete. Tyvärr kan denna verksamhet icke statistiskt belysas, enär sifferuppgifter om dess omfattning och karaktär på ett undantag när (se nedan) icke återfinnas i förmedlingarnas årsredogörelser. Redan 1932, alltså före arbetsförmedlingslagens tillkomst, ansåg sig emellertid dåvarande chefen för socialstyrelsen, generaldirektör Gunnar Huss, kunna uttala, att de flesta arbetsförmedlingarna gäve ett handtag även åt de socialt belastade sökandena. Emellertid ansågs denna verksamhet vara av en så ömtålig beskaffenhet, att den måste bedrivas vid sidan av den allmänna arbetsförmedlingen och vanligen genom föreståndaren per-

sonligen. »Denne söker utvälja lämpliga arbetsgivare, för vilka han kan yppa den arbetssökandes förflutna, så att de med hänsyn härtill kunna bedöma den rätta användningen och behandlingen av en sådan arbetare.»¹

I detta sammanhang må särskilt verksamheten vid *Stockholms läns arbetsförmedling* uppmärksammas. Denna arbetsförmedlingsanstalt är den enda, som i sina verksamhetsberättelser lämnat redogörelse för sin medverkan i fråga om placeringen av partiellt arbetsföra. I årsberättelsen för år 1939 (sid. 13) heter det sålunda.

Sedan flera år tillbaka har huvudkontoret nedlagt särskilt arbete för att uppbbringa sysselsättning åt socialt och psykiskt defekta arbetssökande, kommande från fängelser, tvångsarbetsanstalter, alkoholistanstalter och skyddshem, ävensom villkorligt dömda. Arbetsförmedlingens ingripande har vid åtskilliga tillfällen varit av förebyggande art, i det att av olika myndigheter inledda tvångsförfaranden kunnat inställas på grund av att vederbörande genom arbetsförmedlingen kunnat anvisas arbete i öppna marknaden. Denna specialförmedling har varit helt skild från den övriga verksamheten.

Omfattningen av denna verksamhet vid *Stockholms läns arbetsförmedling* har enligt årsberättelserna för åren 1935—39 varit följande.

Antal platser, tillsatta med partiellt arbetsföra			
År	Män	Kvinnor	Summa
1935	305	173	478
1936	287	93	380
1937	398	95	493
1938	377	158	535
1939	336	55	391

Tilläggas bör, att verksamheten vid *Stockholms läns arbetsförmedlings huvudkontor* uteslutande omfattar jordbruket och dess binäringar. Uppenbart är, att brist på arbetskraft till ett näringsområde väsentligt underlättar utplaceringen av de partiellt arbetsföra, men klart är också, att det är av största betydelse, att förmedlingsorganen utnyttja de möjligheter, som erbjudas.

Ehuru sålunda arbetsförmedlingen sökt efter måttet av sina resurser medverka till lösande av de partiellt arbetsföras anställningsproblem, stod det för många klart, att man, om man ville vinna mera påtagliga resultat, borde vidtaga speciella åtgärder. Socialstyrelsens förslag från 1916 upptogs på nytt till diskussion. I uttalande till 1931 års sakkun-

¹ SOU 1933: 11, sid. 87.

niga rörande det frivilliga skydds- och hjälparbetet beträffande frigivna fångar yttrade sålunda (SOU 1933: 11, sid. 87) dåvarande chefen för socialstyrelsen, generaldirektören Huss, bland annat följande.

Inom socialstyrelsen hade flera gånger diskuterats tanken på att försöksvis få till stånd — närmast i Stockholm med dess många anstalter — en särskild anordning för ifrågavarande slag av arbetskraft. Man kunde tänka sig en kurator, som ej formellt tillhörde arbetsförmedlingen men hade lokaler i anslutning till denna och samarbetade därmed. Till denne kurator kunde lämpligen hänvisas sådana arbetsgivare, som kunde och ville använda icke fullgod arbetskraft i här avsedd mening. Kuratorn borde lämna arbetsgivaren full information om den arbetssökandes brister. Arbetsförmedlingarna besökas f. ö. av många vanliga arbetssökande, som väl äro i behov av en kurators hjälp för upplysningar och råd beträffande familje- och ekonomiska förhållanden, socialförsäkring och annan samhällsvård o. s. v. Att grunda en absolut fristående arbetsförmedling för den mindervärdiga arbetskraften torde ej vara klokt, bl. a. därför att en sådan förmedling säkert skulle få lida brist på anmälningar om lediga platser, då arbetsgivare ju helt naturligt helst vända sig dit, där de kunna vänta att få god arbetskraft.

Direktören för Stockholms stads arbetsförmedling, vars yttrande de sakkunniga jämväl inhämtat, förordade närmast, att skyddsföreningarna skulle handlägga ifrågavarande arbetsuppgifter, men framförde som ett alternativ, att vid arbetsförmedlingarna särskilda kuratorer anställdes med uppgift att placera »denna ofta med orätt kallade mindervärdiga arbetskraft». Direktören för Stockholms läns arbetsförmedling fann med hänvisning till sina erfarenheter av dylik verksamhet vid anstaltens huvudkontor, att »det vid arbetsförmedlingarna möjligen skulle vara lämpligt att inrätta en särskild avdelning för den filantropiska arbetsförmedlingen».

I anslutning till dessa uttalanden sammanfattade de sakkunniga (SOU 1933: 11, sid. 89) sina synpunkter beträffande den offentliga arbetsförmedlingens inställning till arbetsförmedling för frigivna fångar och jämställda kategorier på följande sätt.

Då den offentliga arbetsförmedlingen är ålagd att lämna den bästa arbetskraften företräde måste vid god tillgång på arbetskraft — vilket förhållande sedan länge råder och för närvarande i eminent grad — den mindervärdiga eller defekta arbetskraften, till vilken frigivna fångar till avsevärd del är att hänföra, sättas i andra hand. Av sociala skäl bör dock den offentliga arbetsförmedlingen beakta även de frigivnas och därmed jämställdas intressen, men detta beaktande bör ske i samråd med de tilltänkta arbetsgivarna, vilka böra invigas i den arbetssökandes förhållanden, åtminstone i de fall, där en sådan information synes vara av vikt. De arbetsgivare, hos vilka arbete för frigivna sökes, böra helst äga vilja och förmåga att på ett personligt sätt ta sig an de frigivna. En arbetsförmedling för den mindre goda arbetskraften bör lämpligen icke ske i direkt samband med den

reguljära förmedlingen utan vid sidan därav. Att upprätta en särskild förmedling för denna arbetskraft är dock icke lämpligt. Möjligen kan vid den offentliga arbetsförmedlingen anställas en kurator, som bevakar den mindre goda arbetskraftens intressen. Vid arbetsförmedlingarna i några större städer, och då främst Stockholm, kunde försöksvis anordnas ett dylikt kuratel. Under nu rådande arbetslöshet synes dock tidpunkten härför ogynnsam, och torde därför bättre konjunkturen böra avvaktas. Under alla förhållanden bör samarbete äga rum mellan den offentliga arbetsförmedlingen och de organisationer, som på sitt program ha skyddsarbete för frigivna fångar.

I ett betänkande från år 1937 angående förbättrande av de blindas och de dövstummas arbetsförhållanden och förvärvsmöjligheter (SOU 1937: 34) diskuterades också arbetsanskaffningsproblemet och arbetsförmedlingens medverkan. Man begränsade emellertid utredningen i detta avseende att avse de dövstamma. I undersökningen beträffande de blinda beröres över huvud taget icke frågan om arbetsförmedling. Som en av bristerna i de dövstummas försörjningsförhållanden framhöllo de sakkunniga avsaknaden av en organiserad arbetsförmedling och anförde.

Att behov föreligger av en effektivare arbetsförmedlande verksamhet har ovan framhållits och frågan härom har även uppmärksammats av skolföreståndare, präster och föreningar i deras ovan relaterade uppgifter. I allmänhet har man därvid ansett, att de allmänna arbetsförmedlingsanstalterna icke äro lämpade för uppgiften att anskaffa arbete åt dövstamma arbetsökande. Ej heller anses en speciell, hela landet omfattande förmedlingsverksamhet kunna bliva av särskilt värde. För egen del ha utredningsmännen funnit sig böra dela denna uppfattning. I högre grad än eljest blir den personliga kännedomen om den arbetssökandes arbetsduglighet av betydelse, då det gäller ett så skiftande klientel, som de dövstamma utgör.

De sakkunniga föreslå för den skull, att med de särskilda dövstumkonsulentbefattningar, vars inrättande man av olika andra grunder finner sig böra förorda, skall förenas uppgiften att anskaffa arbete åt de dövstamma, och uttala, att konsulenterna i detta syfte böra träda i förbindelse med arbetsgivare, såväl allmänna som enskilda och för ändamålet upprätthålla nära samarbete med varandra, med den offentliga arbetsförmedlingens organ samt med sammanslutningar av dövstamma. Denna skyldighet för konsulenterna torde — menar man — rätt efterföljd leda till väsentligt ökade möjligheter till arbetsanställning för dövstamma i allmänhet.

I detta sammanhang må nämnas, att, sedan riksdagen beslutat bifalla förslaget att inrätta särskilda dövstumkonsulentbefattningar, under år 1939 underhandlingar fördes mellan socialstyrelsen och skolöverstyrelsen, under vilken sistnämnda myndighet dessa konsulenter sortera, i avsikt att nå en överenskommelse rörande grundlinjer för

samverkan mellan konsulenterna och den offentliga arbetsförmedlingen vid arbetsanvisning åt dövstumma. Enighet nåddes i principfrågan. På grund av krigsutbrottet avbrötos emellertid överläggningarna, och det organiserade samarbete, som planerats, kom aldrig till stånd.

Även i ett betänkande med förslag till lag om villkorlig dom m. m., som framlades efter utredning av särskilda sakkunniga år 1937 (SOU 1937: 38), upptogs frågan om särskild arbetsberedning till behandling. De sakkunniga erinrade om det förslag i berörda avseende, som framlagts av utredningen rörande det frivilliga skydds- och hjälparbetet. Detta förslag innebar, att vid den offentliga arbetsförmedlingen skulle anställas särskilda kuratorer med uppgift att bevaka den mindre goda arbetskraftens intressen. Dylika kuratorer skulle enligt de sakkunnigas uppfattning ha en viktig uppgift att fylla. Man fann emellertid, att de nya arbetskrafter, som komma att erfordras för ett effektivt omhändertagande av de villkorligt dömda, icke borde avses endast för arbetsanskaffning utan tagas i anspråk för hela det komplex av uppgifter, som uppstå i samband med en revision av den villkorliga domen. Man föreslog för den skull, att på statens bekostnad skulle anställas ett antal funktionärer, skyddskonsulenter, vilka var och en inom sitt distrikt skulle ägna sig åt här ifrågavarande verksamhet. Konsulenten borde bland annat stå till tjänst med att meddela anvisning på lämplig arbetsanställning för den dömda eller lämpligt förslag på hem eller anstalt, där han kan erhålla vård. För att vara i stånd härtill borde han ständigt stå i förbindelse med de myndigheter, föreningar och enskilda, som verka på detta område. Bland annat skulle han söka kontakt med den offentliga arbetsförmedlingen.

Liknande synpunkter framfördes i ett av samma sakkunnigkommitté framlagt betänkande med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m., likaledes från år 1938 (SOU 1938: 25).

Slutligen må erinras om de synpunkter på frågan, som framfördes i en på uppdrag av styrelsen för nationalföreningen mot tuberkulos verkställd utredning rörande förbättrad tuberkuloseftervård, slutförd 1939. Utredningsmännen hade bland annat i en enquête inhämtat arbetsförmedlingsdirektörernas uttalande i frågan. Härvid hade bland annat direktörerna för arbetsförmedlingsanstalterna i Stockholm, Göteborg och Malmö förordat tillsättandet av särskilda kuratorer för den partiella arbetskraften vid arbetsförmedlingarna. Utredningsmännen uttalade (sid. 66 ff) med anledning därav bland annat följande.

Även om enligt vårt förmenande den offentliga arbetsförmedlingen i ett förhållandevis stort antal fall synes äga möjligheter att utan direkt medverkan av personer med speciell kännedom om den tuberkulöses arbetsproblem anskaffa arbete åt de grupper tuberkulösa, vilkas arbetsförmåga i stort sett

kan anses bevarad, säger det sig självt och har ovan i olika sammanhang betonats, att ett förtroendefullt samarbete mellan å ena sidan arbetsförmedlingsanstalt och å den andra dispensärorganisation, sjukvårdsanstalt och läkare i hög grad måste underlätta möjligheterna att bereda den tuberkulöse det ur olika synpunkter lämpligaste arbetet. Betydelsen av ett sådant samarbete ökas självfallet, allteftersom det arbetssökande klientelet arbetsförmåga sjunker. Även ur smittofarans synpunkt påkalla — som tidigare framhållits — de av sjukdomen hårdare drabbade tuberkulösa större uppmärksamhet från medicinskt håll än vad som gäller klientelet i övrigt icke minst då fråga blir om valet av anställning.

Såsom en sammanfattning av de intryck, de gjorda enquêterna¹ givit, torde kunna sägas, att mycket återstår, innan en för stora delar av det tuberkulösa arbetssökandeklientelet särskilt tillrättalagd arbetsförmedling skapats. Att behov av särskilda anordningar i denna riktning föreligga, lär icke kunna bestridas. I mångt och mycket rör sig också de tuberkulösas arbetsproblem kring denna fråga.

Ur de synpunkter, som vi hava att anlägga på detta spörsmål, framstår det som en angelägenhet av vikt, att arbetsförmedlingsorganet i största tänkbara utsträckning gives goda möjligheter till effektivt samarbete med särskilda för de tuberkulösas vidkommande verksamma organ i arbetsanskaffningssyfte. Vi kunna därför med tillfredsställelse konstatera den tendens mot en mångsidigare förmedlingsverksamhet, som otvivelaktigt synes göra sig gällande. Några positiva förslag till en sådan utbyggnad anse vi oss självfallet förhindrade att framlägga.

Utredningsmännen fäste dock i detta sammanhang uppmärksamheten på en på uppdrag av rationaliseringsutredningen år 1938 av dåvarande byråinspektören i socialstyrelsen, numera byråchefen i arbetsmarknads-kommissionen Sven Skogh utarbetad promemoria angående den offentliga arbetsförmedlingen och dess effektivisering², vari bland annat särskilda åtgärder för arbetsanskaffning åt de partiellt arbetsföra diskuteras. Denna promemoria, från vilken tuberkuloseftervårdsutredningen för övrigt hämtat ett flertal synpunkter på frågan, har i åtskilliga avseenden legat till grund för de åtgärder, som senare kommit att vidtagas inom arbetsförmedlingens ram och må därför citeras. Förutskickas bör, att rationaliseringsutredningen i sitt betänkande del I, (SOU 1939: 13, sid. 185 f) förklarade sig dela de i promemorian framförda synpunkterna och sålunda bland annat förordade upprättande av särskilda konsultationsavdelningar inom den offentliga arbetsförmedlingen.

I promemorian uttalas i huvudsak följande.

Problemet om specialanordningar för olika grupper av arbetssökande aktualiserar frågan om en särskild konsultationsavdelning vid i första hand de

¹ Förutom arbetsförmedlingsdirektörerna tillfrågades också tuberkulosjukvårdsanstalter och dispensärer.

² Publicerad i Rationaliseringsutredningens betänkande del II (SOU 1939:14), sid. 294 ff.

större arbetsförmedlingskontoren. Redan på grund av den medverkan från arbetsförmedlingens sida, som kan påkallas av offentliga och enskilda sociala institutioner, kan arbetsförmedlingen i många fall vara i behov av en specialavdelning för behandling av särskilda individuella förmedlingsfall. En dylik konsultationsavdelning skulle emellertid ha en viktig uppgift att fylla i den normala förmedlingsverksamheten. I många fall önska de sökande själva att inför en tjänsteman få utförligare överlägga om sin belägenhet och erhålla råd och upplysningar av olika slag. En dylik tjänsteman skall sålunda vara väl förtrogen med den moderna sociallagstiftningens olika huvuddelar samt ha ingående kännedom om verksamma sociala och filantropiska institutioner och organ.

Icke minst önskvärt är att låta denna avdelning ingå som ett normalt led i det kontinuerliga arbetet ute på de olika expeditionerna. Såsom nu är fallet¹ måste i mycket stor utsträckning de arbetssökande under tider av mera utbredd arbetslöshet månad efter månad tillåtas passera expeditionerna utan att man vid något tillfälle kan få tid att med var och en överlägga om hans kompetens och villighet att taga olika arbete, om de speciella moment, som kunna försvåra hans möjligheter att erhålla arbete, om hans behov av yrkesutbildning, om arbetsutsikterna hos hans tidigare arbetsgivare eller inom branschen överhuvud taget o. s. v. Genom att successivt låta alla mera *komplicerade och långvariga arbetslöshetsfall*² passera konsultationsavdelningen skulle utan tvivel många arbetssökande kunna med större framgång bli föremål för arbetsförmedlingens medverkan, varigenom passiviteten hos den enskilde, ofta en naturlig följd av arbetslöshetens deprimerande inflytande, skulle kunna brytas. Det individuella initiativet till självförsörjning och nyorientering på marknaden skulle kunna spöras, därest den enskilde finge stödet av praktiska och planmässiga åtgärder från arbetsförmedlingens sida.

Icke minst viktigt vore, om dylika avdelningar finge sig tillerkänd en uppgift i samband med motverkandet av arbetslösheten bland *ungdom över 18 år*.

Konsultationsavdelningar eller däremot svarande anordningar kunna likaledes få betydelse, då fråga är om återförande i arbete av personer, som av omständigheternas makt drabbats av *arbetslöshet i 40-årsåldern* och däröver, och vilkas arbetsförhet är så god, att de med fördel alltjämt kunna tagas i anspråk inom produktionen. Arbetsförmedlingen skulle även för sådana grupper av arbetssökande kunna göra speciella insatser utöver de åtgärder, som hittills varit möjliga att åstadkomma.

Då fråga är om inrättandet av särskilda konsultationsavdelningar, kan man icke underlåta att jämväl beröra frågan, vilken betydelse sådana avdelningar skulle kunna få för utplacering av *den partiella arbetskraften* i arbete. Med partiell arbetskraft menas i detta sammanhang sådana personer, som äro fysiskt eller psykiskt handikappade eller socialt och moraliskt belastade och av denna anledning ha svårt att på egen hand skaffa sig ett lämpligt arbete.

När man på arbetsförmedlingshåll diskuterar frågan om arbetsanvisning åt den partiella arbetskraften, återkommer man ofta till förmedlingens arbetsprincip, som stadgar, att »vid arbetsförmedling skall tillses, att arbets-

¹ Utredningen avslutades i januari 1938.

² Jfr även byråchefen Alf Johanssons »P.M. ang. undersökningar av arbetsmarknaden» i Rationaliseringsutredningens betänkande del II (SOU 1939:14), sid. 288 f.

givaren erhåller bästa möjliga arbetskraft och arbetaren det arbete, för vilket han bäst lämpar sig». Under återopande av denna princip kommer arbetsförmedlingen i första hand att inrikta sina ansträngningar på att bereda arbetsgivaren bästa möjliga arbetskraft. Principens tillämpning betyder emellertid, att den partiella arbetskraften ställes i bakgrunden och att några systematiska åtgärder icke vidtagits för att tillse, att partiellt arbetsföra erhålla sådant arbete, »för vilket de bäst lämpa sig». Det är fullt förklarligt, att arbetsförmedlingarna speciellt under tider av depression på arbetsmarknaden haft ett stort överskott på yrkesutbildad och fullt kvalificerad arbetskraft inom flertalet arbetsområden och att man till följd därav framför allt fått inrikta sig på att återbörda den fullvärdiga arbetskraften till näringslivet. Under dylika perioder har arbetsmarknaden ofta varit praktiskt taget stängd för den partiella arbetskraften. De ökade krav, som ur samhälleliga arbetsmarknads- och arbetslöshetssynpunkter kommit att ställas på den offentliga arbetsförmedlingen, ha emellertid framtvingat en stark utbyggnad och effektivisering av hela institutionen. Denna utveckling tog sin början den 1 januari 1935, då lag om offentlig arbetsförmedling trädde i kraft. Såsom en följd av utbyggnadsarbetet har också arbetsförmedlingens ställning på arbetsmarknaden stärkts. På arbetsförmedlingshall synes man också numera vara beredd att överväga speciella åtgärder för tillgodoseende av den partiella arbetskraftens behov genom förmedlingens försorg. Man anser sålunda, att institutionen numera vunnit en så pass stark ställning, att man i vidare mån skall kunna tillgodose ett mera filantropiskt betonat förmedlingsbehov.

Då fråga är om den partiella arbetskraften utgår man ifrån, att denna icke är likvärdig och direkt utbytbar gentemot den fullvärdiga arbetskraften och att därför ett långt mera individualiserat förmedlingsarbete måste nedläggas i de enskilda fallen. Medan man sålunda i det gängse förmedlingsarbetet har att räkna med arbetskraft av relativt likartad kvalitet, vilken med hänsyn till utbildning och tidigare anställning kan beredas arbete inom vissa bestämda arbetsområden, måste man för de partiellt arbetsföra del i stor utsträckning direkt uppsåra för var och en lämpligt arbete. Om man inom det ordinära förmedlingsarbetet under vissa perioder får inrikta sig på att genom ackvisitionsverksamhet tillföra förmedlingen ett nödigt tillskott av arbetstillfällen, måste ett sådant ackvisitionsarbete nästan bli regel för den partiella arbetskraftens del. Givet är, att man bland anmälda arbetsgivare i en del fall kan finna företagare, villiga att i sin tjänst anställa även partiellt arbetsföra, men i regel torde man säkerligen få räkna med att arbetsförmedlingen själv måste uppsåra de arbetstillfällen, som kunna befinnas lämpade för de partiellt arbetsföra. En sådan specialicerad ackvisitionsverksamhet kan svårigen inpassas i det löpande expeditionsarbetet, och man har därför på arbetsförmedlingshall förordnat anställandet av särskilda tjänstemän med denna speciella arbetsuppgift.

Fråga inställer sig nu, hur arbetsfördelningen lämpligen skall ske mellan arbetsförmedlingen och de vårdanstalter och sociala institutioner, som önska få några av sina klienter utplacerade i arbete. Känt är, att man numera inom vård- och hjälpinstitutioner av olika slag i allt högre grad inrättat särskilda kuratorer med uppgift att vara klienten behjälplig i fråga om dennes personliga angelägenheter och vara en förbindelseled mellan å ena sidan institutionen och å andra sidan sociala välfärdsorgan, vilkas med-

verkan kan vara erforderlig såväl under vårdtiden som efter klientens utskrivning. Av naturliga skäl intager den platsförmedlande uppgiften en integrerande men dock sidoordnad plats bland kuratorns olika arbetsuppgifter. Om bland kuratorerna i ökad utsträckning givits tillkänna den uppfattningen, att man icke kan fylla sin platsförmedlande uppgift utan att i åtskilliga fall kunna påkalla den offentliga arbetsförmedlingens medverkan, är det å andra sidan uppenbart, att arbetsförmedlingen ej kan fullgöra sin funktion i fråga om de partiellt arbetsföra med mindre den i sitt arbete kan påräkna kuratorernas stöd. Utförliga uppgifter om klientens personliga förhållanden, hans tidigare sysselsättning, den utbildning han eventuellt kunnat erhålla under vårdtiden samt de förutsättningar han vid utträdet på den öppna marknaden kan äga att gå i land med olika arbetsuppgifter måste av kuratorn i varje särskilt fall bringas till arbetsförmedlingens kännedom, och det kan mycket väl hända, att arbetsförmedlingen för ett genomförande av sin uppgift kan behöva påkalla kuratorns medverkan för klientens utrustande med arbetskläder och verktyg, bostadsfrågans ordnande o. s. v. De tjänstemän å den offentliga arbetsförmedlingen, som sålunda skulle få sig ålagt att handlägga arbetsförmedlingsverksamheten för den partiella arbetskraften, kunna sålunda icke ersätta kuratorerna i de olika institutionerna, och inkopplingen av en vidgad platsförmedlande uppgift av här ovan nämnd art inom arbetsförmedlingen får sålunda icke uppfattas som om kuratorsverksamheten hädanefter skulle komma att åvila arbetsförmedlingen.

Man kan — såsom i det föregående antytts — tänka sig att man i första hand vid de större arbetsförmedlingskontoren inrättar särskilda konsultationsavdelningar. Arbetsförmedlingen skulle sålunda på ett antal orter i riket förfoga över särskilda konsulenter, med vilka kuratorerna inom olika institutioner skulle kunna träda i förbindelse för att genom inbördes samverkan söka bereda anställning åt de partiellt arbetsföra. Det har icke utan skäl framhållits, att sådana konsultationsavdelningar även skulle innebära direkta fördelar för det ordinära förmedlingsarbetet i alla de fall, då särskild uppmärksamhet måste ägnas en person, som inställer sig på någon av arbetsförmedlingens expeditioner men vilkens belägenhet är sådan, att han icke utan särskilda ansträngningar kan beredas arbete. Dessa konsulenter skulle i fråga om de klienter, som från kuratorernas sida hänvisats till arbetsförmedlingen, söka i första hand bland aktuella anmälda arbetsgivare utvälja sådana, som kunna förväntas vara lämpliga och villiga att taga vederbörande i sin tjänst. I de fall arbetsförmedlingen icke har någon lämplig plats anmäld, bör konsulenten söka bland övriga arbetsgivare på orten eller på annan ort — i senare fallet kanske genom samarbete med en konsulent vid en annan arbetsförmedling — uppspara lämplig sysselsättning. Arbetsfördelningen mellan arbetsförmedlingens konsulent och den ifrågavarande kuratorn bör kunna ske i varje särskilt fall med hänsyn till föreliggande omständigheter. Om så befinnes lämpligt, kan sålunda konsulenten ensam genomföra förmedlingsuppgiften, i ett annat fall kan det tänkas, att man från arbetsförmedlingen endast ger anvisning på lämplig arbetsgivare och, efter att kanske ha haft ett förberedande samtal med denne, överlämnar åt kuratorn att fullgöra arbetet. Det senare blir naturligtvis särskilt fallet, då fråga är om mera svårplacerad arbetskraft, då man måste närmare informera arbetsgivaren och kanske även undersöka de förhållanden, ur hygieniska och andra synpunkter, under vilka klienten kan komma att arbeta.

Den verkställda undersökningen har sålunda klart givit vid handen, att man inom den offentliga arbetsförmedlingen själv önskar göra sig bättre rustad för en verksamhet av här förevarande slag och att man, i den mån resurser sålunda stå till förfogande, är beredd att på ett mera aktivt sätt än hittills varit möjligt jämväl betjäna den partiella arbetskraften. Inrättandet av särskilda konsultationsavdelningar på en del större orter skulle vara ett avgörande steg till fromma för en mera individualiserad filantropisk förmedlingsverksamhet och de erfarenheter, man därvid skulle kunna vinna, torde säkerligen medföra, att man på en del smärre orter, där säranordningar vid arbetsförmedlingen icke kunna tänkas komma till stånd, dock i anslutning till det ordinära förmedlingsarbetet skulle jämväl kunna fylla denna speciella förmedlingsuppgift. Stor omsorg bör nedläggas vid rekryteringen av konsulentbefattningarna vid arbetsförmedlingarna, och det torde vara angeläget, att de beredas en lämplig socialpolitisk skolning av både teoretisk och praktisk natur.

Innan rationaliseringsutredningens förslag till en effektivisering av den offentliga arbetsförmedlingen hunnit föranleda någon myndigheters åtgärd, inträffade händelser, som i ett slag förändrade situationen. Stormaktskrigets utbrott på hösten 1939 gjorde det nödvändigt att i beredskapssyfte vidtaga vissa åtgärder för arbetsmarknadens reglering. Tjänstepliktslagen kom till.¹ Ett genomförande av tjänsteplikten i dess olika former förutsatte den offentliga arbetsförmedlingens medverkan. Även bortsett från detta var man väl medveten om att arbetsförmedlingen måste avsevärt effektiviseras för att kunna fullgöra den betydelsefulla uppgift, den avsågs tilldelad i en krissituation. Under sådana omständigheter ansågs det riktigtast, att staten själv övertog ledningen och ansvaret för verksamheten, och i maj 1940 blev arbetsförmedlingen temporärt förstatligad.² Med statens arbetsmarknadskommission som chefsmyndighet tog nu en allmän effektivisering sin början: personalbeståndet utökades högst avsevärt, nya och bättre lokaler anskaffades etc. Härmed kom också frågan om särskilda åtgärder för de mera svårplacerade i ett nytt läge. Anledningarna voro flera. Genom att staten numera helt svarade för kostnaderna för förmedlingsverksamheten förelågo större förutsättningar än förut att erhålla medel till förfogande för dylik verksamhet. Dessutom framstod det som arbetsmarknadspolitiskt nödvändigt att i ett läge, då alla resurser måste tagas i anspråk i folkhushållets tjänst, mera utnyttja den arbetskraftsreserv, som de partiellt arbetslösa utgjorde.

Det första försöket att till den offentliga arbetsförmedlingen knyta tjänstemän med särskild uppgift att bevaka den svårplacerade arbetskraftens möjligheter att erhålla arbete, gjordes 1941, då en särskild tjänsteman vid arbetsförmedlingen i Malmö fick denna uppgift sig

¹ SFS 1939: 934.

² SFS 1940: 329.

anförtrodd. Vid sidan härav skulle han emellertid ägna sig åt förmedlingsverksamhet för vissa yrkesgrupper såsom musiker och frisörer m. fl. Ganska snart visade det sig dock, att tjänstemannen blev helt upptagen med den partiella arbetskraftens problem, varför förmedlingsverksamheten för de nämnda yrkesgrupperna överfördes till andra avdelningar inom arbetsförmedlingen. Resultatet av verksamheten för de partiellt arbetsföra var uppmuntrande.

I S t o c k h o l m började partiellt arbetsföra under år 1941 i allt större omfattning besöka den då nystartade yrkesvägledningsbyrå vid Stockholms stads arbetsförmedling. Då denna avdelning härigenom belastades med arbetsuppgifter, vilka icke i första hand kunde anses tillkomma den, ehuru man icke bör bortse från att de partiellt arbetsföras problem kan vara och ofta är ett yrkesvalsproblem, begärde arbetsnämnden i Stockholms stad hösten 1942 arbetsmarknadskommisionens tillstånd att få anställa en särskild tjänsteman som arbetsberedningsassistent. Nämnden erhöll detta tillstånd, och den 1 januari 1943 tillträdde tjänstemannen sin befattning. Verksamheten fick emellertid mycket snart en sådan omfattning, att det blev uppenbart, att en tjänsteman icke tillfredsställande kunde fylla uppgiften. Framställning att få anställa ytterligare en befattningshavare gjordes därför av arbetsnämnden redan vid upprättande av förslag till utgiftsstat för budgetåret 1943/44, varjämte ett biträde ställdes till kuratorns förfogande. Innan arbetsmarknadskommisionen emellertid hunnit behandla nämndens framställning, erbjöd sig en annan möjlighet till frågans lösning, som förde till inrättandet av det s. k. arbetsberedningskontoret, över vars verksamhet redogörelse lämnas i bilaga nr 2 till detta betänkande.

Vid G ö t e b o r g s arbetsförmedling anställdes den 15 september 1943 en särskild arbetsberedningsassistent för de partiellt arbetsföra. Även här ökade verksamheten mycket snabbt i omfattning, och behov av personalförstärkning har gjort sig gällande.

För att utröna behovet av arbetsberedningsassistenter vid arbetsförmedlingarna även i övriga län begärde arbetsmarknadskommisionen i februari 1944 utredning av respektive länsarbetsnämnder i frågan. Samtliga nämnder med undantag för de i Västerbottens, Jämtlands och Gotlands län förklarade sig efter verkställd undersökning ha behov av särskild tjänsteman för ifrågavarande arbetsuppgifter. Därvid uttalade nämnderna som regel, att assistenten borde placeras vid huvudkontoret men ha hela länet som verksamhetsområde. Han skulle vara avdelningskontor och ombud i länet behjälplig med inplaceringen av de partiellt arbetsföra i arbetslivet och skulle därvid hålla god kontakt med sjukhus och andra vårdanstalter samt sociala inrättningar i övrigt.

I juni 1944 beslöt kommissionen i princip att i samtliga län, Got-

lands län dock undantaget, inrätta befattningar för arbetsberedning åt partiellt arbetsföra. Befattningarna skulle tillsättas, så snart förhållandena det medgäve. I september 1944 begärde kommissionen nämndernas yttrande, huruvida lämpliga tjänstelokaler kunde ställas till de föreslagna tjänstemännens föfogande. Sedan löneplaceringen därefter fastställts, har ett antal av de nya befattningarna ledigförklarats och tillträtts under loppet av år 1945.

Angående verksamhetens omfattning under åren 1944 och 1945 se nedanstående tabeller.

Antal arbetssökande vid arbetsförmedlingens expeditioner för partiellt arbetsföra i Stockholm, Göteborg och Malmö åren 1944—1945 med fördelning på de sökandes defekter.

K ö n	Arbetssökande personer	Vanföra	Hörseldefekta	Syndefekta	Lungsjuka	Psyk. sj. el. def.	Andra sjuka	Straffade m. fl.	Alkoholister	Överåriga	Andra arb.-hinder
Män	4 622	566	75	88	463	754	1 091	875	142	279	292
Kvinnor	1 529	71	31	31	106	236	236	43	4	452	452
Summa år 1945	6 151	637	106	119	569	1 032	1 327	918	146	553	744
» » 1944	4 610	365	95	74	343	740	879	829	123	547	685

Antal tillsatta platser vid arbetsförmedlingens expeditioner för partiellt arbetsföra i Stockholm, Göteborg och Malmö åren 1944—1945 med fördelning på de sökandes defekter.

K ö n	Tillsatta platser	Därav tillfälliga	Vanföra	Hörseldefekta	Syndefekta	Lungsjuka	Psyk. sj. el. def.	Andra sjuka	Straffade m. fl.	Alkoholister	Överåriga	Andra arb.-hinder
Män	4 684	2 088	330	76	58	334	1 081	980	1 069	168	323	260
Kvinnor	1 277	474	55	31	12	87	295	166	41	1	289	300
Summa år 1945	5 961	2 562	385	107	70	421	1 376	1 146	1 110	169	617	560
» » 1944	4 350	—	238	38	59	229	815	608	1 093	114	555	543

2. Kuratorsverksamheten.

Samtidigt som sjukvården utbyggdes och förbättrades, kom det att framstå såsom en nödvändighet, att sjukhusen ägnade viss uppmärksamhet även åt patienternas sociala förhållanden. Denna sociala omvårdnad lämnades till en början av läkare och sjuksköterskor, men allt eftersom de sociala anordningarna utvidgades, blev det allt svårare för dessa att jämsides med sina egentliga sysslor åtaga sig patientens sociala problem. De rent medicinska uppgifterna måste ju ändock alltid komma i främsta rummet.

Utvecklingen fram till den nuvarande kuratorsorganisationen har i flera fall varit den, att en sjuksköterska till en början avdelades för den sociala omvårdnaden. Så småningom anställdes emellertid specialutbildade funktionärer — sociala kuratorer — vilka togo upp samarbetet med världen utanför sjukhuset, i främsta rummet med patientens familj och arbetsgivare samt med samhällets instanser för vård- och hjälpverksamhet. Arbetsanskaffning till de i anstalterna intagna har ansetts såsom en av huvuduppgifterna för kuratorerna.

I Sverige tillsattes den första sociala kuratorn år 1914 till tjänst för de sinnessjuka i Stockholm. För de kroppssjuka inrättades år 1920 vid Stockholms stads hälsovårdsnämnd på initiativ av centralförbundet för socialt arbete en kuratorstjänst med uppgift att vid stadens sjukhus bistå patienterna med råd och hjälp i deras enskilda angelägenheter. Bland de arbetsuppgifter, som man särskilt tänkt sig bära ifrågakomma för kuratorn, märkes patientens fortsatta vård på annat håll, förhållandena under konvalescenstiden, arbetsförhållanden, ekonomiska angelägenheter samt omsorg om hem och familj. Redan innan särskilda befattningshavare vid anstalterna anställdes eller avdelades för kuratorsuppgiften, hade emellertid vissa grupper av partiellt arbetsföra haft en ordnad sådan verksamhet.

Behovet av kontakt med *de blinda*, även sedan dessa lämnat skolorna, blev tidigt kännbart, och från år 1908 utsåg direktionen för blindinstitutet vid Tomtebodan varje år en s. k. inspektör, i allmänhet en lärare, vilken under sommarmånaderna besökte blinda inom vissa distrikt. Med undantag för krigsåren 1914—1918 uppehölls denna verksamhet till år 1923.

En fastare anordning visade sig emellertid önskvärd, och år 1924 anställde de blindas förening, Kronprinsessan Margaretas arbetsnämnd för de blinda och direktionen för blindinstitutet gemensamt en blindvårdskonsulent. För posten utsågs en blind. Konsulenten besökte under de närmaste fem åren de flesta blinda i landet. Därvid hade han tillfälle att hjälpa de blinda i olika angelägenheter och skaffade en lokal-

och personkännedom, som senare varit av stor betydelse. Efter år 1928 inställde sig svårigheter, och år 1935 måste verksamheten avvecklas.

Ett behov av särskild konsulent för de blinda kvinnorna med speciell kännedom om dessas arbetsområden gjorde sig så småningom gällande, och år 1935 tillsattes en kvinnlig konsulent av direktionen för blindinstitutet och Kronprinsessan Margaretas arbetsnämnd för de blinda. Verksamheten upphörde praktiskt taget i samband med krigsutbrottet 1939, men har ännu icke formellt avvecklats.

Behov av särskild verksamhet kvarstod emellertid, och år 1941 tillsatte de tre ovannämnda organen för verksamheten bland de blinda en blindvårdskonsulent med särskild uppgift att placera blinda på den öppna arbetsmarknaden. Verksamheten uppehölls till den 1 maj 1945, då statens arbetsmarknadskommission övertog densamma. Ännu ha tillräckliga erfarenheter av detta nya arrangemang icke vunnits.

År 1930 upprättades på privat initiativ en särskild byrå, »Blindorganisationernas sociala byrå» i Stockholm med en kurator, som skulle vara verksam bland huvudstadens blinda. Kronprinsessan Margaretas arbetsnämnd för de blinda lämnar ett årligt mindre anslag till denna byrå.

En viss kuratorsverksamhet bedrivs även av funktionärerna inom de blindas förenings lokalavdelningar och av andra organ för verksamhet bland de blinda.

Dövstumprästerna, till vilkas avlöning statsbidrag utgått sedan 1906 och vilka numera äro statligt anställda, utövade tidigare en viss kuratorsverksamhet för *de dövstamma* vid sidan av sina egentliga uppgifter. 1936 års utredning angående blinda och dövstamma fastslog emellertid i sitt betänkande (SOU 1937: 34), att en effektivisering av den sociala omvårdnaden för de dövstamma vore nödvändig, och förordade inrättandet av fem dövstumkonsulentbefattningar. Riksdagen biföll förslaget, och från och med 1938 ha fem konsulenter varit i verksamhet. I instruktionen för dövstumkonsulenterna (SFS 1938: 346) finnas konsulenternas uppgifter närmare angivna. Det må anmärkas, att i dessa uppgifter ingå utöver de arbetsförmedlande och rent sociala hjälpåtgärderna för de dövstamma, jämväl att bistå rektorer, föreståndare och lärare vid dövstumskolorna i fråga om elevernas yrkesval och därmed sammanhängande spörsmål samt att vara de dövstamma behjälpliga med inköp av arbetsmaterial, verktyg och maskiner, förmedla försäljning av färdiga alster m. m. Dövstumkonsulenterna torde även i vissa fall ha anlitats som juridiska rådgivare i praktisk-juridiska frågor, såsom arvsskiften, bouppteckningar m. m.

För de *döva* bedrivs kuratorsverksamhet genom de dövas egen organisation, svenska föreningen för dövas väl, vilken förening grundades år

1921. En avlönad kuratorstjänst inrättades år 1938 vid dövas väls lokalförening i Stockholm. I Göteborg utföres viss kuratorsverksamhet genom lokalföreningens sekreterare. Verksamheten har i huvudsak lokal karaktär. Ett visst samarbete förekommer med dövstumkonsulenterna.

Kuratorsverksamhet anordnades försöksvis vid *vanförestaltnerna* under 1920-talet, och från och med år 1932 fick organisationen fastare former i och med att riksdagen för budgetåret 1932/33 anvisade ett anslag av 12 000 kronor för verksamheten. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 juni 1932 beträffande kuratorernas uppgifter framhöll medicinalstyrelsen, att kurator i första hand borde dels hava att förmedla arbete för och även på annat sätt bistå yrkesutbildade vanföra, dels så långt möjligt söka medverka vid ordnandet av utbildning utanför vanförestalt för personer, vilka ifrågasatts till bidrag därtill från pensionsstyrelsen. För dylikt ändamål borde det åligga kurator att söka förbindelse med hantverkare, industriidkare, hantverksföreningar m. fl. samt att i övrigt stå i kontakt med arbetsförmedlingar och andra sociala inrättningar, som ha med arbetsanskaffning att göra. Kurator borde, i och för fullgörande av nämnda arbetsuppgifter, på uppdrag av vederbörande vanförestalts styrelse företaga inspektionsresor inom anstaltens distrikt och därvid särskilt besöka forna elever vid anstalten, liksom även i möjlig mån personer, som med bidrag från pensionsstyrelsen erhållit eller erhölet yrkesutbildning utanför vanförestalt. Över besök hos elev, till vars utbildning bidrag utgått eller utginge från pensionsstyrelsen, borde rapport avlämnas till styrelsen. Kurator borde även göra sig underrättad om ännu ej yrkesutbildade vanföras behov av yrkesutbildning och undersöka möjligheterna för yrkesutbildningens ordnande.

Vid vardera av de fyra vanförestaltnerna i Stockholm, Göteborg, Hälsingborg och Härnösand finnas för närvarande två kuratorer. Statsbidraget till kuratorsverksamheten utgår för budgetåret 1945/46 med 36 000 kronor.

Vid *pensionsstyrelsens kuranstalter* — specialistsjukhusen för patienter, lidande av reumatiska sjukdomar, neuroser och astma — ha på senare tid kuratorer anställt. År 1937 tillsattes sociala kuratorer vid kuranstaltnerna i Nynäs och Tranås, och senare ha kuratorer tillsatts vid övriga kuranstalter och pensionsstyrelsens specialavdelningar vid de allmänna sjukhusen.

Vid ett stort antal *allmänna sjukhus* ha sociala kuratorer anställt. För Stockholms vidkommande tillsattes år 1930 en kurator vid Serafimerlasarettet. För de övriga allmänna sjukhusen i staden hade sedan år 1920 funnits en enda kurator, som skulle stå till tjänst för patienterna vid stadens samtliga kroppssjukhus. Numera finnas kuratorer

anställda vid praktiskt taget alla sjukhus i staden. Vid ett flertal kroppssjukhus i det övriga landet har kuratorsverksamhet jämväl anordnats under de allra sista åren.

Kuratorsverksamheten vid *sanatorierna* har ännu icke fått nämnvärd omfattning. En kurator har emellertid anställts vid Hällnäs sanatorium i Västerbottens län och en vid Sandträskes sanatorium i Norrbottens län. Broby och Sollidens sanatorier ha gemensam kurator med Kristianstads respektive Östersunds lasarett. Ett antal landsting har behandlat frågan om anställande av kurator vid sanatorierna vid 1945 års sammanträden och i princip uttalat sig härför.

Beträffande kuratorsverksamheten för de *sinnessjuka* må märkas, att i 93—100 §§ gällande sinnessjukstadga (SFS 1929: 328) meddelas föreskrifter om kuratorsverksamhet, s. k. hjälpverksamhet, vid statens sinnessjukhus. I det till grund för nämnda stadga liggande av 1926 års sinnessjukhussakkunniga avgivna betänkandet (SOU 1928: 18) rörande anordnande av hjälpverksamhet för sinnessjuka anföres i huvudsak följande.

Den s. k. sociala verksamhet, som enligt ett tidigare förslag skulle ombesörjas av en inom varje kommun tillsatt kurator, borde hava sitt huvudkvarter förlagt till vederbörande sinnessjukhus. Ett av medicinalstyrelsen framlagt förslag angående sinnessjukas hemvård anvisade enligt de sakkunnigas mening en framkomlig väg och kunde läggas till grund för en framtida organisation. Denna organisation kunde lämpligen utvidgas att omfatta även den sociala hjälpverksamheten, vilken syntes kunna kombineras med den medicinska på sådant sätt, att någon nämnvärd kostnadsökning på grund av programmets utvidgning icke behövde befaras. Såväl hemvårdsverksamheten som den sociala hjälpverksamheten kunde med fördel från både organisatorisk och ekonomisk synpunkt inarbetas i hospitalens ordinarie organisation, varvid denna borde möjliggöra personalcirkulation mellan den vanliga sjukhusvården och berörda verksamhetsgrenar. Den centrala delen av hjälpverksamheten borde, som medicinalstyrelsen föreslagit i fråga om hemvårdsverksamheten, få växa fram så småningom och allt efter som medel ställdes till förfogande.

De sakkunniga föreslago, att hjälpverksamhet skulle försöksvis införas vid sinnessjukhusen i Lund, Säter och Visby.

Beträffande hjälpverksamhetens art och omfattning meddelas i 93 § sinnessjukstadgan följande bestämmelser.

Sådan verksamhet skall avse

1) att inom upptagningsområde, som är bestämt för sjukhuset eller avdelning därav, meddela sinnessjuka eller personer, hos vilka utbrott av sinnessjukdom kan befaras, ävensom dem närstående de råd och anvisningar, som i varje särskilt fall må erfordras rörande vården av den sjuke eller till förekommande av det befarade sjukdomsutbrottet, samt

2) att bistå å sinnessjukhuset intagna eller därifrån utskrivna i personliga och ekonomiska angelägenheter.

Den under 2) omnämnda hjälpverksamheten skall innefatta bland annat att förmedla förbindelse mellan intagna och deras anhöriga, att förhjälpa sjuka, vilka icke äro i behov av vård å sinnessjukhus, till annan lämplig vård, att omhändertaga å sjukhuset intagnas tillhörigheter samt att biträda från sinnessjukhuset utskrivna med anskaffande av bostad, anställning eller arbetsredskap.

Hjälpsverksamheten skall enligt bestämmelserna i stadgan handhas av en vid sjukhuset anställd överläkare (hjälpverksamhetsläkare) med biträde av en eller flera förestånderskor. Hembesöken skola i regel utföras av hjälpverksamhetens förestånderskor. Samarbete skall ske med distriktsköterskor, fattigvårdsstyrelser, föreningar och enskilda, vilka utöva social verksamhet.

Till 1946 års riksdag föreligger en motion, som bland annat utmynnar i en begäran, att riksdagen skall hemställa hos regeringen om en skyndsamt utredning och förslag till den psykiska hälso- och sjukvårdens planering och organisering.

Frågan om en effektivisering av skydds- och hjälparbetet för *straffade* har vid flera tillfällen varit föremål för utredning. I det år 1932 avgivna betänkandet med förslag till organisation av det frivilliga skydds- och hjälparbetet beträffande frigivna fångar (SOU 1933: 11, sid. 71) uttalades, att den svenska skyddsverksamhetens lokala organisation präglades av en betänklig brist på likformighet och planmässighet. I betänkandet föreslås vissa organisatoriska åtgärder för att ge skyddsverksamheten en fastare form. Svenska skyddsförbundet borde få en fastare organisation genom anställande av en särskild tjänsteman och i varje län borde finnas en förening, vars verksamhet borde omfatta skyddsutgifter för såväl frigivna fångar som villkorligt dömda, frigivna tvångsarbetare, lösdrivare, alkoholister och i liknande avseenden hjälpbehövande. Föreningens byrå eller expedition borde vara förlagd till residensstaden, och ombud för föreningen borde anskaffas runt om i länet och filialbyråer upprättas, där så behövdes.

I betänkande med förslag till lag om villkorlig dom m. m. (SOU 1937: 38, sid. 101) framhålles, att den lokala organisation, som i 1932 års betänkande föreslagits, i viss utsträckning blivit genomförd. Det hade dock icke lyckats att i avsedd omfattning få till stånd den önskade planmässigheten i arbetet. Vidare framhålles i 1937 års betänkande, att det icke har varit möjligt att få frivilliga föreningar till stånd i önskad omfattning och att icke heller de i verksamhet varande föreningarna bedrivit sitt arbete på det för samhället mest gagneliga sättet.

Beträffande arbetsanskaffningen till villkorligt dömda m. fl. har i det sistnämnda betänkandet huvudsakligen anförts följande.

Vad slutligen angår arbetsanskaffningen åt villkorligt dömda, vilja de sakkunniga framhålla att en stor del av dessa äro fullgoda arbetare och icke heller på grund av sitt förflutna torde vara diskvalificerade ur arbetssynpunkt. De kunna således jämföras med andra arbetssökande vid konkurrens om arbetstillfällen. Emellertid finnes redan och kommer måhända efter genomförande av de sakkunnigas förslag att i ännu större utsträckning finnas ett stort antal villkorligt dömda som icke kunna erhålla arbete i vanlig ordning. Detta sammanhänger bl. a. med de pågående förändringarna i olika avseenden inom arbetslivet och på arbetsmarknaden. De minskade arbetstillfällena inom vissa yrken framkalla en skärpt konkurrens mellan de arbetssökande, varvid personer med ett icke oförvitligt föregående på grund härav och ofta nog även till följd av ringa arbetsförmåga, sammanhängande med hämmad förståndsutveckling eller andra psykiska bristfälligheter, skjutas åt sidan i den allmänna tävlan om arbete. En annan bidragande orsak finner man i den omständigheten, att personer som råkat i konflikt med samhället ofta sakna yrkesutbildning. Även om en viss yrkeskunnighet förefinnes, behöver denna ofta ytterligare utvecklas för att möjliggöra en anställning i fria marknaden. Att med nuvarande förhållanden ansöka arbetsgivare, som äro villiga att meddela yrkesutbildning, är förenat med stora svårigheter. Slutligen bör i fråga om verksamheten för platsanskaffning anmärkas, att denna i hög grad försvåras genom att de villkorligt dömda — och i ännu högre grad de villkorligt frigivna och andra med dem likställda — ofta behöva omhändertagas medan de söka arbete. Under denna väntetid, som kan fortgå i veckor och månader, måste den arbetssökande ofta nog söka bostad och uppehälle under omständigheter som innebära allvarlig risk för att han ånyo råkar in i förhållanden som leda till brott.

Sedan några år tillbaka har vid en av de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna i landet, nämligen den för Stockholms län¹, bedrivits en särskild verksamhet för arbetsanskaffning åt sekunda arbetskraft, huvudsakligen vid jordbruket med binärningar. Personer tillhörande denna kategori ha emellertid behandlats på ett mera personligt sätt än vanligen är fallet. Sålunda har arbetsgivaren i regel erhållit särskilda anvisningar om sättet för behandlingen av den dömda. I övrigt ha emellertid anställningsförhållandena plägat regleras i enlighet med gällande kollektivavtal. Föreståndaren för arbetsförmedlingen har även under årtal efter det arbetsanställning första gången anskaffats sökt uppehålla personlig kontakt med dessa arbetare, vilka ofta varit i behov av fortsatt stöd och hjälp.

Ett flertal av de frivilliga hjälporganisationerna ombesörja också en liknande arbetsanskaffning. Stadsmissionen i Stockholm driver sedan åtskilliga år en omfattande verksamhet för att förmedla platser åt just sådana personer, som ur olika synpunkter icke kunna anses vara fullgoda arbetare. Under år 1936 har på detta sätt icke mindre än 1 293 personer genom stadsmissionens försorg anvisats arbete. Vid föreningen skyddsvärnet i Göteborg finnes en särskild avdelning för arbetsanskaffning, vilken år 1936 skiffade arbete åt 114 personer, därav flertalet villkorligt dömda och frigivna fingrar.

I stort sett ha goda erfarenheter vunnits beträffande denna form av platsförmedling.

Det torde emellertid icke vara tillräckligt att lita till de initiativ som i en framtid kunna komma att tagas efter mönster av Stockholms läns arbets-

¹ Jfr detta betänkande sid. 56.

förmedling och stadsmissionen samt föreningen skyddsvärnet i Göteborg. Såsom förut framhållits har i betänkande om det frivilliga skydds- och hjälparbetet förordats, att vid den offentliga arbetsförmedlingen skulle anställas en kurator med uppgift att bevaka den mindre goda arbetskraftens intressen. Även enligt de sakkunnigas mening skulle en dylik kurator ha en viktig uppgift att fylla. De sakkunniga anse emellertid, att de nya arbetskrafter som kunna erfordras för ett effektivt omhändertagande av de villkorligt dömda icke böra avses enbart för arbetsanskaffning utan tagas i anspråk för hela det komplex av uppgifter som uppstå i samband med en revision av den villkorliga domen.

Med hänsyn till vad nu anförts om personundersökning, övervakning och arbetsanskaffning synes det nödvändigt, att ett antal funktionärer anställas för den praktiska tillämpningen av institutet villkorlig dom.

I betänkandet föreslås därför, att särskilda konsulenter skulle anställas (förslagsvis kallade statens skyddskonsulenter), vilka var och en för visst distrikt skulle ägna sig åt här ifrågavarande verksamhet. Rörande dessa konsulenters arbetsberedande uppgifter anföres följande.

De talrika möjligheter till samhällelig reaktion mot brottslingar, som redan finnas och som genom en reform av den villkorliga domen enligt detta förslag väsentligen ökas, göra det särskilt önskvärt, att domstolarna ha tillgång till en rådgivare med praktisk erfarenhet rörande behandlingen av villkorligt dömda. I detta hänseende bör konsumenten särskilt stå till tjänst med att meddela anvisning å lämplig arbetsanställning för den dömda eller å hem eller anstalt där han kan erhålla vård. För att vara i stånd härtill bör konsumenten ständigt stå i förbindelse med de myndigheter, föreningar och enskilda som verka på förevarande område. Han bör sålunda söka samarbete med de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna samt de frivilliga organisationer som syssla med arbetsförmedling särskilt för sekunda arbetskraft, och vidare med samhällets organ för fattigvård och barnavård, frivilliga skyddsföreningar, Ortsombud o. s. v. I den mån personundersökare eller övervakare av konsumenten begär upplysning om hur en tilltalad lämpligen bör beredas arbetsanställning eller vård bör konsumenten lämna sådan upplysning. Även i andra avseenden bör konsumenten bistå personundersökare och övervakare med råd och upplysningar i allt som rör deras uppdrag. Erfarenheten lär komma att visa, att denna tjänsteman efter hand kommer att behövas även för andra grenar av social verksamhet. Det torde sålunda vara tänkbart att även alkoholistvården och ungdomsvården komma att taga hans tjänster i anspråk.

Förslaget i fråga om skyddskonsulentorganisationen behandlades vid 1942 och 1943 års riksdagar (1942 års statsverksprop., II Ht, p. 41; riksdagens skr. 1942: 2 p. 41 resp. 1943 års statsverksprop., II Ht, p. 35; riksdagens skr. 1943: 2 p. 35). Gällande kungörelse om rikets indelning i skyddskonsulentdistrikt m. m. och instruktion för statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter (SFS 1943: 731 och 732) stadga, att skyddskonsulentdistrikten i riket skola vara tretton. I första distriktet (Stockholms stad) skola finnas, förutom en skyddskonsulent, två skydds-

assistenter, och i vart och ett av sjätte (Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län), tolfte (Västernorrlands och Jämtlands län) samt trettonde (Västerbottens och Norrbottens län) distrikten en skyddsassistent. Assistenterna skola biträda konsulenterna inom distrikten och skola i konsulentens ställe fullgöra de uppgifter, som eljest ankomma på konsulenten.

Beträffande konsulentens arbetsuppgifter utöver övervakning av villkorligt frigivna och villkorligt dömda stadgas i instruktionens 2 § följande.

Konsulent bör skaffa sig ingående kännedom om arbetsförhållanden och vårdmöjligheter inom distriktet samt träda i förbindelse med där bosatta personer, som kunna meddela honom nödiga upplysningar och i övrigt biträda honom i hans verksamhet.

Han har ock att söka samarbete med myndigheter och föreningar, som kunna bereda villkorligt dömda och frigivna arbetsanställning eller eljest på lämpligt sätt hjälpa och stödja dem.

Beträffande kuratorsverksamhet för vid fängelser och anstalter intagna straffade märkes, att särskilda kuratorer numera finnas anställda vid centralfängelserna å Långholmen och Härlanda och i Malmö och Växjö samt fångvårdsstyrelsens sinnessjukanstalter å Håga, Hall och Långholmen. I instruktionen för dessa kuratorer framhålles bland annat, att de skola handlägga ärenden av social natur rörande de intagna eller deras anhöriga samt medverka vid anskaffande av arbete till de intagna vid deras frigivning. För övrigt må här anföras, att straffverkställigheten enligt beslut vid 1945 års riksdag kommer att bliva föremål för genomgripande omorganisation.

Ett antal enskilda föreningar av filantropisk karaktär ha bedrivit viss social hjälpverksamhet, såsom stadsmissionen i Stockholm, allmänna hjälpföreningen i Göteborg m. fl. I sammanhanget må också nämnas, att såväl arbetslöshetsnämndernas (tidigare arbetslöshetskommittéernas) som fattigvårdsstyrelsernas arbete i icke ringa utsträckning vid sidan av den rent ekonomiska hjälpverksamheten haft karaktär av kuratorsverksamhet.

KAP. IV. FÖRSLAG OCH MOTIVERING.

A. Principiella synpunkter på arbetsvårdsorganisationen.

1. Behovet av fastare organisation av arbetsvården.

I nära nog samtliga utredningar, som gjorts rörande de olika grupperna av partiellt arbetsföra, ha bristfälligheter påvisats och reformer föreslagits, men vad som hittills saknats är ett *enhettligt koordinerat system*, som tar sikte dels på samtliga grupper av partiellt arbetsföra, dels på en systematisk behandlingsgång av de partiellt arbetsföra, med andra ord en samordning av de olika momenten i arbetsvården. Såsom påvisats i det föregående, bedrivs arbetsförmedlings- och arbetsanskaffningsverksamhet av flera olika institutioner, föreningar och enskilda. Detta har varit nödvändigt, då man saknat ett samlande organ härför, som kunnat göra en effektiv insats på området i fråga. Den planlösa och konkurrerande platsackvisitionen på olika händer har emellertid haft stora nackdelar. Arbetsgivarna ha ofta blivit irriterade, då de från ett flertal håll fått förfrågningar om anställning av partiellt arbetsföra. I viss mån torde detta ha inverkat på arbetsgivarnas vilja att anställa denna arbetskraft. Systemet har dessutom bidragit till att arbetstillfällena icke alltid på bästa sätt kunnat fördelas med hänsyn till arbetshindrens art. De olika kuratorerna eller arbetsanskaffningsorganen torde ej heller alltid haft den erforderliga utblicken över arbetsmarknaden och dess möjligheter. Den arbetsförmedling, som förekommit, har följaktligen ofta blivit slumpartad. Samma har förhållandet varit i fråga om yrkesvägledning. Man har vid de arbetande institutionerna för de partiellt arbetsföra icke haft tillräcklig kontakt med den offentliga arbetsförmedlingen och således ej heller utnyttjat den verksamhet i fråga om yrkesvägledning, som — visserligen allttjämt under utbyggnad — bedrivs därstädes. Kraven på ur olika synpunkter avvägd arbetsplacering ha sällan kunnat upprätthållas. Och dock har en rätt arbetsplacering ofta en mera avgörande betydelse för den partiellt arbetsföres hälsa, trivsel och möjligheter att själv klara sin försörjning, än för den fullt arbetsföres.

Frågan om en fastare organisation av arbetsvården har dock under senare tid ägnats viss uppmärksamhet. Bland annat har den varit föremål för 1941 års reumatikervårdssakkunnigas intresse. I sitt betänkande del III med utredning om reumatikervårdens utbyggande (SOU 1945: 41, sid. 96) ha de sakkunniga anfört:

Frågan om att genom statsbidrag påskynda kuratorsvårdens utbyggande torde böra hänskjutas till särskild utredning. Inom de sakkunniga har framförts ett förslag, att omsorgen om patienterna och deras sociala angelägenheter under och efter sjukhusvistelsen skulle tillgodoses genom samarbete av särskilda sociala tjänstemän på sjukhusen (kuratorer), distriktssköterskorna i hemorten samt för arbetsanskaffning och yrkesutbildning ett *centralt organ för varje län*, inordnat under landstingets sjukvårdsförvaltning och i närmaste samarbete med länsarbetsnämnd och lokal industri liksom med övriga motsvarande länsorgan.

Kommittén för partiellt arbetsföra har visserligen starka invändningar att göra mot tanken att inrätta ett från arbetsmarknadsorganen fristående länsorgan för arbetsförmedling åt partiellt arbetsföra, men förslaget i och för sig att organisera länsorgan för handläggning av arbetsvårdsärenden synes ändamålsenligt.

Det har visat sig, att nuvarande system med flera organ, som syssla med arbetsvård, har så stora brister, att en ändring snarast måtte komma till stånd. Den måhända väsentligaste nackdelen i ett sådant system ligger i faran för att en del partiellt arbetsföra planlöst remitteras från den ena institutionen till den andra utan att få någon effektiv hjälp.

2. Riktlinjer för arbetsvårdens organisation.

Såsom tidigare i olika sammanhang framhållits, är enligt kommitténs uppfattning arbetsanskaffningen det viktigaste ledet i arbetsvården för partiellt arbetsföra. En nödvändig förutsättning för att arbetsvårdsorganisationen skall kunna fylla sin uppgift är därför, att den äger god utblick över och god kontakt med arbetsmarknaden. Med hänsyn härtill har det syntts kommittén naturligt, att arbetsvården förlägges till de statliga organ, som handlägga arbetskraftsfrågor i allmänhet — för närvarande statens arbetsmarknadskommission och länsarbetsnämnderna. Härför talar även att de partiellt arbetsföras yrkesval och anvisning till yrkesutbildning måste noggrant prövas med hänsyn till vederbörandes förutsättningar och arbetsmarknadens möjligheter samt att arbetsmarknadsorganen i sin yrkesrådgivningsinstitution äga tillgång till sakkunskap för detta ändamål.

Uppenbart är emellertid, att ett gott resultat av en av arbetsmarknadsorganen handhavd arbetsvård för partiellt arbetsföra förutsätter,

icke endast att nämnda organ erhålla viss personalförstärkning utan även att biträde lämnas dem i fråga om uppspårande och verkställande av utredningar beträffande partiellt arbetsföra. Kommittén föreslår i det följande, att ett flertal socialvårds- och socialförsäkringsorgan skola förpliktas att till arbetsvårdsorganen rapportera fall av partiell arbetsförhet, med vilka förstnämnda organ komma i beröring. Vidare föreslår kommittén, att kuratorer vid sjukhus och liknande anstalter skola vara skyldiga att verkställa för arbetsvården erforderliga utredningar angående de å anstalten intagna. I övrigt torde man kunna utgå från att de rapporterande organen som regel komma att tillhandahålla arbetsvårdsorganen utredningar beträffande av dem rapporterade arbetsvårdsfall. Slutligen må framhållas, att arbetsmarknadsorganen själva icke äro i avsaknad av lokala organ. Utom arbetsförmedlingsombuden torde hit kunna hänföras familjebidragsnämnder och arbetslöshetsnämnder.

Mot förslaget om arbetsvårdens förläggning till arbetsmarknadsorganen kan anföras, att dessa för närvarande icke äga tillgång till den sociala och medicinska sakkunskap, som är erforderlig för ett rätt handhavande av partiellt arbetsföras problem. Genom att för de tjänstemän, som skola handhava arbetsplaceringen av partiellt arbetsföra, uppställa kravet på social insikt och erfarenhet, kommer social sakkunskap att i viss omfattning tillföras arbetsmarknadsorganen. Vad angår den medicinska sakkunskapen, finner kommittén nödvändigt, att läkare knyts till såväl arbetsmarknadskommissionen som länsarbetsnämnderna. Ytterligare må anföras, att enligt kommitténs i det följande framlagda förslag den sakkunskap beträffande särskilda grenar av arbetsvården, som icke arbetsmarknadsorganen själva besitta, skall finnas företrädd i länsarbetsnämndernas råd och i en särskild för ändamålet inrättad delegation, knuten till arbetsmarknadskommissionen.

3. Kontakten med arbetsvårdsorganen måste ske på ett tidigt stadium.

Det har i olika utredningar och sammanhang framhållits, att bristen på effektiv eftervård ofta spolierat en dyrbar sjuk- eller anstaltsvård. Svårigheterna för den, som vistats en längre tid på sjukhus eller anstalt att finna sig till rätta i det normala livet, äro alltid stora. Än större och kännbarare bliva de för den, som på grund av uppkomna arbetshinder icke kan återgå till tidigare yrke eller anställning. Risken för permanentning av ett svaghetsstillstånd eller sådan neurotisering, att invaliditet kan uppstå, är betydande. Grunden till depressionstillstånd lägges ofta just under väntetiden, med det ständiga, ofta planlösa sökandet efter utvägar till försörjning, stundom ledande till svåra psykiska

rubbningsar, stundom till apati och allmän arbetsovilja. De risker, som föreligga härutinnan, ha bland annat påvisats av dr Gunnar Inghe i hans bilaga till detta betänkande. Om de arbetsvårdande institutionerna lyckas komma i kontakt med den partiellt arbetsföre på ett tidigt stadium — redan under vårdtiden — är detta ägnat att motverka en sådan icke önskvärd utveckling. En planläggning av den enskildes framtidfråga om arbetsanskaffning eller andra utvägar till en självständig försörjning utgör även ett mycket effektivt medel i strävandet att uppbygga individens hälsa. Framför allt gäller det emellertid att av social-ekonomiska skäl tillse, att oförvållad sysslolöshet i anslutning till vården icke river ner resultatet av en dyrbar sjuk- eller anstaltsvård, åstadkommer recidiv, förnyad sjukhus- eller anstaltsvistelse och nya kostnader. Genom att från början företaga planmässigt inriktade åtgärder, som syfta till återinförande av den partiellt arbetsföre i produktionslivet, kunna de ovanstående följderna undvikas. En god kontakt måste därför åvägabringas mellan arbetsvårdsorganen och de vårdanstalter eller andra organ, som komma i beröring med de partiellt arbetsföra, och dem som kunna väntas bli partiellt arbetsföra.

Frågan om det närmare samarbetet mellan läkarna och arbetsvårdsorganen skall av kommittén upptagas till behandling i ett annat sammanhang. Det torde dock här böra framhållas, att en rekommendation från läkarens sida att skaffa ett »lättare arbete» för den enskilde stöter på nästan oöverstigliga svårigheter. För att en sådan rekommendation skall få något värde, måste den snabbt kunna förverkligas. Hitills har det ofta blivit så, att patienten för sin försörjning tvingats fortsätta sitt tidigare yrke. Efter en tid kanske skadan förvärrats och spolerat alla utsikter till framtida arbete.

4. Rapporteringsplikt till arbetsvårdsorganen.

För att ett effektivt uppspårande av arbetsvårdsfallen skall komma till stånd, anser kommittén önskvärdt, att rapporteringsplikt till arbetsvårdsorganen ålägges de personer och instanser, som komma i kontakt med sådana fall. Uppspårandet av partiellt arbetsföra är ett viktigt problem, som måste ägnas särskild uppmärksamhet. Av effektiviteten härav blir i viss mån beroende, om syftet med arbetsvården skall ernås. Såsom tidigare framhållits, synes ett tidigt ingripande vara ägnat att kunna förebygga uppkommande av invaliditet. Redan nu finnes beträffande barn i skolåldern viss rapporteringsplikt, men denna hör ytterligare utvidgas och effektiviseras. Den rapporteringsplikt kommittén vill förordna avser i första hand partiellt arbetsföra i arbetsför ålder,

vilka synas vara i behov av särskilda arbetsvårdsåtgärder. Nämn-
da rapporteringsplikt skulle i första hand åläggas de personer och in-
stanser, som komma i kontakt med partiellt arbetsföra, såsom läkare,
sjukhus och andra vårdanstalter, dispensärer, distriktssköterskor, kon-
sulenter och kuratorer, sjukkassor, olycksfallsförsäkringsanstalter (riks-
försäkringsanstalten), arbetsförmedlingar, arbetslöshetskassor, arbets-
löshetsnämnder, pensionsnämnder och pensionsstyrelsen samt social-
vårdsorgan (barnavårdsnämnder, fattigvårdsstyrelser m. fl.). Även en-
skilda hjälporganisationer böra uppmanas att till arbetsvårdsorganen
rapportera de arbetsvårdsfall, som de komma i beröring med.

Beträffande *läkarna* (icke endast tjänsteläkarna utan även övriga)
vore det önskvärt, att anmälningsskyldighet kunde införas i likhet med
vad som förekommer i Danmark i fråga om invalidförsäkringen. Alla
de fall, då man har anledning att befara, att sjukdomen eller skadan
kan leda till invaliditet, om ej särskild vård erhålles, böra rapporteras
liksom de fall, då läkaren anser nödvändigt, att vederbörande för sin
hälsa måste byta yrke. Viktigt synes det även vara, att skolläkarna
meddela sina iakttagelser till arbetsvårdsorganen vid undersökningen
av ungdomen i skolornas sista klasser, liksom att läkarnas observatio-
ner av förekommande arbetshinder i samband med undersökningen
för utfärdandet av intygsbok vid inträdet i förvärvslivet kommer till
arbetsvårdsorganens kännedom.

Som redan anförts i närmast föregående avsnitt av betänkandet,
måste planläggningen av de åtgärder, som böra vidtagas för att åter-
införa sjukhusens och anstaltens patienter i arbetslivet, påbörjas
redan under vistelsen därstädes. *Sjukhus och anstalter* böra följakt-
ligen åläggas att till arbetsvårdsorganen anmäla de fall, som äro i be-
hov av arbetsberedande åtgärder.

Problemet om samarbete mellan arbetsvårdsorganen och *dispensä-
rerna* är aktuellt men torde bli löst i och med att särskilda dispensär-
kuratorstjänster inrättas, i enlighet med det av kommittén nedan fram-
lagda förslaget.

Såväl *distriktssköterskorna* som *hemvårdarinnorna* borde kunna ut-
nyttjas för informationer i fråga om arbetsvårdsfall och för rappor-
tering av förekommande fall till arbetsvårdsorganen. De *konsulenter*
och *kuratorer*, som nu finnas anställda hos kommuner och föreningar,
böra givetvis också vara informerade om de möjligheter, som stå de
partiellt arbetsföra till buds genom arbetsvårdsorganen, och träda i
nära samarbete med dessa.

I fråga om *sjukförsäkringen* måste det anses viktigt, att rappor-
teringskyldighet till arbetsvårdsorganen införas. Många av de partiellt

arbetsföra komma redan nu i kontakt med denna försäkring, och genom den utbyggnad, som planeras genom de nya förslagen till sjukförsäkringen¹, blir detta i ännu högre grad fallet.

Enligt nämnda förslag omfattar försäkringen i stort sett alla medborgare i produktiv ålder. Uppenbart är emellertid, att denna kontaktmöjlighet icke ensam täcker hela fältet. Ej ens alla med fysiskt eller psykiskt handikap komma i direkt kontakt med sjukförsäkringen. Sjukpenning må nämligen icke utgivas med mindre sådan sjukdom föreligger, som förorsakar förlust av arbetsförmågan eller dess nedsättning med minst hälften. Att märka är även, att den partiella arbetsförheten icke behöver vara orsakad av sjukdom. Den kan likaväl vara socialt betingad och torde då icke alltid föranleda kontakt med sjukförsäkringen.

I 24 § av det nya förslaget till lag om allmän sjukförsäkring har även intagits en bestämmelse, som synes förutsätta, att sjukförsäkringen skall ha sin uppmärksamhet riktad på frågan om arbetsvård. 5 mom. av nämnda paragraf har nämligen givits följande lydelse.

Vägrar sjukpenningförsäkrad utan giltig anledning att underkasta sig sådan sjukvård eller yrkesutbildning för förebyggande eller hävande av arbetsoförmåga, vartill bidrag erbjudes honom av allmänna medel, och anses goda utsikter förefinnas att genom dylik åtgärd förebygga inträdandet av varaktig eller långvarig oförmåga till arbete eller häva redan inträdd sådan, må sjukpenning helt eller delvis tillsvidare förvägras honom under förutsättning att han gjorts uppmärksam på denna påföljd.

Denna tvingande lagbestämmelse ger otvetydigt vid handen, att frågan om arbetsvård för de försäkrade varit föremål för utredningsmännens uppmärksamhet. Det torde emellertid vara önskvärt, att i instruktionen för de lokala sjukförsäkringsorganen införes en bestämmelse, att de skola till arbetsvårdsorganen anmäla alla de fall, som kunna anses vara i behov av arbetsvårdsåtgärder för hävande av arbetsoförmåga.

I fråga om *riksförsäkringsanstaltens* klientel böra vissa förbättringar med avseende på kontakten med arbetsvårdsorganen eftersträvas. De genom olycksfall skadade böra redan från riksförsäkringsanstalten kunna erhålla upplysningar i fråga om de möjligheter, som stå dem till buds beträffande omskolning och utbildning. Riksförsäkringsanstalten brukar visserligen vid direkt förfrågan hänvisa till pensionsnämnden i hemorten, och i många fall har detta givetvis kunnat leda till önskat resultat. Pensionsnämnderna kunna dock icke känna till alla de möjligheter, som finnas i fråga om yrkesutbildning och omskolning, utan

¹ P. M. angående vissa ifrågasatta jämkningar i socialvårdskommitténs förslag till allmän sjukförsäkring upprättad inom socialdepartementet.

äro i regel endast informerade om de möjligheter, som bjudas genom pensionsstyrelsen. Möjligheterna till vidare utbildning eller omskolning av genom olycksfall i arbete skadade torde böra tillvaratagas. För kommittén har det framstått såsom ett önskemål, att rapportskyldighet för riksförsäkringsanstalten till arbetsvårdsorganen införes i fråga om olycksfallsförsäkringens livräntetagare.

Beträffande de partiellt arbetsföra, som hänvända sig till *arbetslöshetskassorna*, torde något problem i fråga om kontakten med arbetsvårdsorganen i regel icke föreligga. Dessa skola ju alltid vända sig till *arbetsförmedlingen*, innan de kunna erhålla understöd från arbetslöshetskassan. Skyldighet att besöka arbetsförmedlingen föreligger visserligen i regel icke för kassamedlemmar, som ej äro understödsberättigade på grund av för få erlagda avgifter eller som äro utförsäkrade, men arbetslöshetskassorna böra ändock ha sin uppmärksamhet riktad på dem. Samma förhållande råder i fråga om de personer, som göra ansökan om dagunderstöd hos *arbetslöshetsnämnderna*.

3 § i instruktionen för *pensionsnämnderna* (SFS 1937: 69) har följande lydelse.

Pensionsnämnd, dess ordförande och ledamöter böra verka för vidtagande av åtgärder i syfte att förebygga och häva invaliditet hos befolkningen inom pensionsdistriktet, och böra de för sådant ändamål i fall där behov av sjukvård eller yrkesutbildning för en person föreligger och bidrag från pensionsstyrelsen till vård eller yrkesutbildning kan ifrågakomma, föranstalta om att ansökan om bidrag göres hos styrelsen.

Pensionsnämnd, dess ordförande och ledamöter böra tillika verka för att i händelse av behov tillfällen till lämpligt arbete beredas personer, vilkas arbetsförmåga på grund av sjukdom, vanförhet eller lyte blivit nedsatt.

Pensionsnämnderna skola således bevaka, att de partiellt arbetsföra komma i åtnjutande av arbetsvård i all den omfattning, som är möjlig. Här finns alltså redan ett instrument, som också torde kunna användas för uppspårande av arbetsvårdsfall.

Genom samarbete med *pensionsstyrelsen* torde det vara möjligt att få kontakt med de fall, som styrelsen icke omedelbart kunnat ta hand om.

Ett område, där föreskrifter rörande anmälningsplikt av arbetsvårdsfall till arbetsvårdsorganen torde böra finnas, är *fattigvården och barnavården*. I fråga om såväl fattigvården som barnavården måste det nämligen anses synnerligen angeläget, att ett intimt samarbete kommer till stånd med arbetsvårdsorganen.

Önskvärt vore även, att de *enskilda hjälporganisationerna* rapporterade förekommande arbetsvårdsfall. Ett intimt samarbete bör i varje fall etableras med arbetsvårdsorganen.

B. Kuratorsorganisationen.

1. Kuratorsväsendets nuvarande omfattning och planerna på dess utbyggnad.

För att få en ungefärlig uppfattning om förekomsten av kuratorer vid sjukhus och vårdanstalter har kommittén i april 1945 genom arbetsmarknadskommissionens försorg införskaffat vissa uppgifter om kuratorsverksamheten. Undersökningen utfördes med länsarbetsnämndernas medverkan, varvid nämnderna jämväl fingo tillfälle att framföra sina synpunkter på problemet. Enquêtet materialet synes ha blivit någorlunda fullständigt och ger en överblick över verksamhetsområdet. Svar begärdes å följande frågor:

- a. Vid vilka sjukhus, anstalter, dispensärer eller andra inrättningar inom länet är s. k. kuratorsverksamhet anordnad?
- b. Hur är de olika kuratorernas tjänstgöring ordnad?
- c. Vilka avlöningsförmåner äro förenade med kuratorstjänsterna? Angiv i förekommande fall grundlön, ålderstillägg, dyrtidstillägg (kristillägg) och pensionsförmåner.
- d. Finnas andra institutioner, såsom stiftelser, föreningar eller sammanslutningar för partiellt arbetsföra, som bedriva socialkuratorsverksamhet?
- e. Planeras för den närmaste tiden kuratorsverksamhet vid sjukhus, anstalt eller dispensär?
- f. Kan samarbetet mellan arbetsförmedlingen och de olika sociala institutionerna inom länet betecknas såsom tillfredsställande i fråga om åtgärder för de partiellt arbetsföra?
- g. Kan kuratorsverksamheten betecknas som tillfredsställande ordnad inom länet? Om så icke anses vara fallet, vilka åtgärder anser nämnden önskvärda för att effektivisera arbetsvården för de partiellt arbetsföra?

Uppgifterna till den följande redogörelsen äro hämtade ur det material, som genom ovannämnda utredning inkommit.

a. Något slag av kuratorsverksamhet synes i regel vara anordnad vid någon anstalt inom varje län. Att märka är dock, att inom Blekinge, Kristianstads och Skaraborgs län icke uppgivits finnas särskilda sociala kuratorer anställda vid någon anstalt eller något sjukhus. I Norrbottens län har först under senaste tiden anställts en kurator, nämligen för tuberkuloseftervården vid centralsanatoriet i Sandträsk.

b och c. Vad de redovisade kuratorernas tjänstgöringsförhållanden beträffar, synes av utredningen framgå, att av 124 befattningshavare, som tjänstgöra som kuratorer, 105 kunna anses ha heltidstjänst.

De i verksamhet varande kuratorerna äro i regel anställda av staten och kommunerna (städer och landsting) och i några enstaka fall av enskilda hjälporganisationer. I en del fall är kuratorsysslan förenad med annan tjänst (halvtidstjänst) och i en del fall fullgöras kuratorsuppgifterna av befattningshavare, vilken innehar sjuksköterske-, folkskollärare-, kamrerare- eller annan befattning och därvid utför kuratorsarbetet vid sidan av sin ordinarie verksamhet med viss kortare expeditionstid per vecka. Så är exempelvis fallet med kuratorsverksamheten för hjälpklassungdom i Stockholm och Solna, där folkskollärare fungera såsom kuratorer, vid Eksjö sanatorium, där sysslomannen handhar kuratorsverksamheten, och vid Åre fjällkuranstalt, där kuratorsuppgifterna ombesörjas av kamreraren. I flertalet fall, där man kan tala om egentlig kuratorsverksamhet, är det emellertid fråga om heltidstjänster. Lönerna till de olika kuratorerna växla, sannolikt i första hand beroende på olikheter ifråga om tidigare utbildning eller verksamhet. I de fall en sjuksköterska således erhållit uppdraget att fungera såsom social kurator, har lönen i regel icke ändrats utan förblivit densamma som för sjuksköterskor i allmänhet. Även då kuratorsbefattningen avlönas med statsbidrag eller anställnings- och löneförhållandena följa det statliga löneordningssystemet, variera kuratorernas löneplacering. Sålunda synas kuratorerna inom sinnessjukvården i regel åtnjuta lön enligt lönegrad Eo 7, vid Karolinska sjukhuset enligt A 11 och Eo 10, vid Serafimerlasarettet enligt Eo 10 och inom vanförevården enligt lönegrad A 12 för förste kurator och A 5 för andre kurator. (I Hälsingborg utgår lönen enligt A 15 för förste kurator, manlig innehavare.) Beträffande de av landstingen och städerna anställda kuratorerna äro lönerna likaledes varierande. I regel hålla sig lönerna mellan 3 000—6 000 kronor per år. I Stockholms stads tjänst utgår lönen till de ordinarie kuratorerna i regel efter lönegrupp 12, vilket innebär en grundlön av 4 620 kronor + kristillägg med (april 1945) 47 % = 6 791:40 kronor per år.

d. Under den fjärde frågan ha länsarbetsnämnderna framhållit, att olika enskilda institutioner som de blindas, dövas och vanföras organisationer bedriva viss hjälpverksamhet. Arbetsnämnden i Stockholms stad har därtill uppgivit en del organisationer och institutioner av annan karaktär, som bedriva kuratorsverksamhet. Någon heltidsanställd personal med huvudsaklig kuratorsverksamhet har icke redovisats bland dessa. Institutionerna i Stockholm ha i regel rikskaraktär och verka över hela landet. Bland de särskilda hjälporganen ute i landet kan framhållas Uppsala Samhjälp, vilken tjänar som samarbetsorgan mellan sådana institutioner, sammanslutningar och enskilda i Uppsala stad och län, som utöva verksamhet för hjälpsökande och skyddssö-

kande. I Eskilstuna stad finnes ett kommunalt arbetsberedningsorgan, vilket anlitas av fysiskt och psykiskt defekta. Arbetsberedningsorganet står under ledning av fyra personer, representerande arbetsgivare, arbetstagare, läkarvetenskapen och arbetsförmedlingen. Arbetsanskaffningen har åvilat arbetsförmedlingen.

I en del fall har angivits, att dispensärsköterskan utövar socialkuratorverksamhet för de lungsjuka. Inom Skaraborgs län bedrivs socialkuratorverksamhet av en förening, Skaraborgs läns konvalescentförening. Verksamheten inskränker sig till f. d. lungsjuka och ombesörjes av bland annat föreningens ordförande. Sandvikens järnverk har en kvinnlig socialvårdskonsulent, som handlägger frågor av kuratorskaraktär. Samarbete förekommer mellan kuratorn och stadens socialvårdssekreterare, som handlägger de fall, som komma på stadens del.

e. Vad planerna rörande anställande av ytterligare kuratorer beträffar, må nämnas, att utökning av antalet kuratorer planeras vid Sabbatsbergs sjukhus, S:t Eriks sjukhus, Hjälpbyrån för psykiskt sjuka och Beckomberga sjukhus i Stockholm, vid länssanatoriet i Uttran och vid Solna stads sociala rådgivningsbyrå. I Uppsala län planeras en socialkuratorstjänst vid centralsanatoriet, och vid centrallasarettet i Linköping och centralfängelset i Norrköping planeras inrättandet av socialkuratorstjänster. Länslasarettet i Karlskrona planerar också anställande av social kurator, tidigast 1947, och vid kustsanatoriet i Vejbyslätt och länslasarettet i Kristianstad är frågan om anställandet av särskild kurator aktuell. I Göteborg överväges viss utökning av socialkuratorverksamheten. Sålunda föreligger förslag om inrättandet av särskild tuberkuloseftervårdskurator vid Renströmska sjukhuset och av annan kurator vid Lillhagens sjukhus. Anställandet av särskild kurator vid länslasarettet i Vänersborg har även diskuterats. I Karlstad har tanken på en utökning av kuratorsverksamheten vid lasarettet blivit aktuell. Västmanlands läns landsting har diskuterat frågan om att utöka antalet kuratorer, sedan erfarenhet vunnits av den nytillsatta kurators arbete vid lasarettet i Västerås. Vid Österåsens sanatorium i Västernorrlands län planeras tillsättandet av särskild kurator.

f. Vad samarbetet mellan arbetsförmedlingen och kuratorerna beträffar, ha länsarbetsnämnderna framhållit, att detta i stort sett måste betecknas såsom gott. Man påpekar emellertid, att man på arbetsförmedlingen saknat särskild tjänsteman, som kunnat ägna sig åt detta arbete, men hoppas, att förhållandena skola förbättras i och med att de särskilda arbetsberedningsassistenterna träda i verksamhet. Länsarbetsnämnden i Kalmar län framhåller bland annat, att behovet av en samordning av de socialvårdande organens verksamhet för de partiellt arbetsföra gör sig allt starkare gällande.

g. Önskemål om utbyggnad av den sociala kuratorsverksamheten vid sjukhus och anstalter ha framförts av flertalet länsarbetsnämnder. Länsarbetsnämnden i Kronobergs län har emellertid framhållit, att svårigheter torde föreligga i det avseendet, att samtliga sjukhus och vårdanstalter i länet, som för närvarande sakna kuratorer, äro relativt små, varför en kurator icke anses ha full sysselsättning. Flera länsarbetsnämnder påvisa, att behovet av särskilda kuratorer för de lungsjuka gör sig starkt påmint. Länsarbetsnämnden i Västerbottens län har framhållit, att kuratorsverksamhet måste anses behöflig även för de genom olycksfall skadade skogs- och grovarbetarna m. fl.

Kommittén för partiellt arbetsföra är, såsom tidigare framhållits, av den uppfattningen, att en effektiv arbetsvård för partiellt arbetsföra förutsätter, att de tjänstemän och myndigheter, som skola handlägga ärenden rörande arbetsvården, redan på ett tidigt stadium få kontakt med den hjälpbehövande. För detta ändamål har det synts kommittén nödvändigt, att tillgång till kuratorer finnes vid varje vårdanstalt. Vid de mindre anstalterna böra om möjligt regelbundna besök göras av särskild kurator, som där har expedition viss dag eller vissa dagar i veckan. Där flera mindre sjukhus eller anstalter finnas på samma plats, borde det vara möjligt att åstadkomma en lämplig form för utnyttjande av gemensam kurator med delad tjänstgöring mellan anstalterna. En sådan anordning komme möjligen att stöta på svårigheter i vissa enskilda fall, men i den mån anstalterna ha gemensam huvudman (exempelvis landsting), torde ett dylikt arrangemang vara relativt lätt att ordna.

I fråga om behovet av kuratorer synes man i första hand kunna utgå från, att en kurator har full sysselsättning med beläggningen på 140—200 vårdplatser. Det är givet, att arbetsbördan i viss mån blir beroende av anstaltens karaktär. I en del fall kan måhända en anstalt med mindre antal vårdplatser kräva mera än en kurators arbetsinsats, i en del fall kan en anstalt av större omfattning lämna tid över för andra göromål. En beläggning på 200 vårdplatser synes dock i allmänhet kunna betraktas som normal belastning. Är till anstalten knuten en omfattande poliklinisk vård, är det givet, att förekomsten därav kräver särskild uppmärksamhet. Här nedan lämnas en sammanställning länsvis över det med utgångspunkt från det anförda aktuella behovet av kuratorer. Vid beräkningen av antalet kuratorer och behovet därav har i regel en anstalt med 140 vårdplatser och mera tilldelats en heltidsanställd kurator och en anstalt på mellan 75—140 vårdplatser en deltidanställd kurator. En ingående prövning och avvägning av varje anstalts behov ur klienteletets synpunkt har icke företagits.

Behovet av kuratorer vid sjukhus och vårdanstalter inom de olika länen.¹

	Heltids- anställda	Deltids- anställda
Stockholms stad	54	4
Stockholms län	12	4
Uppsala län	11	4
Södermanlands län	7	5
Östergötlands län	10	5
Jönköpings län	13	5
Kronobergs län	5	3
Kalmar län	8	1
Gotlands län	2	—
Blekinge län	4	1
Kristianstads län	4	6
Malmöhus län	29	7
Hallands län	5	4
Göteborgs och Bohus län	25	4
Älvsborgs län	15	5
Skaraborgs län	6	2
Värmlands län	7	6
Örebro län	7	3
Västmanlands län	5	5
Kopparbergs län	8	6
Gävleborgs län	5	4
Västernorrlands län	14	3
Jämtlands län	6	3
Västerbottens län	9	2
Norrbottens län	7	3
Summa	278	95

Som synes skulle en första utbyggnad av kuratorsorganisationen omfatta inrättande av sammanlagt 373 kuratorsbefattningar vid sjukhus och vårdanstalter, varav 278 heltidstjänster och 95 deltidstjänster. Sammanlagt beräknas ca 80 kuratorer för närvarande vara i verksamhet vid de i bilaga nr 1 upptagna anstalterna, varför den nytillkommande utbyggnaden skulle avse ca 300 tjänster. Det kan dessutom antagas, att ett visst tillskott av ambulerande kuratorer med skyldighet att ha mottagning på de mindre anstalterna (under 75 vårdplatser) erfordras. Tillsvidare bör emellertid vid dessa mindre anstalter annan lämplig befattningshavare kunna handlägga kuratorsgöromålen, därest det icke är möjligt att ordna med mottagningar av speciell kurator. Ett icke oväsentligt antal av de föreslagna kuratorsbefattningarna avse statliga eller med övervägande statsbidrag drivna sjukhus och vårdanstalter. Det kan således beräknas, att 112 heltids- och 5 deltidstjänster skulle

¹ Angående den närmare fördelningen på de olika anstalterna se bilaga nr 1.

avse de statliga sjukhusen (inklusive vanförestalterna), i främsta rummet sinnessjukhusen. Av de statsavlönade kuratorerna skulle enligt länsarbetsnämndernas uppgifter i den förut omnämnda undersökningen 33 tjänster finnas inrättade, varav 32 heltidstjänster och 1 deltidstjänst.

I bilaga nr 1 ha icke barnsjukhus, barnbördshus, ålderdomshem och fångvårdsanstalter upptagits, varför det omnämnda behovet av kuratorer icke omfattar dessa anstalter. Kuratorsverksamhet finnes, som i det föregående antytts, även anordnad vid bland annat könspolikliniker, mödravårdscentraler och socialbyråer samt för hjälpklassungdom vid folkskolor i ett flertal kommuner. De sistnämnda kategorierna ha icke heller omfattats av förslaget.

2. Kuratorsorganisationens närmare utformning.

Behovet av stöd och rådgivning i personliga, sociala och ekonomiska frågor åt vårdtagare vid sjukhus och liknande anstalter har på senare tid föranlett en väsentlig utökning av antalet anstaltskuratorer. Dessa äro liksom annan personal anställda hos och avlönade av huvudmännen för ifrågavarande anstalter. Då särskilt statsbidrag som regel icke utgått till kostnaderna för avlöning av kuratorerna vid de icke statliga anstalterna, har någon central ledning för kuratorsväsendets utbyggnad icke kunnat utövas. Denna har också karakteriserats av stor ojämnhet såväl i fråga om antalet kuratorer vid de olika anstalterna som beträffande kuratorernas kvalifikationer. Närmast med hänsyn till angelägenheten av att anstaltskuratorerna lämna arbetsvårdsorganen verkamt biträde i olika avseenden, förordar kommittén, att åtgärder vidtagas, ägnade att vid anstalterna skapa en kuratorsorganisation med tillräckliga kvalifikationer och erforderlig numerär styrka.

Den mest effektiva åtgärden i sådant syfte synes vara att överföra anstaltskuratorerna till statlig anställning. Härmed skulle vinnas, att behovet av kuratorer vid de skilda anstalterna skulle kunna avvägas på ett mera rationellt sätt än för närvarande och att vissa minimifordringar beträffande kuratorernas allmänna lämplighet och utbildning skulle kunna upprätthållas. Mot förslaget om ett förstatligande av kuratorsväsendet kan anföras, att kuratorernas arbetsuppgifter till mycket väsentlig del direkt tillhöra anstaltsverksamheten och att förstatligandet skulle innebära ett avsteg från principen, att denna verksamhet ankommer på anstalternas huvudmän.

Med hänsyn till det sist anförda ligger det nära till hands att överväga, huruvida icke de fördelar för arbetsvården, som ett förstatligande skulle innebära, kunna ernås genom ett väsentligt statsbidrag till ku-

ratorernas avlöning. De statsbidragsberättigade kuratorsbefattningarna skulle härvid uppföras i en med hänsyn till behovet jämväl ur arbetsvårdssynpunkt fastställd plan. Vidare skulle rätten till statsbidrag förbindas med vissa kompetensfordringar beträffande sökande till kuratorstjänsterna och vissa minimifordringar i fråga om lön till kuratorn.

Kommittén finner sist angivna utväg för en effektivisering av kuratorsinstitutionen vid sjukhus och liknande anstalter mest ändamålsenlig och förordar, att *statsbidrag med 50 procent skall utgå till kuratorernas avlöning.*

Förutsättningen för att statsbidrag skall kunna utgå skall emellertid vara, att inrättandet av befattningarna blivit godkänt av medicinalstyrelsen i samråd med arbetsvårdsmyndigheten och att de sökandes kvalifikationer jämväl underkastas granskning av nämnda myndigheter. Genom den föreslagna anordningen med statsbidrag till lönerna torde utbyggnaden av kuratorsväsendet avsevärt kunna påskyndas, samtidigt som större garantier skapas för att kuratorsbefattningarna besättas med väl kvalificerade och för sina uppgifter lämpade befattningshavare.

Vad beträffar de särskilda grupperna av partiellt arbetsföra utanför anstalterna och behovet av särskild kuratorsverksamhet må framhållas, att *de blinda och synsvaga* få en god förstärkning av sitt kuratorsväsende genom en särskild konsulent, som kommittén föreslagit (se sid. 117) bliva knuten till den centrala arbetsvårdsmyndigheten. Denne skall i stor omfattning även ägna sig åt fältarbete.

I fråga om kuratorsverksamhet för *de dövstumma* är väl sörjt genom de särskilda dövstumkonsulenterna. I och med att en fastare arbetsvårdsorganisation genomföres, torde dessa konsulenters arbetsuppgifter komma att så underlättas, att konsulenterna komma att medhinka även kuratorsverksamhet för *de döva*, som äro i behov därav. Kommittén förordar därför, att dövstumkonsulenternas arbetsuppgifter utökas att avse även de döva. Konsulenternas benämning torde i samband härmed böra ändras till dövårdskonsulent. De nuvarande dövstumkonsulenterna äro underställda skolöverstyrelsen. Även om dövårdskonsulenterna liksom de nuvarande dövstumkonsulenterna skola bistå ledningen för dövstumskolorna med råd och upplysningar beträffande skolornas elever, finner kommittén övervägande skäl tala för att dövårdskonsulenterna inordnas i arbetsvårdsorganisationen och härvid underställas dennas chefsmyndighet. Det torde nämligen få anses, att de dövstumma äro synnerligen väl tillgodosedda i fråga om kuratorsverksamhet jämfört med andra grupper. Förutom dövstumkonsulenterna finnas fem statliga heltidstjänster såsom dövstumpräst inrättade »för främjandet av de dövstummas omvårdnad och utveckling i religiöst avseende». Även dessa befattningshavare torde

kunna bedriva viss kuratorsverksamhet bland de dövstumma. — De döva få förstärkning av sin kuratorsorganisation genom den särskilda rikskonsulent, som föreslagits för de döva och dövstumma. Ett utnyttjande av sjukhus- och anstaltskuratorerna för de döva torde dessutom i viss utsträckning kunna ske i samband med utprovningen av hörapparater. Frågan om organiseringen av apparatutprovningen, vilken för närvarande i stor utsträckning ombesörjes av föreningen dövas väl, skall av kommittén upptagas till behandling i annat sammanhang.

Beträffande kuratorsväsendet för *de vanföra* anser kommittén, att det för närvarande icke synes behöfligt att utöka antalet kuratorer vid vanförestaltnerna. Man bör i första hand avvakta resultatet av den intensifierade verksamheten i fråga om arbetsanskaffning m. m. från den offentliga arbetsförmedlingens sida. Genom denna verksamhet torde nämligen en viss arbetsavlastning kunna ske för vanförestaltnskuratorerna. Ett intimt samarbete bör etableras mellan vanförestaltnernas kuratorer och de vid arbetsförmedlingarna anställda arbetsberedningsassistenterna.

För *de tuberkulösa* synes det nödvändigt att vidtaga kraftiga åtgärder för att få en förbättrad kuratorsorganisation till stånd. Huvudmännen för sanatorier och andra tuberkulosvårdanstalter böra allvarligt taga frågan om den sociala vården av anstaltens klientel under övervägande. Kommittén har ansett, att frågan om en utbyggnad av kuratorsväsendet för de tuberkulösa har en sådan aktualitet och fordrar så snabbt ingripande, att man icke enbart kan avvakta utvecklingen enligt de allmänna normer, som skisserats för kuratorsväsendet i allmänhet. Kurators- och arbetsanskaffningsuppgifterna inom den öppna vården kunna nämligen icke anses bli tillräckligt beaktade, om enbart anstaltskuratorer anställas. Såsom närmare utvecklas i det följande, föreslår kommittén därför, att kuratorsverksamhet skall finnas anordnad jämväl vid varje centraldispensär. Dispensärkuratorerna skulle vara knutna direkt till arbetsvårdsorganisationen och avlönas helt av statsmedel. En viss avlastning av anstaltskuratorernas arbetsuppgifter skulle således kunna åstadkommas, om särskilda dispensärkuratorsbefattningar inrättas. I de fall en anstaltskurator icke skulle ha full sysselsättning med patienternas sociala frågor, torde en kombination av kuratorssysslan med handhavandet av arbetsterapien kunna ifrågakomma.

För *de kroniskt sjuka* förbättras kuratorsverksamheten genom att antalet kuratorer ökas vid sjukhusen.

Beträffande *de psykiskt sjuka* kan kuratorsverksamheten antagas bli mera tillfredsställande ordnad genom att sinnessjukhusen erhålla flera kuratorer. Kuratorsväsendet vid sinnessjukhusen är för närva-

rande icke tillnärmelsevis utbyggt i önskvärd omfattning. Visserligen förekommer s. k. hjälpverksamhet vid dessa sjukhus, men denna är avsedd att i första hand ombesörja familjevården. Klientelet är emellertid av sådan karaktär, att en intensifierad social omvårdnad med säkerhet komme att innebära väsentligt förbättrat resultat i fråga om den medicinska vården.

Kommittén har diskuterat frågan om inrättandet av flera särskilda psykiska hjälpbyråer eller tillskapandet av neurodispensärer i likhet med vad som finnes inom tuberkulosvården. Kommittén har varit medveten om behovet därav men ansett, att denna fråga borde tagas upp till utredning och förslag i annat sammanhang. Då sådana dispensärer komma till stånd, böra särskilda kuratorer knytas till dessa i likhet med vad som föreslagits inom tuberkulosvården. Det torde emellertid icke vara möjligt att ange behovet av kuratorer vid dessa, förrän en utbyggnad av kuratorsväsendet vid sinnessjukhusen kommit till stånd. En omfattande sådan utbyggnad kan givetvis vara ägnad att minska behovet av kuratorer vid neurodispensärerna.

Vid de större fångvårdsanstalterna har såsom omnämnts på sid. 74 redan i viss utsträckning anställts särskilda kuratorer. I den mån ytterligare behov därav visar sig uppstå, bör givetvis en utbyggnad ske. Vid de största fängelserna såsom Långholmen, Malmö och Härlanda är det sålunda tänkbart, att mer än en kurator har full sysselsättning. Vid de mindre fångvårdsanstalterna torde deltidstjänster kunna ifrågakomma.

Vad slutligen beträffar skyddskonsulenterna och deras medhjälpare kommer en effektivisering av arbetsvården givetvis att befrämja deras verksamhet. Kommittén är icke beredd att föreslå några organisatoriska ändringar beträffande dessa befattningshavare.

3. Kuratorernas arbetsuppgifter.

Svensk kuratorsförening, en personalsammanslutning av de sociala kuratorerna i Sverige, har gjort en undersökning om de arbetsinstruktioner, som gälla för de olika kuratorerna. Därvid har framkommit, att varje institution själv synes ha utarbetat arbetsinstruktioner. Följden av detta förhållande har enligt föreningen blivit, att instruktionerna förete mycket stora olikheter — ibland rent av oformligheter. För att råda bot på dessa misshälligheter har kuratorsföreningen uppgjort ett förslag till normalinstruktion, vilket har tillställts samtliga landstingsdirektörer och styresmän vid de lasarett, centralsanatorier och barnsjukhus, där kuratorer ännu ej äro anställda, med hemstilan att dessa måtte lägga normalinstruktionen till grund vid utarbetandet av arbetsinstruktion för kuratorn.

Det av kuratorsföreningen skisserade förslaget till instruktion har följande lydelse.

Kurator skall handhava det sociala arbetet inom sjukhuset och åligger det kuratorn särskilt

- att* bistå sjukhusets patienter med råd och hjälp i personliga och ekonomiska angelägenheter och därvid samarbeta med vederbörande läkare, sköterskor och patienters anhöriga samt att överhuvud taget förmedla kontakten mellan patienterna och yttervärlden. Kurator skall därvid t. ex. ordna erforderlig eftervård för patienterna, medverka till ordnande av deras bostadsförhållanden, anskaffande av lämpligt arbete eller omskolning samt biträda patienterna vid uppsättande av skrivelser till myndigheter och hjälporgan,
- att* vid utdelning av understöd ur sjukhusets fonder och anslag göra erforderlig utredning och hos vederbörande överläkare föreslå lämpligt belopp,
- att* hava mottagning på sjukhuset å tid som av vederbörande sjukhusmyndighet godkännes samt i erforderlig utsträckning göra hembesök,
- att* föra kortregister över klienterna med angivande av personuppgifter och de omständigheter, som påkallat kurators bistånd och åtgärd som på grund härav vidtagits,
- att* behandla av patienter och i övrigt erhållna uppgifter med diskretion och att iakttaga den tystnadsplikt som enligt Kungl. Medicinalstyrelsens cirkulärskrivelse nr 49 av den 21 juli 1935 åligger dem som meddela sjukvård m. fl.

Kurator är i sin verksamhet underställd sjukhusets styresman.

Med hänsyn till vad ovannämnda förening anført och till vad kommittén erfarit genom enquêter, som gjorts till olika institutioner, synes det erforderligt, att en översyn över kuratorernas arbetsinstruktioner kommer till stånd. Kommittén föreslår därför, att det uppdrages åt medicinalstyrelsen att i samråd med den centrala arbetsvårdsmyndigheten utarbета normalinstruktion för kuratorerna, innehållande en närmare precisering av kuratorernas arbetsuppgifter. Det bör likaledes inom fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen och pensionsstyrelsen i samråd med arbetsvårdsmyndigheten företagas en översyn över de instruktioner, som gälla för inom dessa styrelserns områden fungerande kuratorers arbete. Enligt kommitténs uppfattning bör kuratorernas arbete i främsta rummet avse stöd och hjälp åt de å anstalten intagna i olika avseenden, såsom beträffande bostad, hemvård, ekonomi etc. Kuratorerna skola dessutom vara den förmedlande länken mellan patienten och de socialvårdande organen. De skola vara arbetsförmedlingstjänstemännen behjälpliga med utredningar rörande arbetsvårdsfall samt lämna erforderliga upplysningar, som kunna vara av värde för fallens bedömande. Kuratorerna skola även i fråga om klienter, som icke äro i behov av andra arbetsvårdsåtgärder, träda i förbin-

delse med arbetsförmedlingen för att med dennas bistånd få patienterna placerade i lämpligt arbete. Därest fallet är av sådan art, att särskilda åtgärder anses nödvändiga, innan den partiellt arbetsföre kan sättas i arbete, skall kuratorn efter utredning remittera ärendet till vederbörande länsarbetsvårdsmyndighet. Särskilda formulär böra av arbetsvårdsmyndigheten utarbetas för detta ändamål för att komma till användning vid kuratorernas utredningar.

4. Kuratorernas utbildning och löneförmåner.

Behovet av social omvårdnad i samband med såväl klinisk som poliklinisk sjukvård har under senare tid blivit alltmera påtagligt. Det har nämligen visat sig, att den största effektiviteten i sjukhus- och anstaltsvården uppnås, om patienternas sociala problem kunna lösas jämsides med sjukvården. Ett hänsynstagande till patienternas personliga omständigheter har väl även tidigare gjorts av den enskilde läkaren eller sköterskan, men i den mån samhällets omvårdnad i övrigt grenat ut sig och tagit allt större omfattning, har det blivit svårare för läkare och sjuksköterskor att överblicka utvägarna till social hjälp. Det är numera endast i undantagsfall möjligt för läkare och sjuksköterskor att lämna tillräcklig social hjälp och upplysning. De rent medicinska uppgifterna måste ju ändock alltid komma i förgrunden. Den alltmera omfattande specialiseringen och den snabba utvecklingen inom den medicinska vården gör det även omöjligt för läkaren att hinna med att hålla sig à jour med utvecklingen på det sociala området.

Behovet av specialister även på sociala spörsmål kommer att göra sig alltmera gällande, och härvidlag är det som de särskilda kuratorerna komma att ha sina givna arbetsuppgifter. Läkaren behöver vid sin sida en social specialist, som kan vara honom behjälplig med utredningar om patienternas sociala förhållanden och omständigheter i övrigt, vilka många gånger kunna vara oundgängligen nödvändiga för honom att erhålla såväl för att han skall kunna ställa en tillförlitlig diagnos som för att planlägga eftervården och säkra resultatet av den givna behandlingen. Läkarna äro även för få för att ensamma kunna klara alla sociala uppgifter. I fråga om svårigheterna att få en klar bild av de olika fallen torde i detta sammanhang endast behöva hänvisas till den av dr Gunnar Inghe utarbetade bilagan, som fogats till detta betänkande. Där påvisas bland annat, huru ytterligt komplicerade de enskilda fallen kunna vara och hur nära beroende av de sociala förhållandena och den personliga miljön ett speciellt till synes rent medicinskt fall kan vara. Utan en social analys kan det således

många gånger vara omöjligt att komma till rätta med de medicinska problemen. Den social-medicinska kartläggningen av de enskilda fallen torde komma att få allt större betydelse, i den mån socialvården utbygges och anspråken på densamma ökas. Kuratorernas arbete skall förutom den huvudsakligaste uppgiften, nämligen eftervården, i icke ringa utsträckning gå ut på att avlasta en del arbetsuppgifter från läkarna. Härvid blir det särskilt de miljöskadade och »socialt» sjuka, som kunna bli besvärliga nog att komma till rätta med. Kuratorerna skola således ordna och planlägga för detta heterogena och många gånger svårtillgängliga klientel, ja överhuvud taget ha förmåga att tränga in i det komplicerade orsakssammanhang, som utgör ett hinder för ernåendet av fysisk, psykisk och »social» hälsa.

Av stor vikt för kuratorsverksamhetens vidare utveckling och för möjligheten att befattningshavarna skola kunna klara de många gånger svåra uppgifterna är, att de kuratorer som anställas ha lämplig utbildning och i övrigt besitta goda kvalifikationer för sin tjänst. Det är ingen överdrift att säga, att en dåligt utbildad och i övrigt olämplig kurator är sämre än ingen alls. Arbetet är av ömtålig natur och fordrar sådana egenskaper hos utövaren, att frågan om dennes allmänna lämplighet såväl i utbildningsavseende som i personligt avseende bör ägnas den största uppmärksamhet.

Av det material, som inkommit från länsarbetsnämnderna genom den tidigare omnämnda enquëten rörande kuratorsväsendet framgår icke direkt, vilken utbildning de särskilda kuratorerna besitta. De lämnade uppgifterna synas emellertid visa, att många av de i verksamhet varande kuratorerna ha enbart sjuksköterskeutbildning. Enligt vad ordföranden i svensk kuratorsförening uppgivit, har emellertid en tendens under senare tid blivit märkbar att såsom kompetenskrav uppställa avlagd examen från socialinstitut.

Beträffande den utbildning, som erhålles genom socialinstitutet, kan anföras.

I fråga om inträdesvillkoren vid socialinstitutet i Stockholm föreskrives i »P. M. angående inträdesvillkoren» fastställd av styrelsen den 31 oktober 1945 bland annat följande. Inträde vid institutet kan vinnas tidigast det läsår under vilket sökanden fyller 21 år och senast det kalenderår, under vilket sökanden fyller 33 år. Beträffande teoretiska förkunskaper stipuleras, att inträde kan vinnas utan särskilt inträdesprov för ett begränsat antal sökande, som med goda betyg hava avlagt studentexamen, folkskolläroarexamen eller avgångsexamen från statsunderstött handelsgymnasium. I fråga om kraven framhålles ytterligare, att sökande med genomsnittsbetyget Med beröm godkänd eller högre i studentexamen samt i ämnena svensk skrivning, historia med

samhällslära och geografi eller som avlagt annan akademisk examen än teologisk-filosofisk examen tills vidare icke torde behöva räkna med inträdesprov. Akademiska studier anses i regel meriterande, endast om de slutförts till avlagd examen. För ett visst antal sökande med på annat sätt väl vitsordad studiebegåvning anordnas särskilt inträdesprov. Förutom teoretiska förkunskaper fordras för att vinna inträde vid den sociala linjen — vilken i första hand bör komma i fråga för dem, som skola ägna sig åt kuratorsverksamhet — praktisk erfarenhet från det sociala arbetsområdet. I fråga om förpraktiken för att vinna inträde vid socialinstitutet föreslås såsom lämpliga alternativ för blivande kurator:

Alt. 1. 3 mån. yrkesarbete + 9 mån. kroppssjukvård + 4 mån. sinnessjukvård + 4 mån. social byrå eller arbetsförmedling.

Alt. 2. 6 mån. kroppssjukvård + 3 mån. sinnessjukvård + 3 mån. skyddshem eller hem för nervösa barn + 3 mån. social byrå.

Alt. 3. Sjukvårdsutbildning under minst 2 år omfattande minst 2 mån. praktik i öppen vård (distriktsvård, barnavårdscentral eller dylikt), samt helst även tjänstgöring vid sinnessjukhus. — Angående utbildningen för kuratorsarbete vid sjukhus har medicinalstyrelsen överenskommit med socialinstitutet, att de sjuksköterskeskolor, som så önska, kunna låta elever efter 2 års elevtjänstgöring i vanlig ordning (d. v. s. under konkurrens med övriga sökande) söka in vid socialinstitutet. Om de fullfölja studierna vid den sociala linjen, erhålla de såväl godkänd sjuksköterskeexamen som socialinstitutets diplom. Sköterskeskolan avgör, huruvida elev får fördela sin utbildning på detta sätt, och socialinstitutet prövar ansökan.

Obligatoriska examensämnen äro på den sociala linjen, nationalökonomi, stats- och kommunalkunskap, socialpolitik, sociallagstiftning, psykologi och socialhygien.

Det synes som om den här föreskrivna praktiska utbildningen tillsammans med den teoretiska på socialinstitutets sociala linje vore ägnad att göra en person som i övrigt äger lämpliga personliga egenskaper väl skickad för kuratorsuppgifter. Givet är dock, att vissa andra kombinationer av praktiktjänstgöringen kunna anses lämpliga, och sådana torde väl även förekomma. Sålunda kan det i många fall vara önskvärt, att den blivande kuratorn, förutom erfarenheter från ovan nämnda sociala områden, även har erfarenhet från yrkesarbete eller personalvård inom näringslivet.

Utbildningsvägen med förpraktik från det sociala området och examen från socialinstitutets sociala linje torde väl få betraktas såsom den normala för en kurator. Vissa andra möjligheter borde dock kunna prövas. Sålunda torde man i vissa fall kunna utnyttja de möjligheter till partiell utbildning som finnas. I socialinstitutets omnämnda prospekt (sid. 10) ha även upptagits olika ämneskombinationer vid partiell utbildning. Dessa skola alltid innefatta ettdera av ämnena na-

tionalekonomi, stats- och kommunalkunskap eller socialpolitik. Såsom exempel på för kuratorsarbetet lämplig utbildningskombination i fråga om den partiella utbildningen kan man tänka sig ämnena stats- och kommunalkunskap, sociallagstiftning och psykologi.

Frågan om anordnande av speciella kortare utbildningskurser med ämneskombinationer särskilt avpassade för personer med längre praktisk erfarenhet torde även böra tagas under särskilt övervägande. I en bilaga till 1941 års befolkningsutrednings betänkande i abortfrågan (SOU 1944: 51) har dr Gunnar Inghe vidrört problemet om kuratorernas utbildning i allmänhet i samband med frågan om utbildningen av de särskilda abortkuratorerna. Han har därvid framhållit, att man icke enbart skulle behöva vara hänvisad till de från socialinstitutet utexaminerade socialarbetarna. Det skulle således vara tänkbart, att även andra personer med lång erfarenhet och fallenhet för uppgiften kunde komma i fråga. I sådana fall skulle en kortare kurs i sociala, särskilt för uppgiften avpassade ämnen vara tillräcklig.

Tillgången på socialt utbildade personer kan icke anses tryggad med den kapacitet, som socialinstitutet i Stockholm och Göteborg för närvarande besitta. Efterfrågan på personer med social utbildning kommer med säkerhet att stiga inom den närmaste tiden på grund av socialvårdens allmänna utbyggnad. Förutsättningarna för att få kuratorsorganisationen utbyggd inom rimlig tid synas sålunda vara begränsade på grund av tillgången på personer med lämplig utbildning. Genom vissa arrangemang kunde man möjligen påskynda utbyggnaden. Sålunda skulle personer med lång och väl meriterad praktisk verksamhet inom det sociala området säkert kunna bliva lika lämpade för kuratorssysslan, som de vilka utexamineras från socialinstitutet, därest de finge genomgå en teoretisk kompletteringskurs, som då icke behövde vara lika lång som den nu för diplom erforderliga. Liksom i fråga om inträdet vid socialinstitutet skulle vid dessa kurser en gallring ske, som förebyggde, att olämpliga personer vunne tillträde. I fråga om inträdesfordringarna till de ordinarie kurserna vid socialinstitutet borde även frågan om dispens i viss utsträckning från åldersbestämmelserna eller rentav allmän höjning av den övre åldersgränsen tagas under övervägande för att därigenom möjliggöra flera tillfällen för äldre välmeriterade socialarbetare att vinna tillträde. Det kan även med visst fog hävdas, att något mognare personer allmänt äro lämpligare än de unga, som gå direkt från skolgång till utbildning med endast den föreskrivna »praktiken». Verklig erfarenhet av det praktiska livet bör ges en högre värdering än nu är fallet. I fråga om kompletteringskursernas organisatoriska anordnande tala alla skäl för att kurserna förläggas i anslutning till socialinstitutet.

Det kan även ifrågasättas, om icke den i alternativ 3 ovan angivna, såsom för praktik för inträdet vid socialinstitutet avsedda sjuksköterskeutbildningen skulle kunna begränsas från tvåårig till ettårig, varvid kursplanen skulle läggas om, så att den bleve mera avpassad för kuratorsarbetet. Det vore därvid tänkbart att vid exempelvis statens sjuksköterskeskola anordna en ettårig specialkurs, avseende grundläggande sjukvårdsutbildning, eventuellt gemensam sådan för arbetsterapeuter och kuratorer, med möjlighet att fortsätta sjuksköterskeutbildningen, därest vederbörande av en eller annan anledning lämpade sig bättre för denna än för social utbildning.

I bilaga nr 5 till detta betänkande (sid. 199) har svensk kuratorsförening framlagt sina synpunkter på kuratorernas utbildning. I denna förordas i fråga om utbildningen dels examen vid socialinstitutet på den sociala linjen, dels ett tjänstgöringsår i kuratorsarbete och dels en kortare teoretisk påbyggnadskurs. Praktiktjänstgöringen skulle omfatta minst 10 månaders sjukvård — 6 månader vid kroppssjukhus och 4 månader i sinnessjukvård — samt 8—10 månaders praktik från andra sociala områden. Den teoretiska påbyggnadskursen skulle avse speciella för kuratorsarbetet avpassade ämnen.

En sammanställning har gjorts av begynnelselöner och slutlöner för 86 (övriga ha icke kunnat bearbetas på grund av bristfälliga uppgifter) av de av länsarbetsnämnderna i den tidigare omnämnda utredningen redovisade kuratorerna.

De anställda kuratorernas årliga begynnelselöner (inklusive dyrtills- och kristillägg).¹

Kronor	I	II
	Anställda av kom- muner och enskil- da institutioner	Anställda av staten eller av varförean- stalterna enligt stat- liga lönereglamentet
3 000—3 499	1	—
3 500—3 999	7	4
4 000—4 499	18	11
4 500—4 999	16	3
5 000—5 499	9	4
5 500—5 999	2	5
6 000—6 499	1	1
6 500—6 999	4	—
Summa	58	28

Medellön: Samtliga 4 250 kr, I 4 530 kr., II 3 690 kr.

¹ Uppgifterna avse april månad 1945.

De anställda kuratorernas årliga slutlöner (inklusive dyrtids-
och kristillägg).

Kronor	I	II
	Anställda av kom- muner och enskil- da institutioner	Anställda av staten eller vanförestäl- terna enligt statliga lönereglamentet
3 000—3 499	1	—
3 500—3 999	—	1
4 000—4 499	2	3
4 500—4 999	10	3
5 000—5 499	5	7
5 500—5 999	6	5
6 000—6 499	9	2
6 500—6 999	1	5
7 000—7 499	1	1
7 500—7 999	—	1
8 000—8 499	23 ¹	—
Summa	58	28

Medellön: Samtliga 6 130 kr. I 6 460 kr. II 5 435 kr.

Befattningarna hos Stockholms stad dominera statistiken för de kom-
munalanställda, varför en viss snedbelastning ur dyrortssynpunkt före-
ligger för grupp I.

I England lär man på grund av för låg lönesättning från början vid
tillsättandet av sociala kuratorer ha fått personer, som icke fyllt måttet.
En kraftig kritik har även riktats mot dessa kuratorers kvalifikationer
och lämplighet. I nr 238 av häftet Planning utgiven av PEP (Political
and Economic Planning) framhålles, att tillämpningen av The Disabled
Persons (Employment) Act 1944 icke blivit sådan man tänkt sig. En
mängd misstag har gjorts, då de sociala kuratorerna icke varit vuxna
sina uppgifter. De ha saknat den rätta inblicken i vilka uppgifter som
passat för de särskilda fallen, och överhuvud taget icke förstått veder-
börandes situation. Det framhålles, att socialt arbete tidigare i huvud-
sak ombesörjts av kvinnor, av vilka de flesta varit dåligt avlönade.
Den sociala kuratorns arbete anses emellertid passa för såväl män som
kvinnor, och för att de rätta personerna skola kunna erhållas i tillräck-
ligt antal, är det nödvändigt, att deras löner och sociala ställning höjas.²

¹ Här innefattas även de kuratorer vid Stockholms stad, som för närvarande äro
anställda å extra eller extra ordinarie stat. Dessa ha antagits erhålla ordinarie be-
fattning i samma lönegrad, då slutlönen erhålles.

² Planning no 238, The Disabled Ex-serviceman, A broadsheet issued by PEP
(Political and Economic Planning), sid. 8.

I den mån man önskar skärpa kraven för kuratorernas kvalifikationer och personliga egenskaper i övrigt, torde det vara ofrånkomligt att redan från början tillämpa en lönesättning, som är högre än den nu gängse. Man skulle visserligen kunna pröva sig fram med lägre löner, men i konkurrens om de personer, som här avses, är det föga troligt, att man genom ett sådant förfarande lyckas erhålla dem, som man strävar efter att få. En senare höjning kan med säkerhet icke heller leda till någon standardhöjning av kåren, då en sådan åtgärd i praktiken troligen endast komme att innebära en löneuppflyttning av de gamla befattningshavarna.

Kostnaderna för 4—5 års utbildning utöver den erforderliga underbyggnaden, som regel studentexamen, flickskola med normalskolekompetens eller liknande, torde även väl kunna jämföras med kostnaderna för utbildning till folkskollärare. Kraven på befattningshavarnas lämplighet för övrigt måste nog även anses böra hållas lika höga, varför en med folkskollärarna jämförbar lönestandard torde få anses skälig.

Utöver dessa jämförande synpunkter i avseende å utbildningens längd och kostsamhet och kraven på personliga kvalifikationer vid bedömandet av en lämplig lönesättning torde ytterligare andra böra framhållas. Den verksamhet, som hitintills utövats av kuratorerna i vårt land, är ju redan som regel väl vitsordad, och kravet på en utökning av deras antal har från många håll och i olika sammanhang framförts. När framdeles detta krav blivit bättre tillgodosett, kommer säkerligen ramen för kuratorernas verksamhet att kunna vidgas och deras omhändertagande verksamhet i långt större omfattning än nu är fallet nå fram till ett förebyggande plan. Av ett speciellt värde torde detta bliva för neurosvården, såväl vid akuta situationsneuroser som i viss omfattning vid kroniska konstitutionsneuroser, till förhindrande av arbetsoförmåga med därav följande merbelastning av samhällets ekonomiska hjälpverksamhet. Med hänsyn till den sociala faktorns betydelse för sjukdomarnas framträdande och utveckling kommer säkerligen en tidigt insatt, sanerande, planläggande, stödjande och fostrande verksamhet, som svårligen kan till sitt betydande ekonomiska och sociala värde rätt uppskattas, att påtagligt bidra till att reducera den allmänna sjukligheten. Betydelsen och värdet av en dylik krävande och ansvarsfull, förebyggande och redan nu för den medicinska vården avlastande verksamhet berättigar osökt till att anknyta jämförelser med lönesättningen för nämnda vårds representanter i mera självständig stälning.

Med hänsyn till vad som ovan anförts, torde det vara skäligt, att kuratorerna erhålla löner, motsvarande de förmåner, som utgå till befattningshavare dels i lönegrad Eo 15 och dels Eo 18 i statliga löneeglementet.

Man skulle därvid kunna tänka sig följande lönegradsplacering.

1:e kurator	lön enligt	Eo 18
2:e kurator	» »	Eo 15
3:e kurator	» »	Eo 12

Enligt kommitténs uppfattning bör kurator, som har att svara för verksamheten inom ett visst område eller å viss anstalt, därvid icke erhålla lägre lön än motsvarande förmåner i lönegrad Eo 15, medan biträdande kurator med hänsyn till arbetsuppgifterna må åtnjuta löneförmåner, motsvarande de i lönegrad Eo 12. Där kuratorsverksamheten blir mer krävande eller ett större antal biträdande kuratorer måste finnas, bör en av kuratorerna erhålla löneförmåner minst motsvarande dem, som utgå för befattningshavare i lönegrad Eo 18. Kommittén för partiellt arbetsföra anser, att lönerna för kuratorerna böra sättas så höga, att en verklig garanti skapas för att tjänsterna bliva besatta med kvalificerade befattningshavare.

C. Dispensärkuratorsverksamhet för tuberkulösa.

Chefen för socialdepartementet har till kommittén för partiellt arbetsföra för att tagas under övervägande vid fullgörandet av kommitténs uppdrag överlämnat ett betänkande angående förbättrad tuberkuloseftervård av år 1939, i det följande kallat »tuberkuloseftervårdsutredningen», jämte de yttranden häröver, som efter remiss inkommit till socialdepartementet. Nämnda betänkande har utarbetats av särskilda sakkunniga på uppdrag av styrelsen för svenska nationalföreningen mot tuberkulos. I betänkandet har bland annat framlagts förslag om anställande av kuratorer vid centralsdispensärerna till ett antal av 35.

Utredningsmännen ha i betänkandet beträffande kuratorsverksamheten vid centralsdispensärerna bland annat anfört.

De tendenser till ett mera allmänt utbyggande av kuratorsverksamheten på olika sociala verksamhetsområden, som här antytts, giva oförtydligt vid handen, att mycket ansetts vara att vinna genom att giva skilda klientel erforderligt bistånd i olika angelägenheter av främst ekonomisk art. Det flertal problem, som den tuberkulöse och hans familj i regel ställas inför, äro enligt vår uppfattning i många fall av den natur, att en med socialt arbete väl förtrogen person har en synnerligen stor uppgift att fylla.

Att omsorgen om anskaffande av lämpligt arbete härvid bör intaga den betydelsefullaste platsen är redan framhållet. Vid sidan av denna verksamhet anmäla sig emellertid ytterligare uppgifter. Vi vilja sålunda betona be-

hovet av en ur olika synpunkter tillrättalagd yrkesrådgivning, vilken ofta torde böra ske i samråd med sanatorieläkaren och ledningen för de yrkesutbildningsanstalter, som kunna ifrågakomma. Även andra angelägenheter, för vilkas ordnande råd och hjälp äro erforderliga, aktualiseras för sanatoriepatienten under hans vistelse å sanatorium och särskilt då utskrivning från sanatoriet förestår. Detta gäller icke minst de restläkta och i synnerhet dem, som vid utskrivningen förväntas vara smittförande. Här uppstår frågan om fortsatt vård å anstalt — eftervårdshem, tuberkulossjukstuga eller annan vårdanstalt — eller vistelse i eget hem. I senare fallet öppnar sig spørgsmålet om lämplig bostad — i synnerhet för de smittförande som ett ej sällan svårlöst problem samt om understöd från vederbörande fattigvårdsmyndighet eller dispensär. Särskilt beredandet av tjänlig bostad kan vålla så stora vanskligheter, att den perifera dispensären, som den tuberkulöse har att i första hand vända sig till, kan behöva hjälp och bistånd härvid.

Tuberkulosdispensärernas främsta uppgift är att vara den förebyggande vårdens verkställande organ. Organisationen har också utformats med hänsyn härtill. Och i denna uppgift har självfallet även ansetts böra ingå bistånd med råd och hjälp i de tuberkulösas enskilda ekonomiska angelägenheter, detta därför att en framgångsrik profylax förutsätter, att det från tuberkulosvårdanstalterna utskrivna klientelet kan, där dess egna krafter och förmåga ej förslår, i möjligaste mån förhjälpas till en livsföring, ägnad att förebygga återfall och smittspridning.

I den sammanfattning av dispensärens uppgifter, som föregick Kungl. Maj:ts i proposition till 1937 års riksdag avgivna förslag i ämnet, framhöll också föredragande departementschefen bland annat den kuratorsverksamhet för de tuberkulösa och deras familjer, som bestode i »rådgivning beträffande de möjligheter till ekonomiskt bistånd, som kunna påräknas från olika håll, såsom pensionsnämnder, sjukkassor, försäkringsanstalter, välgörenhetsinrättningar av olika slag, ävensom i bistånd vid patienternas utrustning för resa till sanatorier, arbetsförmedling efter utskrivning och dylikt».

Den nuvarande dispensärorganisationen har visserligen varit i verksamhittills bedrivits med olika intensitet av de skilda dispensärerna, vilket haft sin grund i olikartade förutsättningar. Under utredningens gång ha vi allt tydligare funnit, att denna brist varit att söka i bl. a. det förhållandet, att åtskilliga, för att icke säga de flesta av dispensärerna ej förfogat över befattningshavare, vilka kunnat ägna tillräcklig tid åt och ägt de rätta förutsättningarna för en så krävande uppgift som placering av reducerad arbetskraft på arbetsmarknaden och annat mera socialt betonat arbete.

Den nuvarande dispensärorganisationen har visserligen varit i verksamhet endast omkring ett år. Det är därför svårt att fälla ett mera allnämligt omdöme om dess möjligheter att med numera tillgänglig persona framdeles kunna tillgodose klientelet otvivelaktiga behov av hjälp i nu ifrågasvarande avseende. Likväl synes det oss, att genomförandet av de åtgärder av olika slag, som vi ovan föreslagit, under alla förhållanden måste påkalla anställande vid dispensärerna av särskilt utbildade befattningshavare, förslagsvis benämnda kuratorer. Genom en sådan anordning skulle dispensärerna erhålla möjligheter att på ett helt annat sätt, än vad hittills funnat ske, i mån av behov ägna de tuberkulösa och deras familjer bistånd framför allt ekonomiska angelägenheter, samtidigt som någon ny, självständig form för den allmänna hjälpverksamheten icke bleve erforderlig.

I princip synes tillfyllest, att en kurator knytes till varje centraldispensär. Skulle i det enskilda fallet vara uppenbart, antingen att för någon centraldispensär kräves flera än en kurator eller att i landstingsområden med två eller flera centraldispensärer två eller flera dispensärer kunna giva full samsättning åt allenast en dylik befattningshavare, torde därav föranledd jämkning böra vidtagas i de statsbidragsgrunder, som nedan föreslås. Samma synes böra bliva fallet, då av befolkningsförhållandena för något fall påkallas annan gränsdragning för kuratelet, än vad som gäller för olika centraldispensärer inom samma landstingsområde.

Mot detta vårt förslag skulle måhända den invändningen kunna resas, att en anknytning av kuratorsbefattningarna till sanatorierna vore att föredraga bl. a. med hänsyn därtill, att kuratorn i så fall komme i en nära personlig kontakt med de vårdade redan under dessas sanatorievistelse.

Även om visst fog kan finnas för en sådan modifiering av vårt förslag, torde å andra sidan en dylik anordning icke komma att i tillbörlig omfattning kunna tillgodose det »öppna fältarbete», som kuratorn enligt vår uppfattning främst bör ägna sig åt. Vidare skulle kuratorns anknytning till sanatoriet säkerligen menligt inverka på dispensärernas egen vilja att komma till rätta med dem redan nu åvilande uppgifter av »kuratorisk» natur. Slutligen är att märka att av samtliga för närvarande verksamma 40 centraldispensärer ej mindre än 23 anordnats i anslutning till sanatorium.

I de fall, där sådan sjukvårdsanstalt icke förbundits med centraldispensär, vilja vi dock betona önskvärdheten av att sysslomannen, husmodern eller annan för uppgiften lämpad befattningshavare anförtros att under den tid vederbörande patient vistas å sanatoriet fullgöra det arbete, som i olika avseenden eljest skolat åligga kuratorn. Vi förutsätta dock, att viktigare dispositioner vidtagas först efter samråd med kuratorn samt att erforderlig tillsyn av den tuberkulöse efter utskrivning från sanatoriet övergår till kuratorns verksamhetsuppgifter.

Härmed äro vi inne på det betydelsefulla spørsmålet om samverkan mellan sjukvårdsanstalterna och dispensärerna. Endast den del av denna angelägenhet, som inrymmer de tuberkulösas ekonomi, ligger inom ramen för vår utredning. Vi inskränka oss därför att framhålla vikten av att för dispensären vägledande uppgifter angående yrke, behov av yrkesutbildning inom tillämnat yrke samt skola, som härför anses lämplig med hänsyn till hälsotillståndet, ävensom om graden av arbetsförmåga och smittsamhet lämnas av anstaltsläkaren i god tid före patientens utskrivning. Önskvärdheten av att kurator kommer i personlig förbindelse med patient, som står i begrepp att utskrivas, ligger i öppen dag för det fall att patientens läge synes mera komplicerat och svårt att ordna.

Det säger sig självt, att en kuratorsverksamhet av nu antydd beskaffenhet måste ställa stora krav på de rent personliga förutsättningarna hos kuratorn. Här som eljest, då fråga är om mera självständigt, socialt betonat arbete, ligger nämligen stor vikt på att vederbörande besitter erforderlig initiativkraft och ett säkert omdöme.

Emellertid kräver icke minst en alltmera omfattande lagstiftning angående de sociala hjälpformerna en viss förberedande utbildning av delvis teoretisk natur. Vid sidan härav framstår det som synnerligen önskvärt, att den blivande kuratorn under icke alltför kort tid tjänstgjort å arbetsförmedlingsanstalt eller deltagit i arbetet vid dispensär. Självfallet måste där-

jämte uppställas som villkor, att vederbörande är något förtrogen med tuberkulossjukvården. Däremot anse vi ej sjuksköterskekompetens erforderlig.

Vad vidare angår kuratorns avlöning, synes en jämförelse med vad som i detta avseende gäller dispensärsköterskorna ligga närmast till hands. Då den utbildning, som vi nyss ifrågasatt för kuratorns del, otvivelaktigt torde komma att ställa sig mera kostsam och måhända även mera tidskrävande än nämnda sköterskors, bör enligt vårt förmenande en något högre lön vara förenad med kuratorsbefattningen än med en tjänstgöring såsom sköterska vid dispensär.

Mot ovan anförda synpunkter har kommittén för partiellt arbetsföra intet att erinra. Det må framhållas, att från det allmännas sida redan åtskilliga åtgärder vidtagits för tuberkulosens bekämpande, såsom inrättandet av vårdanstalter samt ordnandet av dispensärverksamhet. I fråga om kuratorsverksamheten för de tuberkulösa ha emellertid åtgärderna varit av ringa omfattning. Få grupper av partiellt arbetsföra ha emellertid så stora svårigheter att kämpa mot som de tuberkulösa. Vid utskrivning från sanatorium efter en behandling, som lett antingen till fullständig utläkning av sjukdomen eller till avsevärd förbättring, ställes den vårdade i många fall inför ett spörsmål, som såväl för honom själv som hans närmaste omgivning är av största betydelse, nämligen frågan om möjligheten att återupptaga ett tidigare bedrivit förvärsarbete eller att inträda i ett sådant arbete, för den händelse han före insjuknandet ej börjat någon verksamhet eller utbildats för något visst yrke. Bortsett från en lång konvalescens har den tidigare vårdade behov av en successiv arbetstillvänjning, något som den öppna marknaden sällan kan erbjuda. Det är sålunda ej enbart avbrottet i en tidigare bedriven verksamhet eller utbildning, som är av betydelse för återanknytningen till det praktiska arbetet. Den genomgångna sjukdomsprocessen har nämligen ofta äventyrat och mången gång omöjliggjort ett fortsättande av den tidigare sysselsättningen. Vissa yrken torde även böra undvikas till och med av dem, vilkas sjukdomsprocess gått till fullständig läkning, om arbetet kan antagas befordra uppkomsten av recidiv.

Av största vikt är således, att de tillfrisknade eller defektläpta återföras till ett för varje enskilt fall lämpat arbete. En långt gående individualisering i arbetsberedningen för denna grupp måste därför tillämpas. Arbetsberedningsverksamheten försvåras emellertid ofta av smittorädsla. Den sjuke har dessutom ofta på grund av den genomgångna sjukdomen och inaktiviteten fått sin arbetsförmåga nedsatt under den prestation, som erfordras, och behöver måhända därför tillfällen att träna upp denna under skyddade förhållanden. Sådana möjligheter saknas i regel. Många lungtuberkulösa ställas nu inför valet full arbetstid med måhända fysiskt mycket krävande arbete eller

intet arbete alls. Enda utvägen synes då för den tuberkulöse vara att under uppgift om fullgod hälsa åtaga sig arbetsuppgifter, vilka snart bliva honom övermäktiga och till följd därav leda till recidiv av sjukdomen. Det händer också, att en tuberkulös inför de svårigheter han stöter på, i resignationens tecken söker följa de givna råden om »vila och riklig kost» med hjälp av socialvårdsunderstöd, varigenom han så småningom kan komma in i ett tillstånd av indolens och blir mer eller mindre ohågad för arbete.

Det bör även betonas, att ett längre eller kortare avbrott i ett tidigare arbete ofta medför försämring av den sjukas ekonomiska ställning. Först sedan denna försämring nått en viss gräns, inträder enligt gällande sociallagstiftning samhällets skyldighet att hjälpa. Mellanperioden nödvändiggör ofta realisation av ägodelar och spolierande av ekonomiska tillgångar och då därtill kommer ovissheten inför framtidens utsikter till lämpligt arbete, skapar detta en gnagande oro, som ytterligare tär på de krafter, vilka i stället hade behövts för att övervinna sjukdomen.

Det torde vara ett synnerligen viktigt samhällsintresse, att de patienter, som utskrivs från sanatorium och äro i behov av yrkesutbildning eller arbetsanställning, få hjälp och vägledning därtill av samhället. Hela den förberedande verksamheten för arbetsanskaffning och yrkesutbildning fordrar emellertid mycket arbete och en noggrann planläggning, måhända mera än för andra grupper av partiellt arbetsföra. Kommittén anser därför, att denna verksamhet är av så kvalificerad beskaffenhet, att den påkallar särskilda åtgärder. För att en lösning av detta problem skall komma till stånd på ett tillfredsställande sätt, föreslår kommittén, att särskilda kuratorer tillsättas i de olika länen enbart för att handlägga kurators- och arbetsförmedlingsuppgifter för de tuberkulösa.

I likhet med tuberkuloseftervårdsutredningen är kommittén för partiellt arbetsföra av den uppfattningen, att omsorgen och anskaffandet av lämpligt arbete till den tuberkulösa bör intaga den betydelsefullaste platsen i fråga om kuratorns arbetsuppgifter. En väl tillrättalagd yrkesvägledning är ett annat viktigt led i det arbete, som även torde komma att åligga denne tjänsteman. Med hänsyn till att dessa båda uppgifter i huvudsak åvila den offentliga arbetsförmedlingen, anser kommittén nödvändigt, att ett så intimt samarbete som möjligt erhålles med arbetsförmedlingen och att dess resurser på dessa områden i görligaste mån utnyttjas. Ett sådant samarbete och utnyttjande av arbetsförmedlingens möjligheter torde endast bliva effektivt, därest befattningen är direkt knuten till den offentliga arbetsförmedlingen. Det torde därför vara ändamålsenligast, att befattningshavarna

anställas av länsarbetsnämnderna och att samma anställningsförhållanden bliva gällande för dessa som för assistenterna inom den vanliga arbetsförmedlingen. De s. k. dispensärkuratorerna skola således anställas och avlönas av staten och organisatoriskt ingå såsom en del i arbetsberedningen. Genom att knyta tjänsterna till arbetsförmedlingsapparaten vinnes även den fördelen, att omplacering av befattningshavare lätt kan vidtagas, därest någon av dessa skulle visa sig mindre lämpad för sin speciella uppgift.

I fråga om tjänstgöringsplats anser kommittén, att denna bör vara förlagd till centraldispensären. Detta arrangemang förutsätter givetvis, att den s. k. dispensärkuratorn skall besöka sanatorium, som icke ligger i anslutning till centraldispensär men som ligger inom hans verksamhetsområde, och där bistå patienterna med råd och upplysningar i deras angelägenheter.

Arbetsinstruktion för de s. k. dispensärkuratorernas verksamhet bör utfärdas av den centrala arbetsvårdsmyndigheten.

I likhet med vad som är fallet inom arbetsförmedlingsverksamheten för övrigt böra befattningshavarna benämnas assistenter. Skäl synas icke föreligga att för nämnda kategori införa en ny tjänstebeteckning. Beträffande tjänsternas natur föreslår kommittén, att dessa regleras efter samma grunder som för närvarande gälla för arbetsförmedlingspersonalen i övrigt. I den mån ett förståtligande av arbetsförmedlingen kommer till stånd, böra således även dessa tjänster inordnas i den statliga löneplanen. Kostnaderna för löner till dessa tjänstemän skola sålunda bestridas under anslaget under femte huvudtiteln till länsarbetsnämnderna och arbetsförmedlingsanstalterna: avlöningar. I fråga om expeditionslokal för assistenterna — dispensärkuratorerna — skall i första hand undersökas, om sådan utan ytterligare kostnad kan tillhandahållas av centraldispensären. I sådant fall bör denna vara skyldig att utan ersättning ställa lokal till förfogande. Skulle detta icke vara förhållandet, bör kostnaden för expeditionslokal bestridas av staten efter samma principer, som gälla för arbetsförmedlingens lokaler i övrigt. Övriga särskilda kostnader för dispensärkuratorsverksamheten, främst telefon och andra expenser, få bestridas av staten från anslaget till länsarbetsnämnderna och arbetsförmedlingsanstalterna: omkostnader.

Om en tjänst såsom dispensärkurator inrättas vid varje centraldispensär, skulle antalet kuratorer bli 51. Emellertid torde enligt kommitténs uppfattning antalet befattningshavare kunna begränsas till 39 genom sammanslagning av vissa centraldispensärområden. Följande fördelning är tänkbar.

L ä n	Centralsdispensärer	Antal tuberkulosfall kvarstående i centraldispensärregister den 31/12 1944	Antal kuratorer	Befattningshavarens stationseringsort
Stockholms stad ...	Stockholms stads ..	18 276	4	Stockholm
Stockholms län	Uttrans och Serafimerlasarettets ¹ ...	3 690	}	Stockholm
»	Norrtälje	955		
Uppsala län	Uppsala	1 922	1	Uppsala
Södermanlands län ..	Löts	1 538	1	Löt
Östergötlands län ..	Norrköpings stads ..	729	}	Norrköping
»	Kolmårdens	587		
»	Linköpings	2 041		
Jönköpings län	Eksjö	2 944	1	Eksjö
Kronobergs län	Växjö	2 554	1	Växjö
Kalmar län	Målilla	805	}	Kalmar
»	Kalmar	1 917		
Gotlands län	Visby	1 354	1	Visby
Blekinge län	Furs	3 029	1	Fur (ev. Karlshamn)
Kristianstads län ...	Broby	3 203	1	Broby (ev. Kristianst.)
Malmöhus län	Malmö	1 693	}	Malmö
»	Hälsingborgs	599		
»	Lunds	3 797		
Hallands län	Halmstads	797	}	Halmstad
»	Falkenbergs	950		
Göteb. o. Bohus län	Göteborgs stads	4 361	2	Göteborg
»	Mölnåls	1 394	1	Mölnåls
»	Svenshögens	898	}	Svenshögen
»	Dingle	1 254		
Älvsborgs län	Vänersborgs	594	}	Vänersborg
»	Kroppefjälls	562		
»	Västeråsens	1 082		
»	Sjö-Gunnarsbo	531		
»	Alingsås	711	1	Borås
Skaraborgs län	Stora Ekebergs	2 319	1	Axvall
Värmlands län	Arvika	1 427	}	Karlstad
»	Karlstads	2 286		
Örebro län	Örebro ²	3 332	1	Örebro
Västmanlands län ..	Västerås	1 915	1	Västerås
Kopparbergs län ...	Borlänge	2 274	}	Borlänge
»	Mora	1 024		
Gävleborgs län	Gävle	499	}	Gävle
»	Sandvikens	1 412		
»	Moheds (Bollnäs) ³ ..	1 758		
Västernorrlands län	Sundsvalls	1 660	1	Sundsvall
»	Örnsköldsviks	1 134	}	Nyland
»	Ådalens	1 905		
Jämtlands län	Sollidens	2 372	1	Östersund
Västerbottens län ..	Hällnäs	563	}	Umeå
»	Vilhelmina	908		
»	Umeå	1 583		
»	Skellefteå	2 108		
Norrbottens län	Luleå	2 525	1	Luleå
»	Älvsbyns	1 371	}	Älvsbyn
»	Sandträsk	954		
»	Övertorneå	1 626		

Summa 39 st.

¹ Centralsdispensär är under utbyggnad vid Serafimerlasarettet.² Uppdelat på tre, Örebro, Garphyttan och Lindsberg.³ Centralsdispensären är avsedd att bli flyttad till Bollnäs.

En sådan fördelning av tjänsterna på de olika dispensärområdena skulle innebära, att en befattningshavare i vissa fall finge sköta verksamheten vid flera än en centraldispensär. Det torde sålunda vara erforderligt, att assistenten — dispensärkuratorn — hade bestämda mottagningar dels vid samtliga dispensärer inom assistentens distrikt, dels vid de sanatorier, som icke ligga i anslutning till den centraldispensär, där han är stationerad. I övrigt torde verksamheten komma att påkalla resor inom distriktet i betydande omfattning. Relativt avsevärda kostnader för denne tjänstemans resor torde därför få beräknas. Givetvis komma utgifterna att starkt växla inom de olika områdena, men ett genomsnittligt belopp av 3 000 kronor pr år till resor synes vara erforderligt.

Beträffande tjänsternas placering i löneavseende anser kommittén, att det knappast skulle vara möjligt att erhålla tillräckligt kvalificerade krafter till dessa, om icke löneförmåner utgå, som minst motsvara dem, som tillkomma befattningshavare i lönegrad Eo 15 enligt civila icke-ordinarie reglementet, för närvarande (jan. 1946) ca 5 520 kronor på E-ort (inklusive dyrtids- och kristillägg).

En viss differentiering av löneplaceringen för ifrågavarande tjänster torde vara ändamålsenlig. Sålunda torde det få anses lämpligast, att fördelningen av tjänsterna vid Stockholms stads centraldispensär blir följande.

1	assistent	med	lön	enligt	lönegrad	Eo 18
1	»	»	»	»	»	Eo 15
2	»	»	»	»	»	Eo 12

Fördelningen av tjänsterna vid Göteborgs stads centraldispensär torde kunna ske på följande sätt.

1	assistent	med	lön	enligt	lönegrad	Eo 18
1	»	»	»	»	»	Eo 15

På övriga platser torde befattningarna kunna placeras i lönegrad Eo 15. Såsom framgår av ovanstående tablå, blir arbetsbördan ändock i viss mån ojämnt fördelad. Detta förhållande skulle möjligen kunna tala för en ytterligare differentiering av tjänsterna i fråga. Härvid må dock beaktas, att samma krav i fråga om utbildning m. m. måste ställas på samtliga assistenter, som ha att självständigt svara för verksamheten inom ett visst område.

D. Arbetsvårdsorgan i länsinstansen.

1. Arbetsförmedling.

Som nämnts i det föregående finnes redan ett antal arbetsberedningsassistenter i verksamhet för arbetsanskaffning åt partiellt arbetsföra.

Kommittén har ansett, att genom den effektivisering, som den offentliga arbetsförmedlingen sedan 1940 undergått, och genom den ställning den därmed kommit att intaga på den svenska arbetsmarknaden, möjligheter otvivelaktigt ha skapats att med arbetsförmedlingens medverkan uppnå ett bättre resultat av arbetsberedning för de partiellt arbetsföra än tidigare. Det är nämligen uppenbart, att ju fler arbetstillfällen, som lediganmälas på arbetsförmedlingskontoren, desto större utsikter har förmedlingen att erbjuda de partiellt arbetsföra för dem lämpliga anställningar. Det större utbudet av arbetstillfällen har överhuvud taget gjort det möjligt för förmedlingen att mera bevaka det andra ledet i den arbetsförmedlingsprincip, som alltifrån början tillämpats inom verksamheten, nämligen att tillse, att arbetaren erhåller det arbete, för vilket han bäst lämpar sig. Varje arbetssökandes hänvändelse till arbetsförmedlingen skall prövas efter hans personliga förhållanden. Det lämpliga arbetet skall alltid motsvara den arbetssökandes egenvärde som arbetskraft. Visserligen kvarstår problemet, hur arbetsförmedlingen samtidigt skall upprätthålla det första ledet av arbetsprincipen, nämligen kravet att arbetsgivaren skall erbjudas bästa möjliga arbetskraft, när för en lediganmäld plats lämplig arbetskraft finnes att tillgå bland såväl fullt friska som partiellt arbetsföra sökande. Men det må i detta sammanhang erinras om att en arbetshämmad person, om han kan placeras i sådant arbete, där hans defekt icke utgör ett hinder för fullgod prestation, icke längre bör betraktas som partiellt arbetsför utan jämföras med den fullgoda arbetskraften. Yrkeskvalifikationer och prestationsförmåga bli således utslagsgivande för urvalet av arbetskraft. Förekomsten av en defekt får icke predestinera en person till beteckningen mindre kvalificerad. Förmedlingen är skyldig att anvisa den för den ifrågavarande anställningen mest kvalificerade arbetskraften, oavsett om denna på grund av en defekt i ett eller annat i detta fall ovidkommande avseende enligt vanlig terminologi räknas som partiellt arbetsför. Överhuvud taget skall syftet med arbetsberedningen vara att placera den partiellt arbetsföre i en sådan sysselsättning, där arbetshindret ej inverkar på prestationsförmågan. De arbetssökandes kvalifikationer skola sålunda utgöra den huvudgrund, efter vilken urvalet av arbets-

kraft skall ske. Om till en arbetsanställning flera jämgoda sökande finnas anmälda, skall förmedlingen enligt gällande bestämmelser taga hänsyn till sökandens försörjningsplikt och, om även försörjningsplikten skulle vara likartad, till den tid vederbörande varit anmäld som arbetssökande. Kommittén har också ansett, att det med avseende på den partiellt arbetsföra arbetskraften med skäl må kunna hävdas, att dess inplacering i produktionen bör betraktas som ett samhällsintresse av sådan vikt, att man kan ifrågasätta, om icke den partiellt arbetsföre vid anvisningen bör ges företräde framför en i övrigt jämställd fullgod arbetssökande. Den fullgoda arbetskraften har i regel lättare att växla arbetsställe och yrke och smidigare anpassa sig efter nya lägen.

Det må i sammanhanget framhållas, att arbetsförmedlingens förstå att positivt medverka vid inplacering av partiellt arbetsföra i produktionen är helt beroende av det förtroende förmedlingen kan tillvinna sig hos arbetsgivarna. Detta förtroende torde blott kunna upprätthållas under förutsättning att förmedlingen anvisar den arbetskraft, som vid anvisningen är den för anställningen i fråga mest kvalificerade och bäst lämpade, med andra ord bästa möjliga arbetskraft. Arbetet med de svårplacerade måste därför av naturliga och praktiska skäl begränsas till att inom den allmänna förmedlingsverksamhetens ram framleta sådana arbetsuppgifter, som på grund av sin karaktär kunna förväntas vara lämpade för den partiella arbetskraften.

Kommittén anser, att man bäst komme att gynna de partiellt arbetsföra, om man har möjlighet att samordna arbetsanskaffningen till dessa med arbetsanskaffningen till den fullgoda arbetskraften. Genom den kontakt med arbetsgivarna, som skaffas genom förmedling av fullgod arbetskraft, blir det möjligt att i större utsträckning för de partiellt arbetsföras vidkommande utnyttja arbetsförmedlingens good will hos arbetsgivarna. En fristående institution, som enbart hade till uppgift att förmedla arbete till partiellt arbetsföra, kunde lätt få dåligt rykte, enär arbetsgivarna ansåge, att man från denna institution endast kunde erhålla sekunda arbetskraft.

Av det anförda synes framgå, att arbetsberedningen för de partiellt arbetsföra bör samordnas med den ordinarie arbetsförmedlingen.

Denna anordning bör också innebära, att arbetsanskaffningsverksamheten för de partiellt arbetsföra icke längre skall omhänderhas av anstaltskuratorer utan att verksamheten skall överlätas till den offentliga arbetsförmedlingen (den ordinarie arbetsförmedlingen eller specialavdelningen för arbetsberedning). Därav följer dock icke, att man skall förbjuda kuratorer, som ha särskilt god kontakt med vissa arbetsgivare, att träda i förbindelse med dessa och erbjuda arbetskraft. Det

är emellertid angeläget, att arbetsförmedlingen alltid underrättas i förväg i sådana fall, så att icke arbetsgivaren såsom nu ofta är fallet från flera håll får förfrågningar om anställande av partiellt arbetsföra.

2. Specialavdelning för arbetsberedning vid den offentliga arbetsförmedlingen.

Uppgiften att inplacera partiellt arbetsföra i produktionslivet kräver mera arbete och uppmärksamhet från arbetsförmedlingens sida än i fråga om den fullgoda arbetskraften. Den tjänsteman, som får sig förelagt att placera en partiellt arbetsför, måste ha mera tid att sätta sig in i den enskildes problem och noga överväga, vilka arbetstillfällen, som äro mest lämpade för den sökande. Själva framletandet av lämpliga arbetstillfällen kräver även större omsorg och mera arbete än i fråga om den vanliga arbetskraften. En felplacering kan bliva till större skada i det särskilda fallet för en partiellt arbetsför än i fråga om en fullt arbetsför. Det kan bli nödvändigt att företa en hel del extra åtgärder för den partiellt arbetsföre utöver vad som erfordras i fråga om den vanliga arbetskraften. Arbetsförmågan kan vara så nedsatt på grund av långvarig sjukdom eller överksamhet, att det blir nödvändigt, att den sökande först undergår arbetsträning eller prövas, om han verkligen passar för det ena eller andra arbetet, innan han med fördel kan utplaceras i arbete tillsammans med icke arbetshämmade. Det kan också bli nödvändigt, att han undergår omskolning eller yrkesutbildning, innan det blir möjligt att skaffa honom ett lämpligt arbete. I sådana fall bör ett samråd ske med arbetsförmedlingens övriga tjänstemän och med andra myndigheter, som kunna lämna råd i fråga om yrkesval eller ekonomiskt stöd under utbildnings- eller omskolningstiden. För att handlägga dessa ärenden synes det erforderligt, att vid varje huvudkontor av den offentliga arbetsförmedlingen en speciell avdelning inrättas med erforderligt antal tjänstemän (arbetsberedningsassistenter) för handläggning av arbetsvårdsärenden rörande partiellt arbetsföra. Avdelningen bör ha tillgång till läkare för medicinsk yrkesrådgivning m. m. samt även teknisk sakkunskap för rådgivning angående arbetssätt och konstruktion av lämpliga verktyg och andra specialanordningar. Kommittén har diskuterat läkarnas medverkan vid arbetsberedningen och därvid funnit, att ett stort behov av medicinsk sakkunskap föreligger i samband med åtgärder för de partiellt arbetsföra. Då omfattningen och utformningen av denna läkarnas medverkan i stor utsträckning är beroende av lösningen av andra frågor, som kommittén har under övervägande, ämnar kommittén taga upp detta problem i ett annat sammanhang.

Verksamheten vid denna specialavdelning skall avse endast sådan arbetskraft, som betraktas såsom särskilt svårplacerbar. Den speciella arbetsberedningen skall således gripa in, då det blivit klarlagt, att den ordinarie förmedlingen ej kan lösa problemet och då det anses, att särskilda åtgärder måste vidtagas för att ett resultat skall kunna uppnås.

För de av arbetsmarknadskommissionen hittills beslutade assistent-tjänsterna för arbetsberedning åt partiellt arbetsföra har fastställts samma arvode som för förste assistenterna inom den offentliga arbetsförmedlingen. Detta arvode motsvarar förmånerna i lönegrad Eo 18 i det civila icke-ordinariereglementet. Placeringen har ansetts motiverad med hänsyn till möjligheten att erhålla kvalificerade sökande till tjänsterna. Samma löneställning för befattningshavarna i de olika länen har förordats, enär samma kvalifikationer måste ställas på samtliga tjänstemän. Arbetsmarknadskommissionen har i första hand avsett, att en tjänsteman skulle finnas vid varje länsarbetsnämnd för handläggning av arbetsberedningsärenden. Utvecklingen har emellertid redan visat, att behovet av dylika tjänstemän varierar de olika nämnderna emellan och att i flertalet fall en enda tjänsteman icke är tillräcklig. Framförallt synes behov föreligga av utredande tjänstemän, som biträda arbetsberedningen med utredningar och handlägga frågor om eftervård och efterkontroll. Det måste även förutsättas, att den, som svarar för själva arbetsberedningen, skall företaga resor och ha mottagningar ute i länet. Vid sådana tillfällen bör någon finnas till hands på expeditionen, som svarar för verksamheten. Tillgång till en biträdande tjänsteman bör om möjligt finnas i varje län. Dessa biträdande arbetsberedningsassistenter föreslås böra i löneavseende placeras i lönegrad Eo 12 (assistent av andra klass). I en del större län föreligger behov av ytterligare assistenter, som självständigt skola handlägga arbetsberedningsärenden. Dessa böra placeras i lägst lönegrad Eo 15 (assistent av första klass).

Kommittén har på nuvarande stadium icke ansett sig kunna fastställa behovet på längre sikt av befattningshavare vid arbetsberedningen utan förordar, att preciseringen av behovet göres vid en tidpunkt, då närmare erfarenhet vunnits av verksamheten. Det synes sannolikt, att behovet av personal till en början kommer att vara större, enär arbetet med upporganiseringen av verksamheten och omhändertagandet av de partiellt arbetsföra, som för närvarande icke kunnat inpassas i produktionen, fordrar mera arbete än vid en tidpunkt, då det gäller att taga hand om det årliga tillskottet av partiellt arbetsföra. Kommittén har emellertid med ledning av tillgängliga statistiska uppgifter i fråga om folkmängd, frekvensen av partiellt arbetsföra m. m. skisserat det behov av personal, som synes föreligga

Förslag till assistenttjänster för arbetsberedningsuppgifter åt partiellt arbetsföra vid den offentliga arbetsförmedlingen med inplacering i lönegrad enligt civila icke-ordinarie lönerelementet.

L ä n	Arbetsberedning för tuberkulösa				Arbetsberedning för övriga grupper					Totalt
	Eo 18	Eo 15	Eo 12	S:a	Eo 21	Eo 18	Eo 15	Eo 12	S:a	
Stockholms stad och län	1	2	2	5	1 ¹	5	8	16	30	35
Uppsala län	—	1	—	1	—	1	—	1	2	3
Södermanlands län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Östergötlands län	—	2	—	2	—	2	1	2	5	7
Jönköpings län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Kronobergs län	—	1	—	1	—	1	—	1	2	3
Kalmar län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Gotlands län	—	1	—	1	—	1	—	—	1	2
Blekinge län	—	1	—	1	—	1	—	1	2	3
Kristianstads län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Malmöhus län	—	2	—	2	—	2	2	2	6	8
Hallands län	—	1	—	1	—	1	—	1	2	3
Göteborgs o. Bohus län	1	3	—	4	—	2	2	3	7	11
Älvsborgs län	—	2	—	2	—	1	1	1	3	5
Skaraborgs län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Värmlands län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Örebro län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Västmanlands län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Kopparbergs län	—	1	—	1	—	1	1	1	3	4
Gävleborgs län	—	2	—	2	—	1	1	1	3	5
Västernorrlands län	—	2	—	2	—	2	—	2	4	6
Jämtlands län	—	1	—	1	—	1	—	1	2	3
Västerbottens län	—	2	—	2	—	1	1	1	3	5
Norrbottnens län	—	3	—	3	—	1	1	1	3	6
Summa	2	35	2	39	1	32	26	43	102	141

för den närmaste tiden, men föreslår i övrigt, att uppdraget att utforma den slutliga organisationen överlämnas till statens arbetsmarknadskommission eller den särskilda kommitté, som har att utreda frågor rörande den offentliga arbetsförmedlingen. I ovanstående tablå ha förutom arbetsberedningsassistenterna vid arbetsförmedlingen även upptagits de assistenter, som skola handhava dispensärkuratorsverksamheten för de tuberkulösa.

En del av de i tablå upptagna tjänsterna äro som förut framhållits redan beslutade och inrättade, varför samtliga icke äro att betrakta såsom nytillkommande tjänster. I princip är en arbetsberedningsassistenttjänst inrättad vid varje länsarbetsnämnd med lön enligt lönegrad Eo 18. Undantag härifrån utgöra emellertid länsarbetsnämnden i Gotlands län, där ingen assistenttjänst inrättats, samt nämnderna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, där två assistenttjänster i lönegrad Eo 18 inrättats. Utom de här nämnda assistenterna äro emel-

¹ Redan förefintlig tjänst.

lertid för närvarande en del andra befattningshavare sysselsatta med arbetsberedningsuppgifter. Vid arbetsberedningskontoret i Stockholm är sålunda ett tiotal tjänstemän anställda. Den här skisserade organisationen utgör således närmast en mera fast utformning av en redan arbetande organisation. Helt nya äro emellertid de särskilda assistenttjänsterna för dispensärkuratorsverksamheten.

Beträffande assistenternas stationeringsorter är det i första hand tänkt, att de skola tjänstgöra vid arbetsförmedlingens huvudkontor i länen. Undantag förordas dock för assistenterna för de tuberkulösa, som i regel skola vara stationerade vid centraldispensärerna. Även i fråga om arbetsberedningsassistenterna för övriga grupper förordas ett par undantag. För Östergötlands län skola en assistent i lönegrad Eo 18 och en i lönegrad Eo 12 vara stationerade i Norrköping, och för Västernorrlands län skola en assistent i lönegrad Eo 18 och en i lönegrad Eo 12 vara stationerade i Sundsvall.

3. Arbetsberedningsassistenternas arbetsuppgifter.

Den offentliga arbetsförmedlingens mera omfattande medverkan i fråga om arbetsanskaffning åt partiellt arbetsföra befinner sig ännu i försöks- och experimentstadiet. Sålunda har en närmare instruktion för de i verksamhet varande arbetsberedningsassistenterna icke utfärdats. Statens arbetsmarknadskommission har liksom i fråga om länsarbetsnämndernas övriga verksamhet velat avvakta utvecklingen och låta organisationen först få erforderlig stadga. Uppdraget att utforma arbetsinstruktion för assistenterna torde därför överlämnas till den centrala arbetsvårdsmyndigheten. Vissa riktlinjer för verksamheten ha emellertid lämnats av arbetsmarknadskommissionen i skrivelse till länsarbetsnämnderna den 8 maj 1945. I denna anföres bland annat.

Inrättandet av särskilda befattningar för arbetsberedning har tillkommit för att — som ett led i strävandena att skapa en individualiserad arbetsförmedling — göra det möjligt att effektivisera den tidigare verksamheten. Principiellt skall sålunda assistentens arbete ingå som ett led i den kontinuerliga verksamheten vid de olika arbetsförmedlingsorganen inom länet. Assistenten bör betrakta sitt arbete som ett komplement till den ordinarie förmedlingsverksamheten. Arbetsberedningen är icke en specialförmedling, fackarbetsanvisning, som t. ex. tjänstemannaförmedlingen; den är snarare att jämföras med yrkesvägledningsverksamheten och avser således att stödja och biträda de ordinarie förmedlingsorganen i deras arbete med särskilt komplicerade arbetsuppgifter. Den får icke bli ett från den övriga arbetsförmedlingen fristående förmedlingsorgan, icke »en stat i staten». Till assistenten skola tjänstemännen vid arbetsförmedlingens olika kontor och ombuden kunna vända sig, då svårigheterna att utplacera en arbetssökande synas avsevärda.

Det är i arbetsförmedlingsarbetet som bekant nödvändigt att beakta arbetskraftens individuella problem. Varje förmedlingstjänsteman blir något av en socialkurator. Alldeles särskilt kommer detta givetvis att gälla assistenten för arbetsberedning, som måste vara beredd att med den enskilde sökanden diskutera dennes personliga problem och lämna råd och upplysningar i olika frågor. Assistenten bör också utgöra den instans, dit övriga förmedlingstjänstemän skola kunna vända sig för att för de sökandes räkning erhålla sakkunniga råd och anvisningar i hithörande frågor. Assistenten har sålunda en dubbel uppgift, dels arbetsförmedlarens, dels socialkuratorns.

En första förutsättning för att han rätt skall kunna fullgöra sina uppgifter som *förmedlare* är, att han — liksom övriga förmedlingstjänstemän — äger god kännedom om förhållandena på arbetsmarknaden och inom näringslivet, främst då inom det egna länet. Vidare bör han, eftersom hans uppgift är att biträda arbetsförmedlingarna med anskaffning av lämpligt arbete åt de mest svårplacerade, väl känna de olika förmedlingsorganens arbete. Lämpligt torde vara att låta assistenten under någon tid följa verksamheten vid länets arbetsförmedlingar. Därvid torde också grunden kunna läggas till det förtroendefulla samarbete med övriga tjänstemän, som här liksom i all förmedlingsverksamhet är en nödvändig förutsättning för ett effektivt arbetsresultat. Särskilt bör i detta sammanhang uppmärksammas betydelsen av ett gott samarbete med yrkesvägledningens befattningshavare.

För att kunna fullgöra sin uppgift som *socialkurator* måste assistenten vara väl förtrogen med sociallagstiftningen och det sociala arbetet i allmänhet och med socialvårdens utformning inom det egna länet i synnerhet. Han bör sålunda förskaffa sig ingående kännedom om inom verksamhetsområdet förefintliga sociala och filantropiska institutioner och organ.

En angelägen uppgift för assistenten torde få anses vara att skaffa sig grundlig kännedom om förekomsten av partiell arbetsoförmåga hos vid arbetsförmedlingarna inom länet anmälda arbetssökande. I detta syfte kan lämpligen i samband med de ovan rekommenderade besöken hos olika arbetsförmedlingsorgan en genomgång verkställas av det aktuella sökanderegistret. Åtgärder böra därefter snarast vidtagas för utplacering av dessa svårplacerade. Det gäller därvid för assistenten att i samråd med avdelningen söka bereda den arbetssökande ett arbete, för vilket han eller hon har tillräckliga kvalifikationer och där det speciella arbetshindret ej utgör hinder för en fullgod arbetsprestation. Överhuvud taget måste målsättningen för arbetsberedningen vara just detta, att leta fram ett för den partiellt arbetsföre lämpligt arbete. Erfarenheterna ha visat, att detta med hänsyn till arbetslivets långt gående differentiering är möjligt i vida större utsträckning än vad man vanligen föreställer sig. I fortsättningen böra arbetsförmedlingarna — förutom i fråga om fullt klara fall av partiell arbetsoförmåga — påkalla assistentens medverkan beträffande alla mera komplicerade och långvariga arbetslöshetsfall, vilka till övervägande delen torde kunna föras tillbaka till någon form av partiell arbetsförhet.

I ett senare skede av verksamheten torde en allmän inventering böra ske i samråd med vederbörande socialvårdsorgan och övriga för den partiella arbetskraften verksamma institutioner och föreningar i syfte att »uppspara» sådana partiellt arbetsföra, som icke finnas anmälda vid arbetsförmedlingarna.

Allmänt bör för samarbetet med de olika arbetsförmedlingarna gälla:

De arbetsökande partiellt arbetsföra skola vara inskrivna vid ett ordinarie arbetsförmedlingsorgan, och det tillkommer i första hand detta att söka bereda dem lämplig anställning. Om en tjänsteman vid det ordinarie organet kan anvisa en partiellt arbetsför lämpligt arbete, skall detta ske i vanlig ordning, och assistentens medverkan behöver sålunda icke ovillkorligen påkallas. Endast för den händelse tjänstemannen finner svårigheterna att bereda arbete sådana, att han icke på egen hand kan lösa problemet, bör han begära assistentens hjälp. Även sådana sökande, som remitterats direkt till assistenten från olika sociala organ och institutioner, skola inskrivas vid vederbörande ordinarie förmedlingsorgan.

All utplacering i arbete av till assistenten hänvisade sökande, sålunda också den ackquisition hos företagarna, som bör utgöra ett nödvändigt led i assistenternas arbetsberedande verksamhet, skall ske efter samråd med vederbörande ordinarie förmedlingsorgan. Härigenom skapas en garanti för att den fullgoda arbetskraftens berättigade intressen icke trädes för nära. Även de lediga platser, som kunna anmälas direkt till assistenten, skola registreras hos vederbörande förmedlingsorgan. Å andra sidan skola förmedlingsorganen hålla assistenten underrättad om sådana arbetsstillfällen, som särskilt lämpa sig för den partiella arbetskraften och som icke kunna tillsättas med där anmäld arbetskraft.

Kommittén vill understryka, att de här framförda synpunkterna väl motsvara kommitténs syn på arbetsberedningsassistenternas arbete. De väsentliga uppgifterna för assistenterna torde nämligen vara att handha den förmedlande verksamheten för de arbetsökande, som remitteras till specialavdelningen för partiellt arbetsföra från andra avdelningar av arbetsförmedlingen eller från andra sociala institutioner. Det torde dessutom åligga assistenterna att söka kontakt med arbetsgivare- och företagareorganisationer samt propagera för och lämna upplysningar om den partiellt arbetsföra arbetskraften och på så sätt skapa good will för sitt arbete. Assistenterna böra ha mottagningar vid arbetsförmedlingarna på skilda orter inom länen. Ett intimt samarbete skall upprätthållas med kolleger inom arbetsförmedlingen lika väl som med kuratorer på sjukhus och anstalter. Ungdomsförmedlingens erfarenhet i fråga om yrkesvägledning skall tagas i anspråk. Övrigt skola assistenterna företaga utredningar och handlägga ärenden, som av länsarbetsnämnderna må uppdragas åt dem att fullgöra.

I fråga om assistenternas kvalifikationer torde stora krav böra ställas, och frågan om assistenternas utbildning bör därför ägnas särskild uppmärksamhet. Arbetsmarknadskommissionen har genom treveckurskurser, förlagda till arbetsberedningskontoret i Stockholm, givit de nytillträdande assistenterna tillfälle att dels genom arbete vid kontoret praktiskt sätta sig in i sina arbetsuppgifter, dels genom föreläsningar i samband med kursen förvärva teoretiska insikter i hithörandes pörs-

mål. Förevarande kursverksamhet synes i och för sig vara värdefull under förutsättning, att man kan rekrytera tjänsterna med personer med goda förkunskaper inom det sociala området. Det måste starkt understrykas, att kraven på dessa tjänstemäns kvalifikationer måste ställas höga. De böra för detta arbete förutom speciella personliga egenskaper även besitta goda kunskaper om sociallagstiftning och socialt arbete överhuvud taget samt insikter i psykologi och psykiatri. Kursverksamheten bör därför även inriktas på att ge tillräckliga kunskaper på sistnämnda områden. Framförallt kan det bli nödvändigt med återkommande fortbildningskurser för assistenterna, då ständiga ändringar ske inom sociallagstiftning och på det sociala området överhuvud taget. Den centrala arbetsvårdsmyndigheten bör därför även ha denna fråga under ständig uppmärksamhet.

4. Länsarbetsnämndens befattning med arbetsvården.

Såsom tidigare framhållits, anser kommittén, att arbetsvården i länsinstansen skall handhas av länsarbetsnämnden.

Enligt 7 § kungörelsen den 7 maj 1940 nr 328 om länsarbetsnämnder, ändrad 1944 (703) och 1945 (339), är länsarbetsnämnd från och med den 1 juli 1945 sammansatt på följande sätt.

Kungl. Maj:t förordnar efter förslag avgivna i den ordning nedan sägs för en tid av fyra år i sänder ordförande, ledamöter och ersättare, därvid tillika en av ledamöterna förordnas att vara vice ordförande.

Förslag till ordförande, vice ordförande och ytterligare en ledamot jämte ersättare för denne avgivas av ordföranden och chefen för arbetsmarknads-kommissionen såvitt möjligt bland dem, vilka inom länet äro förfarna i allmänna arbetsmarknadsfrågor.

Beträffande övriga ledamöter jämte ersättare för dessa skola förslag, avseende i varje särskilt fall en ledamot, avgivas av

1) landstingets förvaltningsutskott, stadskollegierna i Stockholm och Göteborg samt drätselkamrarna i Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle,

2) hushållningssällskapens förvaltningsutskott,

3) svenska arbetsgivareföreningen,

4) landsorganisationen i Sverige,

5) tjänstemännens centralorganisation.

Beträffande den ytterligare ledamot jämte ersättare för denne, var till förslag skall avgivas av arbetsmarknads-kommissionens ordförande, må nämnas, att denna ledamot i regel är kvinna.

Enligt 8 § i kungörelsen om länsarbetsnämnder är vid varje länsarbetsnämnds sida såsom rådgivande församling ställt länsarbetsnämndens råd. I rådet skola ingå vägdirektören, en av egnahemsnämnden,

en av skogsvårdsstyrelsen och en av landstingets förvaltningsutskott utsedd ledamot samt av arbetsmarknadskommissionen utsedda ledamöter till det antal kommissionen bestämmer. Den föreliggande bestämmelsen med avseende på länsarbetsnämndernas sammansättning lägger således icke hinder i vägen att knyta ytterligare erforderlig sakkunskap för behandling av ärenden rörande arbetsvård till länsarbetsnämnden genom ledamöter i rådet efter medgivande från arbetsmarknadskommissionen. Representanter för sjukförsäkringen, pensionsförsäkringen, sjukvården, yrkesutbildningen och organisationer för partiellt arbetsföra kunna således ingå i länsarbetsnämndernas råd. I varje fall bör rådet kompletteras med en läkare, som alltid kan delta i länsarbetsnämndens handläggning av arbetsvårdsärenden.

Länsarbetsnämnden skall, som tidigare anförts, fungera såsom länsarbetsvårdsnämnd med uppgift att följa utvecklingen inom länet på arbetsvårdens område och i fråga om hjälpverksamheten bland de partiellt arbetsföra. Nämnden skall hos den centrala arbetsvårdsmyndigheten göra de framställningar och förslag, vartill läget giver anledning, och fullgöra de uppgifter, som av myndigheten överlämnas till nämnden. Länsarbetsnämnden skall främst handlägga frågor om arbetsanskaffning åt partiellt arbetsföra och i övrigt söka utnyttja de resurser, som finnas i fråga om yrkesutbildning och omskolning för partiellt arbetsföra.

Länsarbetsnämndernas befattning med arbetsvårdsärendena överhuvud taget blir givetvis beroende av vilka anordningar, som komma att genomföras för de partiellt arbetsföra. Förslag till instruktion för nämndernas verksamhet på området kommer därför att kunna framläggas först sedan kommittén i det närmaste slutfört sitt arbete.

5. Register över till länsarbetsnämnden anmälda arbetsvårdsfall.

För att det skall vara möjligt för länsarbetsnämnden att följa de enskilda arbetsvårdsfallen samt ha en god överblick över de uppgifter, som insändas av rapportskyldiga myndigheter angående personer, som äro i behov av arbetsvård, torde det vara erforderligt, att ett register upplägges vid varje länsarbetsnämnd över till nämnden inrapporterade och av nämnden behandlade fall. Registret bör innehålla de uppgifter, som äro erforderliga för bedömande av de åtgärder, som böra vidtagas i de enskilda fallen, åtgärder, som vidtagits, samt anteckningar om fallens fortsatta utveckling. De sistnämnda uppgifterna torde ha stort värde för nämndens arbete i fråga om arbetsplacering, då det kan vara av vikt att kunna statistiskt belysa de olika invalid-

gruppernas möjligheter inom olika yrken. Det torde alltså så småningom bli möjligt att samla material i fråga om de olika lytesgruppernas sätt att klara olika arbeten och genom praktiska exempel kunna påvisa, vilka arbeten som kunna betraktas såsom särskilt lämpade för den speciella lytesgruppen. Det omnämnda registret skall även fylla den funktionen att utgöra ett clearinginstrument, därest rapporter inkomma från flera olika myndigheter rörande samma fall. Det måste emellertid framhållas, att registret icke får tjäna något självändamål utan att det skall utgöra ett hjälpmedel i arbetsberedningsarbetet. Den närmare utformningen av registret torde lämpligast uppdragas åt den centrala arbetsvårdsmyndigheten.

E. Arbetsvårdsorgan i riksinstansen.

1. Rikskonsulenter och deras arbetsuppgifter.

Såsom tidigare framhållits, anser kommittén angeläget att få en samordning till stånd mellan de olika organ, som ombesörja arbetsvård för partiellt arbetsföra, att arbetsvården göres tillgänglig i lika utsträckning för samtliga grupper av partiellt arbetsföra samt att handläggningen av arbetsvårdsfallen sker efter i görligaste mån enhetliga riktlinjer. Även om en sådan samordning av särintressena kommer till stånd, kommer ändock arbetsvården för de olika lytesgrupperna i viss mån att påverkas av gruppens speciella förhållanden. Det fordras ingående kännedom om de olika gruppernas egenskaper och speciella svårigheter för att arbetsvården skall bli effektiv. En god kontakt med de partiellt arbetsföras egna organisationer måste även upprätthållas. För dessa ändamål är det önskvärt, att det finnes speciella kontaktmän och experter med särskild kännedom om de olika gruppernas egenheter. Kommittén anser det vara nödvändigt, att för de olika grupperna av partiellt arbetsföra särskilda konsulentbefattningar inrättas, vilkas innehavare således få till uppgift att företräda och bevaka gruppernas speciella intressen.

Hos den centrala arbetsvårdsmyndigheten böra inrättas sex konsulenttjänster, en för varje grupp av partiellt arbetsföra. Således bör det finnas en konsulent för de blinda och synsvaga, en för de döva och dövstumma, en för de vanföra, en för de tuberkulösa, en för de kroniskt sjuka och åldersbelastade samt en för övriga (i huvudsak psykiskt sjuka och missanpassade).

Rikskonsulenterna skola hålla ständig kontakt med de partiellt ar-

betsföras organisationer inom sitt område samt tillhandagå den centrala arbetsvårdsmyndigheten med råd och upplysningar i ärenden, som beröra den företrädde gruppens speciella förhållanden.

Konsulenterna skola besöka arbetstränings- och yrkesutbildningsanstalter, där partiellt arbetsföra utbildas, samt lämna råd och anvisningar för underlättande av försäljning av partiellt arbetsföras produkter etc. Konsulenterna skola vidare vara statens representanter, när det gäller att bevaka de partiellt arbetsföras intressen i olika avseenden, såsom beträffande bostadsfrågan för tuberkulösa, utfående av vissa förmåner etc. De skola besöka sjukhus och anstalter och samråda med läkare, kuratorer och arbetsterapeuter om lämpliga åtgärder beträffande de olika typerna av arbetsvårdsfall. De skola jämväl stimulera införandet av sysselsättnings- och arbetsterapi vid sjukhusen, lämna råd i fråga om yrkesutbildning och arbetsträning för partiellt arbetsföra, besöka dispensärer samt tillhandagå kommunala myndigheter med råd i angelägenheter, som röra enskilda arbetsvårdsfall. De skola lämna upplysningar och råd till kuratorerna vid sjukhusen och arbetsberedningsassistenterna vid länsarbetsnämnderna till ledning i deras arbete samt tillhandagå nämnda tjänstemän med upplysningsmaterial för deras verksamhet.

De närmare riktlinjerna för rikskonsulenternas arbete torde böra utformas av den centrala arbetsvårdsmyndigheten i samråd med de myndigheter, som närmast äro berörda och som föreslås skola ingå i en särskild rådgivande delegation.

Med hänsyn till de kvalificerade uppgifter, som enligt vad ovan anförts skola ankomma på rikskonsulenterna, finner kommittén skäligt, att konsulenterna erhålla arvode, motsvarande lägst löneförmånerna i lönegrad Eo 22 i civila icke-ordinarie reglementet.

2. Den centrala arbetsvårdsmyndigheten.

Utslagsgivande för förslaget att lägga den lokala ledningen av arbetsvården hos länsarbetsnämnden har, såsom tidigare anförts, varit den omständigheten, att detta organ redan förfogar över anordningar och erfarenheter, som äro oumbärliga för bedrivandet av en rationell arbetsvård, framförallt en god kontakt med arbetsmarknadens parter och erfarenheter av yrkesvägledningsverksamhet och arbetsmarknadens möjligheter i olika konjunkturlägen. Av samma skäl synes det kommittén ändamålsenligast att förlägga den centrala ledningen av arbetsvården hos den centrala arbetsmarknadsmyndigheten för att på bästa sätt kunna utnyttja arbetsmarknadsorganens sakkunskap och kontakt med arbetsmarknaden och dess parter vid arbetsanskaffning och arbets-

vård åt partiellt arbetsföra. Kommittén föreslår, att inom arbetsmarknadscommissionens kansli inrättas en särskild arbetsvårdsbyrå, vilken får till uppgift att handlägga arbetsvårdsärenden för partiellt arbetsföra. För att arbetsmarknadscommissionen skall kunna på lämpligt sätt handhava arbetsvården, erfordras tillgång till sakkunskap från de olika områden, som mer eller mindre nära beröra arbetsvården, främst sjukvården, socialförsäkringen, socialvården, fångvården och yrkesutbildningen. Därjämte böra representanter för arbetsmarknadens parter och de partiellt arbetsföra själva ha medinflytande på arbetsvårdsärendenas handläggning. För ändamålet föreslår kommittén, att till arbetsmarknadscommissionen knytes en särskild delegation med väsentligt rådgivande funktion. Med hänsyn till att arbetsgivareföreningen, landsorganisationen, tjänstemännens centralorganisation och överstyrelsen för yrkesutbildning för närvarande äro representerade i arbetsmarknadscommissionen, torde den särskilda delegationen för arbetsvårdsfrågor kunna begränsas till att avse representanter för envar av medicinalstyrelsen, pensionsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen och de partiellt arbetsföra. Ledamöterna i delegationen böra utses av Kungl. Maj:t efter förslag från vederbörande myndighet och, vad beträffar representant för de partiellt arbetsföra, efter förslag från representativa organisationer för dessa.

Beträffande arbetsmarknadscommissionens befattning med arbetsvårdsfrågor föreslår kommittén följande.

Arbetsmarknadscommissionen skall vara den centrala myndigheten, som skall taga initiativ i arbetsvårdsfrågor, hava organiserande och övervakande funktioner samt vara besvärinstans i fråga om länsarbetsnämndernas befattning med arbetsvårdsfrågor. Den förberedande och expeditionella behandlingen av arbetsvårdsärenden skall handhavas av arbetsvårdsbyrån, vilken skall förestås av en byråchef. Chefen för den föreslagna arbetsvårdsbyrån skall förordnas av Kungl. Maj:t efter förslag av statens arbetsmarknadscommission. Arvode till chefen för arbetsvårdsbyrån bör utgå motsvarande de avlöningsförmåner, som tillkomma befattningshavare i lönegrad Eo 30 enligt civila icke-ordinarie reglementet. Beträffande övriga befattningshavare med högre arvoden än motsvarande lönegrad Eo 20 i det civila icke-ordinarie reglementet må framhållas, att för utredningar och handläggning av ärenden för byråns räkning bör inrättas en sekreterarebefattning med arvode motsvarande lönegrad Eo 24 i det civila icke-ordinarie reglementet. Dessutom tillkomma de tidigare nämnda sex konsulenterna, en för varje grupp av partiellt arbetsföra, vilka böra erhålla arvoden motsvarande lönegrad Eo 22. Övrig för verksamheten erforderlig biträdande personal må anställas av statens arbetsmarknadscommission

enligt för kommissionen nu gällande normer. Löner, arvoden, förvaltningskostnader och övriga med arbetsvårdens organisation förenade kostnader skola bestridas av medel, som anvisas under femte huvudtiteln till statens arbetsmarknadskommission för avlöningar, omkostnader och för åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. Kommissionens kassakontor skall omhänderhava alla erforderliga utbetalningar för arbetsvårdsbyråns räkning.

3. Samarbetet med övriga av arbetsvården berörda myndigheter.

Såsom torde framgå av det tidigare anförda, innefattar arbetsvården en följd av åtgärder, som beröra ett flertal olika verksamhetsområden, vilka i administrativt hänseende äro skilda från varandra. Sålunda torde de åtgärder, som avse sysselsättning och arbete som ett led i läkarvården, sysselsättnings- och arbetsterapi, i första hand falla under medicinalstyrelsen. Frågor om ersättning åt skadade eller sjuka handläggas av riks försäkringsanstalten och pensionsstyrelsen. Vidare måste arbetsvårdsåtgärder, som avse yrkesutbildning och omskolning planläggas i nära samförstånd med och delvis handhavas av överstyrelsen för yrkesutbildning. Givet är också, att en intim kontakt måste upprätthållas med arbetsmarknadens parter, arbetsgivareföreningen, landsorganisationen och tjänstemännens centralorganisation. Kontakten med de partiellt arbetsförs organisationer bör också vara god. Vissa grupper av partiellt arbetsföra komma närmast i beröring med organ under fångvårdsstyrelsen och socialstyrelsen, varför samarbete med dessa myndigheter även måste komma till stånd.

Statens arbetsmarknadskommission har redan nu samarbete med några av de ovannämnda myndigheterna. Med överstyrelsen för yrkesutbildning är intim kontakt knuten i och med att arbetsmarknadskommissionen är representerad i överstyrelsen och vice versa. Vidare har i en skrivelse av den 13 december 1945 till de länsarbetsnämnder, där arbetsberedningsassistenter finnas i verksamhet, meddelats, att arbetsmarknadskommissionen träffat överenskommelser med pensionsstyrelsen om samarbete mellan arbetsberedningsassistenterna å ena sidan och pensionsnämnderna å andra sidan i fråga om fall, som behöva bliva föremål för invaliditetsförebyggande verksamhet. I nämnda skrivelse anföres bland annat.

I pensionsärende eller ärende angående invaliditetsförebyggande åtgärder (sjukvård, yrkesutbildning) skall enligt pensionsstyrelsens föreskrifter undersökas, huruvida möjligheter föreligga att utan särskild utbildning bereda sökanden ett med hänsyn till krafter och färdigheter lämpligt arbete. Det har befunnits önskvärt att härvid utnyttja arbetsförmedlingens

kunskap om och kontakt med arbetsmarknaden. Pensionsstyrelsen har för den skull anmodat pensionsnämnderna samt ombudet att, då så erfordras, hänvända sig till assistenterna för arbetsberedning med anhållan om arbetsförmedlingens medverkan vid dylik undersökning.

I undantagsfall kan arbetsförmedlingens medverkan komma att påkallas jämväl direkt av pensionsstyrelsen.

Arbetsmarknadskommissionen har även inlett samarbete med riks-försäkringsanstalten i fråga om ersättningsärenden till beredskapsinvalid-er, för vilka arbetsmarknadskommissionen genom beslut den 25 maj 1945 av Kungl. Maj:t erhållit i uppdrag att ombesörja arbetsvårds-åtgärder, syftande till att bereda de skadade utkomst genom eget ar-bete. Samarbete mellan fångvårdsstyrelsen och arbetsmarknads-kommissionen har upptagits i fråga om arbetsanskaffningen åt de från fångvårdsanstalterna villkorligt frigivna och utskrivna. I cirkulärskri-velse den 5 mars 1945 till samtliga länsarbetsnämnder har arbetsmark-nadskommissionen meddelat de närmare föreskrifterna för detta sam-arbete.

Kommittén för partiellt arbetsföra är av den uppfattningen, att det samarbete, som arbetsmarknadskommissionen således inlett med vissa myndigheter, vilkas arbetsområden ligga arbetsvården nära, bör ut-sträckas till samtliga berörda myndigheter och ytterligare intensifieras och fördjupas. Härvid torde den rådgivande delegation, som enligt kommitténs förslag skall knytas till arbetsmarknadskommissionen, ut-göra ett viktigt instrument icke enbart för samordningen av olika myn-digheters och organisationers intressen, utan även för utvecklandet och upprätthållandet av en god personlig kontakt mellan de olika myn-digheternas och organisationernas funktionärer.

KAP. V. KOSTNADSBERÄKNINGAR.

Kommittén för partiellt arbetsföra förutsätter, att proposition angående utbyggnad av arbetsvårdsorganisationen kommer att snarast avlåtas till riksdagen i enlighet med de förslag, som avgivits i föreliggande betänkande. Som framhållits i det föregående, kan en omedelbar utbyggnad av hela den föreslagna kuratorsorganisationen knappast påräknas inom de närmaste två åren med hänsyn till den föreliggande knappheten på för befattningarna lämpade personer. En del av de föreslagna tjänsterna torde emellertid kunna tillträdas under det första verksamhetsåret och flertalet tillsättas under det därpå följande året.

De kostnadsberäkningar, som ha gjorts i det följande, avse den totala utbyggnaden av kuratorsorganisationen vid sjukhus och anstalter i enlighet med de förslag, som framlagts. Den huvudsakliga utgiftsposten belöper sig på löner till befattningshavare inom arbetsvårdsorganisationen, och endast en mindre del beräknas avse onkostnader m. m.

Den kuratorsorganisation vid sjukhus och anstalter, som föreslagits i det föregående, avser 278 heltidsanställda och 95 deltids- (halvtids-) anställda kuratorer. Hela lönekostnaden för kuratorsorganisationen skulle med en beräknad genomsnittslön, motsvarande förmånerna å E-ort, enligt lönegrad Eo 15 i det civila avlöningsreglementet kunna uppskattas till 1,8 miljoner kronor per år. Av tjänsterna beräknas 112 heltidstjänster och 5 deltidstjänster avse statliga eller med högt statsbidrag understödda anstalter (vanföreanstalterna). Statsverkets kostnader för kuratorsorganisationen torde, därest statsbidrag utgår med 50 procent till kuratorernas löner vid andra icke statliga anstalter än vanföreanstalterna, uppgå till 1,22 miljoner kronor, varav 0,63 miljoner kronor avse kostnader i form av avlöningar till kuratorer vid de statliga anstalterna och vanföreanstalterna samt 0,59 miljoner statsbidrag till kuratorernas löner vid andra anstalter.

För närvarande kunna statens kostnader för de redan inrättade kuratorstjänsterna vid anstalter, där staten bestrider kostnaderna för ku-

ratorns avlöning, beräknas till cirka 140 000 kronor. (I denna beräkning ha medtagits endast de anstalter, som upptagits i bilaga 1. Sammanlagt uppskattas antalet kuratorstjänster, som redan äro inrättade, till 33). Merkostnaden för staten för den utbyggnad av kuratorsorganisationen, som föreslås, skulle således belöpa sig till 1,08 miljoner kronor.

Kostnaderna för arbetsvårdsorganisationen, avseende tjänster m. m. vid länsarbetsnämnderna och statens arbetsmarknadskommision, beräknas sålunda.

Avlöningar till 141 *arbetsberedningsassistenter* (inberäknat dispensärkuratorerna):

				Kronor
1 inspektör i lönegrad	Eo 21		9 044:—
34 assistenter i »	Eo 18		235 092:—
61 » » »	Eo 15		347 515:—
45 » » »	Eo 12		232 970:—
Summa kronor				824 621:—

Av de här ovan upptagna tjänsterna äro enligt uppgift följande inrättade eller beslutade:

				Kronor
1 inspektör i lönegrad	Eo 21		9 044:—
27 assistenter i »	Eo 18		185 332:—
1 assistent » »	Eo 15		6 337:—
3 assistenter » »	Eo 12		16 540:—
Summa kronor				217 253:—

Den nytillkommande kostnaden för utbyggnaden av arbetsberedningsassistentorganisationen skulle således för avlöningar uppgå till 607 368:— kronor.

Omkostnader för lokaler, resor m. m. för de vid länsarbetsnämnderna anställda arbetsberedningsassistenterna beräknas till cirka 200 000:— kronor, varav cirka 120 000:— kronor till resor och omkostnader, avseende dispensärkuratorsverksamheten för de tuberkulösa.

Dessutom torde anslagen under VIII:e huvudtiteln till dövstumkonsulenter: Avlöningar, och dövstumkonsulenter: Omkostnader, tillsammans 61 000:— i och med överflyttningen av dövstumkonsulenterna till arbetsvårdsorganisationen, överföras till V:e huvudtiteln.

Avlöningar till personal i den *centrala organisationen*.

	Kronor
1 byråchef med lön motsvarande Eo 30	14 016:—
1 sekreterare » » Eo 24	10 640:—
6 konsulenter » » Eo 22	57 408:—
Biträdespersonal	30 000:—
Summa kronor	112 064:—

För omkostnader, resor och traktamenten inom den centrala organisationen torde få avses ett belopp av 20 000:— kronor.

I utredningen framlagda samtliga förslag skulle således draga följande nytillkommande kostnader för staten.

	Kronor
1. <i>Kuratorsorganisationen</i> : Avlöningar till kuratorer vid statliga och därmed jämförliga anstalter	490 000:—
Statsbidrag med 50 procent till avlöningar åt kuratorer vid andra anstalter	590 000:—
2. <i>Arbetsvårdsorganisationen</i> : Avlöningar till arbetsberedningsassistenter vid länsarbetsnämnderna, inklusive s. k. dispensärkuratorer	610 000:—
Omkostnader för lokaler, reseersättningar m. m. för de vid länsarbetsnämnderna anställda arbetsberedningsassistenterna (inklusive de s. k. dispensärkuratorerna)	200 000:—
Den centrala arbetsvårdsmyndigheten: Avlöningar	120 000:—
omkostnader, reseersättningar m. m.	20 000:—
Summa kronor	2 030 000:—

Kommittén vill i detta sammanhang framhålla, att här upptagna utgifter innebära, att avsevärda besparingar sannolikt kunna påräknas inom socialvård och socialförsäkring. Det kan som exempel nämnas, att möjligheten att hålla 20 000 — vilken siffra icke synes orimlig — partiellt arbetsföra i arbete, som annars skulle uppburit förtidspension, årligen innebär en besparing för samhället på 30 miljoner kronor, räknat efter en årlig pension på i genomsnitt 1 500 kronor.

KAP. VI. SAMMANFATTNING AV FÖRSLAG TILL EFFEKTIVISERAD KURATORS- OCH ARBETSFÖRMEDLINGSVERKSAMHET FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA.

Kommittén föreslår i föreliggande utredning

1) att åtgärder vidtagas för att åvägabringa en fastare och effektivare organisation av arbetsvården för partiellt arbetsföra,

2) att anordningar införas för uppspårande av de partiellt arbetsföra på ett så tidigt stadium som möjligt för att därigenom förhindra, att uppkomna arbetshinder förvärras och återgången i förvärvsarbete försvåras,

3) att läkare, sjukhus och vårdanstalter, dispensärer, distriktssköterskor, konsulenter och kuratorer, sjukkassor, olycksfallsförsäkringsanstalter (riksförsäkringsanstalten), arbetsförmedlingar, arbetslöshetskassor, arbetslöshetsnämnder, pensionsnämnder, pensionsstyrelsen, socialvårdsorgan samt enskilda hjälporganisationer skola till arbetsvårdsorganen rapportera fall, som synas vara i behov av arbetsvård,

4) att vid sjukhus och vårdanstalter anordnas kuratorsverksamhet — vid större anstalter med heltidsanställda kuratorer, vid mindre anstalter med deltidsanställda,

5) att kuratorerna liksom tidigare skola vara anställda hos huvudmännen för de anstalter, till vilka de äro knutna — sålunda som regel i fråga om sjukhusen landsting och städer utanför landsting — och att statsbidrag med 50 procent skall utgå till kuratorernas löner,

6) att det åt medicinalstyrelsen uppdrages att i samråd med arbetsvårdsmyndigheten utarbete normalinstruktion till respektive myndigheters ledning för precisering av kuratorernas arbetsuppgifter på sjukhus och sjukvårdsanstalter och åt fångvårdsstyrelsen att i samråd med arbetsvårdsmyndigheten utarbete normalinstruktion för styrelsen underställda anstalters kuratorer samt åt socialstyrelsen och pensionsstyrelsen att i samråd med arbetsvårdsmyndigheten på enahanda sätt utarbete normalinstruktion för dem underställda anstalters och inrättningars kuratorer,

7) att kuratorerna böra ha enhetlig utbildning och lönenormerna följaktligen vara i görligaste mån enhetliga,

8) att de nuvarande dövstumkonsulenternas verksamhetsområde utsträcket till att avse även döva och att dessa konsulenter överflyttas från skolöverstyrelsen till arbetsvårdsorganisationen,

9) att för tuberkuloseftervården inrättas 39 st. assistentbefattningar (dispensärkuratorer), vilkas innehavare skola tjänstgöra på centraldispensärerna men organisatoriskt tillhöra länsarbetsnämnderna och avlönas helt av statsmedel,

10) att arbetsförmedlingsverksamheten för partiellt arbetsföra i princip skall bedrivas av den offentliga arbetsförmedlingen,

11) att vid varje huvudkontor av den offentliga arbetsförmedlingen inrättas en speciell avdelning med erforderligt antal tjänstemän (assistenter) för arbetsberedning åt partiellt arbetsföra,

12) att de till specialförmedlingen knutna tjänstemännen skola ombesörja arbetsanskaffningen åt partiellt arbetsföra samt i övrigt medverka vid handläggning av ärenden rörande arbetsvården i den utsträckning länsarbetsnämnden må föreskriva,

13) att länsarbetsnämnderna skola fungera såsom länsarbetsvårdsnämnder, varvid de vid handläggning av arbetsvårdsärenden skola förstärkas med ledamöter ur länsarbetsnämndens råd, i främsta rummet representanter för läkarvetenskapen och yrkesutbildningen,

14) att vid varje länsarbetsnämnd skall föras ett register över till nämnden anmälda arbetsvårdsfall,

15) att sex rikskonsulenttjänster, en för varje huvudgrupp av partiellt arbetsföra, inrättas hos statens arbetsmarknadskommission,

16) att ledningen och tillsynen av arbetsvården skall handhas av statens arbetsmarknadskommission, vid vilken inrättas en särskild byrå (arbetsvårdsbyrå) och till vilken knytes en särskild delegation, bestående av sakkunniga inom olika arbetsvården berörande områden,

17) samt att arbetsmarknadskommissionen skall i arbetsvårdsfrågor av intresse för även andra myndigheter, såsom pensionsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, medicinalstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, fångvårdsstyrelsen eller socialstyrelsen samråda med dessa myndigheter.

F Ö R T E C K N I N G

över vårdanstalter¹, där behov av kurator föreligger.

	Antal kuratorer	
	Heltids- anställda	Deltids- anställda
Stockholms stad.		
Frälsningsarméns erkända alkoholistanstalt, Kurön ..		1
Karolinska sjukhuset	6	
Radiumhemmet	1	
Serafimerlasarettet	3	
Sabbatsbergs sjukhus	4	
S:t Görans sjukhus	5	
S:t Eriks sjukhus	3	
Södersjukhuset	6 ²	
Maria sjukhus	1	
Eastmaninstitutets öron-, näs- och halssjukhus		1
Sjukhuset Eira	1	
Ersta sjukhus		1
Sophiahemmet		1
Garnisonssjukhuset	1	
Stockholms stads epidemisjukhus	3	
Sjukhuset S:t Görans tuberkulosavdelning	1	
Psykiatriska sjukhuset	2	
Långbro sjukhus, Älvsjö	4	
Beckomberga sjukhus, Ängby	8	
S:t Eriks sjukhus sinnessjukavdelning	2	
Norrtulls sjukhus ³	1	
Vanförestalten, Stockholm	2	
S:a	54	4

Stockholms län.

Södertälje lasarett	1
Löwenströmska lasarettet, Upplands Väsby	1
Statens alkoholistanstalt å Venngarn, Sigtuna	1
Statens alkoholistanstalt å Svartsjö	1
Stockholms läns centrallasarett, Stocksund	1
Norrtälje lasarett	1

¹ Barnsjukhus, barnbördshus, fångvårdsanstalter och ålderdomshem ha ej medtagits.² Efter pågående utbyggnad.³ Avd. för sinnessjuka.

	Antal kuratorer	
	Heltids- anställda	Deltids- anställda
Östhammars lasarett		1
Sundbybergs epidemisjukhus		1
Södertälje epidemisjukhus		1
Söderby sjukhus	2	
Länssanatoriet vid Uttran	1	
Stockholms läns vårdhem, Ulvsunda	1	
Landstingets skol- och arbetshem, Upplands Väsby ..		1
Svenska diakonanstaltens epileptikerhem, Stora Skön- dal, Södertörns villastad	1	
Nynäs kuranstalt, Nynäshamn	1	
S:a	12	4

Uppsala län.

Arbetshemmet, Björknäs, Järlåsa		1
Akademiska sjukhuset, Uppsala	3	
Samariterhemmet, Uppsala		1
Uppsala epidemisjukhus	1	
Akademiska sjukhusets Centralsanatorium, Uppsala ..	1	
Ulleråkers sjukhus	6	
Uppsala läns sinnesslöanstalt Rickomberga-Håga, Uppsala		1
Rickomberga arbetshem, Rickomberga gård, Uppsala..		1
S:a	11	4

Södermanlands län.

Eskilstuna centrallasarett	1	
Flens lasarett		1
Kullbergiska lasarettet, Katrineholm		1
Nyköpings lasarett	1	
Eskilstuna stads epidemisjukhus		1
Södermanlands läns sanatorium, Löt, Malmby		1
S:ta Annas sjukhus, Nyköping	1	
Sundby sjukhus, Strängnäs	4	
Södermanlands läns sinnesslöanstalt, Löt, Malmby		1
S:a	7	5

Östergötlands län.

Norrköpings lasarett	2	
Finspångs lasarett		1
Linköpings centrallasarett	2	
Söderköpings lasarett		1
Vadstena lasarett		1
Garnissonssjukhuset, Linköping		1

	Antal kuratorer	
	Heltids- anställda	Deltids- anställda
Linköpings epidemisjukhus		1
Kolmårdssanatoriet	1	
Birgitta sjukhus, Vadstena	4	
Östergötlands läns sinnesslöanstalt, Storängen, Söder- köping	1	
S:a	10	5

Jönköpings län.

Ulfsparre-Hägerflychtska lasarettet, Eksjö	1	
Jönköpings lasarett	1	
Värnamo lasarett	1	
Garnisonssjukhuset, Eksjö		1
Jönköpings epidemisjukhus		1
Hässleby sanatorium	1	
Eksjö sanatorium	1	
Romanäs sanatorium		1
Sävsjö sanatorium		1
Ryhovs sjukhus	6	
Nannylunds skolhem, Eksjö		1
Statens anstalt för fallandesjuka, Jönköping	1	
Tranås kuranstalt	1	
S:a	13	5

Kronobergs län.

Ljungby lasarett		1
Växjö lasarett	1	
Kronobergs läns sanatorium, Lugnet		1
S:t Sigfrids sjukhus, Växjö	4	
Landstingets vårdhem i Alvesta		1
S:a	5	3

Kalmar län.

Kalmar lasarett	1	
Oskarshamns lasarett		1
Västerviks lasarett	1	
Kalmar läns sanatorium, Målilla kyrkby	1	
S:ta Gertruds sjukhus, Västervik	5	
S:a	8	1

Gotlands län.

Visby lasarett och epidemisjukhus	1	
S:t Olofs sjukhem, Visby	1	
S:a	2	—

Antal kuratorer
Heltids- Deltids-
anställda anställda

Blekinge län.

Karlshamns lasarett	1	
Karlskrona lasarett	1	
Blekinge läns sanatorium i Fur, Saleboda	1	
Blekinge kommunala vårdhem, Ronneby	1	
Blekinge och Gotlands läns sinnesslöanstalt, Ekshagen, Karlshamn		1
S:a	4	1

Kristianstads län.

Hässleholms lasarett		1
Kristianstads centrallasarett	2	
Simrishamns lasarett		1
Ängelholms lasarett		1
Broby sanatorium	1	
Kronprinsessan Victorias kustsanatorium, Vejbyslätt	1	
Vårdhemmen för lättskötta sinnessjuka i Kristianstad		1
Kristianstads läns sinnesslöanstalt, Fridhem, Hässle- holm		1
Backagårdens arbetshem, Finja		1
S:a	4	6

Malmöhus län.

Malmö allmänna sjukhus	4	
Hälsingborgs lasarett	1	
Hörby lasarett		1
Landskrona lasarett		1
Lunds lasarett	5	
Trelleborgs lasarett		1
Ystads lasarett		1
Hälsingborgs epidemisjukhus	1	
Lunds epidemisjukhus		1
Malmö epidemisjukhus	1	
Orupssanatoriet, Höör	1	
S:t Lars sjukhus, Lund	6	
S:ta Maria sjukhus, Hälsingborg	6	
Malmö östra sjukhus	2	
Hälsingborgs kommunala sinnessjukhus		1
Sätoftahemmet, Höör		1
Vanförestalten, Hälsingborg	2	
S:a	29	7

Antal kuratorer
Heltids- Deltids-
anställda anställda

Hallands län.

Falkenbergs lasarett	1	
Halmstads lasarett	1	
Varbergs lasarett	1	
Halmstads epidemisjukhus		1
Spenshults sanatorium		1
Fagereds sanatorium, Lia		1
Kustsanatoriet Apelviken, Apelviksstrand	2	
Halmstads kommunala sinnessjukhus		1
S:a	5	4

Göteborgs och Bohus län.

Sahlgrenska sjukhuset, Göteborg	6	
Holtermanska sjukhuset	1	
Mölnbalds lasarett	1	
Uddevalla lasarett	1	
Strömstads lasarett		1
Göteborgs epidemisjukhus	2	
Uddevalla epidemisjukhus		1
Renströmska sjukhuset, Kålltorp	1	
Vasa sjukhus tuberkulosavdelning, Göteborg		1
Länssanatoriet Svenshögen	1	
Kustsjukhuset å Styrso	1	
S:t Jörgens sjukhus, Lillhagen	2	
Lillhagens sjukhus	6	
Länsvårdhemmet, Kungälv		1
Göteborgs och Bohus läns samt Göteborgs stads sinnesslöanstalt, Stretared, Källered	1	
Vanförestalten, Göteborg	2	
S:a	25	4

Älvsborgs län.

Alingsås lasarett	1	
Borås lasarett	2	
Vänersborgs lasarett (inklusive pensionsstyrelsens avd.)	2	
Borås epidemisjukhus		1
Sjö-Gunnarsbo sanatorium, Åsunden	1	
Kroppefjälls sanatorium, Dals-Rostock		1
Västeråsens sanatorium, Borås		1
Stiftelsen Solhems sjukhus, Borås		1
Restads sjukhus, Vänersborg	5	
Källshagens sjukhus, Vänersborg	4	
Torpagårdens sjukhem, Vänersborg		1
S:a	15	5

Antal kuratorer
Heltids-
anställda Deltids-
anställda

Skaraborgs län.

Falköpings lasarett	1	
Lidköpings lasarett	2	
Mariestads lasarett		1
Garnissonssjukhuset i Skövde	1	
Lidköpings epidemisjukhus		1
Stora Ekebergs sanatorium, Axvall	1	
Skaraborgs och Älvsborgs läns sinnesslöanstalt, Johanneberg, Mariestad	1	
S:a	6	2

Värmlands län.

Arvika lasarett		1
Filipstads lasarett		1
Karlstads lasarett	2	
Torsby lasarett		1
Årjängs lasarett		1
Karlstads epidemisjukhus		1
Värmlands läns centralsanatorium, Arvika	1	
Mariebergs sjukhus, Kristinehamn	4	
Värmlands läns skol- och arbetshem, Ulleberg, Karlstad		1
S:a	7	6

Örebro län.

Åsbrohemmet, Åsbro	1	
Örebro lasarett	2	
Karlskoga lasarett		1
Örebro stads epidemisjukhus		1
Hålahults sanatorium		1
Garphytte sanatorium, Garphyttan	1	
Örebro kommunala sinnessjukhus	1	
Västra Marks sjukhus, Örebro	2	
S:a	7	3

Västmanlands län.

Köpings lasarett		1
Sala lasarett		1
Västerås centrallasarett	2	
Västerås epidemisjukhus		1
Västmanlands läns sanatorium Skogsfjället, Västerås	1	
Västmanlands läns sinnesslöanstalt Sofielund, Strömsholm		1

	Antal kuratorer	
	Heltids- anställda	Deltids- anställda
Statens uppfostringsanstalt för sinnesslöa gossar å Salbohed		1
Salberga sjukhus, Sala	2	
S:a	5	5

Kopparbergs län.

Avesta lasarett		1
Falu lasarett	2	
Ludvika lasarett		1
Mora lasarett, Mora Noret		1
Sanatoriet Solbacken, Kullsveden		1
Högbo centralsanatorium, Falun	1	
Säters sjukhus	5	
Hovgårdens vårdhem, Stora Tuna		1
Kopparbergs läns sinnesslöansalt, Haggården, Hede- mora		1
S:a	8	6

Gävleborgs län.

Bollnäs lasarett		1
Gävle lasarett	2	
Hudiksvalls lasarett	1	
Söderhamns lasarett	1	
Ljusdals lasarett		1
Moheds sanatorium, Bergvik	1	
Vårdhemmet för lättskötta sinnessjuka, Gysinge		1
Gävleborgs läns sinnesslöanstalt, Hoghammar, Bollnäs		1
S:a	5	4

Västernorrlands län.

Härnösands lasarett	1	
Sollefteå lasarett		1
Sundsvalls lasarett	2	
Örnsköldsviks lasarett	1	
Garnisonssjukhuset, Sollefteå		1
Österåsens sanatorium	1	
Länssanatoriet, Sundsvall	1	
Gådeå sjukhus, Härnösand	1	
Sidsjöns sjukhus, Sidsjö, Sundsvall	4	
Sundsvalls kommunala sinnessjukhus		1
Västernorrlands läns sinnesslöanstalt, Bodaborg, Viskan	1	
Vanförestalten, Härnösand	2	
S:a	14	3

	Antal kuratorer	
	Heltids- anställda	Deltids- anställda
Jämtlands län.		
Östersunds centrallasarett	1	
Jämtlands läns centralsanatorium Solliden, Östersund	1	
Svegs lasarett		1
Frösö sjukhus, Önet, Östersund	4	
Jämtlands läns sinnesslöanstalt, Furuhausen, Bräcke ..		1
Äre fjällkuranstalt		1
S:a	6	3
Västerbottens län.		
Skellefteå lasarett	1	
Umeå centrallasarett	2	
Hällnäs sanatorium	2	
Umedalens sjukhus	4	
Flurkmarks vårdhem, Umeå		1
Västerbottens läns sinnesslöanstalt, Skolhem, Brogården, Umeå		1
S:a	9	2
Norrbottens län.		
Gällivare lasarett	1	
Luleå lasarett		1
Kalix lasarett		1
Piteå lasarett		1
Bodens garnisonssjukhus	1	
Furunäsets sjukhus, Piteå	3	
Norrbottens läns centralsanatorium, Sandträsk	2	
S:a	7	3
Totalt	278	95

REDOGÖRELSE

för arbetsberedningskontorets i Stockholm verksamhet avseende tiden
1/3 1944—31/12 1945.

Av Roland Ericsson.

Institutionens tillkomst och organisation.

I syfte att åstadkomma en effektivisering av arbetsberedningen för partiellt arbetsföra i Stockholms stad framlade Stockholms stadsmission i skrivelse den 23 november 1943 till arbetsnämnden i Stockholms stad förslag om centralisering av arbetsberedningen för nämnda klientel. Tidigare hade arbetsberedningen för Stockholms stads vidkommande handhafs av ett flertal olika organ såsom Stockholms stads arbetsförmedling, Stockholms stads arbetsberedningsbyrå, sjukhuskuratorer, ett flertal föreningar och institutioner samt Stockholms stadsmission. Sistnämnda institution torde ha handlagt det största antalet ärenden av ifrågavarande slag och även i stor utsträckning anordnat övergångs- och omskolningsarbeten för sina hjälpsökande.

Olägenheterna med denna decentralisering, som sålunda redan vid nämnda tidpunkt låg i öppen dag, befarades bliva än mer markerade under en tid av lågkonjunktur med ökade anspråk på samhällets bistånd med arbetsberedning. En av de framträdande nackdelarna var svårigheten för den offentliga arbetsförmedlingen att skaffa sig en tillförlitlig bild av klienteletts sammansättning och omfattning samt arbetsgivarnas inställning och möjligheter. En annan nackdel var den, att klientelet utsattes för en onödig irritation genom att hänvisas från den ena institutionen till den andra. Ytterligare avigsidor av det rådande systemet voro dels den irrationella och för arbetsgivaren ofta besvärande ackquisitionen, och dels det dyrbara och tidsödande utredningsarbete, som måste uppstå, när flera institutioner skulle handlägga samma ärende.

Det otillfredsställande systemet hade konstaterats av statliga, kommunala och enskilda institutioner, och en strävan efter en mer rationell, effektiv och billig arbetsform var allmän. Den uppfattningen var utbredd, att en lågkonjunktur måste mötas med en enhetlig organisation, som hade större möjlighet att bemästra svårigheterna för nämnda arbetskraft. Stockholms stads arbetsförmedling hade redan haft uppmärksamheten riktad på problemet och även vidtagit åtgärder för att komma till rätta med detsamma.

Stadsmissionens förslag innebar i huvudsak, att stadsmissionens arbetsberedningsbyrå och Stockholms stads arbetsförmedlings kuratorsexpedition

skulle sammanslås och efter personalkomplettering bilda ett centralt organ för arbetsberedning åt partiellt arbetsföra. Till denna organisation skulle också stadsmissionens olika arbetsberedande organ — d. v. s. industrihemmet, arbetsinstitutet, skrivbyrån samt sy- och vävstugan — vara intimt knutna.

Förslaget föranledde, att ett sammanträde ägde rum den 10 december 1943 mellan representanter för statens arbetsmarknadskommission, arbetsnämnden i Stockholms stad, Stockholms stad och Stockholms stadsmission. Samtliga representanter uttalade sig för en centralisering.

Den 15 december 1943 beslöt nämnden att i princip acceptera förslaget med vissa modifikationer, vilka diskuterades vid ovannämnda sammanträde. I skrivelsen den 8 januari 1944 godkände statens arbetsmarknadskommission i princip arbetsnämndens övertagande av stadsmissionens arbetsförmedlande verksamhet. Ett avtal undertecknades den 29 februari 1944 mellan arbetsnämnden i Stockholms stad och Stockholms stadsmission. Avtalet innebar i huvudsak, att ett centralt organ för arbetsberedning åt partiellt arbetsföra, benämnt arbetsberedningskontoret i Stockholm, skulle från och med den 1 mars 1944 inrättas i Stockholm i samarbete mellan arbetsnämnden och stadsmissionen. Kontoret skulle tjänstgöra som arbetsberedningsorgan för Stockholms stad och län. Arbetsnämnden skulle därvid svara för den egentliga utplaceringen av de arbetssökande i arbetsmarknaden och skulle dessutom få disponera samtliga vårdplatser vid stadsmissionens arbetsberedande organ. Dessa skulle dock fortfarande sortera direkt under stadsmissionen och dess föreståndare. Arbetsnämnden skulle vidare insätta en representant i den särskilda styrelsen för stadsmissionens arbetsberedande organ, och stadsmissionen å sin sida skulle utse en ledamot i nämndens rådgivande delegation för arbetsförmedlingsverksamheten för de partiellt arbetsföra. I denna delegation ingå som ledamöter:

Ordföranden i arbetsnämnden i Stockholms stad, ordf.,
 Föreståndaren för Stockholms stadsmission, v. ordf.,
 Chefen för Kungl. Fångvårdsstyrelsen,
 Direktören vid Stockholms stads sjukhusdirektion,
 Direktören vid Stockholms stads fattigvårdsnämnd,
 Direktören vid Stockholms stads statistiska kontor,
 Direktören vid Stockholms stads arbetslöshetsnämnd,
 Direktören vid arbetsnämnden i Stockholms stad,
 Direktören vid länsarbetsnämnden i Stockholms län,
 Sekreteraren hos De blindas förening samt
 Ombudsmannen hos De lungsjukas riksförbund.

De olika arbetsberedande organen förvaltas av en särskild styrelse benämnd styrelsen för stadsmissionens arbetsberedning. I denna är arbetsnämnden i Stockholms stad representerad av sin direktör.

Arbetsberedningskontorets personal utgjorde vid starten, förutom av öreståndaren, av en förste assistent, två assistenter, fem biträdande assistenter, en kontorsassistent, skrivbiträden samt en vaktmästare. Av assistenterna övergingo fyra från stadsmissionens till arbetsnämndens tjänst. Dessutom tillkom den förvaltningspersonal för de arbetsberedande organen, som av-

lönas av stadsmissionen. För sistnämnda personal förhyrde stadsmissionen nödigt expeditionsutrymme av arbetsnämnden.

Arbetsberedningskontorets verksamhet började den 1 mars 1944, men avdelningarna kunde ej sammanföras till gemensamma lokaler förrän den 4 april samma år, då lokaler förhyrdes i huset Drottninggatan 43. Sedan sålunda tjänstemännen kunnat samlas centralt, kunde den tjänsteinstruktion, som fastställts för kontoret och dess föreståndare, tillämpas i hela sin utsträckning.

Ur instruktionen kan nämnas, att kontorets föreståndare åligger att motaga och behandla remisser från myndigheter samt med hjälp av sin assistent utreda och förbereda inkommande ärenden och fördela dessa på övriga assistenter med förslag till lämpliga åtgärder. Dessutom åligger det honom att in- och utskriwa klienter vid stadsmissionens arbetsberedande organ. Det ingår vidare i hans tjänsteutövning att intimt samarbeta med myndigheter, allmänna och enskilda institutioner i fråga om hjälpåtgärder för kontorets klientel. Vidare har han att ordna sammanträden och konferenser för konsulenter samt social-, sjukhus- och fängelsekuratorer i och för rådplägning och planläggning av arbetsberedningsverksamheten i Stockholms stad och län. Föreståndaren skall dessutom fullgöra de uppgifter beträffande ledningen av stadsmissionens arbetsberedande organ, vilka äro erforderliga för att arbetsnämndens och stadsmissionens arbetsförmedlande och arbetsberedande verksamhet skall kunna på ett ändamålsenligt sätt samordnas.

Kontorets arbetssätt och utveckling.

De partiellt arbetsföra, som bliva föremål för kontorets åtgärder, remitteras till detta från de vanliga yrkesexpeditionerna vid Stockholms stads och läns arbetsförmedlingar samt från sjukhus, anstalter, övriga sociala organ och myndigheter. För verksamheten gäller principiellt, att kontorets arbetsförmedlingsverksamhet (benämnd avd. I) skall samordnas med de »vanliga» arbetsförmedlingsexpeditionernas arbete. Regeln är sålunda, att varje person, som påkallar kontorets medverkan i och för arbetsanskaffning, skall vara inskriven som arbetssökande vid den arbetsförmedlingsexpedition, som har att handlägga förmedlingsuppdrag för ifrågavarande yrkesgrupp. Tjänstemännen på förmedlingsexpeditionen skola således bevaka också de partiellt arbetsföras intressen på arbetsmarknaden. Om en yrkesexpedition kan anvisa en dylik sökande arbete, skall detta ske i vanlig ordning, och arbetsberedningskontorets medverkan behöver sålunda icke påkallas. För den händelse yrkesexpeditionen finner placeringssvårigheterna vara avsevärda, och särskilda arbetsberedningsåtgärder erforderliga, har den att begära arbetsberedningskontorets medverkan. Sökande anmodas för den skull att på viss överenskommen tid besöka någon av arbetsberedningskontorets särskilda tjänstemän — överenskommelse härom träffas mellan yrkesexpeditionen och föreståndaren för kontoret. Ifrågavarande arbetsberedningsassistent informeras i förväg av expeditionen om de svårigheter, som gjort sig märkbara. Först sedan sålunda yrkesexpeditionen påkallat arbetsberedningskontorets medverkan, inskrives vederbörande vid kontorets arbetsförmedlingsavdelning, varvid en dubblett av yrkesexpeditionens arbetssökandeblankett upplägges. Även sådana sökande, som remitteras till arbetsbered-

ningskontoret från olika sociala organ och myndigheter, inskrivas vid yrkesexpeditionerna, ehuru med hänsyn till placeringssvårigheterna dubblett av arbetsökandebblanketten omedelbart upplägges vid arbetsberedningskontoret och personlig inställelse vid yrkesexpeditionen icke erfordras.

All utplacering i arbete av de sökande sker efter samråd mellan arbetsberedningskontoret och vederbörande yrkesavdelning. Härigenom har man velat skapa garanti för att den fullgoda arbetskraftens berättigade intressen ej trädas för nära. Även de lediga platser, som erbjudas genom arbetsberedningskontoret, skola sålunda registreras hos expeditionen — avsikten är å andra sidan, att yrkesexpeditionerna skola hålla arbetsberedningskontoret underrättat om sådana arbetstillfällen, som lämpa sig för den partiella arbetskraften.

De beställningar på arbetskraft, som inkomma direkt till eller som akquirerats genom arbetsberedningskontoret — ca 70 % av de genom kontoret förmedlade arbetstillfällena — anmälas till vederbörande yrkesexpedition. Alla lediga och tillsatta platser redovisas således i yrkesexpeditionernas månadsstatistik. Allt akvisitionsarbete, som arbetsberedningskontoret bedriver, sker i samråd med de olika yrkesexpeditionerna.

När arbetsberedningskontorets medverkan vid en arbetsplacering är begärd, är det av utomordentlig vikt, att kontoret dels redan vid aviseringen, dels under den förutredning, som äger rum i varje enskilt fall, erhåller så utförliga upplysningar som möjligt om den arbetsökande. Det är kontoret angeläget att få kännedom om skolutbildning, yrkesutbildning, yrkesskicklighet, intelligensnivå, arbetshindrets art och omfattning, arbetskapacitet, tidigare arbetsgivares vitsord, vilka yrkesområden som ev. tillrådas eller skola undvikas, vilka krav i hälsöhanseende som böra ställas på en eventuell arbetsplats, beträffande lungsjuka om de äro smittoförande eller ej, psykiska egenskaper, karaktär, vandel, förmåga att samarbeta med arbetsbefäl och kamrater, speciella försiktighetsåtgärder som böra vidtagas, ekonomiska förhållanden, resultat av tidigare vidtagna arbetsvårdsåtgärder, sökandes egna intressen m. m. I vissa ytterst tveksamma fall har kontoret möjlighet att låta de sökande genomgå s. k. anlagsundersökning vid psykotekniska institutet vid Stockholms högskola. På grundval av dessa upplysningar har vederbörande assistent att i samråd med föreståndaren besluta om hur arbetsberedningen lämpligen bör ske. I många fall är det emellertid icke möjligt att omedelbart bereda en partiellt arbetsför anställning i öppna marinaden. Yrkesutbildningen kan vara försummad, yrkeskvalifikationerna kunna ha förminskats av sjukdom eller andra omständigheter, arbetsförmågan kan vara nedsatt under en konvalescenstid o. s. v. Behovet av utbildning, omskolning eller arbetsträning gör sig gällande. Arbetsberedningskontorets tjänstemän böra i dylika fall för klienterna i största möjliga utsträckning söka utnyttja de möjligheter till utbildning och omskolning, som normalt erbjudas sig, såsom verkstadsskolor och andra utbildningsanstalter, särskilda omskolningskurser etc. Det åligger i detta fall tjänstemännen att bevaka desökandes möjligheter till understöd, stipendier m. m. under utbildningstiden. För vissa kategorier av de partiellt arbetsföra äro de provnings- och arbets träningsverkstäder, som stadsmissionen genom kontorets andra avdelning (avd. II) utnyttjar, av stort värde. För dessa verkstäder redogöres närmare här nedan. För kroniskt sjuka, vissa konvalescenter och lytshindrad, överåriga m. fl., som på grund av skilda orsaker ej kunna antaga ett regebundet

arbete å en arbetsplats, eller med gott resultat utbildas, har kontoret sedan april 1945 avdelat en assistent med uppgift att för dessa anordna lämpliga hemarbeten. För närvarande erhålla ett femtiotal sökande genom denna avdelning så gott som kontinuerligt arbete, vilket i en del fall ger dem full försörjning.

Under kontorets första verksamhetstid uppdelades inkommande arbetsansökningar i tre grupper, vardera under ledning av en assistent med biträden.

Grupp 1 handlade fall remitterade från kropps- och sinnessjukhus (med undantag av straffriförklarade), vanföre- eller andra anstalter såsom dövstum- och blindskolor eller sådana fall av icke vanart, som varit föremål för barnavårdsnämnds åtgärd.

Grupp 2 handlade ansökningar inkomna från fattigvårds- och arbetslöshetsnämnderna i Stockholm m. fl. sociala institutioner.

Grupp 3 handlade slutligen ärenden beträffande sökande, som varit villkorligt dömda, straffade, villkorligt frigivna, försöksutskrivna eller straffriförklarade eller som varit föremål för nykterhets- eller barnavårdsnämnds åtgärd.

Erfarenheten har emellertid utvisat, att denna gruppering ej var helt tillfredsställande. Allt efter som assistenterna vunnit vidgad erfarenhet och förbindelser kunnat knytas, har i stället en ytterligare specialisering införts, som medfört ett särskiljande av ärendena för vissa handikapgrupper, vilka i samråd med föreståndaren handläggas av någon för gruppen avdelad assistent. Så har t. ex. specialassistenter avdelats för grupperna blinda, lungsjuka, hörseldefekta, gengasskadade, gravida kvinnor m. fl. Av flera anledningar visade det sig i längden olämpligt att låta det asociala klientelet bilda en egen huvudgrupp med egna tjänstemän. Denna anordning stämplade dessa sökande bland de övriga klienterna, vilket medförde uppenbara olägenheter. I stället har det ordnats så, att f. d. straffade m. fl. fördelas på flera assistenter, vilka jämsides med andra ordinarie uppgifter handlägga dessa ofta mycket komplicerade ärenden. I regel anvisas villkorligt dömda och förstagångsstraffade direkt till resp. yrkesexpeditioner från remissmyndigheten. Arbetsberedningskontoret har sedan ca ett år tillbaka en assistent avdelad som speciell kontaktman mellan de olika yrkesexpeditionerna och kontoret. Bland dennes övriga uppgifter ingår att bevaka dessa sökandes intressen. Resultatet av kontaktmännens verksamhet har varit mycket gott även i detta avseende.

Beträffande arbetsförmedlingsavdelningens omfattning hänvisas till tabeller å nästa sida.

Antalet anvisade arbeten är större än antalet arbetssökande personer. Detta förklaras därav, att av sammanlagt 7 501 tillsatta platser 3 534 voro av mer tillfällig natur.

Utöver den rena arbetsanskaffningen har arbetsberedningskontoret vidtagit andra hjälpåtgärder, såsom hänvisning till yrkesutbildning eller omskolning, hjälp till egna verkstäder eller affärer etc. Sådana åtgärder ha under år 1944 företagits i 381 fall, varav 93 avsågo kvinnor. För år 1945 voro motsvarande siffror 186 resp. 28.

Förutom dessa arbetsuppgifter har arbetsberedningskontoret i enlighet med riksdagens beslut av den 18 april 1945 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 720:1945 och på uppdrag av statens arbetsmarknadskommission om-

Arbets sökande

Arbets hinder	Antal nyinskrivna			
	1944		1945	
Vanföra	185	(38) ¹	247	(22) ¹
Hörseldefekta	62	(17)	50	(20)
Syndefekta	39	(11)	71	(26)
Reumatiker	96	(35)	111	(34)
Lungsjuka	211	(55)	241	(65)
Psykiskt sjuka eller defekta	508	(181)	596	(204)
Andra sjuka	413	(103)	590	(140)
Gravida	64	(64)	125	(125)
Asociala	643	(37)	525	(23)
Alkoholister	87	—	91	(1)
Överåriga	374	(225)	397	(247)
Andra arbetshinder	334	(201)	372	(247)
Summa	3 016	(967)	3 416	(1 154)

()¹ Därav kvinnliga.

Vidtagna åtgärder

Arbets hinder	Arbetsanskaffning			
	1944		1945	
	Hela antalet		Hela antalet	
Vanföra	150	(18) ¹	204	(20) ¹
Hörseldefekta	55	(25)	56	(10)
Syndefekta	30	(12)	47	(9)
Reumatiker	76	(29)	141	(22)
Lungsjuka	156	(54)	242	(60)
Psykiskt sjuka eller defekta	643	(224)	1 061	(233)
Andra sjuka	394	(113)	628	(102)
Gravida	40	(40)	89	(89)
Asociala	900	(55)	781	(24)
Alkoholister	84	—	131	(1)
Överåriga	512	(288)	514	(277)
Andra arbetshinder	292	(128)	275	(156)
Summa	3 332	(986)	4 169	(1 015)
Därav till annat yrke	1 508	(330)	1 211	(445)

()¹ Därav kvinnliga.

händerhaft arbetsvården för beredskapsskadade i Stockholms stad och län. Under maj—december 1945 ha sammanlagt 571 invalider varit föremål för en ingående utredning. Av dessa hade 185 fullt tillfredsställande arbetsförhållanden, 12 personer hade på eget initiativ genomgått yrkesutbildning efter olycksfallet och 54 hade påbörjat sådan utbildning. I 89 fall var skadan av sådan art, att några arbetsvårdande åtgärder ej kunde föreslås, förrän en väsentlig förbättring inträtt. I ett stort antal fall har arbetsvård i någon form föreslagits. Sålunda ha 24 personer rekommenderats yrkesutbildning, 75 ha befunnits lämpliga för omskolning, 53 ha remitterats till arbetsberedningskontoret för arbetsberedning och i 79 fall ha ekonomiska hjälpåtgärder för studier och andra ändamål föreslagits. Kostnaderna för dessa åtgärder bestridas av statens arbetsmarknadskommission. I vissa fall har dock möjligheten till värnpliktslån utnyttjats, och i ömmande fall har Kungafonden tillskjutit medel.

Om en jämförelse göres mellan den ekonomiska situationen före och efter skadan, framkommer, att 379 personer nu befinna sig i ett sämre läge, 127 ha ungefär oförändrade förhållanden, medan 65 fått bättre ekonomisk ställning. Den utan tvekan största lytesgruppen utgöres av lungsjuka. Där finnes det största antalet med osäker prognos och där äro också i de flesta fall arbetsvårdande åtgärder nödvändiga.

Arbetsberedningskontoret har även omhänderhaft tillsynen av de beredskapsskadade från andra län, som beredas utbildning i Stockholm. Uppgiften har huvudsakligen bestått i anskaffande av bostäder och klädesutrustning, utbetalning av understöd och i övrigt all den personliga omvårdnad, som är nödvändig.

Samarbetet med egna arbetsberedande organ.

Från vissa anstalter, särskilt sinnessjukhus, fängelser, interneringsanstalter och alkoholistanstalter, göras ofta förfrågningar, huruvida arbetsberedningskontoret kan bereda intagna arbete, därest de skulle beviljas försöksutskrivning. Av naturliga skäl är det i de flesta fall synnerligen svårt att förmå en arbetsgivare att binda sig för en arbetstagare under dessa betingelser. Likaså har det visat sig svårt att för detta klientel utnyttja de möjligheter till utbildning och omskolning, som normalt erbjudas. Stadsmissionen har sedan länge beaktat dessa problem och därför organiserat tränings- och provningsverkstäder, som skola underlätta övergången mellan anstalten och det fria arbetslivet. Stadsmissionen har även genom vissa arbetsplatser sökt lösa sysselsättningsproblemet för kroniskt sjuka och överåriga. I enlighet med avtalet mellan arbetsnämnden och stadsmissionen äro dessa organ knutna till arbetsberedningskontoret, och äger arbetsförmedlingsavdelningen rätt att genom kontorets föreståndare utnyttja samtliga arbetsplatser för sitt klientel. De organ, som stadsmissionen således för närvarande ha till sitt förfogande, äro följande.

Arbetsinstitutet för nervkonvalescenter (män).

Institutet är organiserat som en snickerifabrik med fullständig maskinpark. Patienterna kunna sysselsättas med maskinsnickeri, bänkarbete, mon-

teringsarbete, målning, ytbehandling m. m. Det är huvudsakligen sjuksjukhus och nervpolikliniker, som remittera patienterna till institutet. Vistelsen därstädes avser att förbereda personer, som varit förmål för långvarig vård, för en återinpassning i normalt arbetsliv. Patienterna remitteras genom läkarintyg och läkare angiva i varje särskilt fall, hur många timmar per dag patienten till att börja med skall arbeta, om han har behov av vila under arbetstiden, om han skall sysselsättas med maskinarbete, tempoarbete, med eller utan verktyg etc. Vidare anger läkaren, hur ofta han önskar kontrollbesök av patienten. Vid dessa kontrollbesök tar sedan läkaren ställning till i vilken utsträckning arbetstiden kan utökas. Som tidigare nämnts, drives institutet som en modern träindustri, men det kräves ingen som helst branschvana av de patienter som intagas. Genom väl avpassade arbetsuppgifter är det avsikten att successivt uppträna arbetskonditionen, förmågan att arbeta i bullersam omgivning, att samarbeta med kamrater och befäl, att sköta mer eller mindre komplicerade maskiner, att passa arbetstider, att beräkna ackord o. s. v. För att i någon mån belysa vårdresultatet kan nämnas, att under år 1944 utskrevos 41 patienter, varav 24 gingo till arbete i öppna marknaden, 9 slutade på grund av sjukdom, 6 på grund av att vederbörande var ur stånd att arbeta eller vägrade att arbeta och slutligen 2 på egen begäran. Vistelsens längd är ej fastställd, utan patienten utskrivs först sedan läkare och verkstadsledning finna, att han kan fullgöra en fullgod arbetsprestation i den fria arbetsmarknaden. Beträffande in- och utskrivningar se sid. 145.

Institutet kan sysselsätta upp till 35 patienter, och dessa erhålla ackordsersättning för utfört arbete. Ackorden äro desamma, som gälla för den avtalsenligt avlönade personalen. I löner och flitpengar ha under år 1944 utbetalats kronor 44 284:94.

Skrivbyrån (för män och kvinnor).

För att bereda partiellt arbetsföra kontorister och likställda tillfälle till full eller delvis försörjning har stadsmissionen sedan 1938 drivit en skrivbyrå. Antalet sysselsatta kontorister varierar mellan 15 och 35 beroende på arbetstillgången. Arbetsuppgifterna bestå i huvudsak av adress- och renskrivning, duplicering, kartoteks- och bokföringsarbete, reklamdistribution m. m. I regel är det ackordsarbeten som förekomma, och ackorden äro desamma som i öppna marknaden inom denna bransch. På grund av klienternas synnerligen skiftande arbetsförmåga, flit och kunighet variera inkomsterna betydligt — från 30 till 150 kr. per vecka och person. En arbetslinje, som tillämpas vid skrivbyrån och som givit gott resultat, är att med timpenning utlåna arbetskraft till vissa företag i och för rutinarbete. Detta förfarande har medfört, att många eljest mycket svårplacerade överåriga kontorister kunnat erhålla varaktigt arbete hos uppdragsgivaren, som under »lånetiden» fått tillfälle att pröva och lära känna vederbörande. Följande siffror belysa arbetsresultatet för år 1944. Under året utskrevos 96 personer från skrivbyrån, i 32 fall till arbete i öppna arbetsmarknaden, i 8 fall på grund av sjukdom, i 2 fall var orsaken misskötsel, i 4 fall oförmåga att arbeta, i 15 fall egen begäran, i 34 fall att tillräckligt med okvalificerade arbetsuppgifter saknades och i ett fall militärtjänst. I löner ha under år 1944 utbetalats kronor 40 785:21.

Sy- och vävstugan (för kvinnor).

Denna verksamhet är uppdelad på tre arbetslinjer, nämligen en för vardera ateljésömnad, konfektionssömnad och vävning. Huvudsakligen är det överåriga, kroniskt sjuka kvinnor, som sysselsätts, varför denna avdelning ej i lika stor utsträckning som övriga arbetsberedande organ kunnat tjäna som en övergång till den öppna arbetsmarknaden utan har mera blivit en avancerad form av sysselsättningsterapi med varaktigt klientel. Som sådan har den varit mycket uppskattad av remissinstitutionerna — det har huvudsakligen varit fattigvårdsnämnden i Stockholm, som remitterat dessa klienter — varför stadsmissionens huvudstyrelse ansett sig höra fortsätta verksamheten, trots att omsättningen på arbetskraft ej blivit så stor som önskvärt varit. En av de närmaste orsakerna till att arbetskraften bindes vid avdelningen är den allmänna goda arbetstillgången för kvinnlig arbetskraft, som medfört, att till systugan mest remitteras sökande, vilka helt sakna möjlighet att placeras i den fria arbetsmarknaden. Vid god arbetstillgång kan avdelningen sysselsätta ca 30 kvinnor, men som en följd av vad ovan nämnts ha endast 19 utskrivningar skett under år 1944, därav 12 till annat arbete, 2 på grund av sjukdom och 5 på egen begäran. De som sysselsätts inom denna avdelning åtnjuta en minimilön av 2:— kr. per dag samt ett mål mat. Samtliga arbeta emellertid på ackord, varför vissa erhålla inkomster utöver minimilönen. I löner och flitpengar utbetalades under år 1944 kronor 33 562:36.

Industrihemmet (för män).

Hemmet, som kan sysselsätta ett 60-tal personer, är huvudsakligast avsett för villkorligt frigivna eller försöksutskrivna återfallsförbrytare, strafffriförklarade eller svåra alkoholister, vilka så gott som utan undantag äro försöksutskrivna från resp. anstalter och som i flesta fall stå under övervakning eller tillsyn. När det gäller dessa klienter, är det av synnerlig vikt att kontrollera inte bara arbetsförmågan utan också deras vandel och allmänna livsföring. Hemmet är därför organiserat som internat med ett 30-tal platser. I regel beredes nyintagen både inackordering och arbete å hemmet. Visar det sig efter lämplig prövotid, att vederbörande iakttagit skötsamhet och god ordning, kan han tillåtas att bo utom hemmet men fortfarande arbeta därstädes. Ger nämnda anordning ej anledning till anmärkningar placeras han i samråd med hemmets föreståndare av kontorets arbetsförmedlingsavdelning i öppna marknaden. I vissa fall har också intagen person, när remissmyndigheten särskilt begärt detta, medgivits att bo kvar å hemmet, trots att han haft arbete utom detsamma. Flertalet av de intagna ha under långvariga anstaltsvistelser i regel erhållit viss utbildning inom något yrke. Denna utbildning är dock i allmänhet ej tillräcklig för den öppna arbetsmarknaden. Hemmet avser att genom sina olika verkstäder i viss utsträckning komplettera den sålunda påbörjade utbildningen. De verkstäder, som hemmet har till sitt förfogande, äro följande: mekanisk verkstad, armaturverkstad, smedja och svetsningsverkstad, snickeriverkstad, tapetserarverkstad, måleriverkstad, skomakeriverkstad samt skrädderiverkstad. Diverse- och grovarbetare, som ej lämpligen kunna sysselsättas i någon av verkstäderna, beredas arbete antingen i hemmets vedgård eller med sortering och

skrotning av inkomna avfallsprodukter. Andra sysselsätts även med transportarbete. Hemmets drift är baserad huvudsakligast på insamling av skänkta möbler, kläder, husgeråd, lump och avfall m. m., vilka föremål repareras och antingen bortskänkas genom stadsmissionens hjälpbyråer eller eventuellt försäljas genom verksamhetens försäljningslokal. Under senare år har emellertid nytillverkning upptagits i stor utsträckning, särskilt inom de mekaniska verkstäderna och snickeriverkstanen. Maximitiden för vistelsen å hemmet är fastställd till 8 månader, men denna kan, när särskilda skäl föreligga, ytterligare utsträckas. Med nuvarande goda konjunkturen på arbetsmarknaden ha dock de, som skött sig utan anmärkning, i allmänhet kunnat utskrivras efter en vistelse som varierat mellan en och tre månader.

Då det i allmänhet är ytterligt vanskligt att placera detta klientel i öppna marknaden, är det för arbetsberedningskontorets tjänstemän utomordentligt värdefullt att vid planläggningen av lämpliga arbetsberedningsåtgärder kunna stödja sig på hemmets utlåtande om de intagnas arbetskunskap, yrkesskicklighet, allmänna vandel o. s. v. De utskrivningar till annat arbete, som ägt rum, ha också i allmänhet slagit förvånansvärt väl ut. Under år 1944 utskrevos 76 personer från hemmet. Av de utskrivna gingo 45 till arbete i öppna marknaden, 8 slutade på grund av sjukdom, 4 återfördes till den remitterande anstalten på grund av brott mot utskrivningsvillkoren, 3 slutade, enär de ej voro i stånd att arbeta, 14 slutade på egen begäran och 2 slutligen på grund av militärtjänst. Lönerna uppgingo under år 1944 till kronor 198 869:79.

Stadsmissionens hemarbetscentral.

Mellan fattigvårdsnämnden i Stockholms stad och stadsmissionen ha förts förhandlingar, som resulterat i att stadsmissionen med bistånd av nämnden organiserat en central för vissa hemarbeten, som tillhandahållas av industrier i Stockholms stad och län. Överenskommelsen mellan fattigvårdsnämnden och stadsmissionen innebär, att nämnden svarar för lokalhyra, inredning samt belysnings- och telefonkostnader. Stadsmissionen å sin sida ställer sig som arbetsgivare gentemot arbetstagare, avlönar instruktörer och arbetsledare, förskotterar arbetslöner m. m.

Verksamheten är till att börja med begränsad till en lokal, omfattande sex rum i huset Snickarbacken 6, där avsikten är att med lättare tempoarbete, som utbrutits ur uppdragsgivarens produktion, sysselsätta kroniskt sjuka och överåriga män och kvinnor, som av olika orsaker ej kunnat placeras i öppna arbetsmarknaden och som på grund av bostadsförhållanden eller hälsoskäl ej kunna åtaga sig arbetsuppgifter i hemmen. De arbetande erhålla samma ackordsersättning, som betalas för liknande arbete inom industrier. I de flesta fall kunna de arbetande ej uppnå full försörjning, men det resultat, som uppnås, innebär en förhöjd levnadsstandard och — kanske det viktigaste — den förbättring av psykisk och fysisk hälsa, som ett arbete och en ökad inkomst medför.

För närvarande sysselsätts vid hemarbetscentralen cirka 25 personer, men då verksamheten ännu ej tagit slutgiltig form, kunna några resultatciffror ej lämnas.

Samtliga personer, som skola intagas å något av dessa arbetsberedande organ, remitteras först till kontorets arbetsförmedlingsavdelning, som verkställer utredning i vanlig ordning och sedan placerar dem på lämplig arbetsplats. Samtliga som sysselsätts, med undantag av dem, som arbeta å sy- och vävstugan samt med vissa hemarbetsuppgifter, äro uppförda som aktuella arbetssökande vid kontoret. Samtidigt med att anvisningar till arbetsplatsen sker, erhåller arbetsledningen därstädes utförliga upplysningar om patienten, läkares eller remissmyndighets råd och anvisningar beträffande arbetsområde, arbetskapacitet, arbetstidens längd m. m. Under arbetsträningstiden står arbetsledningen och den av kontorets assistenter, som handlägger vederbörande ärende, i kontakt med varandra, och vårdresultatet journalföres. Utskrivningen från arbetsplatsen sker också genom arbetsförmedlingsavdelningen, och i de fall denna sker till arbete i öppna marknaden, har arbetet ofta anskaffats av assistenten, medan patienten fortfarande är under arbetsträning. Detaljerade upplysningar om vårdresultat och vidtagna åtgärder delgivas efter utskrivningen dels remissmyndigheten, dels understödsmyndigheten, därest vederbörande haft socialhjälp.

Aktuella önskemål beträffande egna arbetsberedande organ.

På grund av att trängande behov framtingat en mycket snabb utveckling av denna verksamhet inom stadsmissionen, har ej varje enskild gren kunnat planläggas och förberedas med den omsorg, som varit önskvärd. Så har t. ex. den brist på industri- och verkstadslokaler, som varit rådande under senare år, medfört, att vissa avdelningars verksamhet måst bedrivas i direkt olämpliga arbetslokaler. Dessutom har det varit svårighet att erhålla vissa arbetsmaskiner, material m. m. Vidare har det ej varit möjligt att ordna lämplig inackordering för de patienter, som behövt dylik.

Ur många synpunkter vore det lämpligt att sammanföra arbetsinstitutet för nervkonvalescenter (träindustri) och en planerad mekanisk verkstad till lokaler inom samma byggnad. Meningen är också att utbygga verksamheten med bokbinderi och kartongindustri. Det föreligger inom stadsmissionen planer på att, när förhållandena så medgiva, uppföra en fastighet för detta ändamål. Önskvärt är då, att möjlighet till internat ordnas för vissa av arbetstagarna.

Skrivbyrån är f. n. förlagd till ur utrymmessynpunkt mycket otillfredsställande lokaler, men med nuvarande läge på hyresmarknaden har det ej varit möjligt att erhålla större och lämpligare lokaler. Ordandet av denna fråga är emellertid ett villkor för att denna verksamhet skall kunna utvecklas.

Industrihemmet samt sy- och vävstugan ha moderna, ändamålsenliga och i övrigt lämpliga lokaler. Förmodligen måste dock en påbyggnad av industrihemmets fastighet göras inom relativt kort tid, när det i regel föreligger platsbrist vid detsamma. Ett av statsmissionens närmaste önskemål beträffande arbetsberedande organ är dessutom att få till stånd en kombinerad jordbruks- och verkstadskoloni, där långvarig internatvistelse och utbildning kunde beredas psykiskt efterblivna personer.

Kontorets samarbete med andra sociala institutioner.

En av förutsättningarna för att kontorets verksamhet skall giva åsyftat resultat är, att samarbetet i arbetsvårdsfrågor med statliga och kommunala institutioner, arbetsgivare och fackföreningar samt intresseorganisationer är intimt och gott. Kontorets tjänstemän äro beroende av dels remissorganens informationer och yttranden, dels de offentliga utbildningsanstaltarnas platstillgång och understödsorganens vilja till förebyggande åtgärder samt slutligen självfallet av arbetsgivarnas och fackföreningsombudens positiva inställning och fördomsfrihet. Kontorets arbete har i allmänhet rönt stor förståelse hos nämnda intresseparter. I all synnerhet vill kontoret i detta sammanhang ge fattigvårdsnämnden i Stockholms stad sitt erkännande för dess inställning till de partiellt arbetslösa problem. Det har emellertid varit kontoret angeläget att, när det gäller vissa remissinstitutioner, få formerna för samarbetet reglerade genom vissa avtal. I huvudsak gå dessa ut på att arbetsberedningskontoret övertager ifrågavarande institutioners eller gruppers samtliga arbetsvårdsanordningar. Erfarenheten har nämligen visat, att ett dylikt i detalj organiserat samarbete är till uppenbar fördel för samtliga berörda parter och i all synnerhet för klienterna. Genom en sådan anordning undvikas även i stor utsträckning dubbelarbete.

Dylika avtal föreligga mellan arbetsberedningskontoret å ena sidan och respektive gengaspolikliniken å Sabbatsbergs sjukhus, blindinstitutet vid Tomtebodavägen, föreningen dövas väl, pensionsnämndernas upplysningsbyrå, Stockholms stads tuberkulosbyrå samt samtliga sanatorier och konvalescenthem för tuberkulösa inom Stockholms stad och län å andra sidan. Genom överenskommelse med pensionsstyrelsen och fångvårdsstyrelsen ha dessutom vidtagits åtgärder för att samordna dels yrkesvägledningen, dels arbetsberedningen för nämnda myndigheters klientel.

För att illustrera ett dylikt avtal kan nämnas, att beträffande tuberkulosbyrån och sanatorierna äro två assistenter avdelade för arbetsvården inom detta område. Båda ha regelbundna mottagningstider på de olika sjukhusen samt å tuberkulosbyrån och komma härigenom i direkt kontakt med läkare, kuratorer och patienter. Meningen är, att assistenten skall »följa patienten från sängen till arbetsplatsen». Han skall således på ett mycket tidigt stadium göra klart för sig, vilka som kunna placeras utan någon yrkesutbildning och vilka som behöva omskolas eller fortbildas. Dessa senare skall han yrkesvägleda. Genom sysselsättningsterapeuterna skall han sedan söka få till stånd en för det blivande arbetsområdet lämplig sysselsättnings- och arbetsterapi. Han skall dessutom planlägga och ordna studier och yrkesutbildning och slutligen inpassa patienten i arbetslivet.

Genom att dessa överenskommelser äro nyligen ingångna, är det för tidigt att objektivt bedöma resultatet, men det är kontorets åsikt, att denna tidiga och individuella arbetsvård är nödvändig, inte bara för lungsjuka utan också för övriga grupper av partiellt arbetslösa.

Av ovan givna redogörelse framgår, att kontoret ännu befinner sig på experimentstadiet och att arbetslinjerna ännu ej äro fullt klara. Under sin första verksamhet har kontoret haft fördelen av god arbetstillgång, varför arbetsresultatet rent siffermässigt synes tillfredsställande. Den stora individuella arbetsbördan för varje assistent har dock medfört, att varenskilt hjälpfall ej kunnat ägnas den omsorg, som varit önskvärd. Så hart. ex.

någon effektiv efterkontroll i samband med gjorda arbetsanvisningar icke kunnat tillfyllest bedrivas. Trots den goda arbetstillgången har således det åsyftade arbetsresultatet ej kunnat uppnås. Detta beror ej endast på tjänstemännens arbetsbörda utan även på avsaknaden av vissa allmänna resurser och på för de partiellt arbetsföra oförmånliga bestämmelser angående utbildnings- och anställningsförhållanden.

Avtalsbestämmelserna beträffande lärlingsåldern inom vissa yrken samt överhuvud taget yrkesutbildningsproblemen för de partiellt arbetsföra äro svårbemästrade, och de generella hälsokraven för erhållande av allmän tjänst omöjliggöra ofta en eljest motiverad placering. Vidare vore det för sjuka och konvalescenter önskvärt, att arbetsträning i form av rörelse-, syssel-sättnings- och arbetsterapi anordnades i större utsträckning än vad hittills varit fallet. En avsevärd brist är, att kontoret ej har tillgång till egen arbetsmarknadsorienterad läkare, och att läkarna överhuvud taget äro så föga inkopplade på dessa problem.

Inackorderingsmöjligheterna i Stockholm med omnejd för mindre bemedlad manlig och kvinnlig ungdom äro dessutom otillräckliga. Önskvärt vore även, att bostadsförhållandena för f. d. lungsjuka förbättrades.

Ur arbetsförmedlingssynpunkt äro försöksutskrivningsvillkoren för patienter vid sinnessjukhus och alkoholistanstalter väl rigorösa, och en upp-mjukning av desamma, i likhet med vad som skett vid fångvårdsanstalterna, skulle säkerligen medföra fördelar för arbetsgivare och klienter.

Genom att landsorten, på något undantag när, är helt i avsaknad av arbetstränings- och prövningsverkstäder i likhet med stadsmissionens följer, att en viss uppsugning till Stockholm äger rum. Denna tendens skulle emel-lertid kunna minskas, därest tillräckliga dylika organ kunde organiseras även inom landet i övrigt.

Till slut måste understrykas, att det fortfarande brister beträffande upp-lysnings- och propagandaåtgärder för de partiellt arbetsföra bland direkta arbetsledare, förmän och fackföreningsfunktionärer. De positiva uttalanden, som gjorts från arbetsgivare-, arbetsledare- och arbetareorganisationer, äro nämligen ej tillräckliga, såvida ej den enskilde medlemmen känner sitt an-svar för detta problem.

DE PARTIELLT ARBETSFÖRA SOM MEDICINSKT-SOCIOLOGISKT PROBLEM.

Av Gunnar Inghe.

Ur socialpsykologisk synpunkt bör som partiellt arbetsföra betecknas alla individer med arbetshinder eller arbetshämningar, dessa må sedan vara av fysisk, psykisk eller social natur. Teoretiskt kan man inte strängt särskilja de olika orsakerna till nedsatt arbetsförmåga eller arbetshämning. De betingningar varandra ömsesidigt. I praktiken är det emellertid nödvändigt med en schematisk indelning. Man kan därför tala om fysiskt, psykiskt eller socialt arbetshämmade, alltefter den mest framträdande orsaksfaktorn. Med fysiskt arbetshämmade menas då invalider och kroppsligt sjuka, som inte är helt arbetsförmögna, med psykiskt arbetshämmade psykiskt underutvecklade, abnorma eller sjuka och med socialt arbetshämmade slutligen personer, som är socialt handikappade på olika sätt, t. ex. änkor, äldre arbetskraft, arbetslösa, straffade, diverse rotlösa element m. m.

Anlag och miljö.

En individs utveckling är alltid en synnerligen komplicerad process. De medfödda anlagen drar vissa gränser för utvecklingsmöjligheterna i olika riktningar, men tillåter för övrigt mycket stora variationer. Grova miljöstörningar kan sedan driva utvecklingen i en bestämd riktning. En tidig rakitis eller annan näringsrubbnings, ett olycksfall eller en tillstötande sjukdom, kan radikalt förändra det fysiska tillståndet. Är de yttre störningarna tillräckligt stora inträffar död eller en förkrympning av individen. Även bortsett från sådana grova störningar spelar den allmänna hygieniska standarden en mycket betydande roll för varje individs utveckling. Ett exempel är den tilltagande kroppslängden. I Sverige har de värnpliktigas kroppslängd sedan början av 1800-talet ökat med ungefär 1 cm. vart tionde år, så att de svenskar, som lever nu, är nästan 1 dm. längre än de, som levde för 100 år sedan.¹ Man har tillskrivit detta den nästan oavbrutet förbättrade näringsstandarden. Det är också känt, att temporära näringssvårigheter icke endast påverkar vikten utan också längdtillväxten. Barn födda i Tyskland under krisen 1932 visade sig vid en undersökning vara mindre och lättare än barn födda 1926, vilka tidigare undersökts vid samma ålder.² Känt är ju också, att bättre situerade socialskikt har större medellängd

¹ Dahlberg: Sjukdomarna och samhället, Stockholm 1934.

² Socialistisk medicinergrupp: Krisen undergraver Sundheden, Köpenhamn 1934.

än fattigare. Det har visserligen framhållits, att detta också skulle kunna bero på den sociala skiktningens sammanhang med anlagsdifferenser. Att miljön och speciellt näringsförhållandena i varje fall spelar en betydande roll, kan emellertid betraktas som säkert.

Nu är ju olikheter i kroppslängden socialt sett inte någon särdeles betydande omständighet. Kroppslängdens miljökänslighet kan emellertid betraktas som exempel på vilken roll miljön faktiskt spelar för den fysiska utvecklingen, även om inga mera i ögonen fallande patologiska faktorer tillstött. Ett annat exempel är träningens roll. Härvid är den systematiska fysiska träning, som idrottsmän, militärer och andra personer underkastar sig, mindre viktig än den livslånga träning, som yrket medför på olika områden. Hos en kroppsarbetare utvecklas muskulaturen på ett helt annat sätt än hos en person med stillasittande arbete. Det beror dock inte endast på träningen. Sammanhangen är inte så enkla. Yrkesvalet är nämligen också beroende på fysiken. En svag och klen person blir inte gärna stenhuggare eller skogsarbetare, om han kan slippa. Han blir hellre kontorist eller skräddare. Samtidigt som miljön och yrket i viss utsträckning påverkar den fysiska beskaffenheten, väljer man själv också i någon mån miljö och yrke och tar då hänsyn till sin fysik. För mycket stora grupper av folket är dock möjligheterna att välja yrke rätt begränsade av statiska sociala förhållanden, vilka den enskilde endast föga kan påverka. De flesta har i verkligheten endast ett fåtal olika yrken att välja på. Hänsynen till de fysiska förutsättningarna är således i praktiken rätt begränsad.

Ett tredje exempel på miljöns inverkan är t. ex. uppkomsten av yrkeskännetecken som plattfothet och åderbräck hos bagare och kypare, lätta ryggradskrökningar hos tidningspojkar och unga fabriksarbetare, stelhet i ryggraden hos tegelbärare m. m. Även den allmänna livsföringen inverkar på utvecklingen. Spritmissbruk, nattvak, skiftarbete, överansträngning och mycket annat försvagar fysiken. Orsakssammanhangen är emellertid ibland rätt komplicerade. Spritexcesser har ju t. ex. alltid en mycket invecklad socialpsykologisk förhistoria.

Redan för de fysiska egenskaperna kan man alltså på många sätt konstatera miljöns stora betydelse för utvecklingen. Viktigast är givetvis de sjukliga störningarna. Men även den mera »normala» miljön spelar en mycket stor roll. För den psykiska utvecklingen är miljön än betydelsefullare.

Först och främst är mänsklig miljö en förutsättning för att det skall utvecklas mänskliga egenskaper ur anlagen. Sociala och moraliska funktioner kan icke uppkomma utan någorlunda »normal» miljö. Kellogg beskriver s. k. »vargbarn» i Indien, som vuxit upp i djungeln. När de påträffades sprang de omkring på alla fyra tillsammans med vargar. Av kroppsutvecklingen att döma var de fullvuxna. De omhändertogs, men visade sig vara idioter, som inte kunde tala och inte heller kunde lära sig tala. De kunde inte ens lära sig att stå upprätta utan stöd mot en vägg. En av dem kunde lära sig att röka cigaretter och att uttala ett fåtal ord, men i stort sett saknade de mänskliga psykiska drag. »Tarzan fabeln», tillägger Kinberg, »om människobarnet, som växt upp bland gorillor, men det oaktat helt på egen hand, utan de stimuli som förekommer i mänsklig miljö, utvecklas till människa är en ren myt, som helt strider mot erfarenheten».¹

¹ Kinberg, Inghe, Riemer: Incestproblemet i Sverige, Stockholm 1943.

Vid mindre grova brister i miljön störes naturligtvis den psykiska utvecklingen mindre. Men inom det vanliga samhället kan man peka på principiellt analoga förhållanden. För olika sociala grupper är miljöinflytandena icke identiska. När miljödifferenserna är stora, framträder också betydande olikheter i individernas psykiska egenskaper. De oerhörda klassdifferenserna i forna dagars slavsamhällen är icke närmare penetrerade ur socialpsykologiska synpunkter. Att den födde slavens och hans herres psykologiska struktur måste ha skilt sig åt på praktiskt taget varje punkt, kan man lugnt utgå ifrån. I våra dagar kan man peka på de oerhörda olikheterna mellan de fint kultiverade furstesläkterna och braminerna i Indien och den i otrolig armod levande enkla befolkningen, för vilken kulturella värden över huvud är praktiskt taget okända begrepp. Vad negerproblemet beträffar, har på sistone mycket starkt framhävts den artificiella pariasmiljöns stora betydelse för utvecklingen av de karakteristiska sentiment, som utmärker den svarta befolkningen även i dagens Amerika. Samtidigt utgör negermiljonernas existens också en faktor, som påverkar de vitas attityder, värderingar och psykiska struktur. På närmare håll kan man iakttaga den inverkan på den psykiska utvecklingen, som den allttjämt bestående klassdifferentieringen i vårt eget land utövar. En arbetaryngling skiljer sig på otaliga sätt från en pojke tillhörande en s. k. välsituerad familj. Det gäller mindre den intellektuella utrustningen, mera attityder, värderingar, intressen, vanor o. dyl. Dessa är emellertid integrerande beståndsdelar av den psykiska strukturen, och helhetsintrycket blir därför helt olika. Kinberg har först påpekat existensen av ett skikt kulturfattiga, som liksom står vid sidan om samhället och icke utvecklats de egenskaper, vilka är nödvändiga för normal kulturell och moralisk assimilation till samhället. Det är en socialgrupp bestående av diverse lösarbetare, flyttfåglar och andra socialt isolerade. De uppkom ursprungligen vid brytningen mellan bondesamhället och industrialiseringen och har ännu inte försvunnit. Dessa människor står i stort sett främmande för de vanliga betederegler, som dikterar människors samlevnad och utgör därför bland annat också rekryeringsbasen för åtskilliga asociala och parasiterande element. Att växa upp i en sådan miljö är psykiskt utarmande.¹ Själva fattigdomen är också ett viktigt miljöfaktum, som inte kan undgå att »märka» den som under längre tid känt på vad den vill säga. Det kan vem som helst iakttaga på fattigmans barn. Man märker det också på äldre, som under årtal hämtat fattigvårdsunderstöd och så småningom lagt sig till med en egendomligt resignerad och behovslös attityd, vilken närmast ter sig som en slags psykisk atrofi och självvuppgivelse.² Miljöns betydelse kan också illustreras av notsättningen mellan stads- och landsbygdsbefolkningen. Personundersökningarna på värnpliktiga visade t. ex. genomsnittligt något sämre resultat för ungdomar från landsbygden än från städerna. Det förklarades bland annat bero på den större psykiska rörlighet och habilitet, som stadsmiljön släpade. På landsbygden var man långsammare men i gengäld också ordentligare och grundligare. Huruvida någon intellektuell nivåskillnad förelåg, är naturligtvis svårare att avgöra, men kunde inte anses uteslutet.³ Den intellektuella utvecklingen är i själva verket inte opåverkbar för miljöinflytelser,

¹ Kinberg: Den asociala ungdomens problem, Tiden 5:1942.

² Inghe: Fattigdom är olycka, Vi 46:1945.

³ Husén: Svensk ungdom, Stockholm 1944.

som man ibland haft en benägenhet att anse. Exemplet med »vargbarnen» visar, att grova störningar kan ha en högst deletär inverkan. Men även mindre grova störningar har inflytande. Anlagen spelar naturligtvis en mycket stor roll för den blivande intelligensnivån. Otvetydiga undersökningar är det visserligen inte gott om, eftersom det alltid i sådana undersökningar är ytterst svårt att isolera de båda faktorerna anlag och miljö från varandra. Newman, Freeman och Holzinger undersökte enäggiga tvillingar uppvuxna i olika miljöer. De intellektuella olikheterna var inte särskilt stora. Först vid mycket stora miljöskillnader kunde skillnaden på 10—20 poäng i intelligenskvoten påvisas. I en jämförelse av intelligensskillnaderna mellan 50 par enäggiga och 50 par tvåäggiga tvillingar var genomsnittet enligt olika testmetoder 5.9 resp. 4.5 för de enäggiga och 9.9 resp. 9.3 för de tvåäggiga. Detta visar ju, att arvet måste spela en betydande roll.

För att påvisa miljöns inflytande på intelligensutvecklingen har man undersökt korrelationen mellan intelligensutvecklingen och vistelse i dålig miljö. Man har då bl. a. betraktat åldern som uttryck för den tid miljöinflytandet varat. Asher undersökte 300 fattiga barn. I 7-års ålder var IK 84, i 11-års ålder 67 och i 18-års ålder 60. Vid långvarigt uppehåll i dålig miljö sjönk således intelligenskvoten. I en annan undersökning av Klineberg visades, att negerbarn, som invandrat från sydstaterna till New York och som hade en genomsnittlig IK på cirka 80, efter 4 års uppehåll fick en IK på cirka 90. Miljöförbättringen medförde alltså en ökning av intelligensnivån.¹

Intelligensen, i den mån den kan mätas genom testning, är alltså intet stationärt begrepp. Den kan utvecklas på olika sätt beroende på de miljöstimuli, för vilka individen utsättes. Särskilt gäller detta uppväxtåren. I vilken utsträckning även vuxnas intellektuella nivå kan förändras genom stimuli av olika slag, kan inte säkert avgöras. Att emellertid även för vuxna träningen, vanebildningen och differentieringen måste ha en viss inverkan på den intellektuella strukturen, kan knappast betvivlas.

Detta är ett exempel på miljöns inflytande på den psykiska beskaftenheten, varvid valts en funktion, vilken ofta ansetts opåverkbar. Ännu viktigare är miljöns inflytande på känslolivet. Den moderna psykologiska forskningen — vilken skola det än gäller — har mycket övertygande visat, att miljön ingriper på ett avgörande sätt i individernas emotionella utveckling. Särskilt känslobindningarna mellan de uppväxande individerna och omgivningen spelar en dominerande roll. Om omgivningen behandlar ett barn snävt eller kärlekslöst och t. ex. reagerar på naturliga affektutbrott med våld, som så småningom tvingar till en för åldern onaturlig behärskning och disciplin, återverkar det i fortsättningen på barnets attityder och värderingar. I svåra fall kan uppkomma neuropatiska tillstånd.

Överdrivna fixeringar till vissa personer i omgivningen påverkar likaså de framtida attityderna, som kan få en mera infantil och outvecklad prägel. De s. k. insufficiens känslorna — begrepp, som tolkas olika i olika psykologiska skolor, men som under alla förhållanden har en reell betydelse — är avgjort miljöbetingade. En karakteristisk miljösituation hämtad från barnpsykologin har t. ex. det enda barnet. Bristen på konkurrens från andra syskon gör det enda barnet till familjens centrum, på vilket föräldrarna slösar all sin ömhet och hjärtlighet med resultat, att barnet lätt får

¹ Sigsgaard: Om intelligensudviklingen hos børn, Unge pædagoger 4:1945.

en egocentrisk och anspråksfull attityd till omgivningen. Frånvaron av syskon — lekkamrater — försvårar den utveckling till socialitet, som anpassningen till någorlunda jämnårigas behov och beteende medför. En annan karakteristisk situation uppstår, när småsyskonen kommer till världen, och det ett par år äldre barnet detroniseras som familjens centralfigur med risk för svartsjukedramer och neurotiska fixeringar, om icke uppfostraren betar sig på ett förnuftigt sätt. Behandlingen av ett trotsande barn kan i viss utsträckning avgöra, huruvida barnet skall utvecklas till en självständig och frimodig varelse eller till en hunsad och beroende. Detta som exempel. Hela den psykiska strukturen påverkas genom uppfostran men i främsta rummet de miljökänsliga sidorna av denna och särskilt de mera differentierade och komplexa funktionerna. De psykiska elementarfunktionerna, minne, uppfattningsförmåga, associationsförmåga m. m. är sålunda mindre påverkbara än t. ex. energi, temperament, känslighet, självständighet, frimodighet och dylika centrala egenskaper hos personligheten och karaktären. Det är emellertid just sådana egenskaper, som framför allt bestämmer individens attityder och värderingar visavi omgivningen. Nu är utan tvivel graden av miljöns inverkan på individens psyke i hög grad beroende på åldern. Den är störst i den tidiga barndomen. Den psykiska strukturen är då ännu odifferentierad och kan genom olika stimuli utvecklas i vitt skilda riktningar. De medföddaanlagen tillåter inom vissa gränser en rik variation. Med stigande ålder avtar den psykiska elasticiteten mer och mer för att så småningom stelna till. Den gamle är inte så påverkbar som en ung människa. Hans psykiska struktur förändras endast ytligt av miljöstimuli. Han är inte längre utvecklingsbar. Det behövs då ganska massiva miljöstörningar för att en förändring av de invanda attityderna och värderingarna skall komma till stånd. Det innebär visserligen, att barnaåldern är den viktigaste tiden för utbildandet av människans personliga egenart, men också att påverkningsmöjligheter i avtagande grad föreligger både under ungdomsåren och i vuxen ålder. Patologiska störningar som vid sjukdom kan ju sedan förorsaka grova strukturella förändringar vid vilken ålder som helst.

En människa är därför aldrig en färdig produkt. Yttre inflytanden och upplevelser och speciella miljökonstellationer förändrar henne ideligen. Samtidigt påverkar hon själv miljön omkring sig och omformar den, så gott det går, så att den passar henne. I viss begränsad utsträckning väljer man ju som sagt också sin miljö. Varken den psykiska strukturen eller miljön är sålunda statiska begrepp. De har tvärtom en utpräglat dynamisk karaktär. Individens uppförande, reaktionsbenägenheter och attityder påverkar hennes omgivning och förändrar den och skapar sålunda en ny miljösituation, som i sin tur återverkar på henne och ger upphov till nya skiftningar i hennes attityder till omgivningen. Det är under denna ständiga växelverkan mellan individerna och miljön, som de speciella reaktionsbenägenheter, attityder, beteenden, vanor och värderingar växer fram, vilka tillsammans brukar benämnas en individs karaktär. Vad som är anlagsbetingat och miljöbetingat är det i enskilda fall omöjligt att yttra sig om, frånsatt enstaka rent patologiska symtom. Frågan är också principiellt sett felaktigt ställd. Varje egenskap måste vara både anlagsbetingat och miljöbetingad. Utan anlaget för en viss egenskap uppstår denna inte och om inte anlaget utsättes för en viss miljöpåverkan, utvecklas det int. En

individens aktuella beteende är sålunda alltid beroende på en lång rad faktorer av eugenisk, fysisk, psykisk och social karaktär. Varje situation har därför en komplicerad orsakshistoria, där de eugeniska förutsättningarna, den fysiska beskaffenheten och de inflytanden denna har varit utsatt för under utvecklingen, den psykiska strukturen och dess reaktioner till ständiga miljöstimuli samt de sociala förhållanden som individen för tillfället är placerad i, samverkar till att skapa den specifika situation, som för ögonblicket är aktuell. Denna situation är också i hög grad dynamisk. Situationen växlar ideligen beroende på förändringar av de individuella och sociala förutsättningarna. Ibland kan situationen vissa tider vara relativt stationär, som speciellt brukar vara fallet i ålderdomen eller eljest under särdeles stabila sociala förhållanden, varvid hänsyn måste tas inte bara till den yttre samhälleliga miljön, utan också till den trängre familjära. Vissa situationsförändringar är emellertid alltid oundvikliga. Dessa sammanhänger med själva åldrandet och samhällsutvecklingarna. En människa, som blir gammal, förändras oavbrutet. Den psykiska strukturen skiftar karaktär. Så småningom krymper själva den psykiska förmågan att reagera. Detta återverkar på miljön. Attityderna till omgivningen skiftar sålunda karaktär, men samtidigt förändras omgivningens beteende gentemot individen. En gammal människa behandlas på annat sätt än en person i sin krafts dagar. Ställningen i produktionen, i familjen och över huvud taget i samhället blir så småningom en helt annan.

Det dynamiska i situationen är under lugna förhållanden kanske inte så iögonenfallande. Det framträder emellertid vid uppkomsten av missanpassningsfenomen. Den relativa balans, som i vanliga fall råder mellan individen och miljön, kan brytas av plötsliga och genomgripande förändringar som exempelvis fysiska eller psykiska sjukdomar, vilket helt förändrar individens ställning i samhället, eller sociala störningar som arbetslöshet, vilket ju likaledes radikalt förändrar den aktuella situationen. Då inträder ett livligare dynamiskt skede. Sjukdom påverkar inte bara individen själv och hans hälsa, arbetsförmåga, kroppskrafter och psykiska egenskaper utan också miljön omkring honom. Arbetsprestationerna är inte längre desamma, familjesituationen kan förändras helt genom att han kommer på sjukhus eller blir sängliggande, och hans ställning i samhället blir radikalt annorlunda genom att han förvandlats från en produktiv till en tärande samhällsmedlem. Detta i sin tur återverkar på hans reaktion till miljön. Hans attityder och värderingar förändras. Denna växelverkan fortgår, tills en ny relativ jämvikt uppnåtts.

Arbetshämmningarnas uppkomst.

I det föregående har anlagts en socialpsykologisk aspekt på individens utveckling och hävdats, att det råder en ständig växelverkan mellan individen och miljön, att utvecklingen sålunda är dynamisk samt att aktual-situationerna aldrig är desamma utan ständigt växlande. I en studie över uppkomsten av arbetshämmningar måste tillämpas samma grundsyn för att genesen skall kunna klart förstås. Det är en känd sak, att personer med samma defekter kan visa en helt olika försörjningsförmåga. Det beror på att samma defekt kan ha olika innebörd i skilda fall beroende på differen-

ser i individens totala situation. Defekten kan i ett fall innebära en tillfällig störning i utvecklingen, till vilken situationen snart anpassas, medan den i ett annat fall framtvingar en radikal nyorientering både av de sociala förhållandena och individens inställning till livet. Även om man i de speciella fallen måste ta hänsyn till totalsituationen, är det som inledningsvis framhållits ur praktisk synpunkt lämpligt att klassificera fallen efter den störning, som är mest iögonfallande, vare sig den nu är av fysisk, psykisk eller social karaktär. Otaliga individuella olikheter gör naturligtvis varje fall särpräglad, men det är dock möjligt att urskilja vissa karakteristiska typer. I det följande skall göras ett försök att karakterisera några sådana typiska uppkomstsätt för en arbetshämning.

Som exempel på en *fysisk arbetshämning* kan först väljas *invaliditet*. En person, som blivit invalid efter en sjukdom eller ett olycksfall, har därigenom blivit fysiskt handikappad. Han är inte längre densamma som förut. Omgivningen är emellertid inte heller längre densamma för honom. Den uppfattas och upplevs på ett annat sätt. Förut okända svårigheter dyker upp. Han är t. ex. inte lika rörlig som tidigare. Denna förändring i upplevelsen av miljön medför i sin tur nya attityder till denna. Han blir t. ex. försiktigare och stillsammare i sitt sätt att vara. Han tvingas att anstränga sig mer än eljest. Han finner det nödvändigt att ta nya hänsyn både till sig själv och andra. Och så vidare. Samtidigt som de egna attityderna på det sättet växlar karaktär, förändras också omgivningens attityder till en själv. Man behandlar inte en invalid på samma sätt som andra. Man tar speciella hänsyn, är hjälpsam, visar överseende eller nyfikenhet. Hela umgängestonen blir en annan. Dessa förändrade beteenden i omgivningen frammanar i sin tur nya attityder från invalidens sida. Samtidigt med dessa förändringar i den trängre miljön, förändras hans situation i samhället. Han kan inte fullgöra samma arbetsprestationer som tidigare. Han måste kanske hjälpas och en tid klara sig på understöd. Han förvandlas från en närande till en tärande samhällsmedlem. Han kommer att se både sig själv och samhället ur helt nya perspektiv. Så småningom omskapar detta hela hans situation. Avgörande för om arbetsförmågan skall kunna återvinnas helt eller delvis, är således inte bara den fysiska defekten. Det beror också på den plasticitet individen visar, hans anpassningsförmåga till den nya situationen, hans vitalitet, energi och läraktighet. Det beror slutligen också på omgivningen, på dess förmåga att ingjuta missmod eller hopp, att stimulera eller deprimera samt på samhällets resurser att ge aktiv hjälp i form av arbetsträning, yrkesutbildning eller arbetsanskaffning. Är den fysiska defekten mycket allvarlig, kan situationen bli så radikalt förändrad, att vederbörande inte ens under de gynnsammaste betingelser kan komma i arbete igen.

När invaliditeten är medfödd eller av tidigt datum är dess inflytande på individens fortsatta utveckling naturligtvis ännu viktigare. I litteraturen diskuteras ofta »krymplingspsyket». Särskilt inskränknigen av rörelseförmågan anses ha stor betydelse för den psykiska utvecklingen, desto större ju tidigare invaliditeten uppträtt.¹ Denna har således psykiska återverkningar. De psykiska förändringarnas svårighetsgrad kan emellertid bero på omgivningen. Föräldrar, syskon eller kamrater kan bete sig fel, ta

¹ Proebster: Körper und Seele, ein Beitrag zur Krüppelpsyche, Z. f. Krüppelfürsorge, 1925.

för litet eller för mycket hänsyn, beklaga eller driva med den lytte. Hantaras han rätt, kan åtskilliga psykiska förvecklingar förhindras.¹ Man skall inte fästa för stort avseende vid lytet eller defekten. Man skall låta honom smälta in i miljön så mycket som möjligt. Den artificiella miljön på en anstalt, som ibland är oundviklig för invaliditetens rätta behandling, behöver visserligen för tillfället icke verka psykiskt traumatiserande, men den försenar och försvårar därigenom den normala anpassningen till samhället. När det sedan gäller att komma in i produktionen, tillkommer för alla invalider svårigheterna att övervinna människors fördomar mot att anställa lytta människor. Invaliditeten är i den meningen ett socialt begrepp, säger Montan.² Erfarenheten visar också, att det är lättare att få folk i arbete, när t. ex. en extremitetsdefekt beror på ett olycksfall än när den är medfödd. Prognosen är då sämre.³

Vid invaliditet är det frågan om stationära defekter. Arbetshämningen är däremot inte stationär. Den beror på hur den fortgående anpassningsproceduren lyckas. Arbetsförmågan kan så småningom återvinnas genom att den tekniska skickligheten uppövas, genom lämpligare sysselsättning och genom förändringar av miljön. Vid *sjukdom* är det däremot oftast frågan om övergående tillstånd. Så länge sjukdomen varar, föreligger ju en betydande förändring i individens yttre situation. Det är ju för övrigt en bekant sak, hur en sjuk människa kan avslöja sidor av sin karaktär, som förut varit okända för omgivningen. En hygglig och anspråkslös person kan bli odräglig, självupptagen och fordrande intill det orimliga. Under denna tid påverkas också inställningen till arbete. Under en längre eller kortare tid är den sjuke sysslös. Ibland måste han dessutom leva på andras bekostnad. Han är beroende och känner sig beroende, men han märker också, att han kan leva utan att själv arbeta. Vid kortvariga sjukdomar har denna tillfälliga förändring av situationen i regel mindre att betyda, såvida det inte redan förut finns en speciell disposition för uppkomsten av arbetshämningar. Sådana stigmata kan exempelvis vara en speciellt dålig fysisk eller psykisk utrustning eller en ovanligt ogynnsam miljö. Under sådana förhållanden kan en arbetshämning ha funnits så att säga latent och konkretiserats av en i och för sig tämligen ofarlig sjukdom. Riskablare är det emellertid vid långvariga sjukdomar som exempelvis tuberkulos, en del febersjukdomar, ämnesomsättningsrubbnings-, mag-sjukdomar, sjukdomar i rörelseorganen och nervsjukdomar av olika slag. Under sjukhustiden och konvalescensen utbildas och fixeras så småningom nya attityder. Man vänjer sig vid att vara sysslös och beroende av andra. Den nya situation, som sjukdomen givit upphov till, blir så småningom stabiliserad. När så tillfrisknandet inträder, och det åter blir frågan om att börja arbeta, rubbas detta nya jämviktsläge och anpassnings-svårigheter uppträder på nytt. Reaktionerna kan nu skifta starkt. Somliga får efter tillfrisknandet en brinnande arbetslust och iver att åter komma i verksamhet och bli självständiga. Andra reagerar tvärtom, blir håg-

¹ Meng: Zur Sozialpsychologie der Körperbeschädigten, Schweiz. Arch. f. Neur. u. Psych. 1937/38.

² Montan: Något om invalidproblemet i Danmark just nu, Sv. vanföretidskrift 1942.

³ Redegørelse fra Arbejdsministeriets Beskæftigelsescentral vedr. Opføringsforanstaltninger og Arbejdsfremskaffelse for erhvershæmmede 1942—1944, Socialt Tidsskrift 7—8, 1944.

lösa, passiva och oföretagsamma, plågas formligen av att tvingas nyorientera sig igen, sedan de nu äntligen vant sig vid sysslolösheten. I det förra fallet behöver inte några särskilda åtgärder vidtagas. Det uppträder aldrig arbetshämningar, som kräver behandling. Efter konvalescensen är arbetsförmågan lika god som förr. I det senare fallet finns däremot en tendens att konservera den situation, som sjukdomen givit upphov till. Som alltid är det emellertid komplicerade orsakssammanhang bakom denna arbetshämning. Sjukdomens svårighetsgrad, konvalescensens långvarighet och den fysiska kraftnedsättningen efteråt spelar en viktig roll. Den psykiska vitaliteten och anpassningsförmågan, kanske förändrade av den genomgångna sjukdomen, utgör en annan lika viktig faktor. Den tredje faktorn är inflytandet från miljön, omgivningens beteende under sjukdomen och socialvårdens reaktion, när tillfrisknandet nalkas. En person med benägenhet för arbetshämningar kan få mycket stora svårigheter att åter komma in i produktionen, om han lämnas att klara sig helt på egen hand. Hans ansträngda försök att finna sig till rätta misslyckas, och efter en tid ger han vika inför den ogästvänliga miljö, som möter honom i arbetslivet. Efter sjukdomen kan därför uppträda helt nya reaktionsbenägenheter och attityder, som så småningom fixeras i ett nytt vanesystem. Lämnas individen åt sig själv, kan arbetshämningen efter en tid visa sig stationär, och då kan det vara ganska svårt att få bort den igen.

Arbetshämningar, vid vilka den *psykiska* orsaken är den mest iögonfallande ter sig principiellt på samma sätt. För den *imbecille* uppvisar miljön vissa karakteristiska drag. Han är alltid den som förstår minst och kan minst i omgivningen. Andra skrattar åt honom, driver med honom eller kommenderar honom. Han är alltid den underlägsne. Detta återverkar på hans psykiska utveckling. Han känner sig slutligen alltid underlägsen, osäker, räddhågad, passiv och illa rustad i kampen för tillvaron. Det utbildas insufficiens känslor. Dessa symtom är resultatet av miljöns inflytande på den psykiska primärstrukturen. Hade miljön varit annorlunda, skulle också utvecklingen gått på annat sätt. Om den efterblivne får umgås med likartade, minskas risken för uppkomsten av sådana neurotiska symptom. Hjälpklasserna i skolan har som bekant en gynnsam psykoterapeutisk inverkan.

I vissa fall uppträder kompensationsfenomen. Känslan av inferioritet förträngs, och den *imbecille* söker krampaktigt hävda sig gentemot kamraterna. Ibland lyckas han på det fysiska planet. Han kan t. ex. vara skickligare som idrottsman. Ibland hävdar han sig genom att låta aktiviteten ersätta, vad som brister i intellektuellt avseende. Han kan bli den aggressiva, hänsynslöse och därigenom dominerande. Som bekant är många av ledarna för ungdomsligorna mer eller mindre efterblivna och ofta sämre intellektuellt utrustade än kamraterna. Aktiviteten och fördomsföheten har ersatt, vad som brustit i intelligens. Samtidigt har det klena förståndet gjort dem omdömeslösare än andra och därför mera ohämmade.

Naturligtvis är denna utveckling inte enbart beroende på miljön. Somliga är känsliga, andra okänsliga för miljöinflytelser. Särskilt den passiva, håglösa, flacka *imbecille* är ofta föga påverkbar och reagerar inte nyckret på omgivningens ringaktande beteende.

Dessa förhållanden befrämjar emellertid uppkomsten av arbetshämningar. Att alltid vara sämst i studierna eller arbetet skapar arbetolust.

Det är inte roligt att aldrig få briljera, att alltid förtjäna minst i ackordsarbetet, att ständigt bli rättad och tillsagd, att ideligen vara utsatt för drift, att aldrig få avancera till mera kvalificerat och bättre betalt arbete. Härigenom ökar således osäkerheten och insufficiensen. Detta försämrar i sin tur arbetsprestationerna, och arbetshämningarna accentueras ytterligare. Det behövs kanske inte mer. Den efterblivne börjar betrakta sig som arbetsoförmögen. Ibland dröjer det, men när han börjar bli äldre och kroppskrafterna minskar, uppträder arbetshämningar, fastän vanliga människor i den åldern ännu är fullt arbetsförmögna. Ibland utlöses arbetshämningen av en tillfällighet, som exempelvis en övergående sjukdom, som sätter ned kroppskrafterna eller rationalisering på fabriken, sämre ackordsbestämmelser etc.

Även för uppkomsten av dessa psykiska arbetshämningar spelar således en lång rad olika omständigheter in. En efterbliven, som samtidigt är fysiskt klen eller invalidiserad, är mera disponerad för arbetshämningar än en kraftig karl. Får den efterblivne ett arbete, som han kan klara hyggligt och utan att behöva konkurrera med skickligare kamrater, kan han visa sig fullt arbetsförmögen, medan han placerad vid ett löpande band, kanske är totalt omöjlig.

För vissa former av s. k. *psykopati* är ett av de mest karakteristiska dragen känsligheten för miljöpåverkan. Det finns ingen anledning att här diskutera, vad som menas med psykopati, i vilken utsträckning konstitutionella och förvärvade faktorer spelar in och i vad mån tidiga neurotiseringsringar eller hjärnskador är utslagsgivande. I varje fall brukar man i regel betrakta psykopati som ett relativt stationärt tillstånd. Med den syn på individens utveckling, som här anlagts, kan detta inte vara riktigt. Inte heller psykopatin är statisk. Den undergår en ständig utveckling och förändring. Psykopater reagerar med överdrivna utslag på miljöstimuli. Själva reaktionsbenägenheten är visserligen relativt stabil men för den skull förmodligen inte opåverkbar. Åtskilliga omständigheter kan således t. ex. kronisera och förvärra de psykopatiska symtomen. På psykopatin kan lagras neurotiska symtom. Sådana av miljön betingade drag i psykopatin är ytterst vanliga. Genom sitt abnorma beteende är psykopater oftare än andra människor utsatta för korrektionsförsök från miljöns sida, och då de samtidigt reagerar starkare än andra på dessa korrigeringar, är en *circulus vitiosus* i gång. Upprepade störningar från miljöns sida kan ackumuleras och förorsaka långvariga försämringar av psykopatin. Huruvida man då kan tala om en förändring även av reaktionsbenägenheten är ju på sätt och vis en terminologifråga. Mest opåverkbara tycks de affektfattiga, flacka, passiva vindflöjlarna vara. De återfinnas bland allt socialt klientel och ter sig prognostiskt tämligen ogynnsamma.¹

Miljökorrigeringar eller miljöförändringar kan nu faktiskt gång på gång påverka psykopater på ett överraskande sätt. I socialvården kan man möta psykopater, som under gynnsamma yttre förhållanden är tämligen hyggliga och skötsamma men som vid sociala påfrestningar, exempelvis arbetslöshet, reagerar synnerligen stormande och besvärligt. Dessa reaktioner försämrar utsikterna för dem att på nytt få arbete. Ingen vill anställa dem. Skulle de få arbete, kan det dröja, innan de blir välbalanserade

¹ Jonsson: Undersökningar angående vanartiga barn och asocial ungdom. Bilaga till SOU 1944: 30.

igen. De kan alltså vara besvärliga långa tider. Arbetshämningarna är tydligen delvis av social karaktär. Dessa individer kan vara arbetsvilliga och fysiskt synnerligen arbetsförmögna, psykiskt gott utrustade i många avseenden, kanske också väl utbildade och kvalificerade, men ingen vill ha dem på grund av deras förmåga att skapa konflikter på arbetsplatsen. Hos andra psykopater beror arbetshämningarna främst på deras ombytthet, arbetsolust och ringa uthållighet. De tröttnar fort och söker snart därför nya verksamhetsfält. Så småningom reagerar arbetsgivarna och tycker, att en person som ständigt och jämt byter plats, inte är mycket att ha. Situationen är alltid värre, om psykopaten dessutom är fysiskt klen eller sjuklig. Även en tämligen lindrig sjukdom kan hos en psykopat leda till en omvärdering av hela situationen, fixerande av sjukdomskänslan, hypokondriska föreställningar m. m. och därigenom till arbetsoförmåga. Samhällets eventuella passivitet slutligen är här som alltid en bidragande orsaksfaktor till fixeringen av den arbetshämning, som sålunda växer fram.

En speciell form av psykopati, som enligt min uppfattning är särskilt vanlig bland de arbetshämmade, är astenin, subvaliditeten. Jag förbigår här frågan om orsakerna. Vissa psykologiska skolor betrakta ju astenin som en neuros, andra som ett konstitutionellt betingat tillstånd. Faktum är att astenikerns försiktighet och ängslan gör honom i särskilt hög grad disponerad för uppkomsten av arbetshämningar. Han har svårt att anpassa sig i nya situationer, vill gärna fortsätta i gamla hjulspår. Med sin noggrannhet och sitt pedanteri företer han alltså en påtaglig psykisk stelhet. Därtill kommer hans trötthet och bristande uthållighet. Förenas detta, som ofta kan vara fallet, med fysisk klenhet, måste risken för uppkomsten av arbetshämningar vara ganska stor, särskilt efter exempelvis sjukdom eller arbetslöshet. Inför en sådan radikal förändring av situationen reagerar astenikern med villrådighet, hjälplöshet och rädsla. Han sitter fast i gamla vanor och är skygg och misstänksam inför det nya. Risken för att det skall uppstå en permanent understödstagare är således överhängande. Samhällets brist på hänsyn för de psykologiska och fysiska faktorer, som ligger bakom arbetshämningen, utgör naturligtvis även här en orsak. De sociala påfrestningarna är kanske för stora, för att en ängslig och osäker pedant skall kunna bemästra dem, och han föredrar därför att ge upp spelet. I stort sett kan det nog sägas, att det är svårare att återanpassa psykopater och neurotiker än efterblivna.^{1 2}

Vid utpräglade *neurotiska* tillstånd är de neurotiska symtomen stundom direkt arbetshindrande. Hos en ångestneurotiker kan ångesten för bestämda miljöer eller situationer sålunda omöjliggöra vissa arbetsuppgifter. Inbillningssjuka kan i andra fall vara förenad med så starka sjukdomskänslor, att den utesluter varje sysselsättning. Själva arbetshämningen är ibland det mest framträdande neurotiska symtomet. Även här förekommer en *circulus vitiosus*. Oförmågan att fullgöra en social prestation förorsakar känslan av insufficiens, som i sin tur försvårar neurosen och ökar arbetshämningen. Även understödet kan som bekant ibland verka fixerande på neurosen och därmed på arbetshämningen. Ofta komplicerar neurotiska inslag arbetshämningar av annan natur. Man stöter exempelvis

¹ Stürup: Sindsygienske Betragtninger over Erhvervshæmning, Socialt Tidsskrift 7—8, 1944.

² Guldager: Lægens Syn paa de Erhvervshæmmede, Socialt Tidsskrift 7—3, 1944.

gång på gång på invalider, som är arbetslösa och har svårt för att få arbete, som strängt taget vill arbeta, men inte kan förmå sig därtill. Känslan av deras eget misslyckande gör dem då nervösa, trötta, håglösa och mindre arbetsförmögna. Invaliden liksom den imbecille neurotiseras ibland av den övermäktiga konkurrensen i samhället. Han känner sig oduglig och drar sig undan från arbetet.

För de *socialt arbetshämmade* är den mest framträdande faktorn sociala svårigheter. Låt oss som exempel välja *den straffade*. Själva brottet har där en förhistoria, oftast en komplicerad sådan, som man emellertid i detta sammanhang kan bortse från. I varje fall undergår hans situation gång på gång radikala förändringar. Utvecklingen från en laglydig medborgare till en tjuv eller våldsvärkare förändrar både vederbörandes miljö och inställning till miljön. Han har försatts i en socialt sett abnorm situation. Han har blivit en jagad människa och betraktar samhället med helt andra ögon än tidigare. Även om ingen misstänker något, utan han i stort sett fortsätter att leva som förut, är hans miljö således i grunden förvandlad. Miljön är inte densamma för honom som tidigare. Själv är han inte heller längre densamma som förr. När han sedan så småningom ertappas och hamnar hos polisen, inträder åter en ny situation, som förvandlar hans tillvaro och återverkar på hans psykiska aktualstruktur. Domen och straffet medför nya förändringar. Under fängelsevistelsen kan måhända situationen i någon mån stabiliseras. Han vänjer sig så småningom vid förhållandena och lägger sig snart till med uppträdande, attityder och vanor, som är någorlunda avpassade efter den säregna miljön. Det är ju känt, att straff förändrar människor på mångahanda vis — i regel till det sämre. Somliga blir neurotiserade och psykiskt slitna av isoleringen från yttervärlden och medmänniskorna. Andra blir avtrubbade, likgiltiga och cyniska. En del åter smälter väl in i miljön, till synes utan att bli nämnvärt påverkade. De tycks trivas rätt bra med de andra straffade men får av dem impulser och erfarenheter, som förändrar deras inställning till livet. Efter frigivandet återkommer den straffade till en för honom numera mer eller mindre främmande miljö. Även om han till äventyrs skulle kunna återgå till sin föregående verksamhet, flytta ihop med familjen och umgås med bekantskapskretsen är situationen likväl inte längre densamma. Den straffade har själv förändrats. Hans attityder och hans inställning till tillvaron har retuscherats betydligt. Han uppfattar miljön på ett annat sätt än förr, och miljön behandlar honom också på ett helt annat sätt. Det råder kanske fortfarande ett gott förhållande mellan honom och hustrun, men hon vet ändå, att det är en nyss frigiven fängelsekund, hon är gift med. Av vännerna försvinner många, och andra känner sig besvärade. Om han måste söka arbete, upptäcker han, att han är prickad på arbetsmarknaden. Ingen vill ha en straffad i sin tjänst. Han har svårt att förklara, varför han saknar arbetsbetyg för en viss tid, och upptäcker man orsaken, behandlas han misstänksamt, snävt och avvisande eller nedlåtande. Själv känner han sig som en utböling. Han blir försiktig, rädd, känslig, insufficient och bekymrad. Denna brist på frimodighet gör honom oföretagsam och ökar svårigheterna för honom att komma in i samhället på nytt. Det uppstår således även psykiska arbetshämningar. De sociala svårigheterna återverkar på hans psykiska aktualstruktur och förvandlar denna, vilket i sin tur ökar hans sociala handikap. Även fysiskt kanske den

straffade blivit mindre duglig som arbetare. Han har legat av sig och är otränad och ovan. Dessa ökade sociala svårigheter medför i sin tur risker för ny kriminalitet. Arbetshämningen inträder alltså här som en viktig faktor i recidivens förhistoria.

Helt annan är situationen för den *arbetslöse*. När fabriken stängs, och han kastas ut på gatan, har hans sociala läge visserligen försämrats. Det inverkar också på hans psykologiska beskaffenhet. Han blir bekymrad och ängslig. Världen är inte längre så trygg som förut. Den har förvandlats. Den är full av svårigheter, som han inte kan bemästra. Han är emellertid inte isolerad, inte en främling som den frigivne fången. Han behöver, åtminstone inte till en början, känna sig utstött, när han söker arbete. Under normala förhållanden får han ju också arbete rätt snart. Ibland dröjer det dock. Särskilt under massarbetslösheten på 30-talet kunde det för många dröja månader och år, innan fabriksporten åter öppnades. Då inträder med tiden bestämda förskjutningar av situationen. För det första har levnadsstandarden måst pressas ned högst väsentligt. Den arbetslöse får under långa tider leva på svältgränsen. Han får dålig kondition, ligger av sig, blir otränad och mindre duglig än tidigare att sköta ett arbete. Fattigdomen återverkar också på hans psykiska tillstånd. Han har bekymmer att brottas med, blir kroniskt deprimerad, ängslig eller retlig, ibland resignerad. Tillvaron ter sig tröstlös och hopplös för honom. Denna dysfori gör honom mindre företagsam och försämrar hans möjligheter att rätta till sin lott. Att springa förgäves på arbetsförmedlingen vecka efter vecka är neurotiserande¹. Vid långvarig arbetslöshet uppstår dessutom en tillvänjning till situationen, liknande den man kan finna hos personer, som av andra skäl har understöd i åratal. Det inträder en slags resignation, vederbörande finner sig till rätta i situationen och börjar också se på sig själv med andra ögon än tidigare. Han jämför sig med kamrater i arbete, känner sig insufficient och oduglig och börjar frukta, att han inte längre kan konkurrera med dem. Hos vissa uppstår då också en obestämd rädsla för att den nuvarande situationen, som de dock så småningom vant sig vid, skall förändras, så att de kanske blir tvungna att mäta sina krafter med andra med risk att få belägg för sin egen sekunda kapacitet. De blir således »rädda» för arbete. Långvarigt arbetslösa är inte längre så energiska med att söka arbete. Dagarna går och inga initiativ tas. De har resignerat, tröttnat, blivit apatiska och likgiltiga.² Den sociala belastning, som långvarig arbetslöshet innebär, har också betydelse. Den arbetslöse är på efterkälken med allt. Han är skuldsatt upp över öronen och har dåligt med kläder. Pengarna räcker inte ens till det nödvändigaste. Alltsammans är så nedsumpat, att det knappast lönar sig att arbeta, heter det. Får han uppmaningar och anbud, värjer han sig liksom, kommer med undanflykter, blir ängslig och obehagligt berörd. Arbetslösheten har således en benägenhet att permanenta sig själv genom de skador den tillfogar människan.² Kan han sedan slutligen förmås att göra ett försök, händer det, att denna nedstämdhet och resignation och »arbetskygghet» mycket snabbt försvinner igen. Det svåraste är själva förändringen av situationen. Sedan går anpassningen i de flesta fall rätt bra. Den försvåras, om det finns några speciella

¹ Undersökningar angående arbetsberedning m. m. Sthlms Stads Statistik X. Specialundersökningar nr 17, 1938.

² Antoni och Bringel: »Nervklenhet» och arbetslöshet, Social Årsbok 1939.

fysiska eller psykiska faktorer, som förvärrar konkurrensen med annan arbetskraft, t. ex. ett lyte, klen kroppskonstitution, efterblivenhet, neurotiska stigmata eller dylikt. För sådana människor är det alltid farligast att bli arbetslösa. Latenta arbetshämningar blir då manifesta.

För en tredje kategori socialt arbetshämmade är hög ålder en central omständighet. *Änkor* och *frånskilda* har som bekant mycket svårt att göra sig gällande på arbetsmarknaden. De är för gamla och kan inte konkurrera med yngre om bättre betalda arbeten. De hänvisas oftast till rengöring och städning eller annat hårt och dåligt betalt arbete. Även denna arbetshämning är dock av komplex natur. Fysiskt föreligger naturligtvis, särskilt när det är frågan om till åren komna kvinnor, en nedsättning av själva den fysiska prestationsförmågan. De är inte längre så uthålliga och flinka som i yngre dagar. Psykiskt kan skilsmässan och makens dödsfall upplevas på olika sätt. De flesta är emellertid bekymrade och åtminstone till en början nedstämda. Ur social synpunkt är deras långvariga bortovaro från arbete en viktig faktor i arbetshämningens genes. Många har kanske inte haft förvärsarbete på decennier, andra kanske aldrig. De är sålunda otränade och okunniga. Under årtal har de vidare levat relativt tryggt och lugnt i familjen och kanske vant sig vid en standard, som de nu tvingas att avstå från. Det är en svår process att på det viset tvingas att inskränka sin behovstillfredsställelse. Det går inte utan svårigheter och psykiska påfrestningar. Många blir förtvivlade och neurotiserade.

Änkor och frånskilda är således ovana vid arbete på grund av ålder och otränning, i sämre fysisk kondition än andra, slitna av familjesorger och därför i psykiskt sämre skick än yngre konkurrenter. I denna komplicerade situation möter dem trist och dåligt betalt arbete och en allmänt ogästvänlig miljö. Resultatet är, att många överhuvudtaget inte förmår försörja sig själva utan blir mer eller mindre kroniska understödstagare. Särskilt är svårigheterna stora för fysiskt eller psykiskt sjuka och klena. Erfarenheterna visar också, att arbetshämningarna är störst hos personer, som tidigare haft det relativt bra socialt ställt. De har svårast att skruva ned sina behov till den nya nivån och att ta arbete, som de själva tidigare ansett diskvalificerande. Dessa s. k. *pauvre honteux* uppvisar därför betydande socialpsykologiska problem.

Begreppet »farlig situation» tillämpat på partiellt arbetsföra.

I det föregående har givits några exempel på olika typer av arbetshämmade. Genomgående är de komplicerade orsakssammanhangen. Naturligtvis är det många fall, som inte behöver vara så särskilt invecklade ur praktisk synpunkt. Många gånger är det emellertid nödvändigt att ta hänsyn till hela aktuellsituationen och de många olika aspekter, som man kan lägga på denna. En viss schematisering är därvid nödvändig. Det finns en del karakteristiska riskfyllda situationer, som ständigt återkommer och som man så småningom kan lära sig att diagnosticera. Inom kriminalogin brukar man tala om s. k. »farliga situationer». Man tänker därvid på vissa typiska konstellationer, vid vilka risken för begående av asociala hand-

lingar är starkt ökad. En sådan situation karakteriseras av vissa säregna miljöfaktorer och en speciell psykisk och fysisk struktur hos den potentielle gärningsmannen. Om denna »farliga situation» skall leda till manifest asocialitet beror sedan på vissa utlösande faktorer och på om det blir tillfälle att begå brott. En del sådana »farliga situationer» är utförligt beskrivna.

Denna hypotes om de »farliga situationerna» menar, att det trots de otaliga individuella drag, som ger varje förbrytelse sin särprägel, finns vissa viktiga gemensamma faktorer i brottets förhistoria. För varje brottsgrupp borde det därför vara möjligt att påvisa ett tämligen begränsat antal typiska sådana situationer. Med hänsyn till brottsprofylaxen är det viktigt, att dessa situationer med sina potentionella risker blir så pass väl kända, att de kan diagnosticeras och ändras redan innan en farlig utveckling kommit i gång.

Begreppet »farlig situation» kan emellertid med fördel användas även inom andra områden av socialpsykologin. Vad de partiellt arbetsföra, de arbetshämmade, beträffar, kan konkretiseras åtskilliga karakteristiska sådana »farliga situationer». Alla tillfrisknade tuberkulösa blir t. ex. inte arbetshämmade. En arbetshämning uppkommer endast under vissa förutsättningar. För det första behövs en fysisk faktor, tuberkulosen, konvalescensen, kraftnedsättningen och allt vad den för med sig. För det andra spelar vissa psykiska faktorer in, t. ex. neurotisk eller astenisk läggning hos vederbörande, oföretagsamhet, osäkerhet, blyghet etc. Slutligen tillkommer sociala svårigheter, omöjligheten att omedelbart få tag på arbete, de sociala organens likgiltighet m. m. Om alla dessa faktorer sammanträffar, kan situationen karakteriseras som farlig. Då finns det betydande risker för uppkomsten av en mer eller mindre bestående arbetshämning. Dynamiken är mindre drastisk än vid kriminologins »farliga situationer», men socialt sett kan utvecklingen icke desto mindre vara mycket riskfylld. För att kunna diagnosticera en sådan situation måste man alltså ta hänsyn både till de fysiska, psykiska och sociala faktorerna. Först då har man möjlighet att avgöra, om den aktuella situationen kan anses vara farlig, om det med andra ord föreligger risk för uppkomsten av arbetshämningar. Är så fallet fordras speciella profylaktiska åtgärder, som man då inte bör försumma att tillgripa. Vad de individuella fallen beträffar, kan sedan talrika olikheter i totalsituationen föreligga, och tyngdpunkten i svårigheterna ömsom ligga på det fysiska, psykiska eller sociala planet.

Inom amerikansk sociologi har Thomas och andra även menat, att hela den individuella utvecklingen följer vissa typiska huvudlinjer. Den sociala grupptillhörigheten innebär bl. a. också vissa gränser för utvecklingsmöjligheterna. I regel följer också utvecklingen inom gruppen ett fåtal karakteristiska banor beroende på bestämda strukturella förhållanden i samhället (utbildningsmöjligheterna, det inskränkta yrkesvalet, begränsningen av umgänge, erfarenheter och kontakter m. m.)¹ Denna hypotes om typiska genetiska utvecklingslinjer är mycket användbar vid studerande av konkreta socialpsykologiska förhållanden. Genom en abstrahering från de tillfälliga individuella särdragen göres de väsentliga sammanhangen mera begripliga. Uppkomsten av arbetshämmade följer likaledes vissa typiska linjer, som återfinnes gång på gång och som kan studeras och be-

¹ Thomas och Znaniecki: The polish peasant, New York 1927.

skrivnas. Det bör därför vara möjligt att med ledning av systematiska iakttagelser få fram vissa allmänna normer för hur utvecklingen brukar förlöpa under bestående konkreta förhållanden. Då blir också möjligheterna att diagnosticera potentiellt »farliga situationer» större.

Kausalanalysen.

För det dagliga arbetet leder denna teoretiska grundsyn till vissa praktiska konsekvenser. För att kunna ingripa mot en arbetshämning måste man förstå, hur den uppkommit. Situationen vid en viss tidpunkt i individens liv är tydligen alltid resultatet av en lång rad upplevelser och erfarenheter, ärftliga anlag, tillfälliga eller valda miljöförhållanden och andra speciella omständigheter, där effekten av den utlösande faktorn, sjukdomen, fängelsevistelsen etc. endast kan förstås, om man känner till individens förhistoria. Hur situationen uppkommit kan man således inte få fram enbart genom en beskrivning av det tvärsnitt i individens liv, som aktuellsituationen representerar. Därtill tarvas ett längdsnitt, en undersökning av individens hela utveckling. Störningar i utvecklingen, vilka socialt exempelvis kan ha sitt ursprung i en arbetslöshetskris med genomgripande förändringar av hela miljön och medicinskt i t. ex. ett olycksfall eller en akut sjukdom, återverkar alltid på aktuellsituationen. Vilken betydelse sådana upplevelser haft på en viss individ i jämförelse med andra, framgår klart först sedan man undersökt individens hela utveckling och den inverkan på utvecklingskurvan, som grövre störningar av det slaget medfört. I ett fall visar det sig kanske, att det varit frågan om tämligen tillfälliga och ur social eller medicinsk synpunkt lindriga och lättbemästrade störningar, som icke desto mindre givit upphov till ännu vid den aktuella undersökningssituationen kvarstående svårigheter i form av nedsatt arbetsförmåga. I ett annat fall återigen har tydligen störningen varit så massiv, att det tvärtom är anmärkningsvärt, att de komplikationer av aktuellsituationen, som påkallat samhällets ingripande på en eller annan punkt, inte blivit av ännu mer svårartad karaktär. En grundlig undersökning av förhistorien är nödvändig för att klarlägga orsakssammanhanget.

Man försöker härigenom förklara, *varför* situationen uppkommit. För att göras begriplig måste den kunna återföras på speciella omständigheter, så långt nu en utredning kan tillåta. Inom naturvetenskapen frågar man alltid efter orsaken eller orsakerna till ett visst skeende. Teoretiskt är det svårt att tillämpa kausallagen på sammanhang, där ju ytterst hela samhällsutvecklingen spelar in. Man kan ju då inte tala om orsak och verkan på samma enkla sätt som i ett naturvetenskapligt experiment. Samhällssituationerna följer visserligen varandra i tiden, och den föregående kan således betraktas som orsak till den efterföljande — kausalförhållandet är ju teoretiskt endast ett tidsförhållande — men därutöver kommer man inte, och det säger ju ingenting om vilka speciella krafter, som är verk samma beträffande vissa problem och vissa individer. Ur praktisk synpunkt är det därför nödvändigt att isolera vissa förhållanden, som ter sig särskilt dominerande, och studera dessa. Man kan på så sätt abstrahera fram vissa orsakssammanhang och utvecklingslinjer och ge en konkret beskrivning av det socialpsykologiska skeendet för en viss individ intill den

aktuella situationen. Denna visar sig då vara resultatet av ett antal väsentliga kausalförlopp, som samtliga är nödvändiga för situationens inträdande. Genom en sådan abstrahering och förenkling av verkligheten blir det således möjligt att ur det diffusa och ogripbara samhälls skeendet göra en begriplig och kausalt redovisbar framställning av en individuell utveckling. Därvid bör analysen och utredningen föras så långt, att aktuellsituationen framstår som ett nödvändigt resultat av de kända omständigheterna — miljön i trängre och vidare bemärkelse med dess grövre eller finare störningsmoment, och individens reaktionsbenägenheter och attityder, som de utbildats under utvecklingen genom växelverkan mellan individ och miljö och med hänsyn tagen till patologiska, fysiska eller psykiska inflytanden. Sedan man på det viset givit en motsägelsefri förklaring till händelseförloppet och till de aktuella svårigheterna, har förutsättningar skapats för en gynnsam och effektiv påverkan av den fortsatta utvecklingen. Nya krafter kommer härigenom att påverka kausalväven. Genom den kännedom, man erhållit om det kausala kraftspelet, har man i fortsättningen lättare att beräkna vilka åtgärder, som kan väntas ge effekt och vilka resultat, som kan uppnås. Man förmår även ställa en säkrare prognos.

Det blir därigenom möjligt att närmare bedöma de olika psykologiska, fysiska och sociala krafter, som är i verksamhet vid uppkomsten av en arbetshämning. Individens vilja betraktas därvid också som en produkt av det invecklade växelspelet mellan anlag och miljö. Den kan med givna förutsättningar och under bestämda yttre inflytanden endast utvecklas på ett sätt. Har man tillräcklig kännedom om viktiga omständigheter, har man också möjlighet att på ett riktigt sätt ta hänsyn till dessa kausalt betingade handlingstendenser och attityder hos individen, som tar sig uttryck i vad man brukar kalla vilja och avsikt. Viljan betraktas således som en yttring av det bio-psyko-sociala kraftfält, vars uppkomst och aktuella struktur det är utredningens sak att klarlägga.

Genom detta sätt att betrakta den aktuella situationen som den nödvändiga slutfasen på en lång utveckling gör man den inte endast begriplig. Man skapar också förutsättningar för ett objektivt och affektfritt bedömande av individen, hennes förutsättningar och chanser. Ser man händelseförloppet under kausal synvinkel, finns det inte plats för värdeomdömen och känslomässigt grundade funderingar om krav och ansvar. Man får i stället möjlighet att sakligt konstatera, vilka krafter av social och individuell natur, som står till förfogande för en utveckling av situationen i för samhället önskvärd riktning, och vilka avseenden, attityder och krafttendenser i stället verkar i negativ riktning. Med ledning härav kan bestämmas, vilka extra åtgärder och stimuli, som erfordras från samhällets sida för en socialt gynnsam prognos. De samhälleliga ingripandena kan således bli så säkert grundade och därigenom så effektiva, som överhuvudtaget är möjligt med hänsyn till det utredningsmaterial, som förebragts. Det gäller, som Wronsky och Kronfeld säger, att i varje enskilt fall ta reda på vilka positiva kraftfält det finns hos klienten och hans omgivning, så att man kan utnyttja dem.¹ De socialpsykologiska åtgärderna måste knyta an vid dessa positiva faktorer och söka utveckla dem i för samhället lämplig riktning.

¹ Wronsky och Kronfeld: Sozialtherapie und Psychotherapie, Berlin 1932.

Exempel på arbetshämningar.

I det följande skall närmare beskrivas en del typiska fall av partiell arbetsförmåga, förhistorien och uppkomsten av de »farliga situationerna». Dessa fall är hämtade ur författarens erfarenhet som socialläkare vid fattigvården i Stockholm. På grund av fattigvårdsklienteletets struktur är erfarenheterna ur vissa synpunkter ensidiga. Man får mera sällan anledning att syssla med exempelvis blinda och dövstumma samt från barndomen lytta. Dessa har ju ofta hjälpts till rätta redan tidigare av särskilda socialorgan. För övrigt förekommer de flesta olika former av nedsatt arbetsförmåga i en socialläkares klientel. Fallen har indelats i fysiskt, psykiskt och socialt arbetshämmande, allt efter det symptom, som i början förefallit att vara mest dominerande.

Fysiska arbetshämningar.

1. Hörselnedsättning.

Pat. är av tysk släkt, men familjen kom till Sverige redan före hans födelse. Vid 1 års ålder började han få nedsatt hörsel. Sedan har hörseln försämrats undan för undan beroende på en inflammation i hörselnerven. På grund av klenhet började han skolan ganska sent, men trots hörselnedsättningen klarade han sig sedan relativt skapligt. De sista åren var ganska besvärliga, då han fick allt svårare att höra, vad man sade. Han drog sig därför alltmera ifrån kamraterna. Vid 20 års ålder tog han studenten och började därefter vid Karolinska institutet. Där avråddes han emellertid från att fortsätta. Familjens ekonomi hade samtidigt försämrats, sedan fadern, som var musiker, blivit arbetslös i samband med ljudfilmens genombrott. Pat. arbetade nu en tid på en pälsfarm och skaffade sig sedan utbildning i maskinskrivning och bokhålleri. Först i slutet på 30-talet återupptog han sina studier och vid 34 års ålder blev han fil. kand. På högskolan hade man vissa bekymmer med honom. Han skötte visserligen studierna men var envis, verklighetsfrämmande och svårangepassad. Även från annat håll uppges han ha blivit alltmera skygg och isolerad. Han betecknas emellertid samtidigt som ambitiös, plikttrogen, villig och arbetsam. Han hade först en tid statistiskt arbete men har sedan inte lyckats få något annat. Genom AK fick han en svarvarkurs och sedan har han gått igenom en teckningskurs. Vid undersökningen är han 36 år gammal. Denna visar, att dövheten, som är mycket höggradig — han kan förstå med möda, om man skriker direkt i örat på honom — komplicerats genom psykiska egendomligheter. Han är synnerligen verklighetsfrämmande, abstrakt och teoretiskt inställd. Han har också svårt att uttrycka sig. Samtidigt har han en stark benägenhet för förstämningar och är tydligen egocentrisk, enspårig och svårangepassad. Han lider oerhört av sin hörselnedsättning. Han föreställer sig envist, att han med sin utbildning och intelligens borde vara berättigad till framstående befattningar. Han envisas med att leva, som om hans lyte inte existerade.

I detta fall kompliceras den partiella arbetsförmågan, som dövheten givit upphov till, av vissa karaktärsegendomligheter vilka delvis kan ha accentuerats av den besvärliga sociala situation, som dövheten orsakat och som i varje fall ytterligare ökat hans anpassningssvårigheter. Han har nu mycket svårt att umgås med folk. Hans abstrakta läggning gör det också svårt för

honom att finna sig till rätta med enkelt manuell arbete, där han annars inte skulle ha några svårigheter att få plats. Han tillhör en intellektuell familj, är ambitiös och har mycket svårt att resignera inför sitt sociala misslyckande. Hans psykiska särdrag vållar större svårigheter än dövheten, när han nu skall återanpassas på lämpligt sätt.

2. Synnedsättning.

Modern sinnessjuk. Även 2 morbröder har vårdats på sinnessjukhus. En tredje begick självmord. Hemmet var välbärgat. Fadern dog emellertid, när pat. var rätt ung och vid 13 års ålder kom han ut i arbete. Han blev tapetserarlärling och sedermera tapetserare hos olika arbetsgivare. Han arbetade sig snabbt upp och hade redan vid 25 års ålder egen rörelse. Han visade sig företagsam och driftig. Verkstaden utvidgades alltmer. En tid hade han över 100 anställda och förtjänade vissa år mellan 40,000—50,000 kronor. 1938 avvecklade han firman och lade ned en del av pengarna i fastigheter. Han hyrde sedan en verkstad i Stockholm och fortsatte där till 1941. Så småningom gick det emellertid sämre, och han gjorde stora förluster, vilka han själv tillskriver kriget. 1942 gick firman i konkurs. 1943 åtalades han dessutom för förfalskning och mened tillsammans med hustrun. Han hade tubbat hustrun att bevittna handlingar i samband med försäljning av en tomt i hemorten. Han underkastades då rättspsykiatrisk undersökning och straffriförklarades. Han ansågs dock icke vara i behov av vård på sinnessjukhus. Det visade sig, att han alltid varit häftig, nyckfull och härsklysten med benägenhet för våldsamma vredesutbrott, självmedveten och dominerande. Tidvis var han tungsint. 1938 ökade de psykopatologiska dragen i hans karaktär. Han började handla mera impulsivt och omdömeslöst. Han blev också alltmer egocentrisk och samtidigt slö och apatisk. Han kände sig uttröttbar. Därtill uppträdde en tilltagande synförsämring. Denna visade sig bero på en synnervsatrofi av okänd orsak. Synskärpan uppgick endast till omkring 2/60 av det normala. Han hade alltså knappt mer än ledsyn. Möjligen berodde symptomen på organiska hjärnförändringar av icke närmare fastställbart slag.

Pat. har senare på allt sätt försökt att klara sig själv. Synen tillåter alltjämt ett visst arbete. Han har på nytt skaffat sig en mindre tapetserarverkstad, men har svårt att gå iland med finare arbeten. Det klagas ibland på kvalitén. Han måste därför också ha hjälp från fattigvården, trots att han endast är 52 år gammal.

I detta fall rör det sig om en tidigare synnerligen duglig och effektiv man, som på gamla dagar får en hjärnsjukdom och en synnedsättning. De sociala påfrestningarna efter krigsutbrottet bidrar dock till att han kommer på obestånd. Fattigvård söker han som en nästan blind man. Trots sitt svåra handikap sätter han igång på nytt, startar en verkstad och kan bidra till sin försörjning. Hans oförnekliga begåvning och viljekraft neutraliserar här på ett anmärkningsvärt sätt den svåra sjukdomen.

3. Barnförlamning.

Pat. fick barnförlamning vid 4 års ålder. För övrigt har han varit frisk. Efter skolans slut började han först som skraddarlärling. Det tålde emellertid icke ryggen, och han måste sluta efter ett par år. Han kom sedan

som lärling till ett plåtslageri, men även det var för tungt. Han hade sedan endast tillfälliga arbeten. Vid 29 års ålder kom han in på en reklamverkstad. Efter något år blev arbetsgivaren inkallad i militärjänst, och arbetet upphörde. Han var sedan ett tag hos en musikinstrumentmakare, men denne var kitslig, han trivdes inte och slutade. På sistone har han tillverkat plånböcker hemma och för övrigt varit utan arbete. Han är nu 33 år gammal.

Sjukdomen förorsakade en förlamning av vänster ben, som bl. a. ledde till en felställning av foten. Han behandlades på Vanförestalten med bandage och helbenshysla. Tidvis har han även haft korsett, då ryggen varit dålig. Höger ben är bättre. Han kan endast ta sig fram med hjälp av käpp. Han är genomsnittligt begåvad, ganska praktiskt lagd, flitig och omsorgsfull. Han är emellertid starkt neurotisk, ängslig, ömtålig, försiktig, misstänksam, småaktig och aggressiv, vilket som bekant inte är ovanligt hos invalider, som en kompensation av de insufficiens känslor invaliditeten medfört. Det är en av anledningarna till hans svårigheter att behålla en plats. Han är arbetsoförmögen till vanligt kroppsarbete. Däremot borde han kunna gå iland med vissa former av kontorsarbete. Han funderar nu på att bli delägare i en tvättinrättning, varvid han skulle få sköta kontorsgöromålen. Han saknar emellertid för närvarande de ekonomiska möjligheterna därtill.

I detta fall har invaliditeten orsakat en stark nedsättning av arbetsförmågan och dessutom medfört psykiska symtom, som gör honom mindre väl anpassad och ytterligare försvårar hans möjligheter att försörja sig själv. Sannolikt har han blivit tämligen dåligt omhändertagen av socialvården. Han har inte ens erhållit någon yrkesutbildning utan fått pröva på än det ena än det andra. Långa tider har han gått arbetslös hemma. Bland orsakerna finns således även svåra samhälleliga försummelser.

4. *Tuberkulos.*

Pat. blev som ung hantlangare på ett konstgjuteri, kom därefter till ett bokförlag. Redan 1910 fick han tuberkulos och var på Söderby sista gången 1916. Han sysslade sedan några år med tillfällighetsarbeten. 1925 hjälpte han en tid en plåtslagare. Senare gick han i snösvängen på vintrarna. De sista åren har han avlöst en tidningskolportör en eller ett par timmar om dagen. Snöskottning orkar han inte längre med. Ända till för 3—4 år sedan har han fortsatt kontrollen på Tuberkulosbyrån. Processen är numera skrumpnad och inaktiv.

Vid undersökningen är han 54 år, liten, klen, mager och tunn med dåligt utvecklade muskulatur. Psykiskt är han snäll och beskedlig men starkt astenisk. Han anser sig absolut inte kunna orka med någonting. Man skulle bara skratta åt honom, om han kom till arbetsförmedlingen. Han är rädd för allt, som tröttnar honom. Socialt har han det ytterst torftigt. Han har nu haft fattigvård sedan 1915 och hela tiden bott i ett ensamt kyffe med vatten, slask och avträde på gården. Han är emellertid fullt tillfreds med sin tillvaro och önskar själv ingen ändring.

Efter 30 års passivitet är det naturligtvis nu mycket små utsikter att få honom i verksamhet. Orsaken till situationen är ju tydligen inte bara tuberkulosen. Denna är för länge sedan utläkt. Den bristande sociala omvårdnaden efter tillfrisknandet och hans asteniska läggning har fixerat

de arbetshämningar, som sjukdomen hade i släptåg. Efter tafatta försök att bidra till sitt uppehälle, kom han helt vid sidan om samhället, och slog sig till ro. Fallet är ett exempel på de svåra försummelserna i en svunnen tids socialvård.

5. *Tuberkulos.*

Detta fall refereras som en kontrast till föregående.

Pat. bodde hos föräldrarna till 10 års ålder och sedan efter deras skilsmässa hos modern och mormodern. Man tycks ha tagit bra hand om henne. Vid 17 års ålder blev hon springflicka och därefter rätt snart bokbinderska. Då hon var 18 år, fick hon tuberkulos och låg på olika anstalter i 5 år. Sedermera har hon kontrollerats på Tuberkulosbyrån. Numera anses tuberkulosen vara utläkt. Kroppsligt är hon nu vid 25 års ålder rätt späd och gracilt byggd men frisk. Psykiskt är hon tämligen normal, möjligen med en lätt dragning åt det asteniska hållet. Så snart hon fått tillstånd att arbeta, började hon som affärsbiträde. Några arbetshämningar fanns icke alls. Hon trivdes tvärtom mycket bra med sitt arbete trots en inkomst på endast 35 kronor i veckan plus mat. Hon är alltjämt nöjd med platsen och vill inte byta.

Trots många års sjukdom uppträder hos denna psykiskt tämligen normala människa inga som helst arbetshämningar. Hon skaffar sig utan hjälp från socialvården arbete omedelbart efter tillfrisknandet.

6. *Hjärtfel.*

Pat. kommer från ett arbetarhem i Stockholm. Vid 10—11 års ålder fick han reumatisk feber och därefter hjärtfel. Han blev mycket trött, och sista året kunde han gå i skolan endast 1—2 timmar dagligen. Efter skolans slut fick han aldrig något fast arbete utan gick hemma. Några månader var han polettpojke på en färja lördagar och söndagar. Vid 20 års ålder dömdes han till ungdomsfängelse efter några stölder. Efter hemkomsten skötte han sig enligt övervakaren hyggligt. Han arbetade ett tag på Stadsmissionens arbetsinstitut, där han emellertid inte trivdes med det stillasittande arbetet. Man tyckte där, att han var »arbetsovillig».

Det befanns vara en lång gänglig 21 års yngling med asteniskt utseende. Hjärtfelet var relativt svårt med förstoring av hjärtat och andfåddhet vid ansträngningar. Så sent som 1943 hade han haft nya akuta symtom från lederna. Han är därför endast partiellt arbetsförmögen. Han har emellertid visat sig synnerligen svårplacerbar. Det har gjorts upprepade försök att få honom att arbeta. En tid gick han på en radioverkstad men vantrivdes snart och slutade. På arbetsinstitutet stod han inte ut längre än 3 månader. På grund av hjärtfelet ansågs det nödvändigt, att han fick yrkesutbildning. Pensionsstyrelsen ordnade därför med utbildning till radioservice-man, ett lätt och stillasittande arbete, som borde lämpa sig väl för honom. Han ville emellertid inte börja. Han skulle bli nervös av att sitta stilla, trodde han. Han var betydligt mera tilltalad av att arbeta som försäljare eller inkasserare, alltså i en sysselsättning, som inte alls lämpade sig för hans hjärtsjukdom. Pensionsstyrelsen uppmanade honom emellertid att försöka som försäljare ett tag. Han var välkommen åter, om han ångrade sig. Från sociala byrån har ytterligare påtryckningar företagits för att få

honom i arbete, men hittills utan resultat. Psykiskt visar denna pat. utpräglade psykopatologiska drag. Han är opålitlig, inställsam och hållningslös, passiv, loj och bekväm, oföretagsam och affektfattig. Intellectuellt är han normalt utrustad. Hans arbetshämningar beror tydligen lika mycket på den relativt svåra psykopatin, som ju även dokumenterats i asocialitet, som på hjärtfelet. Han borde på ett tidigt stadium ha blivit föremål för behandling av den psykiska barnavården. Nu är prognosen mycket tvivelaktig.

7. *Magkatarr.*

Efter skolans slut har pat. sysslat med litet av varje. Vid 24 års ålder fick han magkatarr. Han har sedan haft besvär från magen då och då. I 29 års åldern skaffade han sig egen rörelse som fönsterputsare men efter ett par år måste han in på sjukhus för magen. Sedan dess har han flera gånger legat på sjukhus. Större delen av dessa senare år har han varit arbetslös. 1941 gick han igenom en verkstadskurs, men det har han inte haft någon nämnvärd nytta av.

Pat. har tidigare använt sprit rätt mycket och visat sig påtagligt spritintolerant. Under spritens inflytande har han också gjort sig skyldig till misshandel. 1939 intogs han på Venngarn. Även som nykter har han tydligen, vilket bl. a. dokumenterats i uppgifter från Venngarn, varit orolig och nervös, besvärlig för omgivningen, grälsjuk, lättretlig, lättstött, bråkig och tjatig. Han har även en tid vistats på Beckomberga. Personer, som haft mindre med honom att göra, betecknar honom däremot som snäll, hygglig och nästan blödig. Även vid undersökningen här gjorde han ett ganska gott intryck. För närvarande gäller han vid 36 års ålder som partiellt arbetsförmögen. Han får regelbundet intyg av distriktsläkare om 50 % nedsättning av arbetsförmågan och rekommenderas lättare arbete utan att hittills ha kunnat få något. Han lever ensam och slarvar förmodligen med maten. Han är emellertid ingalunda någon enstöring, tvärtom är han road av att träffa folk. Bl. a. är han styrelsemedlem i en boxningsklubb.

Inte heller i detta fall är arbetshämningen uteslutande beroende på kroppssjukdomen. De psykiska egendomligheterna, spritmissbruket och den sociala missanpassningen har gjort det ännu svårare för den sjuke att försörja sig på egen hand. Han har också visat en påfallande oföretagsamhet, när det gällt att leta reda på lämpliga arbetsuppgifter. Huruvida besvären från magen aggraveras eller inte är osäkert. Under alla förhållanden behöver han en ordentlig diet och en ordnad mathållning även när han arbetar.

8. *Struma, underlivslidande, ryggbesvär.*

Pat. skall ha haft trassliga hemförhållanden som barn. Fadern brydde sig inte om familjen och var långa tider hemifrån. Dessemellan misshandlade han ibland modern och syskonen. Modern hade hjärtfel och var utarbetad och slut, när hon dog. På grund av familjens flackande hit och dit, gick pat. i 6 olika skolor. Hon klarade sig emellertid bra. Redan som barn hade hon struma och var klen. Efter skolans slut stannade hon till en början hemma. Vid 18—19 års ålder fick hon plats som affärslev. Hon arbetade emellertid endast säsongvis och vilade dessemellan. Vid denna tid

opererades hon för första gången för Basedow. Vid 22 år opererades hon på nytt. Hon kom sedan in i guldsmedsbranschen och var några år föreståndarinna för en affär. När hon var 30 år, fick hon åter strumabesvär och vårdades flera gånger på sjukhus. Sedan 32 års ålder har hon inte haft något arbete utom tillfälligt en sommar. Hon har således levat på fattigvård, först tillsammans med modern eller syskonen, på senare år ensam. På sociala byrån undersöktes hon vid 39 års ålder. Hon visade sig vara psykiskt synnerligen labil. Hon var aggressiv, upprörd, ibland nere och gråtfärdig, ibland uppbragt, arg och snäsigt. Intellectuellt är hon tämligen väl utrustad, slagfärdig och säker i repliken, envis och svår att debattera med. Hon har hela tiden haft olika sjukliga symtom. Första gången gällde det framför allt besvär från underlivet. Hon intogs då på sjukhus och opererades sedermera. Efter konvalescensen fick hon friskintyg och återkom. Hon led då på nytt av sin struma. Ämnesomsättningen undersöktes och visade en obetydlig stegring på 13 %. Hon fick i varje fall behandling. När man så småningom på nytt började föra arbetsberedningen på tal, befanns det, att hon hade svåra besvär från ryggen. Hon undersöktes då på Vanföreanstalten, och där konstaterades en ryggsvaghet. Hon fick en korsett, som hon använde en tid. Så småningom förbättrades värken. Ett år efter den första undersökningen kunde hon anses så pass reparerad från sina olika kroppsliga besvär, att det på nytt kunde vara skäl att försöka med arbetsberedning. Hon var emellertid lika negativt inställd och reagerade genast med olika nervösa symtom. Hon hade alltså starka sjukdomsföreställningar. Ärendet är ännu inte slutbehandlat, men prognosen ter sig dålig, trots allt arbete som nedlagts på henne.

I detta fall har pat. alltså haft en rad kroppsliga besvär. Dessa har undan för undan behandlats. Icke desto mindre är det alltså lika omöjligt att få henne i arbete. Hennes fysiska arbetshämningar har komplicerats av psykopatologiska drag av rätt svåradiagnosticerad natur. Förmodligen lider hon både av en psykopati och en neuros. Dessa symtom har hittills inte kunnat bli föremål för någon rationell behandling, och hon är därför alltså utan arbete.

9. *Kärlekskramp.*

Pat. har sedan 7—8 års åldern haft lätt för att få värk i ryggen. Sedan 1932 har hon därför behandlats på Vanföreanstalten med gipskorsett och massage. 1939 fick hon benbesvär. Till en början var det höger knä, som värkte och svullnade. Hon låg på olika sjukhus och fick värme och massage. Man misstänkte till en början ledgångsreumatism. 1942 fick hon knölrös. 1943 uppträdde åter kraftig värk i knäna, som sträckte sig ned till fotlederna och åtföljdes av svullnad och missfärgning. Fötterna blev kalla. Hon fick svårt att gå, ibland vek sig benen under henne, och hon föll omkull. Hon togs då in på sjukhus, där man emellertid inte kunde konstatera något mera anmärkningsvärt. Benen var onekligen lätt missfärgade, och fötterna bleka och kalla men för övrigt var hon bortsett från rygginsufficiensen i stort sett frisk. Man tillskrev besvären en kärlekskramp. Sedan uppväxtåren har pat. i stort sett försörjt sig som expedit, med vilket hon har trivits mycket bra. Hon har emellertid tidvis haft svårt att sköta arbetet, först på grund av sina ryggbesvär, senare på grund av värken i benen. Ibland

har hon därför gått arbetslös. För en tid sedan fick hon genom Arbetsberedningskontoret plats som kontorist hos polisen. Hon fick emellertid sluta redan efter några dagar. Hon blev då djupt besviken och samtidigt sämre i benen. Hon är nu 25 år gammal.

Utredningen på Sociala byrån visade, att pat. vid 8—9 års ålder fick en skallskada. Sedan dess har hon ibland haft huvudvärk och yrsel. I skolan gick hon i hjälpklass, trots att hon vid testning visat sig intellektuellt normal. Hon har regelbundet haft anfall med huvudvärk och yrsel, tidvis känt sig nervös och besvärats av ångest. Hon är ofta trött och nere och klagar över dåligt minne. På sjukhusen, där hon behandlats för ryggen och benen, har man även tyckt sig finna, att hon lidit av *neuros* eller psykopati och ifrågasatt samband med skallskadan i barndomen. Hennes anfall, då benen viker sig under henne, kan utan vidare karakteriseras som hysteriska. Hon skall också ha hysteriska gråtattacker ibland.

I detta fall är tydligen besvären från rygg och ben den direkta orsaken till den nedsatta arbetsförmågan. Dessa symtom är emellertid utan tvivel i stor utsträckning psykiskt betingade, vare sig det nu är frågan om följd-tillstånd efter en skallskada eller om en hysterisk psykopati. De lätta cirkulationsrubbningsarna i benen och rygginsufficiensen levererar framför allt material till de sjukdomsföreställningar, som upptar henne. Hon behöver alltså även en psykisk behandling.

Psykiska arbetshämningar.

10. *Imbecillitet.*

Pat. kommer från ett välbärgat hem. Det var emellertid många syskon i hemmet, och vid 5 års ålder omhändertogs han i stället av släkt. I skolan gick det inte särskilt bra. Redan vid 8 års ålder fick han ledgångsreumatism och under de följande åren upprepade recidiv. Efter skolans slut var han springpojke några år på olika ställen. När han var 23 år gammal, kom familjen till Stockholm, och han fick här anställning som diversearbetare. Efter 3 års måste han sluta på grund av arbetsbrist. Så småningom kom han i stället in på en annan fabrik. Där uppsades han efter en tid på grund av en stöld, som han själv säger sig vara oskyldig till. Ungefär samtidigt blev ledbesvären värre, och han fick allt svårare att arbeta. Vid arbete började vrister och fotleder att värka. Han försökte sig några gånger på snöskotning, men det gick inte. De sista åren har han endast hjälpt till med hushållet, gått ärenden o. dyl. 1935 vistades han på Nynäs kuranstalt för »debilitas och ovana vid arbete». Han ansågs i deras slututlåtande vara fullkomligt frisk. Han hade då inte arbetat sedan 1924, vilket var »helt enkelt oförklarligt, men kan bero på att han av andra suggererats till att han hade ledgångsreumatism. En viss debilitet har givetvis bidragit till att detta lyckats». Efter utskrivningen från Nynäs kuranstalt, kände han sig fullt frisk men återtog icke sitt arbete. 1942 fick han pensionsintyg på Psykiska hjälpbyrån. Diagnoserna där skiftar mellan psykopati och psyko-neuros. Sedan kom han till Nynäs igen för utredning. Där visade han nu en IÅ = 9.3 år. 1942 slutligen började han på Stadsmissionens arbetsinstitut med något enkelt arbete. Där skötte han sig bra. Efter ett år skaffade man honom arbete på en verkstad, där han fick hålla på med packning, putsning av metallplåtar o. dyl. Där blev han ibland trött, nervös och sömlös och

ville helst sluta. Efter uppmuntran av socialläkaren och Arbetsberedningskontoret samt tillmötesgående av arbetsgivaren har han emellertid gått med på att stanna. Han sköter nu i 48-års åldern fortfarande sitt arbete på ett tillfredsställande sätt. Fysiskt är det frågan om en liten klen karl med typiskt inferiört utseende, vänlig, beskedlig, ängslig och mån att vara alla till lags.

Denne man kommer alltså efter olika sysselsättningar i ungdomen vid 27—28 års ålder helt ur produktionen och går sedan sysslös i 20 år under återopande av reumatiska besvär, trötthet och nervositet. Vid upprepade undersökningar konstateras, att han är fysiskt fullt frisk, men att han företer grova psykiska symtom, framför allt efterblivenhet men även vissa sjukliga drag, som omväxlande tolkats som psykopati eller psykoneuros. Socialvården har emellertid nyligen lyckats få honom i arbete igen, och nu har han arbetat tillfredsställande ett par års tid. Förutsättningen har emellertid varit speciellt tillmötesgående av arbetsgivaren och stimulans och uppmuntran av socialvården. Orsaken till arbetshämningarna är främst de psykiska defekterna. Ledgångsreumatismen i unga år tjänade mest som förevändning, för att han skulle kunna motivera sina svårigheter på arbetsmarknaden. Han klena fysik gjorde det emellertid svårt för honom att klara vanligt grovarbete, vilket ju eljest kan gå bra för efterblivna. Utan tvivel skulle han ha kommit i arbete förr, om socialvården ingripit i tid. Även här är alltså orsakerna till arbetshämningen komplexa.

11. *Imbecillitet.*

Pat. gick redan i skolan i hjälpklass. Efter dess slut blev han fabriksarbetare men fick aldrig någon fast anställning. 1933 gifte han sig. Sedan 1935 har han oavbrutet haft fattigvård. Han kan visa intyg om efterblivenhet och nedsatt arbetsförmåga. Då och då får han tillfälliga arbeten, som han snart slutar, i regel för att han inte orkar fortsätta. Han har undersökts i olika sammanhang, och man har då konstaterat, att han har en IÅ på omkring 8 år. Hans uppträdande vittnar också om en betydande efterblivenhet, om än detta värde troligen är för lågt. Hustrun tycker, att han är händig och praktisk, ordentlig, renlig och skötsam. Han visar sig också kokett och snobbig. Trots upprepade försök har man inte lyckats få honom placerad. Själv vill han helst vara försäljare. På Psykiska hjälpbyrån försökte man med familjevård men det gick inte alls. Han kom och gick som han tyckte och ville inte göra någon nytta. Troligen var han också uppviglar i det fördolda. Han företer alltså utom sin imbecillitet åtskilliga psykopatologiska drag av närmast subsolid typ. Troligen är han också neurotiker, i varje fall tycks han ha starka insufficiens känslor. Senare har meddelats, att han även missbrukat sprit, och att man därför måst ta in honom på alkoholistanstalt. Han är nu 35 år gammal.

I motsats till föregående patient är denne imbecille man samtidigt en besvärlig psykopat, som aktivt motarbetar och saboterar alla ansträngningar från socialvårdens sida att hjälpa honom. Han utnyttjar öppet sin imbecillitet för att skaffa sig förmåner och aggraverar förmodligen något. Upprepade försök att hjälpa honom har strandat. Orsaken till hans arbetshämningar är sålunda inte i främsta rummet imbecilliteten utan snarare psykopatin. Huruvida det förekommit några försummelser

från socialvårdens sida är svårt att säga. Det skall i så fall ha varit på ett tidigt stadium. Den senare tidens aktivitet kan man i varje fall inte klaga på, om än metoderna inte är fullt tillfredsställande.

12. Schizofreni.

Denna patient remitterades till socialläkaren, emedan »det inte var någon reda med henne». Hon var påstridig och noggrann och hade gott reda på sig men »ville inte taga arbete». Hon hade massor av planer men det blev aldrig någonting av dem. Ett nyligen utfärdat distriktsläkarintyg meddelar, »att hon lider i viss mån av neuros, men någon nedsättning av arbetsförmågan kan jag inte finna hos henne». Vid samtalet är hon ogenerad, hämningslös, pladdrig, fjolligt upprymd och tom. Det är svårt att få ordentlig kontakt med henne. Hon är undvikande och hemlighetsfull. Hon har också vaga hänsyftningsidéer. Människor har t. ex. fixerat henne och visat ögonvitorna, varit elaka mot henne m. m. Hon gör ett egendomligt slappt och affektfattigt intryck. Att hon lider av sinnessjukdomen schizofreni är sålunda tydligt. Det visar sig också vid utredningen, att hon 8 år tidigare vårdats på ett vilohem under denna diagnos. Sedan denna tid har hon inte haft något arbete, frånsett några timmars inkomst som filmstatist eller affärsbiträde i julbrådskan. Socialvården har sedan flera år haft klar för sig, att det varit något galet med henne. Hon har också upprepade gånger remitterats till läkare, som emellertid sagt, att hon i stort sett är frisk. Varför det aldrig har blivit något av hennes många löften och planer, har man därför aldrig kunnat förstå. Några utsikter att få henne i arbete finns inte. Däremot bör man sanera hennes miljö ordentligt. Hon har nu vid 35 års ålder under åratals bott på härbärgen och levat i yttersta misär.

Orsaken till arbetslösheten har här helt enkelt ansetts vara arbetsovilja. Under flera år har den rätta orsaken, sinnessjukdomen, förbisetts. Fallet vittnar om nödvändigheten av ordentlig läkarundersökning av sociala problemfall. Det räcker inte att lyssna på hjärtat och mäta blodtrycket. Man måste ge sig tid att tala med patienten en stund och att skaffa sig upplysningar om henne. Det hade i detta fall räckt att telefonera till vilohemmet.

13. Psykopati.

Pat. kommer från ett fattigt tjänstemannahem i Stockholm. Han var som barn klen men klarade sig dock skapligt i skolan. Han blev först springpojke, sedan sjöman och hade därpå olika anställningar. I 19 år var han på ett pappersbruk. Han slutade 1940 efter stridigheter och bråk. Han ansåg sig förföljd. Sedan har han endast haft tillfälliga arbeten som målare, vaktmästare m. m. Även som vuxen har han jämt varit klen och under senare år tidvis haft astma. För en del år sedan radiumbehandlades han för en liten tumör på ena ögonlocket. Kroppsligt är han gracil och späd. Psykiskt verkar han nervös, känslig och rastlös. Han har en påtagligt förhöjd självkänsla. Under många år har han sysslat med uppfinningar. Han är också intresserad av samhällsfrågor och fabricerar skrivelse på skrivelse med allehanda reflexioner om de sociala missförhållandena. Dessa är tämligen stereotypa, stela och innehållslösa. Han har en sarkastisk och föraktfull attityd. Samtidigt är han irriterbar och retlig. På grund av hans arrogans retar sig andra människor på honom. Själv reagerar han myc-

ket kraftigt på varje friktionsanledning. Han har därför blivit en enstöring, som alla riktar sina hugg mot och som själv anser sig förföljd. Han har anvisats AK-arbete men slutat på egen begäran, då han inte trivts med kamraterna, som han tycker vara vulgära och slarviga. Själv är han mycket skötsam och ordentlig, troligen också effektiv i sitt arbete. Hans samsättning är emellertid ett problem. På grund av lynnesegendomligheter är han synnerligen svårplacerad. Ännu vid 65 års ålder är han emellertid eljest arbetsförmögen.

I detta fall är pat. visserligen klen, men huvudorsaken till arbetshämningen är tydligen hans schizoida psykopati. Han är arbetsvillig och troligen duglig och effektiv, men han skulle behöva arbeta ostört och isolerat. I arbetshämningens genes spelar alltså både hans psykiska egendomlighet och socialvårdens bristande resurser roll.

14. *Demens.*

Pat. har haft fattigvård praktiskt taget sedan 1934. Han är nu 48 år gammal. Vid upprepade tillfällen har han betett sig egendomligt. Han har haft svårt att få arbete och inte heller utträtt mycket. Inom fattigvården har man betraktat honom som en sekunda arbetskraft, egendomlig, besynnerlig och därför svårplacerbar. I ett nyligen utfärdat läkarintyg har emellertid konstaterats, att han visat några kroppsliga sjukdomssymtom. Senare har ytterligare ett läkarintyg inkommit, vari framhålles, att pat. »icke företer några tecken på yttre eller inre sjukdom». Utredningen visar, att pat. 1934 började bli psykiskt sjuk. Året därpå intogs han på Psykiatriska sjukhuset, där han malariabehandlades för en paralys. Sjukdomen defektläktes. Vid utskrivningen ansågs han dock slapp och dement. Nu är han likaledes påtagligt dement, förslöad, affektom, fjollig och larvig med inadekvata och oväntade reaktioner, egendomliga infall och en viss slapp kverulans. Han är talför på ett förskruvat sätt. Han har ingen som helst sjukdomsinstinkt. Han är emotionellt avtrubbad, liksom urholkad inifrån och reagerar halvt som en automat.

Förklaringen till hans nedsatta arbetsförmåga är tydligen den långt gångna demensen. Trots sin verbala arbetsvilja är han oföretagsam, viljesslapp och slö. Han kommer sig inte för att göra något. Kommer han i arbete, gör han inte heller någon nytta. Hans bizarra och fjolliga uppträdande vållar dessutom svårigheter med arbetskamraterna. Förtidspensionerad vill han inte bli. Det är emellertid utsiktslöst att få honom bättre anpassad. Socialvården bör dock tillse, att miljön saneras tillfredsställande.

15. *Manisk-depressiv psykos.*

I pat:s släkt lär förekomma manisk-depressiv sinnessjukdom (karakteriserad av periodiskt återkommande förstämningar). Själv har pat. tid efter annan haft periodiska förstämningar. Ibland har han varit nedstämd och dystert, ibland haft stegrad verksamhetslust och varit glad och uppsluppen. Sedan han kuggats i studentexamen, skickades han efter några år till Amerika. Där kom han i förhöjd sinnesstämning en period och skickades hem av myndigheterna. Under senare år har han haft arbete mycket oregelbundet. Som förrådsarbetare misskötte han sig en tid, var påstridig

och lögnaktig, ibland retlig och obehärskad. Troligen led han då av en förskjutning i stämningsläget i depressiv riktning med förhöjd retlighet. Han hade också en del ryggbesvär på grund av en ryggradskrökning. På senare år har han även haft magkatarr och ett ljumskbräck. 1936 gifte han sig. Hustrun har inte varit till någon hjälp för honom. Hon har tvärtom visat sig passiv och likgiltig. På sista tiden har hon haft sällskap med en annan man, en »vän i huset» och med denne i sällskap har familjen varit på fyllkalas ibland. Vid undersökningen är pat. 39 år. Han är pessimistisk, känner sig misslyckad och tycker allt är hopplöst. Han kan inte komma i gång med någonting och kan inte heller fullfölja något. Han springer från det ena till det andra och rör ihop allting. För närvarande befinner han sig således i en lätt depression. Han skulle egentligen gärna vilja ha något arbete, men möjligheterna att få honom med på initiativ därtill är små.

I detta fall har de regelbundet återkommande manisk-depressiva svängningarna medfört en utpräglad instabilitet i hans sysselsättning. Ibland har han fått sluta på grund av håglöshet och passivitet, ibland på grund av opålitlighet och upprymdhet. De sista åren tycks hans tillstånd ha blivit mera stabilt fixerat i en lätt depression. Han är för närvarande inte helt arbetsoförmögen, tvärtom skulle arbete vara honom till nytta, men det är svårt att reda upp situationen. Det behövs också en ordentlig sanering av äktenskapet. Socialvården måste vidare skaffa honom bostad. Då det är frågan om en snäll och villig karl, borde det dock gå att få honom i arbete så småningom. Lämnas han åt sig själv, kommer han att förbli en kronisk understödstagare.

16. *Epilepsi.*

Pat. kommer från ett fattigt hem. I skolan gick hon i hjälpklass. När hon var 11 år, fick hon fallandesjuka och måste långa tider vara borta från skolan. Hon gick sedan ett år på en hushållskurs och har haft ett par platser som hembiträde. De sista åren har hon emellertid inte kunnat få något. Hon bor nu tillsammans med en syster. Hon pinas av sysslösheten, känner sig som ett påhäng. Tanken på sjukdomen plågar henne jämt, och hon förs aldrig gå ut. På sista tiden har anfallet ökat i frekvens. Hon har undersökts både på Serafimerlasarettet, Karolinska sjukhuset och Södersjukhuset.

Hon är nu 19 år. Kroppsligt är hon lång, smal, gänblig och svag. Psykiskt är hon lätt debil, snäll och hygglig men ytterst känslig och benägen att bli nedstämd. Hon tycker livet är meningslöst. Före anfällen får hon en svår ångest. Några direkta epileptiska karaktärsförändringar finnes knappast. Hon skulle helst vilja ha arbete men har nu resignerat och tror det vara omöjligt. Ingen vill väl ha en fallandesjuk. Det enda hon kan är hushållsarbete, men hon vågar inte bli hembiträde igen. Hon skulle kunna få ett anfall, medan något stod på gasen och kokade, och det skulle kunna koka över och släcka gasen, och alla i huset skulle kunna dö av gasförgiftning...

Fallandesjukan nedsätter hennes arbetsförmåga till följd av de talrika anfällen, som gör henne till en opålitlig och riskabel arbetskraft, och den rädsla för arbete, som anfällen givit upphov till. Omgivningen reagerar

också på hennes anfall. Man vill inte ha henne. Hon tvingas sålunda att leva sysslolös hos släktingar, för vilka hon känner sig som en börda. Trots villighet och en viss arbetsförmåga är hon således ytterst svårplacerbar.

17. *Psykoneuros.*

Pat. var klen som barn. Av föräldrarna isolerades han i stor utsträckning från andra barn. Han fick till en början privatlektioner och började först vid 9 års ålder skolan. Han var då betydligt äldre än sina kamrater, och det gick inte bra. Senare läste fadern åter med honom, och han tycks inte ha gått i skolan mera. Vid 16 års ålder började han ta fiollektioner. Efter några år fick han själv elever. Sedan många år har han varit nervös. Han har alltid känt sig fysiskt klen, plågats av reumatisk värk i armarna, hjärtklappning, kraftlöshet och svaghet. Under senare år har han tidvis haft blodbrist. När han spelar, har han ofta svårt att koncentrera sig och känner sig ibland som paralyserad. Han glömmet då noterna och får kramp i fingrarna, blir trött, nedstämd, arbetslustig och retlig. Tre gånger har han vistats på Åre fjällkuranstalt för sådan »spelkramp». Där förbättrades han varje gång men var snart lika nervös igen. Han har försökt försörja sig genom lektioner, men det har inte gått. Modern har hjälpt honom. För ett tiotal år sedan måste fattigvården också börja hjälpa honom. När han försökt spela på badorter eller begravingar, har han fullständigt kollapsat. Han kan inte spela för publik. För 5—6 år sedan blev han anställd som lärare på ett musikinstitut, där han vissa tider arbetat 5—6 timmar pr vecka på vintrarna men endast för 2 kronor i timmen.

Sedan faderns död har han bott ensam med modern. Han är en utpräglad enstöring, har inga vänner. Han tycker om att vara ute och ströva i naturen och fundera. Han har aldrig trivts så bra, som när han en gång vistades i fjällen en sommarmånad. Han strövade då ensam timme efter timme.

Det är frågan om en lång, smal, gänglig man med någon blodbrist, darrhänthet m. m. men för övrigt kroppsligt fullt frisk. Psykiskt gör han ett starkt asteniskt intryck. Han är blid, försiktig, resignerad, känslig, verkar skygg, slagen och behovslös. Samtidigt är han spänd, osäker, opraktisk med starka insufficiens känslor och i ständig ångestberedskap. Som violinist kan han inte klara sig på egen hand och något annat kan han inte. Hans klenhet och asteni (kraftlöshet) gör det också svårt för honom att börja med något nytt. Liksom alla asteniker är han rädd för förändringar, ängslig och oföretagsam. Hans behov är för övrigt inte stora. Han är fullkomligt nöjd, om han nödtorftigt kan leva.

Pat. är nu 46 år. Han rekommenderades arkivarbete och fick först musikerhjälp. Det gick inte. Nerverna svek honom, då han skulle spela i orkester. Man lagade då, att han fick vanligt skrivarbete. I 6 månader satt han som vaktmästare på ett verk. I början var arbetet mycket pressande. Han var ovan och besvärad av människorna, som frågade om allt mellan himmel och jord. Så småningom började han dock trivas. Särskilt tilltalades han av att ha en bestämd arbetstid och arbetsrutin. Då perioden var slut, försökte han få stanna, men det gick ej. Senare fick han nytt arkivarbete. Under tiden har Arbetsberedningskontoret tagit honom om hand och undersöker möjligheterna att placera honom. Psykiskt har en betyd-

lig förbättring inträtt, sedan han kommit i ordnat arbete. Han är lycklig att få syssla med »vanliga» saker.

I detta fall är orsaken till arbetshämningarna ganska komplicerad. Han lider av en psykoneuros, vars ursprung inte har kunnat närmare klarläggas. Miljön har emellertid också verkat starkt ogynnsamt på hans arbetshämningar. Han har läkarbehandlats och vistats på kuranstalt upprepade gånger men inte någon gång har man tagit itu med hans försörjning ordentligt. Redan första försöket att skaffa honom vanligt arbete lyckas, han sköter sig bra, förbättras psykiskt, känner sig uppmuntrad och får aptit på fortsatt arbete. Prognosen kan nu bedömas som ganska god, om blott socialvården i fortsättningen tar hand om honom ordentligt.

Sociala arbetshämningar.

18. »Lättja och liknöjdhet».

I skolan klarade sig pat. något så när. Sedan blev han springpojke. Ett tag gick han till sjöss. Efter hemkomsten fick han plats som elektrikerlärling. Han hade nu fast anställning 8—9 år, då firman gick omkull. Han blev sedan livförsäkringsagent, kom därefter på en elektrisk firma i Stockholm och hade de följande åren arbete litet varstans. Under kriget började han arbeta i tvättrinätningar. Han har varit gift 2 gånger. Första gången var äktenskapet olyckligt. Hustrun sökte 1938 asylvård för sig och de två barnen. Pat. skulle ha varit brutal. Barnen ställdes under övervakning. 1942 skildes makarna. 1944 gifte pat. om sig. Han har sedan hjälpt sin nuvarande hustru på hennes strykinrättning. Efter skilsmässan har han inte fullgjort sin underhållsskyldighet mot barnen. I januari 1945 begärdes därför arbetsföreläggande. Han var då 43 år gammal. En undersökning visade emellertid, att pat. 12 år tidigare fått ett skalltrauma vid en bilolycka. Efteråt fick han huvudvärk, blev sömnlös och nervös. Han har sedermera plågats av ängslan och ångest och sökt olika läkare. På Karolinska sjukhuset ansåg man besvären bero på den gamla hjärnskakningen. Tidvis tar han stora mängder sömnmedel. Just nu är han deprimerad, neurastenisk, ängslig och modlös. Han är energifattig och utan motståndskraft, han orkar och vågar ej företa sig något av rädsla för att misslyckas. Minnet är något nedsatt. Han är också affektivt avtrubbad. Han visar en IÅ på endast 11 år, trots att han tidigare skall ha klarat sin skolgång utan anmärkning. Hans symtom stämmer väl med antagandet av en hjärnskada.

Den lättja och likgiltighet för barnen, som föranledde förslag om arbetsföreläggande, visade sig således vid undersökningen ha samband med en hjärnsjukdom orsakad av en tidigare bilolycka. Arbetsföreläggande bör således inte komma i fråga. För närvarande gör han en viss nytta genom att hjälpa hustrun. Lämnad åt sig själv skulle han snart bli ren understödstagare. Vistelsen på ett arbetshem är icke utan sina vådor för en psykiskt så pass skadad person. Socialvården bör akta sig för att ytterligare accentuera hans arbetshämningar genom sådana åtgärder.

19. Skilsmässa.

I unga år turnerade pat. i landsorten med ett sällskap, dansade och sjöng i kören. 1911 gifte hon sig och slutade då som artist. Mannen var

fabrikör. Tidvis hade familjen det tämligen bra. I äktenskapet föddes 2 barn. När pat. var 35 år skildes makarna. Sedan dess har hon i stort sett levat på understöd. Vid 47 års ålder fick hon reumatiska besvär. På sistone har hon nu i 57-års åldern vid ett par tillfällen skött hushållet åt en karl. Hon fick emellertid rätt snart värk och sökte åter fattigvård. Vid undersökningen var hon i stort sett frisk. Psykiskt var hon labil, affekterad, känslig, reserverad, misstänksam och högdragen, påtagligt neurotisk. Hon var mycket angelägen om att få fattigvård, men då hon tydligen var arbetsförmögen skaffades hon i stället ett arbete som hushållerska åt en ensam person på landet. Det höll hon på med en månad men slutade sedan, då hon tyckte, att det var för mycket att göra. Sedan fick hon en annan plats, men även där var för mycket att göra. En tid bodde hon då hos systemn. Därefter fick hon plats hos en gammal frisör. Lägenheten var emellertid omodern, och hon måste hämta kol i källaren. Hon orkade inte med det och slutade. Sista tiden har hon bott hos en släkting. Alltjämt uppger hon, att hon helst skulle vilja arbeta, men att hon känner sig trött och inte orkar.

Denna patient är en typisk pauvre honteux. Hon har tidigare haft det bra och har svårt att finna sig i fattigvårdens låga levnadsstandard. Hon kan inte heller acceptera att gå som hemhjälp och städerska. Hon har starka arbetshämningar, är trött och föga uthållig, har svårt att anpassa sig och finna sig till rätta. Hon kommer därför gång på gång tillbaka till fattigvården. Hon börjar nu också bli gammal, och det är därför inte mycket att göra. Hade socialvården ingripit med kraft redan vid skilsmässan och skaffat henne lämplig yrkesutbildning och anställning, skulle hennes sociala utveckling troligen blivit en helt annan.

20. Sjukdom hos maken.

Pat. kommer från ett fattigt hem. Hon hade svårt för sig i skolan. Hon stannade sedan i hemmet till 19 års ålder och tog då plats i familj. När hon var 24 år, kom hon till Stockholm som hembiträde. Tre år senare gifte hon sig. Mannen var sjuklig från början och fick 1937 tuberkulos. De sista fyra åren har han vårdats på sjukhus. Pat. har alltså varit ensam. Själv har hon alltid varit kroppsligt frisk. Makens sjukdom och de ekonomiska bekymren har emellertid tagit hårt på henne och gjort henne orolig, nedstämd och ångestfylld. 1942 behandlades hon för blodbrist, trötthet och sömnlöshet. Hon bor nu tillsammans med ende sonen, som är 17 år. Han är elektriker och lämnar allt han kan till modern. Detta plågar henne, men hon är rädd att bli av med makens pension, om hon själv tar arbete. Hon är inbillningssjuk, neurotisk, labil, känslig, självupptagen och arbetshämmad. Hon känner sig trött, orkeslös och ängslig inför varje arbetsuppgift. Hon är nu 43 år gammal.

Pat. befinner sig i samma situation som en änka. Efter att ha varit gift i många år kan hon inte förmå sig att ta plats, trots att det inte finns några hinder därför. Hon vill egentligen mycket gärna ha arbete, men hon ryggar tillbaka varje gång det blir allvar. Orsaken är hennes psykopatologiska drag. Hon är debil, substabil och lätt neurotisk. Socialvården kan hjälpa henne genom omskolning, arbetsorientering och stöd vid arbetsanskaffningen. Hon behöver stimuleras och uppmuntras. Psykoterapi skulle

sannolikt också göra nytta. Hennes arbetshämningar beror alltså inte endast på den förändrade sociala situationen efter makens insjuknande utan också på hennes psykiska tillstånd.

21. *Frigiven straffånge.*

Pat. kommer från ett utmärkt hem. Fadern var lokförare och hade det ekonomiskt bra. Han hade 2 äldre systrar, som skämde bort honom. I skolan trivdes han inte med tvånget. Trots normal begåvning var han »lat» och blev kvarsittare. Han stod emellertid på god fot med lärare och kamrater. Hemma hjälpte modern honom med läxorna. Så småningom började han skolka och gjorde sig även skyldig till tjuvaktighet. Vid 13 års ålder intogs han på skyddshem, där han stannade i 3 år. Sedan återvände han till föräldrahemmet. Han började då som ölutkörare hos en svåger och var sysselsatt med det c:a 4 månader. Då han bestal svågern, fick han emellertid sluta. Sedan var han hos en snickare ett par veckor, där-efter på en fabrik. Han slutade, emedan föräldrarna tyckte, att arbetet var ohälsosamt. Han gjorde sig sedan skyldig till nya stölder. Efter villkorlig dom kom han till Bona 1 år. Föräldrarna försökte sedan ordna arbete åt honom och fick honom så småningom in på en smedja. Han slutade emellertid snart. Som värnpliktig gav han sig senare ut på en stöldturné och dömdes till 1 års straffarbete. Sedan har han suttit inne ytterligare 3 gånger. I fängelserna tycks han ha skött sig bra. Så fort han blivit fri, har föräldrarna försökt skaffa honom arbete. Det har alltid varit ganska svårt. Han har endast haft mycket kortvariga anställningar, mestadels hos bekanta till fadern. Sedan han avtjänat sitt senaste straff, for han inte tillbaka till föräldrahemmet utan stannade i Stockholm för att skaffa sig arbete, där han inte var känd. Han slog emellertid huvudsakligen dank och efter någon månad häktades han för lösdriveri och blev i samband därmed undersökt. Han hade då slagit sig ihop med en prostituerad och misstänktes för att vara soudenör. Han slapp emellertid ifrån med en varning. Han är nu 27 år gammal. Från åtskilliga håll har han beskrivits som barnslig, flack och ytlig, lat i sitt arbete men för övrigt tämligen lätthanterlig. Han uppträder elegant, snobbigt och inställsamt. Undersökningen visar, att han är torftig, flack, energifattig, passiv, opålitlig och hänsynslös. Han är starkt egocentrisk och känner sig insufficient. Han företer framför allt subsolida drag. Kroppsligt är han fullt frisk.

Pat. tycks ha haft det relativt bra förspänt, och han har blivit hjälpt på allt sätt. Redan tidigt visar han dock asociala tendenser. I vad mån detta kan ha samband med hans behandling under barndomen, är naturligtvis omöjligt att säga. Brotten har emellertid ytterligare försämrat hans situation. Han har haft svårt att få passande arbete efter straffens avtjänande. Han har ideligen måst vända sig till föräldrarna. Vid varje svårighet har han recidiverat med anmärkningsvärd lätthet. Hans arbetshämningar är således betingade både av psykologiska och sociala faktorer.

Behandlingsprinciper.

I den föregående framställningen har hävdats, att man vid studiet av arbetshämningarna måste anlägga medicinskt-sociologiska synpunkter. Man måste ta hänsyn till den partiellt arbetsföres hela situation och alla

de omständigheter, som medverkat till svårigheterna att bereda honom arbete. De praktiska konsekvenserna är, att även de socialpolitiska åtgärderna måste vara grundade på riktiga socialpsykologiska överväganden. Om man inte utrett orsaken till arbetshämningen utan ingriper efter vissa schematiskt tillyxade regler utan hänsyn till den individuella utvecklingen, riskerar man gång på gång att begå svåra misstag. I stället för en förbättring av arbetsförmågan kan en försämring uppträda. Alltjämt förekommer exempelvis talrika arbetsförelägganden för personer, som inte fullgjort sina försörjningsskyldigheter mot hustru och barn. De har rätt att styrka sin arbetsoförmåga genom läkarintyg, men om detta inte sker, är de administrativa organen inte skyldiga att utreda anledningen till deras försummelser. Ärendena handlägges också ytterst summariskt ur socialpsykologisk synpunkt. I kasuistiken refereras ett fall, där arbetshämningen berodde på en svår hjärnskada. Denne patient var samtidigt neurotiserad. De upprepade kraven och hotet om arbetsföreläggande hade sannolikt ökat hans nervositet och ytterligare minskat hans arbetsförmåga. Intagning på arbetshem skulle ha kunnat orsaka en katastrof (fall 18). En f. d. straffad person, för att ta ett annat exempel, har sitt sociala handikap att dra på. Hjälps han inte till rätta, kommer han att lida nöd, och risken för nya brott ökar. Ytterligare straff skärper tydligen hans sociala svårigheter och ökar således arbetshämningarna. Den dömde måste få hjälp redan på anstalten och vid frigivandet för att arbetshämningarna skall kunna motarbetas. I ett tredje fall varnade polisen en ung man för lösdriveri. Han hade tiggat på gatan. Han släpptes sedan utan vidare spising och fick klara sig så gott han kunde på egen hand. Av en tillfällighet fick han kontakt med fattigvårdsnämndens socialläkare. Det var en beskedlig men vilsekommen landsortsyngling, som inte alls visste, hur han skulle ordna för sig. Socialvården »varnade» inte utan skaffade honom mat, kläder, pengar och efter en kort tid arbete. Dessutom var man vänlig och uppmuntrande. De arbetshämningar, som uppträtt vid inflyttningen till Stockholm, och som drivit honom att tigga för att livnära sig, försvann därmed snart.

Det kan emellertid ibland också vara olämpligt med för mycket aktivitet. I ett fall rörde det sig om en 35 års man, som sedan flera år gått arbetslös och hade familj att försörja. Fattigvården ville hjälpa honom på bästa sätt och satte honom i skomakarlära. Han var hos flera olika mästare men vantrivdes intensivt. Han började alltmer känna sig insufficient och kunde inte på något sätt finna sig till rätta. Vid undersökning visade han en tydlig depression. Han var hämmad, oföretagsam, tvivelsjuk, ängslig och orolig. Han måste sjukskrivas, fick understöd och familjen uppmuntrades med att det nog snart skulle gå över. Efter ett par månader började depressionen vika. Han blev piggare och gladare och började få arbetslust. Han ville emellertid absolut inte börja med skor igen. Han skaffade sig extra jobb och efter ett par månader kom han till fabrik. Han har senare varit fullt frisk, pigg, arbetsför och levnadsglad. Socialvårdens ansträngningar hade här satts in vid en olämplig tidpunkt och i stället fördjupat den depression, som låg bakom arbetshämningarna.

Betydligt vanligare är emellertid bristande aktivitet. Klienten går under rubriken partiell arbetsförmögen, betraktas som en sekunda arbetskraft och ingenting blir gjort. Han går och stämplar på arbetsförmedlingen eller

skaffar sig intyg från distriktsläkaren till fattigvården och så småningom vänjer han sig vid understödstagarens tillvaro, som ytterligare försämrar arbetsförmågan. Åtskilliga sådana fall förekommer i kasuistiken.

Det kan således konstateras, att åtgärderna för partiellt arbetsföra och arbetshämmade måste utformas, så att de tillåter *en långt gående individualisering*.

Stundom har yttrats farhågor för att en utbyggnad av socialvården skulle stimulera den s. k. *understödstagarandan* och uppamma klientelet till passivitet. Det är känt, att t. ex. en neurotiker kan fixeras i sin neuros av den pekuniära hjälpen genom sjukkassan, försäkringen eller fattigvården. Detta är emellertid undantagsfall. I flertalet fall alstrar inte understödet arbetshämningar utan motverkar tvärtom uppkomsten av sådana. Ekonomiska svårigheter, svält, umbäranden och socialt slitage nedsätter både den fysiska och psykiska dugligheten och därmed arbetsförmågan. För att inte arbetsförmågan skall ta allt för stor skada, är det helt enkelt nödvändigt med understöd. Innebörden av begreppet »understödstagaranda» måste därför tydligen först och främst undersökas. Även här bör en socialpsykologisk aspekt anläggas. Man måste i varje enskilt fall ta reda på orsaken. I det föregående har anförts en lång rad exempel. Man finner då, att understödet endast är en faktor bland många andra. I fall efter fall är det fråga om komplicerade förhållanden, där både fysiska, psykiska och sociala orsaker spelar in för uppkomsten av den »farliga situation», som understödet utlöser. I vissa fall rör det sig om neurotiska individer, oföretagsamma, passiva och loja. I andra fall förekommer kroppslig och psykisk asteni med den rädsla för förändringar av den aktuella situationen, som då är så vanlig. Många gånger kan sådana symtom i sin tur återföras på sociala missförhållanden under barna- och ungdomsåren, då individens attityder, värderingar och vanor utformas. Uppkomsten av »understödstagaranda» motverkas således icke genom försämring av de sociala hjälpåtgärderna utan genom differentiering av dem samt genom socialprofylax. Problemfallen skall utredas med medicinska och socialpsykologiska problem, och åtgärderna individualiseras alltefter råd och lägenhet. Uttrycket »understödstagaranda» är för övrigt olämpligt. Det har med tiden blivit en moralisk fras, som gör det svårare att se förutsättningslöst på fallen. Känslöstämningar skall ju inte dirigera de praktiska åtgärderna. Man kan tycka, att en person är lat och arbetsovillig, men för att kunna göra något måste man veta, *varför* han är »lat och arbetsovillig» och ingripa mot orsakerna.

För närvarande tar socialvården föga hänsyn till de arbetshämmade. Fattigvården är framför allt till för de helt arbetsoförmögna, som måste ha understöd för att kunna leva. Arbetsförmedlingen åter är mest till för de fullt arbetsförmögna, som kan konkurrera någorlunda likvärdigt på arbetsmarknaden. Båda dessa institutioner medför därför för närvarande vissa risker för de partiellt arbetsföra. Räknas de till fattigvårdsklientelet, finns det risk för att arbetsförmågan undergräves och understödet fortsätter, så att arbetshämningen fixeras. Går de till arbetsförmedlingen och får konkurrera med fysiskt eller psykiskt dugligare, kan det leda till uppkomsten av insufficienssymtom, som också accentuerar arbetshämningarna. Detta tvingar fram andra hjälpformer. En utbyggnad av socialvården med speciell hänsyn till de arbetshämmades medicinska och socialpsykolo-

giska problem är nödvändig, för att man skall kunna komma tillrätta med problemet. Farhågorna för att en utbyggnad av socialvården på denna punkt skulle kunna leda till en accentuering av »understödstagarandan», beror således på bristande kännedom om den socialpsykologiska bakgrunden till denna. Tvärtom är det endast genom en sådan utbyggnad, som man kan bekämpa de symtom på »understödstagaranda», vilka man till äventyrs råkar på.

Ur profylaktisk synpunkt är det viktigt, att åtgärderna sätter in så tidigt som möjligt. Långvarigt sjuka som tuberkulösa och andra måste börja med arbetsvänjning och arbetsterapi redan under anstaltsvistelsen. När de så småningom får börja arbeta, bör arbetsberedningen inte överlämnas åt slumpen och den egna skiftande företagsamheten. Då är risken för en farlig social utveckling stor. Tvärtom bör förutsättningarna prövas i varje enskilt fall, klientens önsknings diskuteras och tillgängliga arbetsmöjligheter undersökas, så att han kan placeras i det arbete, som passar honom bäst. Då är det större möjligheter, att han går i land med det. Vid nervösa rubbningar är det likaledes nödvändigt, att arbetsträning och sysselsättningsterapi ingår i den medicinska behandlingen. Vissa psykiska sjukdomar medför risker för arbetshämningar. Möjligheterna till »aktiv» terapi är dock för närvarande mycket små, fränsett en del anstalter. I många fall måste profylaxen för övrigt sättas in ännu tidigare. De debila är därvid speciellt viktiga, emedan de utgör en så stor grupp. Efter genomgången hjälpklass och yrkesutbildning är det närmast ungdomsförmedlingarna, som skall följa vederbörande, tills anställningsförhållandena blir stabila, och klienten trivs i sitt arbete. Även i fortsättningen bör socialvården stå i intim kontakt med dessa personer, så att de kan hjälpas till rätta vid nya svårigheter.

När arbetshämningen redan är manifest, kan ibland behövas speciella behandlingsformer. För att arbetsberedningsorganen skall kunna placera klienten, måste arbetsförmågan kunna värderas någorlunda. Detta kan ofta vara mycket svårt att avgöra vid en vanlig läkarundersökning. T. o. m. identiska fysiska defekter kan inverka mycket olika på arbetsförmågan. Det skulle därför behövas särskilda institut, där klienternas arbetsförmåga och läraktighet kunde studeras systematiskt under en längre tid. Där skulle det visa sig, i vilken utsträckning klienten kunde återvinna arbetsförmågan, och om han behöver yrkesutbildning eller omskolning. Det skulle också behövas arbetsterapeutiska institut, speciellt för psykiskt arbetshämmade. Detta föreslogs redan 1935 av Bringel och Velander. Nervklena skulle få träna upp sin arbetsförmåga successivt genom daglig sakkunnig behandling under månader. Därefter skulle de skaffas lämplig sysselsättning, samtidigt som deras miljö blev föremål för effektiv sanering. Klienterna skulle bo i hemmen men vistas på institutet under dagen. På institutet skulle även förekomma psykoterapi, till en början dagligen, sedermera i mån av behov. Dessutom borde förekomma enklare fysikalisk och medicinsk behandling, massage, ljusbad, medicinering m. m.

Det är naturligtvis mycket viktigt, att man kan erbjuda en något så när rimlig betalning, när man skall försöka få arbetshämmade i arbete. Det är en av anledningarna till att arkivarbete är så användbart vid behandlingen av nervösa arbetshämmade. Ersättningen överstiger betydligt fattigvårdsunderstödet för en ensam person. Får de partiellt arbetsföra löner,

på vilka de nätt och jämt kan försörja sig, är det många, som har svårt att övervinna sina arbetshämningar. De tycker, att de lika gärna kan gå sysslösa och hämta understöd. Det är också viktigt att ge dessa individer känslan av att prestera något, som är lön värt. Då kan självrespekten återvända.¹

Hur arbetsförhållandena bör utformas mera i detalj, kan man för närvarande inte yttra sig om generellt. Många bör helst slippa konkurrensen med fullgod arbetskraft. Den verkar nedstämmande på dem och minskar deras arbetsförmåga. Några arbetar bäst ensamma. Andra trivs bra bland likställda på arbetsplatsen och en del slutligen påverkas gynnsamt av att arbeta tillsammans med helt arbetsföra. Troligen skulle ett närmare studium av dessa problem kunna avslöja åtskilliga karakteristiska förhållanden för olika typer av partiellt arbetsföra.

¹ Redegørelse fra Arbejdsministeriets Beskæftigelsecentral, o. a. a.

ARBETSVÅRDEN FÖR BEREDSKAPSINVALIDERNA.

Av Albert Bergh.

Förhistoria.

Genom kungl. brev den 25 maj 1945 uppdrogs åt statens arbetsmarknads-kommission att »i egenskap av arbetsvårdsorgan leda den verksamhet, som syftar till att bereda under militärtjänstgöring skadad utkomst genom eget arbete (arbetsvård)».

Bakgrunden till uppdraget var följande.

Sveriges militära beredskap under det andra världskriget har som bekant hållits hög. Den har emellertid, trots att landet icke blivit indraget i själva krigshändelserna, krävt sina offer. Enligt uppgift från riksförsäkringsanstalten ha över 35 000 personer skadats under militärtjänstgöring från september 1939 till oktober 1945. Antalet egentliga olycksfall har varit ca 15 000, antalet sjukdomsfall ca 20 000. Antalet dödade anges till minst 1 500. Av de skadade har flertalet tämligen snart blivit återställda. För många har skadan dock inneburit ett personligt arbetshinder, som nedsatt deras prestationsförmåga och därmed också deras försörjningsförmåga. Det har från allmänna synpunkter ansetts vara ett intresse, att den som genom olycksfall eller av annan orsak blir satt ur stånd att tillfredsställande sköta sitt tidigare arbete, får möjlighet att övergå till ett annat yrkesområde, där skadan icke är till lika stor olägenhet. Ett alldeles särskilt ansvar i detta avseende har man ansett åvila staten i fråga om dem, som skadats under värnpliktstjänstgöring.

Denna uppfattning kom bland annat till uttryck i en av chefen för armén den 17 juni 1944 till Kungl. Maj:t överlämnad skrivelse från försvarsområdesbefälhavaren i Kristianstads försvarsområde. Där föreslogs, att personal, som drabbats av olycksfall under militärtjänstgöring, varav viss invaliditet följt, skulle under förutsättning av kompetens och lämplighet beredas företräde vid antagandet av civilt arbete inom krigsmakten. Med anledning härav uppdrog Kungl. Maj:t den 7 juli 1944 åt kommittén för partiellt arbetsföra att inkomma med förslag i ärendet.

Kommittén föreslog den 10 februari 1945 att i avvaktan på den inom kommittén pågående utredningen av de partiellt arbetsföras problem och därpå grundade förslag provisoriska åtgärder måtte vidtagas för att, så långt möjligt vore, lämna beredskapsinvaliderna bistånd för erhållande av sysselsättning och därmed arbetsinkomst. Kommittén hade emellertid funnit sig böra gå utanför det givna uppdraget, som ju endast avsåge utredning om lämpligheten av att vissa under militärtjänstgöring skadade bereddes företräde vid antagande av civil arbetskraft inom krigsmakten. Åt-

gärderna borde, menade kommittén, icke begränsas härtill. En viss omskolning av de skadade vore otvivelaktigt nödvändig, och denna liksom övriga åtgärder borde avse att överhuvud taget göra invaliderna skickade att tagas i anspråk för nya och med hänsyn till skadorna lämpliga arbetsuppgifter i det allmännas tjänst och inom näringslivet, således ej enbart inriktas på att sätta vederbörande i stånd att inneha anställning vid försvarets egna institutioner. Kommittén föreslog för den skull en rad av åtgärder, syftande till att öka beredskapsinvalidernas möjligheter till utkomst genom eget arbete. Främst framfördes därvid kravet på en omskolningsverksamhet genom statens försorg, kombinerad med bidragsgivning under utbildningstiden för den skadades egen och hans familjs försörjning.

Kommitténs förslag vann i huvudsak Kungl. Maj:ts gillande. I proposition (nr 120:1945) föreslogs riksdagen sålunda medgiva, att omskolning av i militärtjänstgöring skadade måtte anordnas genom statens försorg samt att särskilda medel måtte anvisas för ändamålet. Detta blev också riksdagens beslut.

Allmänna riktlinjer.

I förutnämnda kungl. brev av den 25 maj 1945 uppdrogos riktlinjerna för den arbetsvård för i militärtjänstgöring skadade, som sålunda skulle bedrivas.

Enligt dessa riktlinjer må arbetsvård beredas envar, som under militärtjänstgöring eller hemvärnstjänstgöring drabbats av kroppsskada, medförande rätt till ersättning enligt militärsättningsförordningen¹ eller motsvarande författningar² eller eljest på grund av bestämmelser, som meddelats av Kungl. Maj:t erhållit rätt till ersättning enligt i dessa författningar stadgade grunder. Med militärtjänstgöring jämföras i detta avseende arbete, utfört av tjänstepliktiga. Företråde vid beredande av arbetsvård bör om så erfordras, ges dem, som tillhöra i militärsättningsförordningens § 1 angivna personalkategorier, d. v. s. värnpliktiga, fast anställt manskap, icke ständigt tjänstgörande fast anställd personal samt vissa frivilliga, och främst dem, vilkas skador uppstått till följd av tjänstgöring under förstärkt försvarsberedskap.

I fråga om arbetsvårdsorganets allmänna uppgifter säges: »Det åligger arbetsvårdsorganet att, sedan uppgift om skadad erhållits, från riksförsäkringsanstalten omedelbart undersöka möjligheterna att utan särskild utbildning bereda den skadade utkomst genom arbete.

Har skadan medfört men av sådan beskaffenhet, att arbete eljest icke kan erhållas, eller är arbetstillgången inom den skadades tidigare yrkesområde synnerligen begränsad och försvårar skadan arbetsplacering inom

¹ Kungl. förordning den 18 juni 1927 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring (SFS 1927:234 med ändringar 1936:239 1941:941 och 1944:316).

² Lag den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete (SFS 1916:235; lag den 14 juni 1929 om försäkring för vissa yrkessjukdomar (SFS 1929:131); vidare kungl. förordning den 28 juni 1941 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under hemvärnstjänstgöring (SFS 1941:593 med ändring 1941:977).

annat område, må, där så befinnes ändamålsenligt, yrkesutbildning i form av omskolning till annat yrke, arbetsträning eller annan yrkesutbildning beredas den skadade.

Utän Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall må utbildning av längre varaktighet än ett år icke ifrågakomma.»

Utöver vad som här framförts ges i kungl. brevet en rad detaljanvisningar. Enligt dessa åligger det sålunda arbetsvårdsorganet att handhava arbetsanskaffningen för invaliderna, såväl dem, som erhållit särskild utbildning, som dem, som utan sådana särskilda åtgärder böra kunna beredas anställning med tillfredsställande försörjningsmöjligheter. Vidare har arbetsvårdsorganet att träffa överenskommelse rörande utbildningskurser för beredskapsinvalider med de myndigheter och institutioner, som befinnas kunna anordna sådana kurser (här avses i främsta rummet överstyrelsen för yrkesutbildning) samt att besluta om bidrag, som skola utgå ur det särskilda för ändamålet anvisade anslaget. Efter prövning från medicinsk och yrkesteknisk synpunkt har arbetsvårdsorganet att uttaga elever till sådana kurser samt att vidtaga erforderliga åtgärder för att bereda grundligare utbildning i de fall, där sådan anses böra ifrågakomma. Dock skall, som av det föregående framgår, Kungl. Maj:ts medgivande inhämtas i varje särskilt fall av längre utbildning än ett år. Slutligen skall arbetsvårdsorganet vidtaga de övriga åtgärder, som befinnas erforderliga och lämpliga för att förhjälpa beredskapsinvaliderna till utkomstmöjligheter så snart sig göra låter, t. ex. att lämna dem, som undergått utbildning, det bistånd i olika former, som kan vara påkallat för att utbildningen skall leda till åsyftat resultat.

Inom arbetsmarknadskommissionen handläggas hithörande ärenden av arbetsförmedlingsbyrån och vad angår de ekonomiska villkoren i samband med utbildningen av skadade av värnplikthjälpsbyrån. Ett förberedning av ärendena gemensamt kansli har upprättats.

Självfallet kunna emellertid dessa uppgifter icke skötas uteslutande genom central handläggning. Främst gäller detta givetvis uppgiften att bereda invaliderna arbete, men det har också kommit att gälla de övriga åtgärder, som i det enskilda fallet äro nödvändiga för att underlätta den skadades möjligheter att vinna sysselsättning. Dessa åtgärder måste givetvis grundas på en bedömning av den enskildes kvalifikationer för en med hänsyn till arbetshindrets art och svårighetsgrad lämplig arbetsuppgift och på en prövning av den enskildes hjälpbehov. En dylik bedömning och prövning kan i regel icke ske utan personlig kontakt med den hjälpbehövande, med andra ord icke utan medverkan av ett lokalt organ.

Statens arbetsmarknadskommission uppdrog för den skull åt länsarbetsnämnderna, att med utnyttjande av de dem underställda arbetsförmedlingarna fungera som kommissionens lokala organ också i fråga om arbetsvården för beredskapsinvalider. Nämnderna hade i denna egenskap att följa utvecklingen inom länet på hithörande område, att vidtaga eller hos kommissionen föreslå de åtgärder, vartill läget gav anledning samt att utföra de uppgifter, som av kommissionen överlämnades.

Nämnderna handlägga självständigt frågor om arbetsanskaffning. I den

mån arbetsberedning och yrkesträning kan meddelas de skadade utan särskild kostnad för statsverket, ha nämnderna likaledes att därom själva besluta, t. ex. om man kan bereda en invalid lärlingsutbildning hos en enskild företagare, vid en utbildningsanstalt eller på annat sätt med sådana villkor, att hans och familjens försörjning under utbildningen är tryggad. I frågor rörande utbildning med utnyttjande av det särskilt beviljade anslaget ha länsarbetsnämnderna att förbereda kommissionens beslut, d. v. s. att verkställa omsorgsfull utredning i det enskilda fallet samt framlägga förslag till lämpliga åtgärder. Just denna förberedande undersökning är utomordentligt betydelsefull men också utomordentligt tidskrävande.

*

De olika åtgärder i fråga om arbetsvård, som vidtagits för beredskapsinvaliderna, äro i stort sett följande.

- 1) inventering genom riksförsäkringsanstalten för uppspårande av aktuella hjälpfall,
- 2) undersökning genom länsarbetsnämnderna av de skadades arbets- och inkomstförhållanden, i samband därmed yrkesvägledning i samråd med läkare och andra,
- 3) utbildning i form av arbetsträning, fortbildning och omskolning med ekonomiskt stöd åt den skadade och hans familj samt
- 4) arbetsplacering och eftervård.

Inventering genom riksförsäkringsanstalten.

Det har till en början varit angeläget att erhålla en mera ingående kännedom om arten och omfattningen av partiell arbetsoförmåga, förorsakad av olycksfall eller sjukdom under militärtjänstgöring. Vissa uppgifter funnos visserligen tillgängliga. Inom riksförsäkringsanstalten hade sålunda på begäran av kommittén för partiellt arbetsföra verkställt en utredning i syfte att beträffande sådana beredskapsinvalider, som den 1 januari 1945 åtnjöto livränta med anledning av olycksfall eller uppburo sjukpenning på grund av lungtuberkulos, klarlägga vissa förhållanden, främst deras antal, skadornas art och svårighetsgrad, tidigare och nuvarande arbetsförhållanden etc. De uppgifter om dessa förhållanden, som funnos tillgängliga inom riksförsäkringsanstalten, hade sammanställts på ett särskilt uppgiftskort. Utredningen hade emellertid begränsats att avse endast vart tredje fall. Antalet inkomna uppgiftskort utgjorde 838, varför hela antalet beredskapsinvalider, tillhörande dessa kategorier, beräknades till ca 2 500. Kommissionen, till vars förfogande kommitténs material ställdes, beslöt med anledning därav att utsträcka undersökningen till att avse samtliga aktuella ersättningsfall.

Från riksförsäkringsanstalten har t. o. m. utgången av år 1945 till kommissionen överlämnats dylika uppgifter, avseende 5 235 personer. Enligt vad som meddelats äro ytterligare ca 500 uppgifter att förvänta. Det sammanlagda antalet i militärtjänstgöring skadade, som uppbar ersättning från riksförsäkringsanstalten, utgör sålunda i det närmaste 6 000. Antalet skadefall, som påkalla arbetsvårdsorganets uppmärksamhet, är sålunda betydligt större än vad som ursprungligen beräknades.

Särskild utredning genom länsarbetsnämnderna av de enskilda fallen.

De genom riksförsäkringsanstalten erhållna uppgifterna ha legat till grund för en närmare undersökning genom länsarbetsnämnderna av beredskapsinvalidernas arbets- och inkomstförhållanden. För att kunna genomföra denna har det i flertalet fall varit nödvändigt att genom vederbörande befattningshavare hos nämnden (assistenten för arbetsberedning åt partiellt arbetsföra, om sådan funnits, i övrigt annan för uppgiften lämplig befattningshavare) eller arbetsförmedling på orten söka *personlig* kontakt med den enskilde invaliden. De skadade ha sålunda antingen uppmanats uppsöka arbetsförmedlingen i hemorten för samtal med föreståndaren eller med den för undersökningen ansvarige tjänstemannen eller också ha de, där så befunnits lämpligt eller nödvändigt, uppsökts av någon representant för arbetsförmedlingen. För de kostnader, som i samband med en sådan undersökning kunnat drabba den skadade, har ersättning utgått i form av rese- och traktamentsersättning samt i förekommande fall ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

För själva utredningen utarbetades i samråd med kommittén för partiellt arbetsföra ett särskilt frågeformulär. De uppgifter, som av den skadade därvid lämnas, ha så långt görligt kontrollerats genom hänvändelse till olika socialvårdande myndigheter och institutioner på orten. Särskilt angeläget har det i detta sammanhang befunnits vara att konferera med vederbörande familjebidragsnämnd, vars lokal- och personkännedom kunnat utnyttjas. Kontakt har vidare sökts med den eller de läkare, som vårdat den skadade, för att utröna arbetsförmågan och de rent medicinska förutsättningarna för arbetsvården. I vissa fall har annan läkare måst anlitas. Då tvekan rått rörande lämplig utbildningsväg, har den skadade beretts tillfälle undergå anlagsprövning vid psyko-tekniskt institut i Stockholm eller Göteborg. Självfallet är, att man vid valet av en ev. utbildning noga prövat, vilket yrkesområde som med hänsyn till den skadades personliga förutsättningar och arbetsmarknadsläget syntes ge de bästa framtida försörjningsmöjligheterna. Därvid har den yrkesvägledningsorganisation, som uppbyggts inom den offentliga arbetsförmedlingen, kommit väl till pass.

Sammanfattningsvis kan om den genom länsarbetsnämnderna verkställda utredningen, sägas, att den, för att citera de utfärdade direktiven, skulle utröna,

1) huruvida den skadades nuvarande arbets- och inkomstförhållanden skulle anses tillfredsställande vid jämförelse med förhållandena före skadans uppkomst,

2) huruvida, om så ej skulle vara fallet, det kunde beräknas vara möjligt att utan särskild utbildning bereda den skadade lämpligt arbete genom arbetsförmedlingen,

3) huruvida särskilda åtgärder för utbildning inom visst angivet yrkesområde befunnits vara nödvändiga,

4) huruvida ifrågasatt yrkesutbildning ansåges kunna ske med utnyttjande av ordinarie skolor och utbildningsanstalter, ev. genom lärlingsutbildning hos viss företagare, eller huruvida den enskilde borde uttagas till särskild för beredskapsinvaliderna anordnad utbildningskurs för visst angivet yrkesområde samt

5) om ekonomiskt stöd från statens sida ansåges erforderligt för utbildningens genomförande.

Som nämnts hade intill den 31 december 1945 uppgifter avseende 5 235 beredskapsskadade erhållits från riksförsäkringsanstalten. Från länsarbetsnämnderna ha till kommissionen inkommit utredning rörande 4 289 av dessa. Samtliga utom 9 hade undergått förhandsprövning inom kommissionen. Av de genom länsarbetsnämnderna verkställda undersökningarna ha framgått, att 1 597, eller omkring 37 %, av de skadade vid undersöknings-tillfället hade tillfredsställande arbete eller genom arbetsförmedlingen kunnat omedelbart beredas sådant, 1 006, eller ca 23 %, vid undersökningstill-fället voro helt arbetsoförmögna (de vårdades på sjukhus eller andra an-stalter) och sålunda icke kunde bliva föremål för arbetsvård för närva-rande. 206, eller ca 5 %, undergingo utbildning i annan ordning, t. ex. med ekonomiskt stöd av pensionsstyrelsen, hjälpkommittén för Finlands inva-lider eller stiftelsen kungafonden, 221, också ca 5 %, av vederbörande ar-betsförmedlingsorgan förväntades inom kort kunna anvisas lämpligt ar-bete och 267, ca 6 %, hade behov av direkt ekonomiskt stöd av annan art än bidrag till utbildning. Beträffande återstående 983 fall, hade länsarbets-nämnderna funnit, att 839 borde omskolas till annat yrke och 144 erhålla fortsatt utbildning inom eller arbetsträning för ett förutvarande yrke.

Förhandsgranskningen har i övrigt klarlagt, att behov av utbildning mera allmänt föreligger för de yngre än för de äldre skadade. Antalet rekryter, som behöva utbildning, är sålunda påfallande stort. Förklaringen härtill torde framförallt vara den, att arbetsgivaren icke ansett sig ha samma för-pliktelse i fråga om de yngre som då det gäller att bereda arbete åt en skadad, som en längre tid varit anställd hos honom eller som uppnått högre ålder, med vilken oftast också följer större försörjningsbörda. I detta sammanhang kan det förtjäna antecknas, att arbetsgivarna icke blott i ord utan också i handling som regel intagit en förstående hållning gentemot tidigare anställda, som skadats under militärtjänstgöring och på olika sätt sökt underlätta deras återanställning genom omplacering till med hänsyn till skadan mera lämpade arbetsuppgifter etc. De yngre årsklassernas si-tuation har bortsett från vad nyss sagts, försvårats också därigenom att de i större utsträckning än de äldre synes ha haft sin utkomst inom jord-bruk, skogsbruk och annat tyngre arbete, och möjligheterna för dem att efter skadan återgå till det tidigare yrket i allmänhet äro betydligt mindre än för sådana skadade, som tillhört mera kvalificerade yrken. Dessa omstän-digheter ha medfört såväl att antalet fall, som fordrar utbildning av något slag, blivit stort som att utbildningen i stor utsträckning måst avse omskol-ning och icke blott fortbildning. Härtill kommer, att även många av de fall, där nedsättning av arbetsförmågan medicinskt sett varit ringa, påkallar ut-bildning med hänsyn till risken för återfall.

Utbildningsverksamheten.

Till grund för de definitiva besluten i fråga om arbetsvård ha legat bland annat förutnämnda utredningar och förslag. Det enskilda fallet har gran-skats först från arbetsmarknadssynpunkt, varvid jämväl de av läkarna framförda synpunkterna vunnit beaktande. Därefter har frågan om ekono-miskt stöd under utbildningen upptagits till prövning.

Den principiella bakgrunden.

Den principiella bakgrunden till kommissionens handläggning av ärendena har i överensstämmelse med de meddelade instruktionerna i stort sett varit följande.

För beredskapsinvaliderna gäller liksom för andra grupper partiellt arbetsföra, att åtskilliga böra kunna vinna tillfredsställande försörjning, om de erhålla anställning inom ett arbetsområde, där skadan icke utgör hinder för fullgod eller i det närmaste fullgod arbetsprestation. Ofta kan den tidigare anställningen eller det förutvarande yrket erbjuda möjligheter härtill. I andra fall kan det vara möjligt att finna en lämplig arbetsuppgift inom något annat närliggande yrkesområde. Därest den skadade i och för sig besitter erforderliga kvalifikationer för något yrke men genom skadan och framförallt under konvalescenstiden förlorat något av sin prestationsförmåga, kan det befinnas påkallat att ge honom någon tids *arbetsträning* i syfte att genom en successiv ökning av arbetstid och arbetstempo återföra honom till en normal prestation. Om hans inkomster under denna arbets träningsperiod icke ge honom tillräcklig försörjning, kan fyllnadsbidrag lämnas. I andra fall kan en *fortsatt utbildning* eller *specialisering* inom det tidigare yrket göra honom mera konkurrenskraftig och på så sätt kompensera det inkomstbortfall, som förorsakats av skadan eller sjukdomen. I sådana fall slutligen, där skadans art och svårighetsgrad eller det allmänna arbetsmarknadsläget gör det omöjligt eller i varje fall ytterst besvärligt att placera den skadade i hans tidigare arbete och där det ej heller är möjligt att utan vidare omplacera honom i ett annat yrke, kan *omskolning* komma i fråga. Det är därvid nödvändigt att vid valet av yrke konstatera, huruvida den skadade besitter tillräckliga förutsättningar att efter utbildningen kunna finna sin utkomst genom yrket, och det är nödvändigt också att utbildningen ges inom sådana yrken, där arbetsmarknadsläget ger om inte garantier för så i varje fall goda förhoppningar om framtida försörjningsmöjligheter. Vid handläggning av utbildningsfrågorna måste därför placeringsmöjligheterna efter utbildningen få ett avgörande inflytande på kommissionens ställningstagande. Man har i varje fall strävat efter att redan innan ev. omskolning sker, ha löst anställningsfrågan. Det bör givetvis tilläggas, att detta endast kunnat genomföras i fråga om en mera kortfristig utbildning.

För utbildningen, vare sig den meddelas som arbetsträning, fortbildning eller omskolning, kunna olika utbildningsvägar komma till användning. De få självfallet anpassas efter förhållandena i de enskilda fallen och inriktas i vissa fall på en grundligare utbildning vid ordinarie skolor och utbildningsanstalter, i övriga på kortare kurser, anordnade antingen fristående eller i anknytning till befintliga läroanstalter eller med utnyttjande av alla möjligheter, t. ex. lärlingsanställning och praktiktjänstgöring vid statliga och kommunala inrättningar, hos industrier eller andra enskilda företagare. Även korrespondensundervisningens möjligheter kunna lämpligen utnyttjas, i synnerhet som förberedelse under en konvalescenstid för mera praktiskt betonad utbildning. Mera omfattande och kostnadskrävande extra anordningar böra om möjligt undvikas. Enligt bestämmelserna i kungl. brevet skall samråd ske rörande utbildningsformerna med överstyrelsen för yrkesutbildning.

Utbildningens art och omfattning.

I enlighet med dessa riktlinjer hade vid utgången av år 1945 utbildats med anlitande av det särskilda anslaget beviljats i sammanlagt 499 fall. Därjämte hade kommissionen i sammanlagt ett 40-tal fall medverkat till att utbildning erhållits på annat sätt, främst genom värnpliktslån eller genom bidrag från stiftelsen kungafonden (se nedan). I fråga om utbildningens art fördela sig de 499 fallen på följande sätt.

1) *Vid ordinarie skolor och utbildningsanstalter*

Bilskolor	6
Centrala verkstadsskolor och yrkesskolor	39
Folkhögskolor	3
Folkskoleseminarier	2
Handelsskolor	34
Högskolor	6
Korrespondensinstitut	8
Lantmannaskolor	16
Läroverk (enskilt)	1
Praktiska skolor	50
Tekniska skolor	48
	213

2) *Praktisk utbildning*

Affärsföretag och liknande	18
Hantverkare	67
Industriföretag	26
	111

3) *Särskilda kurser*

Beredskapskurser för mekaniker, finmekaniker, svetsare etc.	84
Särskilt anordnade kurser för:	
Finmekaniker	55
Radioreparatörer	36
	175

Huvudparten av de skadade utbildas sålunda på ordinarie utbildningsväg vid skolor och i praktiskt arbete. Även vid beredskapskurserna har en uppblandning av de skadade med andra elever företagits. Man har nämligen funnit det principiellt riktigt att icke isolera beredskapsinvaliderna, genom att sammanföra dem till särskilda kurser och på så sätt ge dem en särprägel, som kanhända försvårar deras framtida inpassning till normalt arbetsliv.

Följande yrken (yrkesgrupper) äro representerade vid utbildningen.

Affärsbiträde	6
Badmästare	1
Bagare	2
Bilelektriker	1
Bilmekaniker	23
Chaufför	8
Cykelreparatör	3
Dekoratör	2
El. lindare	2
El. montör	18
Finmekaniker	54
Fiskeriinstruktör	1
Folkskollärare	2
Fotograf	6
Frisör	2
Förgyllare	2
Guldsmed	4
Handsksoämmare	2
Hälsovårdsinspektör	1
Hönsskötare	4
Journalist	1
Kommunaltjänsteman	1
Kontorist	48
Lantbruksbokhållare	1
Maskinist	2
Mekaniker	48
Mjöltnare	1
Murare	1
Målare	10
Möbelsnickare	17
Organist	2
Pol. mag.	1
Polerare	1
Polis	1
Radiomekaniker	51
Radiotelegrafist	1
Reklamtecknare	4
Skogvaktare och skogsförmän	6
Skomakare	12
Skrivmaskinsreparatör	1
Skräddare	2
Snickare	20
Sprutlackerare	4
Svarvare	2
Svetsare	16
Sångutbildning	1
Sättare	2
Tandtekniker	7

Tapetsereare	1
Ingenjör och verkmästare	59
Tillskärare	2
Trädgårdsmästare	2
Tvättföreståndare	2
Typograf	1
Urmakare	3
Verktygsskötare	1
Diverse utbildningskurser	20
lantmannaskola (18), realskola (2)	

Summa 499

Differentieringen på olika yrken är sålunda avsevärd. Påpekas bör, att inga beredskapsinvalider omskolas eller fortbildas mot sin vilja. Grundläggande för besluten äro de av vederbörande länsarbetsnämnd efter samråd med den skadade och hans läkare uppgjorde förslagen. Därest arbetsmarknadskommissionen av olika skäl icke anser sig kunna godkänna utbildningen för visst yrke, göres ny utredning av länsarbetsnämnden i samråd med den sökande, om utbildning överhuvud taget anses böra ifrågakomma genom statens försorg.

Utbildningstiden omfattar i medeltal 8—11 månader. För yrken, som kräva flerårig utbildning, ha de meddelade besluten med hänsyn till bestämmelserna begränsats att avse första utbildningsåret. Härefter skall ärendet i det enskilda fallet omprövas, och därest den skadade visar sig ha på ett tillfredsställande sätt kunnat tillgodogöra sig undervisningen, göres framställning till Kungl. Maj:t om medgivande att bereda fortsatt utbildning. För övrigt må påpekas, att den kortare utbildningen vid de särskilt anordnade kurserna för beredskapsinvalider (avser endast finmekanikerutbildning, enär radioreparatörkursen omfattar 11 månader) samt vid s. k. beredskapskurser eller arbetslöshetskurser, där man normalt räknar med en utbildningstid av 6 månader i det enskilda fallet kan förlängas, därest på grund av elevernas handikap en fortsatt utbildning anses nödvändig. Dessa kortare kurser avse icke att ge en fullständig yrkesutbildning. De böra snarare betraktas som inledningen till en längre utbildning, som avses bli slutförd i praktiskt arbete vid industriföretag och liknande. Arbetsvärden i det enskilda fallet kan alltså icke betraktas såsom avslutad i och med utskrivningen från omskolningskursen.

Erfarenheterna av utbildningen äro hittills alltför knapphändiga för att tillåta någon bedömning av resultatet. Endast ett fåtal elever hade vid ingången av år 1946 avslutat utbildningen.

Ekonomiska förmåner.

Själva utbildningen meddelas utan kostnad för den skadade. Men endast i undantagsfall kan man räkna med att den skadade själv med anlitan av utgående ersättning från riks försäkringsanstalten skall kunna bestrida uppehållet för sig och sin familj och därmed sammanhängande kostnader under utbildningstiden. För den skull kunna vissa bidrag utgå till den skadade under utbildningstiden, vare sig det är fråga om utbildning vid ordinarie utbildningsanstalt eller kortare kurser.

Skadad, varom här är fråga, uppbär i allmänhet ersättning enligt militärersättningsförordningen i form av livränta eller sjukpenning från riksförsäkringsanstalten. Livräntan avser i första hand den skadades egen försörjning och skall enligt riksdagsbeslut under utbildningstiden utgå med lägst det belopp, till vilket den var bestämd eller bestämdes vid tidpunkten för utbildningens början.

Till den skadades familjemedlemmar utgår familjebidrag enligt en särskild förordning¹, då den skadades arbetsförmåga är nedsatt med minst 33 ⅓ %. Familjebidraget utgår även under utbildningstiden. Härvid har särskilt föreskrivits, att vid bestämmande av familjebidraget hänsyn icke bör tagas till utbildningsbidrag eller timpenning, som utgår till deltagare i omskolningskurs (jfr nedan).

I de fall ovanstående ersättning från riksförsäkringsanstalten och i förekommande fall familjebidraget äro otillräckliga för att bestrida kostnaderna för åt skadad beviljad arbetsvård och för hans och familjens försörjning under utbildningstiden, äger arbetsmarknadskommissionen att med anlitande av det särskilda anslag, som ställts till förfogande, bevilja ytterligare bidrag. De förmåner, som kunna ifrågakomma, äro följande.

Samtliga som beredas utbildning erhålla:

- 1) Fria kursavgifter och fri undervisningsmateriel.
- 2) Fria resor till och från utbildningsorten vid utbildningstidens början och slut samt i samband med uppehåll i undervisningen. Därjämte utgår viss traktamentsersättning för resdagarna.

I mån av behov utgår därjämte

- 3) Inkvartering och förplägnad in natura eller kontant ersättning eller bidrag med ett belopp av högst 150 kronor i månaden, vartill för vissa grupper kommer bidrag till kostförstärkning med 20 kronor i månaden.
- 4) Stipendium, som icke tillerkännes skadad, som erhåller inkvartering eller förplägnad in natura eller förplägnadsersättning, med i regel högst 75 kronor för månad.

Därjämte kan, därest den skadades hälsotillstånd gör det nödvändigt för honom att begagna särskilda kommunikationsmedel (buss, spårvagn etc.) för resa mellan utbildningsanstalten och bostaden, ersättning utgå för kostnader i detta sammanhang.

- 5) Timpenning, som utgår till deltagare i av överstyrelsen för yrkesutbildning anordnad kurs, med följande belopp i öre per närvarotimme.

Elevens ålder	Ortsg r u p p			
	A—B	C—D	E—G	H—I
20—24	29	30	32	34
25—	40	41	43	45

Vid placering hos enskild företagare eller liknande utgår i regel från arbetsgivaren flitpengar eller lärlingslön efter i varje särskilt fall fastställda grunder.

¹ Kungl. förordning den 28 juni 1941 om familjebidrag åt värnpliktiga m. fl. vilka drabbats av kroppsskada (SFS 1941:561 med ändringar 1942:657 och 1944:456).

Samarbete med stiftelsen kungafonden.

Därest de ekonomiska förmåner, som tillkomma den skadade, i vissa fall skulle visa sig otillräckliga, har kommissionen genom överenskommelse med stiftelsen kungafonden möjlighet att hos fondens styrelse för den skadades räkning göra framställning om fyllnadsbidrag. Detta förfaringssätt har kommit till användning framförallt i fråga om försörjningspliktig skadad, vars invaliditet understiger $33\frac{1}{3}$ % och som följaktligen icke är berättigad till familjebidrag enligt familjebidragsförordningen. I dylika fall kan kommissionen nämligen enligt bestämmelserna icke bidra med medel ur det särskilda anslaget till familjens försörjning. Genom kungafonden bestrides vidare i erforderliga fall kostnaderna för utrustning med arbetskläder åt skadad, som beredes utbildning. Enligt träffad överenskommelse må vederbörande länsarbetsnämnd, då behov föreligger, utan särskild framställning till fonden tillhandahålla den skadade arbetskläder på fondens bekostnad till ett belopp av högst 50 kronor. Föreligger behov av större bidrag för klädesutrustning eller för annat ändamål i samband med utbildningen, göres särskild framställning härom till fonden genom arbetsmarknadskommissionen.

Genom dessa hjälpformer har kommissionen sökt åvägabranga, att den skadade själv under utbildningstiden erhåller medel för bestridande av utgifter för mat och husrum samt därutöver ett belopp av 75 kronor för månad samt att familjen till sin försörjning erhåller bidrag med samma belopp, som skulle ha utgått, därest mannen varit inkallad till beredskaps-tjänstgöring.

Av kommissionen beviljade medel utbetalas av vederbörande länsarbetsnämnd.

Tillsyn över utbildningen.

Den närmaste ledningen av utbildningen utövas av de organ, som handha överinseendet av yrkesutbildningen i vederbörliga yrkesområden. I den mån detta icke åvilar central myndighet, har arbetsmarknadskommissionen emellertid att ombesörja den tillsyn över utbildningen, som är erforderlig för tryggnad av att denna tjänar avsett ändamål. Denna uppgift har av kommissionen delegerats till länsarbetsnämnden på utbildningsorten. Då överstyrelsen för yrkesutbildning övervakar verksamheten vid de statsunderstödda utbildningsanstalterna för industri och hantverk samt handel, ha länsarbetsnämndernas uppgifter i detta sammanhang kunnat begränsas att avse utbildning vid helt privata skolor och enskilda företag.

Utöver denna tillsyn ha emellertid länsarbetsnämnderna att under utbildningstiden biträda den skadade med råd och anvisningar i uppkommande sociala och ekonomiska problem. Detta gäller all utbildning för beredskapsinvalid. Icke minst med hänsyn till kravet på arbetsförmedlingens medverkan vid utplaceringen i arbete av de utbildade har det varit angeläget att man håller sig fortlöpande underrättad om den skadades framsteg under utbildningen. Vederbörande nämnd träder i sådant syfte i förbindelse med såväl utbildningsledaren som den skadade. Om dess medverkan i detta avseende icke oftare påkallas, har nämnden att minst en gång var annan månad göra sig underrättad om utbildningens förlopp och insända rapport härom till kommissionen.

Det har vidare ansetts önskvärt, att den skadade under utbildningstiden har tillgång till medicinsk sakkunskap. Kommissionen har för den skull be- myndigat utbildningsortens länsarbetsnämnd att, då så påkallas, hänvisa den skadade till lämplig läkare för undersökning av hälsotillståndet. Kost- naderna härför gäldas ur de anvisade medlen. Däremot ikläder sig kom- missionen icke kostnader för eventuell sjukvård. I fråga om de tuberku- lösa, som uttagas till utbildning utanför hemorten, har inletts ett sam- arbete med vederbörande dispensärmyndigheter i syfte att bereda de ska- dade möjlighet till fortlöpande hälsokontroll.

Utplacering i arbete och eftervård.

Som förut nämnts har arbetsförmedlingen redan i samband med valet av omskolningsyrke att taga hänsyn till placeringsmöjligheterna efter en eventuell utbildning. Genom att den skadades framsteg under utbildningen på sätt nyss sagts noga följas, har arbetsförmedlingen möjlighet att i god tid förbereda arbetsplaceringen. Detta moment i arbetsvården är av av- görande betydelse. Arbetsmarknadskommissionen har för den skull fäst arbetsförmedlingarnas uppmärksamhet på nödvändigheten av att tillse att den utbildade snarast kommer till praktisk nytta genom inplacering i lämp- ligt arbete.

Det åligger, som av tidigare meddelat utdrag ur instruktionen fram- går, arbetsvårdsorganet att vidtaga alla de åtgärder, som kunna be- finnas erforderliga och lämpliga för att hjälpa invaliderna till syssel- sättning så snart sig göra låter. Detta innebär bland annat, att de omskolade skola lämnas det bistånd i olika former, som kan vara påkallat för att omskolningen skall leda till åsyftat resultat. Härmed har man avsett, att bered- skapsinvaliderna skola lämnas icke blott effektivaste bistånd med arbetsan- skaffning utan jämväl rent personligt stöd, även sedan lämpligt arbete kun- nat anvisas. Ett dylikt personligt stöd lämnas, som redan påpekats, under själva utbildningstiden, och avsikten är att också efter utbildningens avslu- tande och efter inplaceringen i arbetslivet noga följa de utbildade på deras väg mot försörjning. Det må framhållas, att det i all arbetsförmedlingsverk- samhet anses önskvärt att kontrollera, hur en arbetsanvisning utfaller, och det kan därför betecknas såsom en arbetsförmedlingsorganen normalt till- kommande uppgift att i här angivet syfte konferera med både arbetsgivaren och arbetstagaren om huruvida det anvisade arbetet visat sig lämpligt med hänsyn till den skadades kvalifikationer, att, om så erfordras, lämna sin medverkan för att rätta till eventuella missförstånd mellan parterna och att i förekommande fall omplacera arbets sökanden. En effektiv eftervård är ett nödvändigt led i arbetsvården för beredskapsinvalidier.

Andra särskilda åtgärder.

För att ytterligare underlätta för de i militärtjänstgöring skadade att vin- na utkomst genom eget arbete, har utöver den egentliga arbetsvården även andra åtgärder vidtagits. Av dessa må två nämnas.

Företrädesrätt till anställning i statlig tjänst.

Staten har, som tidigare nämnts, ansetts ha ett alldeles speciellt ansvar för dem, som skadats under beredskapstjänstgöring. Detta har kommit till uttryck i en kungörelse den 29 juni 1945 (SFS 1945:556) angående beredande av anställning åt i militärtjänstgöring skadade m. m., genom vilken man velat tillse, att statliga myndigheter, så långt sig göra låter, bereda anställning åt beredskapsskadade. Enligt denna kungörelse ha dessa myndigheter, därest det i personalinstruktion eller motsvarande föreskrifter finnas bestämmelser intagna, som kunna anses utgöra hinder för anställning av en skadad, att taga i övervägande »om och i vad mån dylika bestämmelser utan men för personalrekryteringen och tjänstens behöriga skötande kunna mildras». Vidare har föreskrivits, att vid tillsättandet av statlig, civil eller civilmilitär befattning beredskapsinvalid skall äga företräde framför medsökande, som icke tidigare varit anställd i statens tjänst, dock givetvis under förutsättning att den av skadan orsakade nedsättningen i arbetsförmågan icke medför fara eller avsevärt hinder i arbetet och att vederbörande i övrigt är lika lämplig som medsökande. En viss uppmjukning av de oftast rigorösa kraven på fullständig hälsa för anställning i statens tjänst har därmed blivit genomförd. Härtill må anmärkas, att arbetsförmedlingsorganen, sedan i annat sammanhang¹ statsmyndigheterna ålagts obligatorisk anmälningsskyldighet till arbetsförmedlingen av ledigblivna anställningar och behov av arbetskraft i övrigt, ha erhållit större möjligheter än tidigare att bevaka beredskapsinvalidernas intressen i detta sammanhang.

Värnpliktslån.

Ej sällan har den skadade förorsakats ekonomiska svårigheter. För sådana fall har rätt till värnpliktslån genom en särskild kungörelse² medgivits, ehuru värnpliktslåneförordningen eljest icke är tillämplig. Förutsättningen för erhållande av dylikt lån är, att de ekonomiska svårigheterna skola ha förorsakats av skadan eller sjukdomen. Lån må beviljas också för att tillgodose lånebehov, som avser påbörjande av yrkesutbildning eller vinnande av utkomst i yrke eller näring, varav den skadade tidigare icke haft sin bärning. Jämväl i övrigt ha bestämmelserna i värnpliktslåneförordningen uppmjukats med avseende på beredskapsinvaliderna. Denna hjälpform har närmast tillkommit för sådana fall, där den skadade redan före arbetsvårdens tillkomst förskaffat sig erforderlig utbildning eller påbörjat mera omfattande sådan och kostnaderna här medföra behov av direkt ekonomiskt stöd, t. ex. för amortering och förräntning av studieskulder. Också för det fall att ifrågasatt utbildning varit av den art, att den enligt gällande bestämmelser icke kunnat bekostas av statsmedel, kan hjälp i form av värnpliktslån lämnas. Värnpliktslån kan därjämte ifrågakomma, då tidigare nämnda former av arbetsvård överhuvud taget icke äro tillämpliga på den skadade, t. ex. vid behov av kapital för startande av egen rörelse, för inköp av vissa verktyg och maskiner, för amorte-

¹ Kungl. cirk. till statsmyndigheterna angående vissa anmälningar rörande antagning av personal den 18 januari 1946 (SFS 1946:9).

² Kungl. kung. den 29 juni 1945 angående värnpliktslån till vissa under militärtjänstgöring skadade (SFS 1945:495).

ring av skuld på bostadsfastighet och liknande. Härtill kan anmärkas, att även kungafonden erbjuder vissa möjligheter till hjälp i liknande situationer.

Det må i detta sammanhang slutligen anmärkas, att en viss koordination av de olika hjälpåtgärderna för beredskapsinvalider kunnat genomföras därigenom att arbetsmarknadskommissionen, som ju leder den allmänna arbetsvården, också är tillsynsmyndighet för såväl familjebidragsnämndernas som värnpliktslånenämndernas verksamhet och därjämte genom en av sina tjänstemän är representerad i kungafondens styrelse. För att ge åtgärderna för beredskapsinvalidernas arbetsvård en mera enhetlig karaktär har vidare pensionsstyrelsen och hjälpkommittén för Finlands invalider träffat den överenskommelsen, att arbetsmarknadskommissionen skall övertaga det ekonomiska ansvaret för sådan utbildning av i militärtjänst skadad, som redan före verksamhetens igångsättande beviljats av dessa båda institutioner.

*

De erfarenheter i fråga om arbetsvårdens effektivitet, som hittills kunnat vinnas, äro av naturliga skäl mycket begränsade. Verksamheten har endast kunnat prövas under ungefär ett halvt års tid, och den beviljade utbildningen har, som tidigare nämnts, endast i ett fåtal fall hittills slutförts. Vissa iakttagelser och anmärkningar ha kunnat göras i fråga om detaljerna och torde väl också föranleda arbetsmarknadskommissionen att föreslå mindre justeringar av gällande bestämmelser. Bland annat har man funnit det vara önskvärt, att arbetsvård i större utsträckning än vad nu sker kan beviljas i sådana fall, där invaliditeten nedgått till under 10 % och ersättning sålunda icke utgår från riks försäkringsanstalten men där de ekonomiska följdverkningarna av skadan alltjämt göra sig gällande. Vidare har man funnit det önskvärt att i vissa fall en förlängning av utbildningstiden kommer till stånd i syfte att göra de skadade så konkurrensdugliga som möjligt på arbetsmarknaden och därigenom stärka deras möjligheter att kunna hävda sig gentemot annan arbetskraft. Också i fråga om de ekonomiska villkoren torde vissa justeringar behöva vidtagas. Dessa erinringar torde emellertid icke kunna anses vara av den art, att de föranleda ändring i de allmänna riktlinjerna för arbetsvården.

I den proposition i ärendet, som förelades riksdagen, uttalade departementschefen med anledning av den av kommittén för partiellt arbetsföra föreslagna omfattningen av utbildningen under första året (ca 100 årsplatser), att denna med hänsyn till antalet skadade, då uppskattat till ca 2 000, syntes honom alltför ringa men att man väl knappast kunde förvänta, att verksamheten under första året kunde få större omfattning. Om detta emellertid läte sig göra, borde den då föreliggande beräkningen av medelsbehovet icke få hindra en utvidgning. En sådan har, som av det föregående framgått, kunnat ske i relativt betydande utsträckning. Därest verksamheten kan fortskrida i samma takt som hittills, torde den för huvudparten av de skadade, vilka äro i behov av utbildning av något slag och med hänsyn till hälsotillståndet kunna beredas sådan, kunna genomföras under innevarande och nästkommande budgetår.

AV SVENSK KURATORSFÖRENING ANFÖRDA SYNPKUNKTER PÅ KURATORERNAS UTBILDNING.

Då kuratorns uppgift är att vid sjukhusen handhava det sociala arbetet och representera den sociala sakkunskapen, måste en grundlig social utbildning anses nödvändig och socialpolitisk examen från socialinstitut krävas.

En viss praktisk sjukvårdskunskap och förtrogenhet med sjukhusmiljö är emellertid också önskvärd liksom byråpraktik vid social institution. Det synes därför föreningen lämpligt, att denna erfarenhet inhämtas under den praktiktid, som erfordras för inträde vid socialinstitut. Av denna tid bör sålunda lämpligen 6 månader användas till praktik vid kroppssjukhus och ca 4 månader i sinnessjukvård.

Den i studierna vid socialinstitut ingående praktiska utbildningen, vilken torde komma att omfatta en tid av 8—10 månader, bör göras så allsidig som möjligt, så att den blivande kuratorn får praktisk erfarenhet av arbetet på de olika sociala arbetsområden, som hon sedermera kommer att stå i kontakt med. Den längsta tiden av denna praktik anser föreningen böra ägnas åt praktik vid socialvårdsbyrå, helst där erfarenhet kan erhållas av såväl fattigvårds- som barnavårds-, nykterhets- och pensionsärenden. Vidare torde praktik vid arbetsförmedling och i synnerhet vid dess avdelning för arbetsberedning och yrkesvägledning vara av stort värde. Dessutom bör den blivande kuratorn ges tillfälle att under några månader följa kuratorsarbete vid sjukhus eller poliklinik.

Efter examen vid socialinstitut bör följa ca ett års tjänstgöring i kuratorsarbete, helst såsom assistent hos erfaren kurator. Därefter en kortare teoretisk fortbildningskurs förlagd till något av socialinstitutet och exempelvis omfattande 3 månader.

Genom den erfarenhet de blivande kuratorerna erhållit under nämnda tjänstgöringsår, skulle de ha större förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen vid en dylik kurs.

Deltagarantalet i sådan kurs bör anpassas så att undervisningen huvudsakligen kan ske i form av seminarieövningar, varvid under sakkunnig ledning aktuella problem från det praktiska arbetet diskuteras. Som ämnen kunna exempelvis nämnas kuratorsarbetets principiella uppläggning och utveckling, konvalescens- och eftervårdens organisation (planering av erforderliga institutioner härför m. m.) samt kuratorsarbete vid specialanstalter, fängelser, vanförestalter, sanatorier, abortbyråer m. fl. Vidare bör förslagsvis ingå undervisning i allmän rättskunskap med tillämpningsövningar; psykologi och psykiatri utöver den grundläggande utbildningen samt testningsmetoder; sjukhusens ekonomiska och administrativa förvaltning.

Det synes i övrigt med hänsyn till den på socialvårdens område ständigt fortsatta utvecklingen önskvärt, att planerna för fortbildningskursen ej fast-

läsas utan att det överlämnas åt undervisningsanstalterna att i samråd med svensk kuratorsförening uppgöra undervisningsplan för varje särskild kurs. Sammanfattningsvis äro föreningens önskemål sålunda följande.

1) *Examen vid socialinstitut, socialpolitisk linje.*

Däri ingående

- a) praktiktjänstgöring (såsom förberedelse för inträde vid socialinstitut) vid kroppssjukhus och sinnessjukhus samt å social byrå,
- b) praktiktjänstgöring (ingående i utbildning vid socialinstitut) vid socialvårdsbyrå, arbetsförmedling och hos kurator.

2) *Tjänstgöringsår i kuratorsarbete.*

3) *Teoretisk påbyggnadskurs.*

Föreningen har också övertvägt att föreslå, att de, som erhållit utbildning efter ovannämnda plan, skulle få en speciell kuratorsexamen och att sådan examen bleve förutsättning för erhållande av självständiga kuratorsbefattningar. Härigenom torde en garanti skapas för god rekrytering till dessa tjänster. Föreningen önskar dock för närvarande ej närmare yttra sig därom, då saken ännu ej tillräckligt hunnit diskuteras inom föreningen.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Statförvaltning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödfödheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetssänkningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]

Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor. [6]

Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]

Den familjevårdande socialpolitiken. [17]

Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. [19]

Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag ang. moderskapsbidrag. [23]

Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. [24]

Hälsa- och sjukvård.

Betänkande ang. den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. [20]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till arbetstagares uppfinningar. [21]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. [16]

PM ang. utvecklingsplanering på jordbrukets område. [18]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för florenslagsstiftningen m. m. [3]

Industri.

Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivning och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. [22]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övriga

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]

1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar IV. Skolplikttidens skolformer.

2. Folkskolan. A. Allmän del. [11] B. Förslag till undervisningsplaner. [15]

4. Realskolan. Praktiska linjer. [14]

Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]

Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. [7]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.